

POSILÁNÍM ČASOPISU SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNA PRÁCA JE:

- podporovat schopnost české a slovenské společnosti řešit životní problémy lidí prostřednictvím sociální práce,
- podporovat kvalitu sociální práce a profesionalizaci praxe sociální práce,
- přispívat k rozvoji sociální práce jako vědní disciplíny a ke zkvalitnění vzdělávání v sociální práci,
- podporovat zájmy poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb.

V zájmu dosažení těchto cílů bude časopis v rámci obce sociálních pracovníků a s nimi spolupracujících a pomáhajících pracovníků jiných oborů podporovat:

- postoje, které považují odbornost a lidskost za rovnocenná kritéria kvality sociální práce,
- postoje, které kladou důraz na propojení teoretického zdůvodnění postupů sociální práce s její praktickou orientací na problémy klientů a jejich reálné možnosti,
- soudržnost všech, kteří se angažují ve prospěch řešení problémů klientů prostřednictvím sociální práce,
- otevřenou, odlišnosti chápající, poučenou a věcnou diskusi v rámci obce sociálních pracovníků,
- chuť a zájem sociálních pracovníků vidět sebe samé očima jiných.

POSILÁNÍM ČASOPISU SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNA PRÁCA JE:

- podporovat schopnost české a slovenské společnosti řešit životní problémy lidí prostřednictvím sociální práce,
- podporovat kvalitu sociální práce a profesionalizaci praxe sociální práce,
- přispívat k rozvoji sociální práce jako vědecké disciplíny a k zkvalitnění vzdělávání v sociální práci,
- podporovat zájmy poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb.

V zájmu dosažení těchto cílů bude časopis v rámci obce sociálních pracovníků a s nimi spolupracujících a pomáhajících pracovníků jiných oborů podporovat:

- postoje, které považují odbornost a lidskost za rovnocenné kritéria kvality sociální práce,
- postoje, které kladou důraz na propojení teoretického zdůvodnění postupů sociální práce s její praktickou orientací na problémy klientů a jejich reálné možnosti,
- soudržnost všech, kteří se angažují v prospěch řešení problémů klientů prostřednictvím sociální práce,
- otevřenou, odlišnosti chápající, poučenou a věcnou diskusi v rámci obce sociálních pracovníků,
- chuť a zájem sociálních pracovníků vidět samy sebe očima jiných.

Tato publikace vznikla s finanční podporou EU a ČR.

Sociální práce / Sociálna práca

Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci

Časopis pre teóriu, prax a vzdelávanie v sociálnej práci

Vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci

Číslo/ročník: 4/2005

Adresa redakce: ASVSP, Joštova 10, 602 00 Brno

tel.: +420 549 496 428

www.socialniprace.cz

e-mail: socialni_prace@quick.cz

Redakce: ThMgr. Stanislava Ševčíková; Pavel Bajer;

Petra Zoubková, Bc. Michal Šedivý, Bc. Marie Pavlíková

Foto na titulní straně: Zdeněk Rýc

Grafická úprava: Libor Boček – Graf B

Předplatné: roční předplatné (4 čísla) pro studenty 236 Kč, občanské 356 Kč,

pro organizace 756 Kč; půlroční předplatné (2 čísla) pro studenty 118 Kč,

občanské 178 Kč, pro organizace 378 Kč

Evidenční číslo MK: MK ČR E 13795

Akademické statě procházejí dvojím recenzním řízením.

Otištěné příspěvky nejsou honorovány. Redakce si vyhrazuje právo

upravit nevyžádané příspěvky do publicistické části.

ISSN: 1213-6204

Redakční rada:

Mgr. Martin Bednář, Ph.D.

PaedDr. Oldřich Chytil, Ph.D.

doc. PhDr. Oldřich Matoušek

doc. PhDr. Libor Musil, CSc., předseda

PhDr. Eva Mydlíková, Ph.D.

PhDr. Pavel Navrátil, Ph.D.

doc. PhDr. Milan Schavel, Ph.D., místopředseda

doc. PaedDr. Štefan Strieženec, CSc.

ThMgr. Stanislava Ševčíková, šéfredaktorka

prof. PhDr. Anna Tokárová, CSc.

SP

SOCIÁLNÍ PRÁCE
SOCIÁLNA PRÁCA
 ČASOPIS PRO TEORII, PRAXI A VZDĚLÁVÁNÍ V SOCIÁLNÍ PRÁCI
 ČASOPIS PRE TEÓRIU, PRAX A VZDELÁVANIE V SOCIÁLNEJ PRÁCI
 4/2005 Vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci

Probace a mediace

Editorial	1	Fakta, vyhlášky...	54	Studentské práce	120	Recenze	155
O čem se mluví	3	Pohledy na věc	65	Školy se představují	144	Akce, zprávy...	167
Anketa	51	Akademické statě	68	Inspirace pro praxi	148	Kontakty	171

Editorial	1
O čem se mluví	
Zrod Probační a mediační služby souvisí se zaváděním alternativních postupů	3
Trest obecně prospěšných prací byl navržen pro pachatele nepříliš závažných trestných činů	12
Věk mladistvého má na ukládání trestu podstatný vliv	16
Krádež kol vyřešila mediace	18
Odsouzení muži pracují na zvelebení areálu	19
Mediace umožňuje rychlé a kultivované mimosoudní řešení konfliktů	20
Mediace se učí na školách a praktikuje v občanském poradenství	32
Vysledovat počátky mediace je obtížné	37
Mediace v netrestních věcech aneb Normální je nesoudit se	43
Okamžik nabízí nejen osobní asistenci a průvodcovskou službu nevidomým	46
Anketa	
Otazníky probace a mediace	51
Fakta, vyhlášky...	
Zákon 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže	54
Pohledy na věc	
Zákon přinesl posílení možností orgánů činných v trestním řízení: M. Prokeš	65
Akademické statě	
M. Šišláková: Podmínky výchovy v romských sociálně vyloučených rodinách a prevence delikvence romských adolescentů	68
B. Balogová: Terénne sociálne služby pre seniorov na Slovensku	85
J. Prior: Etika ctností Alistaira MacIntyra v kontextu praxe sociální péče	98
M. Šveřepa: Sociální práce a média	111
Studentské práce	
Z. Bořilová: Mediace v trestní justici v ČR	120
J. Pažoutová-Růžicková: Postavení mládeže v trestní justici	132
Školy se představují	
VOŠS Prachatice: Dobré sociální klima ve škole umožňuje demokratický styl vedení	144
Inspirace pro praxi	
Kampaň pro kulturní a smysluplnou péči o seniory	148
Zjevní bezdomovci Jižního Města	151
Recenze	155
Akce, zprávy a oznámení	167
Kontakty	171

Časopis vychází čtyřikrát v roce a publikuje co nejširší spektrum článků relevantních pro sociální práci. Články mohou být zaměřeny na jakýkoliv aspekt praxe, výzkumu, teorie či vzdělávání. Časopis má následující strukturu:

1) Editorial; 2) O čem se mluví; 3) Anketa; 4) Fakta, vyhlášky, zákony, dokumenty...; 5) Pohledy na věc; 6) Akademické statě; 7) Studentské práce; 8) Školy se představují; 9) Inspirace pro praxi; 10) Recenze knih; 11) Zprávy, akce, oznámení; 12) Kontakty

Časopis je zaměřen na publicisticko-praktickou a akademickou část. Zatímco v částech 6 a 7 jsou publikovány zejména texty, které referují o výzkumu a studentských pracích, ostatní části jsou koncipovány šířeji a jsou určeny pro publikování textů autorů z praxe (informace o zajímavých projektech, problematických skutečnostech výkonu profese atp.). Nároky na úroveň autorských textů určených pro publikaci v jednotlivých rubrikách jsou odlišné. Následující pokyny jsou pak adresovány autorům do akademické části časopisu.

1) Pokyny autorům akademických textů

Redakce přijímá příspěvky, které odpovídají profilu časopisu. Zasláný příspěvek musí být určen výhradně pro publikaci v časopise Sociální práce / Sociálna práca. Uveřejněná stať se stává majetkem časopisu a přetisknout její část nebo použít obrázek v jiné publikaci lze jen s citací původu. Redakce si vyhrazuje právo provádět drobné stylistické úpravy. Nevyžádané rukopisy a přílohy se nevracejí.

Nabídka rukopisů

Redakci se zasílají tři provedení rukopisu. Jedno provedení na disketě 3,5 palce ve formátu RTF a dvě tištěné kopie, které neobsahují jméno ani pracoviště autora. Odkazy v textu, které by mohly vést k identifikaci autora, se uvádějí na zvláštním listu. Recenzní řízení je oboustranně anonymní, práce jsou posuzovány po stránce obsahové i formální. Na základě posudků rozhodne redakční rada o jejich přijetí či odmítnutí. Podle připomínek recenzentů může být práce vrácena autorům k doplnění, či k přepracování.

Rozhodnutí o vydání

O výsledku recenzního řízení je autor vyrozuměn. V případě potřeby je autor vyzván, aby dodal konečnou verzi práce buď na disketě 3,5 palce ve formátu RTF, nebo elektronickou poštou. Disketu je nutno označit nálepkou se jménem souboru.

Náležitosti rukopisu

Text musí být napsán v souladu s platnými jazykovými normami. Formátování textu odpovídá textové normostraně (tj. 30 řádků /řádkovač 2/ po 60 úhozech). Texty žádáme napsané písmem Times New Roman, velikost písma 12, styl písma Normální. Stránky jsou očíslované. Poznámky pod čarou lokalizujte výhradně na konec statí. Prosíme, abyste dodržovali standard časopisu pro citaci literatury podle ČSN ISO 690 (010197).

- Titulní strana** obsahuje výstižný a stručný název práce v češtině a angličtině, jména všech autorů, biografickou charakteristiku (do 50 slov) a v poznámce pod čarou také kontaktní informaci pro korespondenci.
- Abstrakt** v češtině nebo slovenštině v rozsahu maximálně 200 slov.
- Abstrakt** v angličtině v rozsahu maximálně 200 slov v angličtině.
- Vlastní text** (rozsah maximálně 5 000 slov).
- Seznam citované literatury:** Autory žádáme, aby zvýšenou pozornost věnovali přesnému a korektnímu odkazování (viz níže). V textu se odkazuje uvedením autora příjmení, roku publikace (Korda, 2002) a v případě, že se jedná o doslovnou citaci, také strany uvedené za rokem po dvojtečce. Seznam literatury je uveden na konci statě a je v něm uvedena pouze literatura, na kterou se v textu odkazuje. Seznam je uspořádán abecedně podle autorů a v případě, že se odkazuje na více prací téhož autora, jsou jeho práce uvedeny chronologicky. Jestliže se odkazuje na práce autora, které publikoval v tomtéž roce, jsou práce odlišeny uvedením písmena a, b atd. v roku vydání.

Citace a odkazy se uvádějí v souladu s ČSN ISO 690 (010197). Vybrané příklady zde uvádíme:

Monografická publikace:

PELIKÁN, J. *Základy výzkumu*. Praha: Karolinum, 1998.

Příspěvky do monografické publikace:

FOUČKOVÁ, M. *Reinkarnace a hlubinná terapie*. In WHITTON, J. L., FISHER, J. *Život mezi životy*. Brno: Bollingenská věž, 1992, s. 9–14.

Příspěvek do časopisu:

WINTER, J. *Z trosek likvidace signál celé Evropy*. *Českomoravský profil*, 1995, roč. 6, č. 28, s. 10–11.

Studentské práce akademického charakteru: Snaha o úroveň jako u akademických článků. Předpokládá se pouze částečná znalost a orientace v dané problematice. Použití literatury a citace jako u akademických statí jsou předpokladem.

Studentské práce esejistického charakteru: Předpokládá se osobní znalost a zkušenost s tématem z praxe, popř. jako kritická úvaha nad skutečnou praxí. Citace a literatura nejsou podmínkou.

2) Pokyny pro formát recenzí

Rubrika recenze nabízí prostor všem zájemcům, kteří chtějí seznámit ostatní čtenáře se zajímavými knihami z oblasti sociální práce a příbuzných oborů. Maximální rozsah recenze je stanoven na 1 200 slov. Recenze musí obsahovat bibliografický údaj o hodnocené knize (Daniela Vodáčková a kol.: Krizová intervence, Portál, Praha, 2002) a jméno autora recenze spolu s kontaktem na pracoviště, příp. e-mailem.

Nabídky recenzí zasílejte ve formátu RTF, jednoduchém řádkování, ve formátu písma Times New Roman, velikost písma 12, na disketě 3,5 palce či e-mailem.

3) Ostatní rubriky

Příspěvky ostatních rubrik nemají stanovený závazný formát, jejich podoba bude upřesňována individuálně na základě dohody s redakcí.

4) Kontaktní údaje:

Své příspěvky zasílejte na adresu redakce:

Časopis Sociální práce / Sociálna práca

ASVSP, Fakulta sociálních studií MU, Joštova 10, 602 00 Brno

Telefon: +420 549 496 428, e-mail: socialni_prace@quick.cz

www.socialniprace.cz

Milí čtenáři a čtenářky, je tu opět konec (kalendářního) roku a k tomu obvykle patřívá doba bilancování. Časopis Sociální práce / Sociálna práca, vzkříšený v letech 2001–2002 po zaniklé Sociální práci vydávané Národním centrem pro rodinu v Brně (1998–1999), se na jedné straně dostal do pozice kvalitního a uznávaného profesního periodika sociálních pracovníků v České republice a na Slovensku, které poskytuje prostor jak širokému spektru témat, tak špičkovým odborníkům ze škol i z praxe. Na straně druhé na nás neúprosně tlačí ekonomická realita. Přes skutečnost, že jsme obdrželi grant z Evropského sociálního fondu, otázka budoucí existence časopisu je ohrožena. Pokud nebudeme mít dostatek odběratelů, nemůžeme v tvrdých podmínkách přežít. Z tohoto důvodu je od ledna 2006 zvýšena cena předplatného i jednotlivých čísel, při zachování odlišných cen pro studenty, občany a organizace. Toto navýšení stále neumožňuje ani z poloviny pokrýt nezbytné náklady na vznik čísla z předplatného. Nově přibýlo tzv. sponzorské předplatné. Pokud naši čtenáři můžete samozřejmě podílet a jste vítáni s vašimi pohledy na věc.

Jste, jak jste si jistě všimli – opakovaně vítáni i v řadách našich předplatitelů, tedy těch, kterým časopis dává hrdost na profesi sociální práci, nové nápady pro každodenní pracovní maratón. Lidí, kteří vědomě podporují svůj profesní časopis a jsou si vědomi jeho významu pro renomé a pro stále ne zcela uspokojivé postavení profese sociální práce v českém a slovenském prostředí. Jako podnět k četbě i napsání příspěvků vám předběžně sdělujeme témata, kterým se budeme v roce 2006 systematictěji

(stále ve čtvrtletním intervalu) zabývat, jde o sociálně právní ochranu dětí, domácí násilí, kultura organizací služeb sociální práce a bezdomovectví.

Aktuální číslo, které se Vám dostává do rukou, je ve své publicistické části věnováno tématu probace, mediace, alternativním sankcím a sociální práci v justici. Je to již skoro pět let, kdy svoji činnost zahájila Probační a mediační služba ČR, a v právě vycházejícím čísle se můžete seznámit s tím, co se za uplynulých pět let na tomto poli událo, jaké nové projekty jsou rozvíjeny a jakým problémům musí nová služba v praxi čelit.

Máte příležitost se seznámit s činností nové služby z pohledu a skrze názory aktivních účastníků „praxe v terénu“ – probačních úředníků, soudců, státních zástupců, zástupců spolupracujících organizací, které zajišťují výkon trestu obecně prospěšných prací, nevládních organizací, pracovníků managementu služby, a také jejich klientů. Stručná anketa mezi laickou veřejností ukazuje, že aktivity PMS už nejsou tak úplně „neznámou“ věcí. Na konkrétní kasuistice má čtenář možnost se blíže seznámit s konkrétním příběhem včetně názoru jednoho z klientů, v tomto případě poškozené. Nové číslo přináší i některé vybrané části znění zákona o „soudnictví ve věcech mládeže“, dalšího, velmi důležitého kroku v rámci reformy české trestní justice.

Aktuální číslo se nevěnuje pouze probaci a mediaci mezi obětí a pachatelem, ale i aktivitám, které se odehrávají v oblasti mediace v justici netrestní. T. Šíšková v obsáhlém rozhovoru představuje činnosti Asociace mediátorů, jedné z mála organizací, která se v Čechách mediací v civilních věcech dlouhodobě věnuje. L. Holá hovoří nejen o své zkušenosti mediátorky

EDITORIAL

v trestním řízení, ale nabízí i stručnou historickou reflexi vývoje této metody či přístupu pro smírné řešení mezilidských sporů. M. Nečasová z Asociace občanských poraden poskytuje zajímavou informaci o uplatnění mediace v praxi občanských poraden. M. Kozáková z pražské Nadace OSF informuje o výsledcích projektu Mediace v netrestních věcech, který lze bez nadsázky označit jako velmi hezký příklad vzájemné a užitečné spolupráce mezi vládním a nevládním sektorem.

Mohli bychom říci, že činnosti spojené s probací, mediací, sociální prací v justici zažívají v Čechách od poloviny 90. let bouřlivý rozvoj, a je dobře, že tomuto tématu je věnován na stránkách časopisu Sociální práce / Sociálna práca tak široký prostor. Věřím, že čtenáři z odborné i laické veřejnosti získají nové a zajímavé informace a že obsah tohoto čísla přispěje k další diskusi a podnětným otázkám k tématu. Justice, resp. spravedlnost je koneckonců téma, které se týká nás všech.

V akademické části se můžete nechat inspirovat pracemi o podmínkách výchovy v exkluzí ohrožených romských rodinách a jejich vlivu na delikvenci romské mládeže (M. Šišláková), o situaci terénních sociálních služeb pro seniory na Slovensku (B. Balogová), o etice ctností A. MacIntyry v kontextu sociální péče (J. Prior) a o vztahu sociální práce a médií (M. Šveřepa). Rubriku studentských prací v tomto čísle naplnily texty absolventek katedry sociální politiky a sociální práce FSS MU v Brně Z. Bořilové a J. Růžickové, které se věnují mediaci a postavení mládeže v trestní justici.

Vážení čtenáři, vážené čtenářky, doufáme, že výše nastíněná situace časopisu Vás povede k tomu, časopis číst, psát do něj a diskutovat o sociální

práci a jejích klientech. Věříme také, že ve snaze uchovat možnost výměny různorodých názorů a nápadů sociálních pracovníků a lidí z blízkých oborů, podpoříte další vydávání časopisu nejen objednávkou předplatného, ale hlavně tím, že dalším čtenářům sdělíte své komentáře publikovaných textů a rozhovorů a popíšete své poznatky a zkušenosti.

Konečně je třeba vyjádřit poděkování: redakci, za její usilovnou a poctivou práci a službu oboru; redakční radě a odborným garantům za zodpovědné úsilí o koncipování obsahu a utváření podoby a podmínek existence časopisu; autorům a recenzentům za jejich příspěvky a také všem Vám, čtenářům, pro něž jsou tyto stránky určeny, za to, že časopis čtete a tím ukazujete, že je potřeba. Pocit, že pracujeme na něčem, co je pro kolegy v oboru a jeho další příznivce potřebné, je, věřte, k nezaplacení.

Přejeme dobrý rok 2006.

Pavel Štern
odborný garant publicistické části

Stanislava Ševčíková
šéfredaktorka

Zrod Probační a mediační služby souvisí se zaváděním alternativních postupů

Činnost Probační a mediační služby (PMS) představuje v rozsáhlém rozhovoru její ředitel Mgr. **Pavel Štern**. V roce 1994 spoluzakládal občanské sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici (SPJ), které se významně podílelo na zavádění systému probace a mediace v ČR. V letech 1996–1999 působil jako probační úředník Obvodního soudu Praha 2. Na přelomu století pracoval na ministerstvu práce a sociálních věcí, odboru sociálních služeb, kde se zabýval reformou sociálních služeb. Ve stejném období byl školitelem a spoluautorem pilotního vzdělávacího projektu pro budoucí probační pracovníky. Projekt realizovaly Nadace Open Society Found Praha, SPJ Praha a ministerstvo spravedlnosti. V lednu roku 2001 se stal ředitelem PMS ČR. Absolvoval krátkodobé kursy a stáže v zahraničí k tématům trestní politika, sociální práce v justici, probace, mediace ve Velké Británii, Švýcarsku, Kanadě a Rakousku.

Mgr. Pavel Štern

• Kdo, co stál(o) u zrodu PMS?

V 90. letech se v České republice, v souvislosti se zásadní reformou trestního práva, začaly zavádět do trestního práva nové instituty spojené s tím, co rozumíme pod pojmem alternativní postupy, opatření a tresty. Konkrétně v roce 1994 byla přijata novelou trestního řádu první výrazná změna, kdy se zavedl do trestního řádu institut podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307 trestního řádu), tzv. odklon v trestním řízení. Relativně rychlý zrod Probační a mediační služby souvisí s tím, že se do našeho trestního práva začaly zavádět alternativní postupy, opatření a sankce. S tím byla postupně více a více spojována myšlenka, že musí existovat určitá justiční složka, která se bude o zajištění těchto alternativ starat.

**O ČEM
se mluví****ZROD PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY SOUVISÍ SE ZAVÁDĚNÍM...****• Kdo stál u zrodu mediační služby?**

Vznik služby se dá charakterizovat jako výrazně interdisciplinární. Velkým hybatelem věcí byla nepochybně doc. JUDr. Helena Válková na pražské katedře sociální práce, díky které se tématu začali věnovat studenti této katedry, kteří se posléze (v roce 1996) stali i prvními probačními úředníky. U zrodu nepochybně stáli i zástupci právnické obce, především z Nejvyššího soudu ČR, z některých dalších soudů a také z ministerstva spravedlnosti, dále zástupci akademické obce a nevládní sféry, zejména ze Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici. Kdybych šel ještě dál, tak již od 70. let se snažili někteří odborníci i v totalitním režimu prosazovat prvky probace a sociální práce v trestní justici a pouze tehdejší poměry znemožnily vznik podobné služby. Aktivita všech zmíněných lidí se postupně propojily a v roce 2000 parlament přijal příslušný zákon.

• Existuje PMS v jiných zemích? Také pod ministerstvem spravedlnosti?

Existuje v mnoha zemích pod názvem probační služba nebo sociální služba v justici, nebo je to součást sociálních složek, existuje v zemích EU, v USA, v Austrálii, na Novém Zélandě, v zemích vstupujících nově do EU. Na Slovensku mají probační mediační službu jako u nás, je také součástí resortu spravedlnosti, ale je tam jeden rozdíl. U nás má probační služba relativně samostatné řízení, kdežto na Slovensku jsou jednotlivá střediska podřízena pod jednotlivými soudy. V ostatních zemích je to různé, většinou je to tak, že probační služba existuje

samostatně pod ministerstvem spravedlnosti, ve starších zemích EU je probační služba poměrně samostatná a nezávislá instituce, ale globálně také podléhá ministerstvu spravedlnosti. Nejstarší je holandská probační služba, loni tuším slavili 170. výročí založení, druhá nejstarší se 100letou tradicí je britská probační služba (Národní probační služba Anglie a Walesu).

• Za jakých okolností vznikla u nás? Proč „až“ v roce 2000?

Myslím si, že pro Probační a mediační službu (PMS) je velmi důležitý pozitivní způsob jejího založení, který charakterizuje spojené úsilí vycházející z univerzitního prostředí, nevládních aktivit a zkušeností dobré praxe tehdejších probačních úředníků v Praze a posléze i v dalších městech, a také současně podpora ze strany ministerstva spravedlnosti a Nejvyššího soudu ČR. Dá se říci, že nový systém vznikl na základě iniciativy a potřeby zdola a ve správném čase byla tato snaha podpořena shora. Domnívám se, že můžeme mluvit o dobrém příkladu spolupráce mezi nevládním a vládním sektorem, který přinesl důležitou a konsenzuální změnu v oblasti praxe justice a jejích služeb. Jak už jsem říkal předtím, propojení všech aktivit vedlo nakonec k tomu, že v roce 1999 tehdejší ministr spravedlnosti Otakar Motejl předložil do parlamentu zákon o PMS, který byl i konsenzuálně přijat.

• Jaké jsou poslání a cíle PMS?

Existují tři základní cíle probační a mediační služby:
– úsilí o integraci pachatelů zpět do

ZROD PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY SOUVISÍ SE ZAVÁDĚNÍM...**O ČEM
se mluví**

života společnosti

- úsilí o podporu obětí trestné činnosti
- úsilí o ochranu komunity před opakováním trestné činnosti

• Někteří odborníci tvrdí, že probace a mediace jsou rozdílné činnosti. Jaký je váš názor?

Ano, to je pravda. Mediace představuje mimosoudní způsob řešení sporu, kdy dvěma znesvářeným stranám pomáhá prostředník – mediátor nalézt oboustranně přijatelné řešení konfliktní situace. V trestní justici je „konfliktní“ situace spojena s konkrétním trestným činem. Je to rozšířená a ve světě uplatňovaná metoda pro řešení konfliktů, uplatňuje se nejen v trestní justici, ale i v civilní justici. Jedním z klíčových principů mediace je dobrovolnost, účastníci (oběť, pachatel) k ní přistupují na základě svobodného rozhodnutí, protože mají zájem touto cestou řešit vzniklou situaci. Mediaci nabízíme našim klientům (obětem a pachatelům) jako službu, ke které mohou dobrovolně přistoupit v přípravném řízení. Mediaci lze samozřejmě uskutečnit i ve fázi po rozhodnutí soudu, pokud o to mají strany zájem. Mediátor by měl být vůči stranám vyvážený a podporovat je v hledání konsenzu. Výsledné řešení by mělo být vždy v souladu se zákonem.

Probace je v zásadě podmíněný trest – tzv. podmínka, kdy člověk není poslán do vězení, ale je ponechán na svobodě, aby dokázal, že není třeba, aby svůj život trávil za zdmi věznice. K „pojištění“, že život na svobodě bude zvládat bez rizika opakování trestné činnosti, soud stanoví povinnost probace, resp. probačního dohledu, což je úkol probační služby.

Autorita probační služby se zde odvíjí od toho, jak rozhodne soud, např. když někoho odsoudí s podmíněným odkladem např. na dva roky a současně uloží i dohled, tak po tuto stanovenou dobu bude probační služba vykonávat probaci, resp. dohled. Na rozdíl od mediace je výkon probace věc povinná, nařízená soudem a úkolem probační služby je kontrolovat soudem uložené povinnosti a současně motivovat a vést klienta k tzv. řádnému životu. To je zásadní rozdíl.

• Proč se tedy zavedla probační a mediální služba pod jednu instituci, zastřešující orgán?

Když se připravoval zákon probační a mediální služby, tak výraznou roli sehrály zkušenosti ze zahraničí, Holandska, Rakouska, Švýcarska a skandinávských zemí. Výrazným zdrojem byly i zkušenosti z Kanady s uplatňováním tzv. restorativní justice, což je poměrně výrazné myšlenkové hnutí, které pochází z anglosaských zemí a je inspirováno i duchovními tradicemi severoamerických indiánů, kanadských Inuitů nebo novozélandských Maori. Základní tezí je, že trestný čin by neměl být vnímán jen jako individuální problém pachatele, ale jako výrazná událost, která zasahuje do života oběti, pachatele, komunity, kde se trestný čin odehrál, a potažmo i celé společnosti. Abychom došli k efektivnímu řešení trestné činnosti, tak je potřeba zahrnout všechny, kdo jsou trestnou činností dotčeni, a pracovat s nimi, tj. s pachatelem, obětí, komunitou a společností. Myšlenka restorativní justice sehrála při koncepci zákona důležitou roli. Probační

**O ČEM
se mluví****ZROD PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY SOUVISÍ SE ZAVÁDĚNÍM...**

a mediační službu máme tzv. pod jednou střechou, protože se do této koncepce promítá restorativní – obnovující přístup. Velmi podobnou úpravu mají Rakušané. V EU jsme s Rakouskem jediní s modelem probace a mediace pod jednou střechou. Není vyloučeno, že se podobnou cestou vydají v budoucnu i další země. Koncepce Probační a mediační služby je postavena na principu, že klíčovou oblastí pro její účinné působení musí být přípravné řízení trestní. V této fázi PMS nabízí obviněnému i poškozenému služby, které se zaměřují na urovnání konfliktního stavu v souvislosti s trestnou činností. Jedná se zejména o mediaci mezi obětí a pachatelem nebo o zpracování zprávy před rozhodnutím (pre-sentence report). V praxi se snažíme obecně uplatňovat princip, že efektivnější je motivovat obviněného – pachatele ke spolupráci, než si ji vynucovat pouze na základě moci nám svěřené zákonem. Výsledkem působení PMS v přípravném řízení může být uplatnění např. odklonů v trestním řízení nebo jiného alternativního opatření či sankce.

• Jsou v rámci PMS rozděleni zaměstnanci na probační pracovníky a mediátory?

V rámci PMS jsou dvě profesionální funkce: úředník probační a mediační služby a asistent probační a mediační služby. Mediace spadá do odpovědnosti úředníka probační a mediační služby. Na tuto funkci je připravován v rámci kvalifikačních a dalších vzdělávacích kursů. Asistenti se věnují především oblasti obecně prospěšných prací, což

je jejich specializace, a také aktivitám spojeným s výkonem dohledu.

• Jaká má mediace v trestním řízení specifika?

V principech je mediace v trestním řízení stejná, jde o hledání smírného a navzájem přijatelného řešení, mediátor je vyvážený vůči stranám sporu a pomáhá jim hledat přijatelné a funkční řešení. Informace získané v mediaci jsou důvěrné, a pokud se mediace uskuteční ještě před rozhodnutím, nemohou být použity proti němu, pokud například mediace nevede ke společné dohodě. Specifika jsou samozřejmě v právním kontextu. Trestní řízení přece jen ze své podstaty vytváří větší tlak na účastníky. Pachatelé mají často obavu ze setkání s obětí, mohou se obávat nějakých následků, když odmítnou, apod. Oběť se rovněž často obává setkání s pachatelem, cítí se ohrožená, nedůvěřuje justici, má pocit, že to k ničemu nebude. Vše je tedy třeba trpělivě a transparentně vysvětlovat a dát stranám všechny potřebné informace, než se rozhodnou do mediace vstoupit. Klíčovým momentem mediace je setkání oběti a pachatele, kdy je pachatel přímo konfrontován s následky svého jednání. Tato „konfrontace“ má pozitivní výchovné „dopady“ na pachatele a přináší úlevu a rychlejší kompenzaci škod pro oběť. S tím byla mediace do trestního řízení zavedena, v 70. letech minulého století tuto zkušenost udělali v Kanadě. V literatuře je tato zkušenost uváděna jako tzv. Elmira case. Od té doby zaznamenává mediace v trestním řízení bouřlivý rozvoj.

ZROD PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY SOUVISÍ SE ZAVÁDĚNÍM...**O ČEM
se mluví****• Čeho se podařilo podle vašeho názoru dosáhnout za pět let činnosti PMS?**

Především vybudovat probační a mediační službu jako fungující instituci a myslím si, že si PMS postupně vytváří své jasné místo v české justici. Za relativně krátkou dobu se podařilo PMS odborně rozvíjet na velmi solidní profesionální úroveň. PMS má jako jedna z mála státních institucí národní metodické standardy pro všechny své činnosti, což charakterizuje moderní evropské instituce v této oblasti. Myslím si, že se postupně více a více daří naši službu pozitivně prezentovat na veřejnosti, což také není málo. Pořád je samozřejmě co zlepšovat, problémů máme spoustu, hlavně máme málo lidí na obrovské množství práce. Myslím si, že lidé, kteří u nás pracují, věří tomu, co dělají, a to je naše velká devíza.

• Jaké úkoly před PMS stojí, jakých cílů chce dosáhnout v nejbližší budoucnosti?

Úkolů je mnoho, ale prioritním úkolem je získat dostatek nových lidí. Snažíme se trpělivě, ale důsledně prosazovat naši koncepci do budoucna. Jsem přesvědčen, že tato koncepce má hluboký smysl a je velmi aktuální. Stojí a padá s tím, že všechny justiční složky by se na ní měly podílet. Probační služba je organizace, která se snaží v justici prosazovat princip, že při uplatňování „alternativ“ je nezbytné navzájem spolupracovat. Smyslem alternativních sankcí a opatření je nejen „starost“ o pachatele, ale i náležitě vypořádání situace oběti a ochrana komunity. K naplnění těchto zásadních cílů je třeba spolupracovat a sdílet je.

Našimi nejbližšími cíli jsou: dále pracovat na rozvoji probačních programů pro mladistvé a prosadit do aplikační praxe zákona č. 218/2003 Sb. principy interdisciplinárního řešení kriminality mládeže. Tzn., aby při řešení kriminality mládeže byl problém řešen společně se všemi subjekty, které za jeho realizaci také odpovídají. Dále bychom chtěli dosáhnout toho, že se bude více pozornosti věnovat obětem trestného činu. Máme to jako naši prioritu a pracujeme dokonce s jednou velkou nevládní organizací – s Asociací občanských poraden na vývoji tzv. informačního programu pro oběti trestné činnosti. A neméně důležitá je konsolidace služby, což souvisí s posílením personálních stavů, „politikou“ úspory lidských zdrojů, zvážením, do jakých aktivit se pustíme a do kterých ne. Aktivit a úkolů je hodně a je potřeba ze sebe „shodit“ věci, které nejsou úplně aktuální. To jsou zhruba nejbližší cíle i na příští rok.

• Jak by vypadalo ideální fungování PMS?

Ideální by bylo dojít k harmonizaci a součinnosti s ostatními orgány činnými v trestním řízení, jak už jsem říkal výše, a mít dostatek lidí. Idea vyplývá i z doporučení Rady Evropy. Uplatňování alternativních trestů směřuje k tomu, že každý alternativní trest by měl být společně „připravován“ státním zástupcem, soudem, PMS včetně pachatelů a poškozených, aby skutečně byl „šit na míru“. To je smysl a účel alternativních trestů. Když se „společná příprava“ vynechá, tak uplatňování alternativních trestů nefunguje, jak by mělo. Přejde se

**O ČEM
se mluví****ZROD PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY SOUVISÍ SE ZAVÁDĚNÍM...**

spíše k formalistickému způsobu, což není dobře.

• **Kolik existuje v současnosti středisek PMS? Podle čeho se zřizují místa jejich působnosti? Člení se ještě dále jednotlivá střediska?**

Středisek existuje 74. Zřizují se podle působnosti soudů. Justice funguje pod starou administrativně správní soustavou, je tedy osm krajských soudů, osm krajských měst, 76 okresních soudů, tzn., že probační služba je příslušná z hlediska trestního řízení k příslušnému okresnímu či krajskému soudu v tom kterém městě. Střediska se zatím příliš nečlení z hlediska malé personální kapacity. Dají se dělit na specializovaná oddělení, to je např. v Praze, kde všichni „sedí“ pohromadě v jedné velké budově, a čerstvě i v Ostravě. To si budeme moci dovolit, až střediska budou lépe personálně obsazená.

• **Daří se sladovat evropské standardy v rámci probační a mediační služby s našimi normami?**

Troufám si říci, že ano. Všechno, co děláme, je v souladu s evropskými standardy. Tak, jak máme nastaveny národní metodické standardy, tak, jak máme nastaveno mnoho dalších vnitřních postupů od zacházení s informacemi, principu zacházení s klienty, jsme plně v souladu s evropskými a mezinárodními standardy činností probačních služeb.

• **Kdo se může stát pracovníkem PMS?**

Především ten, kdo má o tuto práci zájem. Z hlediska kvalifikačních nároků to může být osoba, která má ukončené

VŠ vzdělání společenskovedního zaměření s magisterským diplomem. U nás musí absolvovat kvalifikační roční kurs, ukončený závěrečnou zkouškou, v té době je tzv. čekatelem-probačním úředníkem, a po složení zkoušky se stává probačním úředníkem, to je vyšší pozice, na niž jsou kladeny i vyšší nároky. Druhá pozice je asistent probační a mediační služby. Tím se může stát člověk starší 21 let, který má SŠ vzdělání s maturitou se společenskovedním zaměřením, musí absolvovat půlroční specializační trénink, rovněž ukončený zkouškou. Zdůrazňuji, že obě pozice jsou odborné.

• **Na co jsou zaměřeny, z čeho se skládají odborné zkoušky?**

Odborné zkoušky se skládají z oblastí, ve kterých jsou vzděláváni úředníci a asistenti PMS. Obsahují část teoretickou, která se týká probace a mediace, sociální práce, stejně jako práva. Zkouška je dělana i kasuisticky. Každý uchazeč musí na konkrétní kasuistice prokázat znalost příslušných předpisů, znalost metodických postupů a jejich logiky, musí prokázat profesionální zdatnost v oblasti komunikačních dovedností, tzn., že musí doložit kazetu s profesionálním rozhovorem, včetně reflexe a doplňujících otázek komise. Zkouška je velmi náročná. Pro úředníky, kteří se školí jeden rok, je stanoven každý měsíc jeden týden soustředění. Půlroční školení pro asistenty je vedeno stejně, každý měsíc mají týden soustředění.

• **Kdo organizuje školení pracovníků PMS?**

ZROD PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY SOUVISÍ SE ZAVÁDĚNÍM...**O ČEM
se mluví**

Základní školení organizuje ředitelství probační služby ve spolupráci s Justiční školou v Kroměříži, kde se nachází naše vzdělávací „základna“. Následné školení organizuje vedení PMS ve spolupráci s metodickými koordinátory a vedoucími středisek.

• **Existuje kontrola, zda se úředníci a asistenti PMS dále vzdělávají a prohlubují své odborné znalosti?**

Většina akcí běží v naší režii, tzn. pod naší kontrolou, takže existuje.

• **Mají pracovníci PMS supervizi? Jak často?**

Ano, čtyřikrát do roka. Dělají ji externí supervizoři najatí PMS. Působí v každém kraji, kde jsou zaměstnanci rozděleni do menších supervizních skupin. Systém běží už tři roky.

• **Liší se vzdělávání u PMS od výcviku v rámci Asociace mediátorů ČR? V čem nejvíce?**

Myslím si, že určitě. Při našich kurzech připravujeme úředníky či asistenty PMS hodně interdisciplinárně, tj. nejen pro mediaci, záběr je mnohem širší, než by se vyžadovalo jenom u mediátora.

• **Ze zveřejněných statistik vyplývá, že počet nově evidovaných případů PMS zůstal v roce 2004 zhruba stejný jako v roce předchozím a oproti roku 2002 se počet případů ještě snížil. O čem to svědčí? Je dobře, že se počet případů snižuje?**

Je to v zásadě dobře, nás je tak málo, že je to pro nás lepší. Dosažení většího nebo menšího počtu případů pro nás není žádné měřítko kvality. Když sečte-

me počty případů od roku 2001, počet případů přesahuje 100 000, což je natolik obrovské číslo, že zmíněné snížení není nic zásadního, spíše je výsledkem vyjednávání našich středisek se soudy a omezení některých „nadbytečných“ kauz. Ukazuje se, že rok 2002 představuje největší „boom“, nejvyšší počet trestů obecně prospěšných prací, což přispělo k tomu, že se radikálně snížily počty vězňů. Pak se však postupně ukázalo, že trest obecně prospěšných prací je soudy špatně ukládán, myslím nevhodným osobám, zvláště recidivistům, a pachatelé ho neplnili a nakonec stejně skončili ve vězení. Snižování a zvyšování počtu není nic, co bychom považovali za špatný trend, spíše to svědčí o tom, že se nám daří někde upřesňovat praxi a omezovat nepřesně ukládané případy.

• **Považujete za kladný signál, že se zvyšuje podíl případů, do kterých vstupujete už v přípravném řízení či v době řízení před soudem?**

Jednoznačně. My jsme se na to minulý rok zaměřili, abychom zlepšili vnímání mediace a činností, které mohou v přípravném řízení být vyvíjeny. Zaměřili jsme se hlavně dovnitř do služby, ne vůči našim partnerům, abychom si věci vyjasnili právě v našich řadách. Máme doloženo, že zvýšené počty jsou právě mediační případy. Za zvýšením stojí vyšší počet skutečně-ných mediací. Zvýšil se podíl případů, do kterých vstupujeme v přípravném řízení už před soudem. To je pozitivní věc.

**O ČEM
se mluví****ZROD PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY SOUVISÍ SE ZAVÁDĚNÍM...**

• Čím je způsobeno, že největší nárůst evidovaných případů za rok 2004 oproti předchozímu roku nastal v jihomoravském, severomoravském a jihočeském kraji a největší úbytek případů nastal v soudním kraji Praha?

Tady je nutné říci, že jihomoravský a severomoravský kraj jsou kraje výrazně zatížené kriminalitou a na druhé straně patří k nejméně zatíženým krajům v probační a mediační službě. Jihočeský kraj není tak zatížen, ale zvýšení počtu případů znamená intenzivnější činnost PMS. Co se týká Prahy, ke snížení počtu případů přispělo, že jsme středisko Praha museli sestěhovat do jednoho společného střediska. Došlo k tomu, že se řeší méně případů i z kapacitních důvodů pražského střediska.

• Podnět střediskům PMS k zahájení činnosti v rámci případů projednávaných v přípravném řízení a řízení před soudem podávají nejčastěji soudy, státní zastupitelství a policejní orgány. Co ukazuje klesající počet podnětů od soudů a státních zastupitelství a naproti tomu stoupající počet podnětů od policie?

Fakt, že stoupl počet podnětů od policie, je jednoznačně dán společnou novou národní metodickou koncepcí. Klesající počet podnětů od soudů považujeme za relativně kladný jev. Znamená to, že podněty jsou dávány ještě před tím, než se případ dostane k soudu. Dochází k postupnému vyvážení tak, jak by to mělo být. Tím, že stoupá počet podnětů od policie, klesá někde zákonitě u státních zastupitelství, ale více budeme vědět na konci roku po vyhodnocení statistických dat.

• Velmi často dávají podnět PMS i samotní obvinění či odsouzení, není však málo podnětů od poškozených? Od koho přicházejí podněty v kolonce ostatní?

Souhlasím s tím, že přichází málo podnětů od poškozených, což je dáno tím, že nemáme takovou personální kapacitu, jakou bychom potřebovali. Navíc se poškozeným dostatečně nevěnují orgány trestního řízení, což je dlouhodobý problém české justice. Proto jsme dali na policejní služebny naše letáčky přímo pro oběti trestné činnosti, které se tam rozdávají. V kolonce ostatní mohou být příbuzní, kurátoři pro mládež, rodinní příslušníci, další lidé svázaní nějakým způsobem s určitým případem.

• Čím je způsobeno, že největší podíl případů v rámci přípravného řízení, řízení před soudem a vykonávacího řízení eviduje PMS v jihomoravském, severomoravském a severočeském soudním kraji? V dalších českých soudních krajích a v Praze se neděje tolik případů, do kterých by mohla vstoupit PMS?

Zaslouží si to podrobnější zkoumání. Jihomoravský kraj má dlouhodobě díky krajskému státnímu zástupci dr. Coufalovi nejvíce odklonů v přípravném řízení v celé ČR. Svou roli sehrává i aktivita tamějších středisek, která pracují velmi dobře. V severomoravském kraji je to dáno tím, že se výrazně zlepšila součinnost se státním zastupitelstvími a policií. Výrazné zlepšení nastalo v mediačním řízení např. ve východočeském kraji. Tam, kde střediska intenzivně spolupracovala s justičními partnery,

ZROD PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY SOUVISÍ SE ZAVÁDĚNÍM...**O ČEM
se mluví**

došlo k výraznému zlepšení – viz jihomoravský a severomoravský kraj.

- **Proč a kdy vznikla Rada pro probaci a mediaci?**

Vznikla současně se zákonem a je součástí zákona o probaci a mediaci. Rada je poradní orgán ministra. Členové rady jsou státní zástupci, soudci, probační úředníci, zástupci některých nevládních organizací, některých ministerstev a akademické obce.

- **Jaké významné dokumenty projednávala v poslední době Rada pro probaci a mediaci?**

V posledních dvou letech rada projednávala např. Národní metodické standardy probační a mediační služby,

systém akreditací pro probační programy pro mládež, Národní priority pro PMS na rok 2004, legislativní návrhy k trestu OPP.

- **Který koncepční a metodický materiál připravený ministerstvem projednala rada naposledy?**

Rada naposledy projednala velmi důležitou věc. Podpořila a doporučila rozpracování akreditačního systému programů pro dospělé pachatele a také pro oběti trestné činnosti, což je, myslím, velmi významný programový záměr PMS do budoucna.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Trest obecně prospěšných prací byl navržen pro pachatele nepřilíš závažných trestných činů

Středisko Probační a mediační služby (PMS) Zlín evidovalo v loňském roce 350 nových případů. Pracují na něm dva pracovníci, PhDr. Zdeňka Kosařová, která má na starosti výkon trestu obecně prospěšných prací, a Mgr. **Vladimír Lhotka**, který je vedoucím střediska. V rozhovoru přibližuje, jaké případy jsou vhodné k mediaci, co obnáší alternativní řešení trestů v podobě obecně prospěšných prací, či popisuje spolupráci se státními orgány a dalšími institucemi.

Mgr. Vladimír Lhotka

• Co je cílem mediačního jednání v trestních případech?

Cílem mediace v průběhu trestního řízení je narovnání konfliktního stavu mezi poškozeným a obviněným – tedy např. náhrada škody, omluva, věcná

pomoc; také náhled obou stran na konflikt a způsob jeho řešení. Obviněný i poškozený mají možnost se k celé věci vyjádřit tak, jak uznají za vhodné, tedy poškozený může zveřejnit ztrátu a problémy, které mu celá věc přinesla, a také obavy z možného dalšího působení obviněného.

• Jaké případy mediace nejčastěji řeší PMS?

Mezi nejčastěji v mediaci případy řešené patří dopravní nehody, ublížení na zdraví, trestné činy proti majetku a poškozování cizí věci (§ 257b – sprejerství).

• Kdo může dát podnět k mediaci?

K mediaci může dát podnět kdokoli – obviněný, poškozený, advokáti, policie, v dalším jednání je ale nutný souhlas soudce a v přípravném řízení státního zástupce.

• Jaký bývá postup po podání podnětu?

TREST OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ BYL NAVRŽEN PRO...**O ČEM
se mluví**

Jestliže soudce a v přípravném řízení státní zástupce udělí souhlas, poté oslovují poškozeného a obviněného. Mediace je vysoce dobrovolná záležitost a musí s ní souhlasit jak poškozený, tak i obviněný.

• **S jakými reakcemi se u poškozeného a obviněného setkáváte?**

Reakce účastníků jsou různé a nedá se předem odhadnout, jak celé setkání skončí. Občas obviněný k mediaci přistupuje s tím, že chce mít celou věc už za sebou, a jeho jednání je vstřícné, ale chladné, jiný účastník si uvědomuje svou chybu a snaží se svým jednáním celou věc směřem k poškozenému „uhladit“, omluví se a je přístupný dohodě. Ze strany poškozených se občas na počátku setkání objevuje tendence pachatele co nejprísneji potrestat, snaha dohodnout se je až v okamžiku, kdy je to pro ně výhodné. Všichni účastníci k mediaci přicházejí se svými vlastními myšlenkami a občas je pro mediátora obtížné tyto myšlenky uvést v soulad.

• **Stává se častěji, že se poškozený a obviněný dohodnou, či nedohodnou?**

Smyslem mediace je narovnat konflikt, a dohoda či nedohoda o náhradě škody je až věc další. Jestliže účastníci mediace najdou společnou řeč, je potom cesta k dohodě jednodušší, ale i potom je možné, že třeba na náhradě škody se nedohodnou, protože mají rozdílné představy o výši.

• **Zavazuje se k dohodě, že například nahradí škody, jen obviněný, nebo obsahuje smlouva i závazky pro poškozeného?**

Pokud jde o náhradu škody, zavazuje se k ní pouze ten, kdo škodu způsobil. Pouze dohoda o narovnání podle § 309 trestního řádu obsahuje souhlas poškozeného s postupem podle tohoto paragrafu.

• **Zohledňují státní zástupci (soudci) výsledky mediačního jednání ve svém rozhodnutí? Musí se řídit dohodou danou v mediaci?**

Soudci i státní zástupci zohledňují dohody jako výsledek mediace. Státní zástupce není vázán dohodou. Nemá povinnost trest podmíněně zastavit.

• **Jak probíhá spolupráce, komunikace s PMS, když si chce odsouzený podat žádost o podmíněčné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem?**

Prostřednictvím sociálních pracovníků věznice odsouzený kontaktuje středisko PMS ČR, působící v místě věznice (např. Znojmo, Břeclav, Brno u věznice Kuřim), probační úředník v odůvodněných případech odsouzeného navštíví a domlouvá se na další spolupráci – např. osloví střediska PMS ČR v místě trvalého bydliště odsouzeného a požádá o zjištění sociálního prostředí, stanoviska rodiny atd. Odsouzený si podává žádost o podmíněné propuštění, jen soud rozhoduje, zda při podmíněném propuštění bude uložena zkušební doba s dohledem.

• **Co se míní dohledem?**

Dohledem podle § 26a trestního zákona se rozumí pravidelný kontakt pachatele s úředníkem PMS ČR, spolupráce při vytváření a realizaci probační

O ČEM se mluví

TREST OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ BYL NAVRŽEN PRO...

ho programu a kontrola dodržování podmínek, jestliže byly pachateli soudem určeny, např. hradit způsobenou škodu, podrobit se vhodnému programu apod.

• Jaké případy jsou vhodné, aby si odsouzení vykonali trest formou obecně prospěšných prací (OPP)?

Trest OPP lze uložit za trestné činy, za něž zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřesahuje pět let. Tudíž trest OPP byl koncipován jako trest pro prvopachatele, mladistvé pachatele a pachatele nepříliš závažných trestných činů, např. majetkových (krádeže, podvody), porušujících hrubě občanské soužití (výtržnictví) atd.

• Co bývá obvykle náplní OPP? Kolik hodin musí odsouzený odpracovat?

Zákon stanoví hranici výměry trestu OPP od 50 do 400 hodin a v tomto rozmezí soudce trest ukládá (např. 200 hodin). Tento trest je odsouzený povinen vykonat do jednoho roku od data vydání usnesení o nařízení výkonu trestu.

• Jaké sankce následují, když dojde k nedodržení či nesplnění povinností spojených s uložením trestu obecně prospěšných prací?

Pokud pachatel trest OPP neodpracuje, přemění se mu každé dvě neodpracované hodiny na jeden den trestu odnětí svobody nepodmíněně (např. neodpracovaných 200 hodin znamená 100 dní nepodmíněného trestu odnětí svobody).

• Jakou roli plní PMS při projednávání uložení trestu OPP?

Projednání trestu OPP znamená přímé projednání trestu s pachatelem. Vysvětlení účelu trestu, zákonných podmínek, poté možnosti odsouzeného, jaké jsou jeho možnosti (zaměstnání, zdravotní stav) a vytipování vhodného místa výkonu.

• S jakými institucemi spolupracuje nejčastěji PMS? Co je náplní spolupráce?

PMS ČR spolupracuje s orgány státní správy i samosprávy v celé šíři působnosti. Orgány činné v trestním řízení – soudy, státní zastupitelství, policie, orgány samosprávy – města, obce, nestátní a neziskové organizace – občanská sdružení, zájmová sdružení.

• V jakých oblastech spolupracuje PMS se soudy, státními zástupci a Policií ČR?

S orgány činnými v trestním řízení spolupracujeme při řešení trestné činnosti klientů v rámci přípravného i vykonávacího řízení. Přípravné řízení – mediace, činnosti vedoucí k urovnání konfliktního stavu. Vykonávací řízení – výkon trestu OPP, dohledy u podmíněného odsouzení i podmíněného propuštění.

• Jaké druhy informací, údaje žádají zaměstnanci PMS po státních zástupcích (soudcích), celkově po státních orgánech?

V tomto případě spíše doplňující informace k předchozím pokynům k zahájení činnosti střediska.

TREST OBECEŇ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ BYL NAVRŽEN PRO...**O ČEM
se mluví**

Ilustrační foto: Zdeněk Rýc

• Co obsahuje § 67 odstavec 1 písmeno b) trestního řádu, podle něhož musí předseda senátu nebo samosoudce schválit návštěvu úředníka PMS za obviněným ve vazbě?

Jde o tzv. koluzní vazbu, kdy je předpoklad ovlivňování svědků ze strany pachatele. V tomto případě k návštěvě obviněného ve vazbě dává souhlas státní zástupce.

• Co se myslí kooperací s orgány vykonávajícími sociálně-právní ochranu dětí a poskytování sociální péče občanům společensky nepřizpůsobivým?

Jedná se o spolupráci se sociálními odbory magistrátu a městských úřadů ve věci trestního řízení mladistvých pachatelů a spolupráce s tzv. kurátory pro dospělé v případě nepřizpůsobivých osob.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

■

Věk mladistvého má na ukládání trestu podstatný vliv

Co si myslí o mediaci, kdy a jaké tresty v podobě obecně prospěšných prací může udělit či podle jakých kritérií se řídí v jednotlivých případech, se dozvíte v rozhovoru s Mgr. **Martinem Vrbíkem**, soudcem Městského soudu v Brně. Kromě obecné kriminality se specializuje na trestní činnost v dopravě. Do funkce byl jmenován do 15. 10. 1997.

• U jakých trestných činů je možné navrhnout alternativní trest v podobě obecně prospěšných prací (OPP)? Které jsou závažné trestné činy a které méně závažné?

Trest OPP je možno navrhnout u všech trestných činů, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Další podmínkou je, aby trest OPP postačoval k dosažení účelu trestu, tedy aby vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele nebylo k dosažení účelu trestu třeba ukládat jiný trest. Obecně lze za závažné trestné činy označit ty, o nichž soud rozhoduje v tzv. senátě složeném ze soudce profesionála a dvou tzv. přísedících. Jedná se o trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby přesahuje pět let odnětí svobody (např. trestný čin loupeže, majetkové trestné činy, kde hodnota způsobené škody přesahuje částku 500 000 Kč, úmyslné těžké ublížení na zdraví...).

Méně závažnými trestnými činy jsou pak ty, o kterých přísluší rozhodovat samosoudci, tedy se sazbou do pěti let odnětí svobody.

• Rozhodujete se jen podle litery zákona, nebo přihlížíte i k charakteru, osobnosti

obviněného či zárukám jiných osob, institucí?

Každý soudce se musí výhradně řídit literou zákona, což je záruka stejného přístupu ke všem obviněným. Nicméně povinnost přihlížet k charakteru a osobnosti obviněného soudci ukládá přímo litera zákona. Lze tak tresty individualizovat ve vztahu ke každému pachateli trestné činnosti, přičemž v rámci jednotlivých trestních sazeb má soudce dostatečný „manévrovací prostor“. Co se týče záruk, zákon výslovně počítá se zárukami tzv. zájmových sdružení občanů (např. odborové organizace, občanská sdružení – ne však politické strany), a to například při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Soud takovou záruku může přijmout, pouze pokud má za to, že dané zájmové sdružení je opravdu schopné ovlivnit chování dotyčného odsouzeného po propuštění z výkonu trestu. K nejrůznějším posudkům např. od zaměstnavatele může soud přihlížet jako k tzv. v zákoně neuvedené polehčující okolnosti.

• Podle jakých kritérií se rozhodujete, kolik odpracuje odsouzený hodin obecně prospěšných prací a v jaké organizaci, instituci?

Kritérií je více – např. výše způsobené

VĚK MLADISTVÉHO MÁ NA UKLÁDÁNÍ TRESTU PODSTATNÝ VLIV

**O ČEM
se mluví**

škody, počet předchozích odsouzení, hlavním je délka trestu odnětí svobody, který je v konkrétní výměře trestu OPP obsažen. Neodpracuje-li totiž odsouzený uložený trest OPP, aniž by mu v tom bránily závažné, zákonem vymezené překážky, přeměňují se každé i jen započaté dvě hodiny nevykonaného trestu na jeden den odnětí svobody. Umístění ke konkrétní organizaci je plně v kompetenci Probační a mediační služby ČR, která mapuje volná místa a požadavky jednotlivých poskytovatelů pracovních míst.

• Navrhujete sám mimosoudní řešení případů, nebo je nutné, aby podala žádost PMS či někdo jiný?

Jako soudce, který se kromě obecné trestné činnosti specializuje na trestnou činnost v dopravě, předávám poměrně velké procento případů dopravních nehod PMS ČR k tzv. „mediaci“, což je stručně řečeno pokus o usmíření pachatele s obětí trestného činu, což může vést v konečném důsledku k podmíněnému zastavení trestního stíhání. Dále to bývá navrhováno typicky obviněnými nebo jejich obhájci, v přípravě řízení takový postup může zvolit státní zástupce.

• Přibývá trestných činů spáchaných mladistvými?

Trestná činnost mladistvých v městě Brně průběžně narůstá, za období od 1. 1. 2004 do 31. 10. 2004 byly podány obžaloby ke zdejšímu soudu na 241 pachatelů, za stejné období tohoto roku to bylo 272.

• Má vliv na vaše rozhodnutí, zda odsoudíte pachatele ke klasickému, či alternativnímu trestu, jeho věk, především když jde o mladistvého pachatele?

Věk mladistvého má na ukládání trestu podstatný vliv. Soud posuzuje tzv. rozumovou a mravní vyspělost, která se u 15letých pachatelů většinou podstatně liší od vyspělosti 18letých pachatelů. U mladistvých se soudy obecně snaží využít k jejich nápravě především tzv. alternativní tresty, tedy tresty nespojené s odnětím svobody. Trest odnětí svobody bývá ukládán jen nejobtížněji převychovatelným mladistvým pachatelům.

• Využívají všeobecně soudci podle vás v dostatečné míře možnosti odsoudit pachatele k alternativnímu trestu? Pokud ne, čím je to způsobeno?

Alespoň co se Městského soudu v Brně týče, např. trest OPP je ukládán v takové míře, že vznikají problémy s umístováním odsouzených do jednotlivých organizací. Momentálně dochází téměř k „převisu nabídky“ odsouzených k OPP nad „poptávkou“ organizací, které výkon trestu zajišťují.

• Přispívá podle vás mediace ke zpružnění trestního řízení?

Samozřejmě, díky profesionálně zvládnuté práci s obviněným na jedné a poškozeným na straně druhé se mnohdy daří dosáhnout jejich usmíření a narovnání vztahu, který byl trestným činem narušen. To obnáší opakovaná, časově náročná setkání s oběma stranami trestního řízení, přičemž podobný postup není v možnostech soudů, které jsou mnohdy přetíženy a nedostatečně personálně obsazeny. Soudu pak bývají předkládány konečné výstupy z mediace, na základě kterých mohou ve věci přímo rozhodnout, aniž by bylo nařízeno hlavní líčení.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Krádež kol vyřešila mediace

Mediaci v pozici poškozeného zažila lékařka Jitka Dirhanová. Ze sklepa zdravotního střediska v Lelekovicích u Brna jí byla odcizena letní litinová automobilová kola v hodnotě 35 000 Kč. Krádež měli na svědomí tři mladiství.

„Jeden z mladíků pracoval ve středisku na brigádě a nechal dalším dvěma otevřené okno. Vnikli tak snadno do sklepa, kola ukradli a pak prodali za 1000 Kč,“ popisuje případ lékařka.

Paní Dirhanovou oslovila pracovnice Probační a mediační služby (PMS), zda je ochotna přijít, setkat se s obviněnými mladíky a eventuálně v rámci mediačního jednání přistoupit na nějakou dohodu.

Na mediaci přišli dva kluci, jeden s maminkou a druhý s tatínkem. Přečiny třetího se řešily zvlášť. „Ještě před mediací mi jeden z hochů uhradil škodu na základě znaleckého posudku v obžalobě. Částka byla poloviční než skutečná škoda, ale s manželem jsme se domluvili, že něco je lepší než nic, tak jsme na to přistoupili,“ říká paní Dirhanová, která souhlasila s tím, že po zaplacení škody ustoupí od trestního stíhání.

Druhý z mladíků se při mediaci na popud pracovnice PMS lékařce omluvil. S jeho otcem se dohodla na splátkovém kalendáři. Při mediaci napřed hovořila pracovnice PMS, poté dala mladíkům prostor k vyjádření. „Kluci v podstatě nemluvili. Já jsem jim řekla svoje. Jeden

z nich ke mně chodí doposud do ordinace, mrzelo mě to, snažím se jít vstříc, když něco potřebují, dohodneme se. Promlouvala jsem jim do duše i s ohledem na rodiče, protože škodu platili oni,“ líčí průběh mediace paní Dirhanová. Zda měla na hochy její promluva vliv a polepší se, netuší. Nechtěla ovšem, aby mladíci museli jít do kriminálu či do pastáku, proto jim dala šanci.

S průběhem, výsledkem mediace je lékařka spokojena. „I mně se prostřednictvím PMS ulehčil život, protože škoda byla uhrazena. Pokud by šli do nějakého ústavního zařízení, možná bych se ani úhrady škody nedočkala,“ říká.

Mediační jednání podle paní Dirhanové probíhalo rychle, považuje ho za efektivní řešení případu. „V případech nezletilých, kdy nejde o závažné trestné činy, jde o dobrou věc. Jsem ráda, že se případ vyřešil mimosoudně,“ domnívá se lékařka.

Pavel Bajer ■

Odsouzení muži pracují na zvelebení areálu

Zhruba 17 000 hodin už odvedli muži odsouzení na obecné prospěšné práce (OPP) při rekonstrukci areálu fotbalového klubu Dosta Bystrc-Kníničky v Brně. Od loňského května, kdy přijal sekretář oddílu Zdeněk Rýc prvního muže, si v Bystrci odpracovávalo či stále odpracovává svůj trest 65 mužů.

„Pracoval jsem jako trenér a správce fotbalového oddílu v Brně-Kohoutovicích a tam jsem se setkal s klukem, který vykonával obecně prospěšné práce,“ líčí Z. Rýc první setkání s lidmi odsouzenými k OPP. Když přešel do funkce sekretáře bystrckého oddílu, dohodl se s šéfem klubu, že budou areál zvelebovat, představovat, aby vyhovoval nárokům Moravskoslezské fotbalové ligy, třetí nejvyšší soutěže. Zašel proto na brněnskou pobočku Probační a mediační služby s tím, zda by mu mohli posílat odsouzené na obecně prospěšné práce.

„I když jsem si dával požadavky, mohou mít jakoukoliv profesi. Není stanoveno, aby byl vyučený. Každého se ptám, co dělá v civilu. Teď při výstavbě jsem chtěl především zámečníky, elektrikáře nebo takové, co mají svářečské kursy. Nejvíce chci řemeslníky, ale vyloženě na tom netrvám,“ říká sekretář. Na stadiónu mohou odsouzení vykonávat dále pomocné práce, kopat díry pro zábradlí či provádět úklid areálu. „Kluci také odstraňovali zachytané stěny za brankami, pálili větve a odtahovali po kácení stromů,“ dodává.

S odsouzenými na obecně prospěšné

práce má velmi dobré zkušenosti.

„Vztahy mezi námi jsou slušné, dá se s nimi mluvit. Byli tady někteří výborní lidé. Myslím si, že dnes není problém přijít k úrazu, jak se říká, aby byl člověk odsouzen,“ tvrdí sekretář. Někteří muži přišli a nechtěli pracovat, ale nakonec je pan Rýc přesvědčil, že je naprosto zbytečné si komplikovat život. „Za celou dobu nebyl žádný malér, jen jeden škraloup – ukradená vrtačka, ale to se vyřeší, nemohu si naříkat. Jsem rád, že mi z PMS posílají kluky. Udělali zde obrovský kus práce,“ uzavírá Zdeněk Rýc.

Pavel Bajer

Poznámka: Autor článku děkuje za pomoc při realizaci příspěvků pracovníkům Probační a mediační služby, středisko Brno, Ivaně Kabátové a Petru Mezulianikovi.

Obecně prospěšné práce při rekonstrukci areálu Dosty v Brně-Bystrci.

Foto: Zdeněk Rýc

Mediace umožňuje rychlé a kultivované mimosoudní řešení konfliktů

Člověk z nejpovolanejších na rozhovor o mediaci je PhDr. **Tatjana Šišková**, zakladatelka a předsedkyně Asociace mediátorů České republiky (AMČR). Je akreditovanou mediátorkou, lektorkou a facilitátorkou asociace. Působí v mediaci od r.1992. Napsala publikace o mediaci, interetnickém konfliktu a menšinách. Externě spolupracuje s vysokými školami při výuce mimosoudního vyjednávání a mediace. Školí budoucí členy smírčích rad v obcích a budoucí mediátory v základním i komplexním výcviku. Zkušenosti má zejména z rodinné, komunitní a podnikové mediace, ve sporech se jí podařilo uzavřít přes 100 dohod.

PhDr. Tatjana Šišková

• Jaké má AMČR poslání a cíle?

Asociace mediátorů České republiky sdružuje profesionální i dobrovolné mediátory, jakož i laickou veřejnost, podporující myšlenku mimosoudního způsobu řešení konfliktů a rozvoje mediačních služeb. Byla založena skupinou mediátorů, facilitátorů a trenérů v roce 2000. Většina jejích členů jsou zkušení odborníci, držitelé řady mezinárodních certifikátů v oblasti komunikace, řešení konfliktů a vyjednávání.

Asociace se zaměřuje především na:

- poskytování mediačních služeb v oblasti řešení konfliktů a vyjednávání
- garanci vzdělávacích standardů a etického kodexu certifikovaných mediátorů a lektorů mediace a školení certifikovaných mediátorů
- školení institucí a jednotlivců v technikách efektivní komunikace, mimosoudního vyjednávání, prevence a řešení konfliktů, facilitace a mediace
- spolupráci s dalšími mezinárodními organizacemi, které mediátory sdružují, a to jak v Evropě, tak i ve světě (včetně Světového fóra mediátorů)

AMČR je držitelem akreditace Ministerstva školství ČR v oblasti vzdělávání mediátorů, vytvořila Etický kodex mediátora, Profesní standardy mediátora, formulovala vzdělávací standardy mediace a od května 2003 je členem Světového fóra mediátorů. V roce 2005 má 44 členů a 24 z nich jsou akreditovanými mediátory.

MEDIACE UMOŽŇUJE RYCHLÉ A KULTIVOVANÉ MIMOSOUDNÍ...**O ČEM
se mluví**

V loňském roce se členská základna Asociace mediátorů ČR dvakrát sešla na sněmu asociace, na podzimním sjezdu byla zvolena nová rada asociace. Na otevřených kursech mediace bylo vyškolen celkem přes 100 osob, možná budoucích mediátorů.

Sněm asociace v říjnu 2005 navrhl, aby byla AMČR profesní organizace, bude se profilovat více odborně. Nebude se zaměřovat jen na osvětu, informace, vzdělávání, ale spíše na službu, akreditace.

• **Na jaké projekty jste se zaměřili v poslední době?**

Nadále pokračuje **mezinárodní spolupráce**, tři členové asociace se zúčastnili konference mediátorů v Německu ve Frankfurtu nad Odrou, dva na Slovensku v rámci přípravy zákona upravujícího mediaci.

Většinu období 2004–05 probíhal grant Open Society Fund Praha Mediace v netrestních věcech – implementace do právního řádu ČR, kde se spojila řada institucí: AMČR, Sdružení pro probaci a mediaci v justici, ministerstvo spravedlnosti, Probační a mediační služba, Česká advokátní komora a Soudcovská unie, aby položily základy mediačního systému v ČR v oblastech mimo trestní justici, kde je již mediace uzákoněna. V rámci projektu jsou vytvořeny tři pracovní skupiny vzdělávání, standardy a legislativa, které mají za úkol vytvořit standardy mediace a profesní mediátor, definovat vzdělávací úroveň a požadavky na profesi mediátora a definovat systém akreditace a položit základy právního ukotvení celého systému mediace. Tím budou učiněny

základní kroky pro alternativní řešení sporů formou mediace, jako je tomu ve vyspělých demokraciích.

AMČR zde měla roli koordinátora a jeho zástupci také pracovali ve všech výše zmíněných odborných pracovních skupinách. Výstupy z projektu budou dokončeny během následujících měsíců r. 2005.

V roce 2004 začal probíhat grant **Tvorba a posílení sítě profesionálních mediátorů a facilitátorů při řešení interetnických konfliktů**, který jsme získali v rámci podpory Democracy Commission Small Grants od amerického velvyslanectví. Jedná se o první část dlouhodobějšího projektu, jehož cíle jsou:

Posílení úlohy občanské společnosti v procesu implementace vládní koncepce integrace Romů do společnosti

Vytvoření platformy interetnického mediačně-facilitačního týmu jako pomocného nástroje při řešení česko-romského soužití na úrovni obce, s důrazem na vzájemnou spolupráci v této oblasti

• **Můžete přiblížit, čím se zabývají jednotlivé sekce asociace?**

Asociace mediátorů ČR má pět sekcí, v kterých se sdružují mediátoři podle níže uvedených oblastí mediace:

Rodinná mediace řeší rozvodové i porozvodové situace, úpravu výchovy dětí, majetkové vztahy v rodině, otázky vícegeneračního soužití a majetkové a dědické spory v rámci rodiny. V souvislosti s rozpadem manželství či partnerství pomáhá mediátor rozvádějícím se rodičům uzavřít mediační dohodu, která upravuje způsoby péče o děti, výši

O ČEM se mluví

MEDIACE UMOŽŇUJE RYCHLÉ A KULTIVOVANÉ MIMOSOUDNÍ...

alimentů, rozdělení majetku, uspořádání bytové situace a další problematické záležitosti, které s rozpadem manželství či partnerství přicházejí. Mediační dohoda umožňuje rodičům držet ochranou ruku nad svými dětmi, i když už nejsou manželé, mít vliv na výchovu svých dětí a naplnit tímto způsobem jejich nezadatelnou potřebu a právo být s oběma rodiči i po rozpadu jejich partnerství.

Mediace v podnicích a institucích řeší otázky pracovních vztahů, mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, jakož i zaměstnanci navzájem. Častými příklady jsou mediace sporných otázek mezi jednotlivými firmami o nedodržení obchodních smluv, smluv o úrovni poskytovaných služeb (SLA), spory mezi jednotlivými útvary uvnitř firmy, například dodržování vnitřních rozhodnutí a směrnic, nedostatečná komunikace či neshody mezi společníky firem.

Komunitní a občansko-právní mediace se zabývá problematikou občanského soužití, sousedskými spory, vztahy mezi občanem a institucemi a občany navzájem. Cílem mediace v této oblasti je nejen spory řešit k oboustranné spokojenosti znesvářených stran, ale i zmírnit napětí v soužití obyvatel v obci. Spory, které se zde řeší, jsou typu: majitel domu či bytu a nájemník a jakékoliv další sousedské spory a nedorozumění. Novou platformou pro zklidňování napětí a řešení sporů v obci tvoří **smírčí rady** složené z vyškolených dobrovolných mediátorů, kteří tuto službu poskytují bezplatně.

Mediace trestně-právní zprostředkovává mimosoudní dohody mezi obviněným (příp. odsouzeným) a poškozeným nebo

více stranami v trestně právním kontextu. Tímto způsobem lze urovnat některé konflikty spojené s trestným činem. Při mediaci není rozhodováno o vině a trestu. Výsledky mediace mohou napomoci při rozhodování soudců nebo státních zástupců pro možnost tzv. odklonů v trestním řízení (tj. podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání), případně o druhu a výměře trestu nebo jeho alternativě. Činnost u nás zajišťuje probační a mediační úředník, který sídlí v každém okrese.

Multikulturní mediace se zabývá spory a nedorozuměními, které vyplývají z nesprávné komunikace a nepřesného pochopení stran pocházejících z různých kultur, menšin či etnik. Každá takováto skupina má své hodnoty, očekávání, vnímání a komunikační styl a z neznalosti a neinformovanosti vznikají bariéry, které vyžadují profesionálního prostředníka. Mediátor, který je specificky vyškolen a orientuje se v hodnotových vzorcích a komunikačním stylu příslušníků jiných kultur, pomáhá zprostředkovávat komunikaci a je zodpovědný za pochopení a poznání právě existujících rozdílů. Výsledkem je mnohdy i nové navázání vztahu, resp. tolerantního soužití, protože procesem mediace byly odstraněny nedorozumění, mylné interpretace a hodnocení.

Schéma odpovídá rozličným oblastem, kde se mediace nabízí a realizuje. Protože doposud není mediace tak známá a využívaná, jsou sekce založeny a připraveny odborně připravovat své členy, protože každá oblast vyžaduje jiné rámce, zejména legislativní, a rovněž i nároky na mediátora. Nejvíce specifický je mediátor pro rodinnou

MEDIACE UMOŽŇUJE RYCHLÉ A KULTIVOVANÉ MIMOSOUDNÍ...**O ČEM
se mluví**

oblast, protože musí vědět i o rodině, dětech... apod.

sociální pracovníci, policisté, politici, soudci, advokáti apod...

• **Kolik lidí se ročně obrací na asociaci, aby zprostředkovala mediaci?**

Dotazů je více, vždy je zájem poté, co uděláme prezentaci, informativní seminář či nabídku. Nejčastěji je to v oblasti sociální sféry, informovali jsme desítky sociálních odborů a OPD, i na krajské úrovni, odtud také máme i přímo klientelu. Máme za sebou i semináře v parlamentu, na MPSV, apod. Mnozí se dozvídají o asociaci prostřednictvím našich webových stránek, dále i jako konkrétní známí absolventů našich seminářů. Vloni akreditovaní mediátoři realizovali 85 mediací, a to zejména v rodinné oblasti, z ní nejvíce rozvodové kauzy. Z toho některá mediační sezení proběhla dvakrát i vícekrát, mnohé i sedmkrát. Každé sezení je přibližně tříhodinové. Přestože se jedná o službu placenou, mnozí přicházejí i z řad insolventních osob. Mnohdy jsme nabízeli i mediaci zdarma, zejména v rámci experimentu, kdy např. Magistrát hlavního města Prahy doporučuje mediaci některým rodinám v konfliktu a po vyhodnocení garantuje část poplatku.

• **Jaké vzdělávací programy nabízíte? Můžete je stručně představit? O jaké je největší zájem?**

Zájem je o otevřené kursy mediace, ve kterých poskytujeme základní (6 dní) a komplexní výcvik (12 dnů). Školíme i komunikaci, facilitaci, prezentaci, týmovou spolupráci, interkulturní konflikt a další podobná témata: zájem mají pracovníci jak soukromého sektoru, tak i státní a veřejné sféry – učitelé,

• **V programu efektivní komunikace se účastník učí lépe řešit konflikty. Jaké jsou techniky aktivního naslouchání?**

Techniky aktivního naslouchání umožňují efektivně naslouchat, přiblížit se naslouchajícímu, nebagatelizovat jeho problémy, respektovat je, reflektovat pocity s konfliktem spojené a shrnovat daná fakta a pocity. Lze se je naučit, jedná se o dovednost. Techniky pomáhají zklidnit člověka, poskytují prostor pro výměnu informací, které předtím člověk nemohl či nechtěl slyšet, a tím zmírňují napětí a přispívají k vyřešení konfliktu.

• **Program řešení konfliktu obsahuje i typologii konfliktů? Jak lze konflikty dělit?**

Konflikty můžeme dělit z psychologického nebo sociálního hlediska, můžete sledovat, co je způsobuje (např. nedostatek informací, rozdílné hodnoty, mocenské postavení, apod.), jak jsou prožívány a samozřejmě jak jsou řešeny.

Při jakémkoli řešení sporu, i při klidném jednání, se lidé pokoušejí něco získat. Zajímají se o to, jestli vyhrají, nebo prohrají, a průběžně sledují výsledek. Bylo by však vhodné zabývat se ještě dalším aspektem procesu, tím, jaký vztah mají lidé k tomu, s kým spor řeší. V úvahu přitom berou (příp. měli by brát), zda s ním budou ještě v budoucnu jednat a spolupracovat, žít vedle něho, setkávat se s ním apod. Jestliže při řešení různých situací obecně respektujeme oba aspekty, rozeznáváme pět

O ČEM se mluví

MEDIACE UMOŽŇUJE RYCHLÉ A KULTIVOVANÉ MIMOSOUDNÍ...

různých stylů řešení konfliktů:

- přizpůsobení se,
- prosazení se,
- únik,
- kompromis,
- dohodu neboli konsenzus.

• Můžete uvést konkrétní příklad řešení konfliktu?

Marie a Pavel se po desetiletém manželství rozvádějí a nemohou se domluvit, jak budou pečovat o své dvě děti – devítiletou Aničku a pětiletého Honzíka. Potřebují také vypořádat svůj majetek, který tvoří byt, vybavení bytu, chalupa, tři roky staré auto a úspory.

Přizpůsobení se je styl řešení, při kterém se jeden z dvojice, obvykle ten slabší, vzdá dobrovolně všeho, nebojuje za sebe a zřídá se svých potřeb ve prospěch druhých. Pavel si chce zachovat vztah k dětem a po rozvodu odejde ze scény. Marie chce děti do své péče, a proto potřebuje byt s vybavením, auto a chalupu. Pavel navštěvuje děti tehdy, kdy mu to Marie dovolí. Pokud mu záleží opravdu jen na tom, aby své děti občas viděl, může být i spokojený. Pokud však čekal více, je frustrovaný, začíná mít vnitřní konflikt a obvykle po čase žádá změnu.

Prosazení se je styl, kdy jeden z dvojice klade důraz na výsledek a jde mu jen o prosazení vlastních názorů, cílů, a přitom vůbec nezohledňuje vztah k druhému, se kterým případ řeší. Prosazuje vše zcela autoritativně, je neústupný, má více moci, peněz a vlivu. Marie, která si nechává vše, nebere vůbec v potaz potřeby a zájmy Pavla, otce společných dětí. Neuvědomuje si, že tím ubližuje svým dětem, Pavlovi i sama sobě.

Únik je styl řešení, který nastává tehdy, když o věci nediskutujeme, odložíme řešení či výsledek a neudržíme ani dobrý vztah k druhé straně. Často se nám problém vrací obvykle jako bumerang zpátky. Pavel i Marie se dál hádají nebo vedou tichou domácností, hospodaří odděleně apod. Neudělají žádné rozhodnutí a vše se odkládá. Atmosféra v takovéto rodině je pro všechny zúčastněné nezdravá až zničující.

Kompromis je způsobem řešení konfliktu, při kterém obě strany něco získají, v něčem ustoupí a zachovají si do jisté míry i dobré vztahy. Uspokojí jen zčásti své potřeby a zájmy. Mnohdy je tento styl omylem pokládán za nejlepší možné řešení. Marie a Pavel se dohodnou, že si každý vezme polovinu vybavení bytu, chalupu dostane Marie a Pavel byt. Auto prodají a každý si vezme polovinu ze získaných peněz včetně poloviny úspor. Marie má ve své péči Honzíka a Pavel zase Aničku. Rodiče se s dětmi, které nemají v péči, stýkají jednou za čtrnáct dní o víkendu.

Dohoda je styl nejefektivnější a časově nejnáročnější. Je založen na naplnění zájmů, cílů a potřeb všech zúčastněných stran, a i těch, kteří jsou na nich závislí. Umožní zachování dobrých vztahů všech účastníků, a tudíž i možnost spolupráce v budoucnosti. Tento styl řeší současnou situaci a budoucnost. Marie a Pavel si uvědomí, že se sice jako manželé rozcházejí, ale nadále zůstávají rodiči a chtějí děti oba dva dobře vychovávat. Dohodnou se na střídavé péči o obě děti s měsíčním intervalem. Děti se mohou kdykoli na rodiče obrátit, a dokonce mohou všichni

MEDIACE UMOŽŇUJE RYCHLÉ A KULTIVOVANÉ MIMOSOUDNÍ...**O ČEM
se mluví**

i společně řešit nastalé problémy. Marie a Pavel prodají byt a chalupu a každý získá polovinu ze společně ušetřených peněz. Nové byty si pořídí v jedné čtvrti, aby děti měly z obou bytů blízko do školy a školky. Auto si nechá Marie, která má nižší plat a nemá možnost koupit si nové. Pavel si vezme výpočetní techniku a menší část z vybavení bytu. Domluví si pravidla, která budou platit o svátcích a o prázdninách, včetně jednoho společně tráveného týdne v roce.

• Jaké bývají nejčastější nečisté triky při vyjednávání, jak se jim lze bránit? Jak se lze bránit nátlaku?

Jak se bránit nátlaku, je náplní semináře o vyjednávání. Jedná se o triky z důvodů klamání a polopravd, z důvodů psychologických válek (nepřijatelné podmínky, poznámky, ponižování) a pozičních strategií (výhrůžky, odkládání bez důvodu) apod.

• Jakými oblastmi se nejvíce zabýváte při facilitaci? Kdo nejvíce stojí o facilitaci při jejich jednáních, poradách, diskusích?

Facilitace je technika, která umožní dovést skupinu k cíli porady či složitého jednání navzdory úskalí neefektivní komunikace, nedorozumění a nejasností mezi účastníky.

Facilitátor je odborník na vedení procesu dorozumívání se, který zaměřuje energii účastníků na dané téma a volí metody jednání podle aktuální situace, vždy však tak, aby umožnil každému aktivně se zúčastnit a vyslovit svůj názor v bezpečné atmosféře. Zodpovídá za proces dorozumívání, nikoliv za výsled-

ky řešení. Facilitaci nejen školíme, ale realizujeme i jako službu. Nabízíme facilitaci jakýchkoli jednání, skupinových porad a složitých diskusí a kulatých stolů, které se týkají následujících oblastí: odhalení problémů, analýzy problémů, řešení problémů, přijímání rozhodnutí, sestavení plánů, stanovení cílů, výměny informací, zvýšení produktivity a efektivnosti skupiny, zlepšení komunikace ve skupině, zvýšení pocitu zodpovědnosti za realizaci rozhodnutí, zvýšení pocitu sounáležitosti se skupinou, vyřešení konfliktů ve skupině apod.

Naši facilitátoři jsou profesionálové a držitelé českých i mezinárodních certifikátů. Mají již za sebou řadu úspěšně facilitovaných jednání.

Facilitujeme besedy obecních úřadů s občany, kulaté stoly na téma domácí násilí, internetový konflikt, návrat Romů z emigrace, poskytujeme službu jednotlivým podnikům (např. mladí a starší v managementu) atd.

• Můžete vysvětlit metodu mediace a její cíle, popsat, jak taková mediace vypadá?

Mediace je šířena v Čechách od počátku 90. let. Know-how této techniky přišlo z USA z iniciativy nadace Partners for Democratic Change (týká se zejména členů Asociace mediátorů), ale také dalších států západní Evropy.

Mediace je metodou rychlého a kultivovaného mimosoudního řešení konfliktů a sporů za asistence třetí neutrální strany, která vede jednání sporných stran k tvorbě vzájemně přijatelné dohody. Jedná se o neformální proces řešení konfliktu, ve kterém jsou obě strany přítomny dobrovolně. Při mediaci

O ČEM se mluví

MEDIACE UMOŽŇUJE RYCHLÉ A KULTIVOVANÉ MIMOSOUDNÍ...

se prostředník-mediátor snaží získat od obou stran informace, které doposud strany vzájemně neslyšely či si je nemohly z nejrůznějších důvodů říci. Mediátor také pomáhá soustředit se na podstatné věci budoucího života. Při mediaci se také pracuje s emocemi, které ke konfliktu patří a za které se nikdo nemusí stydět. Mediační sezení probíhá obvykle po dobu tří hodin.

Oproti soudnímu řízení přináší mediace několik nesporných výhod: diskrétní projednávání, nižší časové i finanční investice, dobrovolnou účast, neformální prostředí a výrazně větší spokojenost zúčastněných stran s formou a následným dodržením dohody. Uzavřená mediační dohoda může být stvrzena soudem, notářem či jinou autoritou, mnohdy to však strany nevyžadují. Jsou spokojeni s dohodou, kterou sami vytvářeli, rozumí jí a hlavně je důležité, že vychází z jejich možností. Účastníci také vědí, že když se podmínky kolem nich změní, mohou opět přijít k odborníkovi a řešit novou složitou situaci s jejich pomocí.

Zkušenosti ukazují, že mediační proces umožňuje stranám přicházet s výrazně více efektivními a kreativními řešeními dané situace než v jiných procesech řešení konfliktu. V 70–80 % mediováných případů je dosaženo výsledné, pro všechny strany přijatelné dohody. Protože na dohodě pracovaly obě strany za pomoci prostředníka-mediátora, je dohoda reálná, věcná, perspektivní a odráží možnosti a přání obou stran.

Mediace umožňuje stranám konfliktu:

- ponechat si kontrolu nad procesem řešení sporu a podobou konečného výsledku

- vyhnout se soudnímu sporu a bez dlouhých čekacích lhůt konflikt vyřešit
- uchovat důvěrné informace mezi zúčastněnými
- ujasnit si potřeby, očekávání a zájmy svoje i druhé strany
- snížit stávající napětí a zlepšit komunikaci mezi jednotlivými stranami
- uchovat si navzdory dočasným sporům prostor pro případnou budoucí spolupráci

Proces mediace řídí profesionální mediátor v oblasti efektivního vyjednávání s případnou specializací v oblasti projednávaného tématu. Pro uchování své neutrality není mediátor ve sporu nikterak zájmově nebo mocensky angažován, tj. není obhájcem ani poradcem zúčastněných stran. Role mediátora spočívá v oboustranné podpoře účastníků tak, aby našli konstruktivní řešení a překonali sporné otázky v průběhu diskuse. Není v pozici toho, kdo posuzuje situaci a rozhoduje o případné vině či nevině.

Mediátor akreditovaný v rámci AMČR je vázán jejím etickým kodexem, který jasně definuje jeho práva a povinnosti vůči zúčastněným stranám.

• Jaké je v České republice povědomí o mediaci?

Mediace v ČR již není neznámým pojmem, i když není ještě plně zapojena do celého právního systému a obecného povědomí. Zakotvena je **zatím pouze** v zákoně č. 257/2000 Sb. o **Probační a mediační službě** a je využívána v rámci trestně-právní justice a zajišťována státní institucí. Přesto dávají naše občansko-právní, rodinně-právní a ob-

MEDIACE UMOŽŇUJE RYCHLÉ A KULTIVOVANÉ MIMOSOUDNÍ...**O ČEM
se mluví**

chodní normy již nyní přednost dohodě účastníků před dalším projednáváním věci a rozhodnutím rozsudkem po provedení úplného dokazování.

Již zde existuje několik míst, kde se mediace nabízí jako placená služba (zejména v oblasti rodinné a podnikové-obchodní mediace) a v rámci Smírčích rad jako služba bezplatná. Na několika fakultách se již mediace učí jako jedna z možných metod řešení konfliktů a v určitých případech je také použitelná jako jedna z metod sociální práce.

Cílem však je, aby byla mediace zakotvena v našem právu všude tam, kde by mohla být využívána jako alternativní technika řešení konfliktu pro většinu obyvatel, tedy i v občanské a komerční oblasti, a aby funkce mediátora byla oficiálně zařazena mezi uznávané profese. Rada Evropy vydala řadu doporučení o mediaci v mnoha oblastech našeho života a v souvislosti se vstupem ČR do EU se dá očekávat, že bude šířena mnohem rychleji i u nás. V posledním projektu, který AMČR pomáhala koordinovat s týmem lidí z Institutu pro sociální práci v justici a na kterém spolupracovala s Probační a mediační službou, s Uníí soudců, Českou advokátní komorou a ministerstvem spravedlnosti (projekt Mediace v netrestních věcech sponzorovala nadace Open Society Fund Praha), bylo cílem takovýto zákon, resp. jeho záměry, vypracovat (www.mediaceprojekt.cz).

• **Je mediace alternativou k soudnímu projednání sporu?**

Ano, je to mimosoudní cesta, kdy řešení je v rukách účastníků, u soudu rozhoduje autorita-soudce. Je to alterna-

tiva, která nabízí jiné postupy s prostředníkem, který zajišťuje porozumění a výměnu informací. Mediace je založena na skutečnosti, že není nutné s druhým souhlasit, ale pochopit jej a rozumět. Z protivníků se stávají dvojicí, která ví, že každý z nich to má prostě jinak. Účastník se také dozví, že mnohé věci, které se mu nelíbí, nedělá druhá strana naschvál, ale protože to mnohdy neumí jinak.

• **Mohou se účastníci mediace radit s dalšími odborníky (psycholog, právník apod.)? Mohou se tito odborníci mediace účastnit?**

Radit se mohou kdykoliv, telefonicky přerušit mediaci, dohodnout, kdy se bude pokračovat dál. Přítomnost dalších osob je možná pouze se souhlasem obou stran, nezúčastní se jako aktéři, ale pozorovatelé.

Mediace je služba, neřeší vše, ale měla by být alternativou ke konfliktu, ve kterém lidé jsou. Některé služby nabízí psycholog, jiné lékař, jiné advokát, jiné mediátor, jiné psychoterapeut, poradce, sociální pracovník. Všechny služby by se měly doplňovat a měly by být nabízeny lidem v době, kdy je potřebují. Mediace je dobrovolná, a proto má mnoho úspěšných dohod – perspektivních a reálných, se kterými jsou strany spokojené.

• **Jak často dochází k tomu, že druhá strana odmítne mediaci?**

Různě, buď někdo potřebuje autoritu, nebo někdo není schopen sám rozhodovat, není schopen nahlédnout na potřeby a zájmy druhého. Mediace tak není zahájena anebo může být přerušena či

**O ČEM
se mluví****MEDIACE UMOŽŇUJE RYCHLÉ A KULTIVOVANÉ MIMOSOUDNÍ...**

doporučen jiný odborník (psycholog, poradce, advokát, psychiatr). Mnohdy se také stává, že v životní krizi či šoku není člověk schopen racionálně uvažovat a potřebuje čas, aby mohl o věcech a nedorozuměních či důsledcích, které životní situace přinesla, v klidu hovořit.

• Co patří k dovednostem mediátora? Jak se konkrétně pracuje s emocemi obou stran sporu a napomáhá k jejich oboustrannému respektování?

Mediátor pracuje s emocemi, nebojí se jich a je na ně připraven, protože ke konfliktu patří, nebagatelizuje je, zrcadlí je, respektuje je, a tím ulevuje účastníkům. Konflikt je právě proto konfliktem, že je spojen s emocemi. Respektováním emocí se jejich intenzita sníží a pak nastává fáze racionálnějšího uvažování, porozumění a kooperace.

• Jaké typy sporů jsou vhodné a nevhodné k mediaci? Které nejčastěji mediuje? Dochází k tomu, že oznámíte zájemci, že jeho případ není vhodný k mediaci?

Mediace řeší spory směrem do budoucna, nikoliv činy minulé. Co nešlo řešit, je nastartováno nově, efektivněji. Mediace je metoda, která nabízí perspektivní budoucnost. Nezabývá se minulými činy, které již nemohou být změněny, neřeší potrestání a neposuzuje vinu, na to jsou jiné instituty. Mediátory respektují právní rámec, nejen etický kodex, ale i zákony ukazují „prostor“, kde se mediace využívá (rozhodně nemediuje dva šéfy gangů, kteří se rozhodnou někoho třetího zabít). Mnohdy není mediace ani vhodná v případech domácího násilí, jakékoliv diskrimi-

nace, mediátor ani neřeší spory osob, které jsou pod vlivem alkoholu, drog či psychicky nemocní. Mediace není všespasitelná metoda, je však alternativou k soudním jednáním a měla by být nabízena a dostupná zájemcům, kteří chtějí spor řešit sami.

• Vždy se píše dohoda mezi stranami zúčastněnými v mediaci? Co obvykle obsahuje?

Na konci se píše dohoda slovy lidí, kteří byli mediováni, obsahuje vždy předmět jednání, které strany samy navrhly či byly nalezeny, a konkrétní řešení, která jsou reálná a vyvážená. Vždy jsou tam schválené kroky – reálné, měřitelné a vyvážené. Obsahují obvykle i tzv. pojistky, které ošetřují, co se stane, když dohodu nelze dodržet, zejména proto, aby neúčast, pozdní příchod či cokoliv, co strana nemůže nečekaně dodržet, nebylo interpretováno jako naschvál a neplnění dohody a aby byla dána šance vysvětlením a otevřely se dveře dalším jednáním.

• Stává se, že případ dopadne neúspěšně, nedorazí k dohodě?

Málokdy, ale také se to stane. Mediace není všelék, efektivní je, když lidé nahlédnou, že spor řešit nechtějí či nemohou sami, pak udělají dohodu o nedohodě a žádají jiného odborníka nebo jdou k soudu. Jsou však klidnější a požádají autoritu, aby rozhodla za ně.

• Co je nejtěžší v roli mediátora? Jak lze docílit, aby nedubloval role a neradil?

Mediátor neradí, nehodnotí, neřeší. Z počátku je to těžké, protože u nás jsme nastaveni ihned radit, řešit. Učí se

MEDIACE UMOŽŇUJE RYCHLÉ A KULTIVOVANÉ MIMOSOUDNÍ...**O ČEM
se mluví**

naslouchat, shrnovat, neutralizovat (usekává špičky ostrých a zraňujících slov) komunikaci lidí ve sporu. Je připravován na to, že případ, kde pomáhá zprostředkovávat efektivní komunikaci, není jeho případ, ale spor stran. Vlastně si pak v duchu uleví, že on sám spor nemá. Těžké je také naučit se hledat zájmy, důvody a potřeby lidí, které jsou obvykle skryty, ale kterých naplnění vede k dohodě. Učí se klást vhodné otázky a porozumět procesu mediace, který má určité kroky a postupy. Nejtěžší je však i pracovat s oběma stranami najednou: musí zajistit vyváženost, vytvářet prostor pro to, co strany spojuje, nikoliv rozděluje, a učí se problém přetáčet z minula do budoucna, z negativního do neutrálního a pak i do pozitivního. Rozhodně nemá křišťálovou kouli, ve které vidí řešení. Praxí získává a zefektivňuje si dovednosti, které k procesu mediace patří. Protože to není proces nejjednodušší, doporučuje asociace spolupráci vždy dvou mediátorů, kteří se doplňují, vzájemně si pomáhají a zajistí si i menší vyhoření po každém složitém příběhu, který pomáhají mediovat.

• Na svých webových stránkách máte příběh jedné rodiny, které nepomohli ze zapeklité situace psychologové, ale mediace. Z příběhu by se mohlo zdát, že mediace je podobná konzultaci v manželské a rodinné poradně. V čem tedy jsou styčné body a v čem rozdíly?

Mediace není poradenství. Poradce-psycholog radí, i když hodně naslouchá. Mediátor dlouho zjišťuje potřeby lidí, jejich zájmy a očekávání a ty pak rozebírá z různých stran. Účastníci mediace

sami nahlíží na své možnosti a společně vybírají ty z nich, které jsou reálné, měřitelné a spojují zájmy obou stran. Proto je práce mediátora náročná na práci s oběma lidmi najednou. Nikdy nesmí uzavřít tzv. „koalici“ s jednou ze stran, protože druhá strana cítí, že není ve stejné pozici, a může z mediace utéct. Mediace není poradenství, obě techniky ale mají své místo a patří do jakéhosi servisu lidem v krizi. V mediaci si řešení přinášejí lidé samotní, prostředník jim jen pomáhá přivádět je na svět.

• Čím se liší mediace a facilitace, role mediátora a facilitátora?

Mediace je řešení konfliktu ve dvojici, malé skupince, facilitace je spíše pro práci s více lidmi. Je dobrá pro práci se skupinou, kde se nejen řeší konflikt, ale i diskutuje, informuje a je nutné sledovat cíl, čas a vytvořit každému prostor, který potřebuje. Každá technika má své zásady, je ve svém procesu specifická a profesionální prostředník – mediátor či facilitátor rozumí oběma procesům.

Přestože tyto procesy využívají řadu srovnatelných technik, shledáváme mezi nimi několik zásadních rozdílů. Prvních z nich spočívá v míře intenzity přítomného konfliktu. Zatímco k mediaci dochází v okamžiku, kdy konflikt mezi stranami je zcela zřejmý, proces facilitace se primárně využívá jako prevence proti případnému vyhrocení situace. Další rozdíl spočívá v počáteční identifikaci přímých účastníků jednání. V mediaci si sporné strany většinou nejsou navzájem neznámými partnery, vědí, koho se problém týká a kdo má být přítomen sezení. Při facilitaci se účastníci pečlivě

**O ČEM
se mluví****MEDIACE UMOŽŇUJE RYCHLÉ A KULTIVOVANÉ MIMOSOUDNÍ...**

vybírají až na základě analýzy stanovených cílů, které mají být splněny.

Při mediaci se málokdy mediátor setkává s každou stranou předem, u facilitace je tato příprava podmínkou. Pro navržení vhodné struktury jednání, seznání klíčových osob a využití příslušných intervenčních technik facilitátor potřebuje porozumět záměrům skupiny a jasně definovat cíle.

V obou případech je prostředník zodpovědný za proces efektivní komunikace, nikoliv za řešení.

• **Jak vypadá supervize u mediátorů a facilitátorů? Liší se od supervize např. psychologů či sociálních pracovníků?**

Supervize se koná v simulovaných situacích, přímo či za pomoci videa. Neznám supervizi přímo s klienty, protože se jedná o velmi důvěrný proces. Při supervizi se velká pozornost soustředí i na zpětné analýzy mediátora samotného. Chybuje-li, měl by chybu sám objevit a rozanalyzovat její možné negativní důsledky.

• **Co obsahuje etický kodex mediátora?**

Etický kodex obsahuje povinnosti mediátora ke stranám konfliktu, povinnosti mediátora k procesu mediace, povinnosti mediátora ke kolegům, povinnosti mediátora k profesi, povinnosti mediátora ke společnosti a řešení stížnosti. Úplný obsah etické kodexu lze vyhledat na www.amcr.cz.

• **Platí se služby mediátorů? Existuje sazebník?**

Ve směrnicích radách (Vsetín, Praha 2, Brno-střed) nikoliv, v asociaci ano.

Nejnižší taxa je 300 Kč na hodinu pro každého účastníka, tedy 600 za hodinu pro obě strany. V asociaci jsou vždy dva mediátoři. Pokud se jedná o obchodní kauzy, je tam honorář vyšší, podle typu sporu.

• **Kde je možné nalézt vhodného mediátora?**

Na internetu je seznam akreditovaných mediátorů asociace, snažíme se, aby jich bylo více, a máme připraveny akreditační standardy a školíme v kurzech.

• **Někoho třeba tento rozhovor zaujme a chtěl by vědět, jak se lze stát mediátorem. Jaká odborná kritéria a profesní standardy musí splňovat případný zájemce?**

Vypracováváme profesní standardy celého mediačního systému společně v projektu, který financovalo OSF, viz www.mediaceprojekt.cz.

Asociace nikoho nezaměstnává, je neziskovou organizací, sdružuje lidi, kteří chtějí mediaci šířit a poskytovat jako servis, a pomáhá jim vytvářet podmínky. Jsme založeni od r. 2000, ale mnozí jsme dělali mediaci od prvního vyškolení Američany v Čechách v r. 1991 zcela zdarma po dlouhá léta, dnes jsme držitelé licencí a živíme se jako soukromí pracovníci. Mediace samotná zatím nikoho ještě neuživí, případy nepadají z nebe, mediátorů jsou první desítky. Když to srovnávám s rokem 1992, jsou na rozdíl od té doby dveře otevřené, už jen málokdo si plete mediaci s meditací a začínají se hlásit lidé ze všech profesních oblastí. Vysoké školské vzdělání je výhodné, nikoliv

MEDIACE UMOŽŇUJE RYCHLÉ A KULTIVOVANÉ MIMOSOUDNÍ...**O ČEM
se mluví**

však podmínkou. U nás je zdůrazňována schopnost naslouchat a porozumět problémům druhých.

• Co se prakticky nacvičuje na kursech, výcvicích? Jaké simulované situace se trénují?

Všechny, které život přináší. Mnohdy formulujeme konflikt, který sami účastníci neumějí vyřešit a chtějí najít nějaké alternativní řešení. Techniky jsou obecné a je jich několik, takže každý mediátor je může vytáhnout ze svého „šuplíku“ a aplikovat. Je to hodně věc zkušeností a dlouhé praxe. Jako při vaření: jeden

recept, ale každá kuchařka to má jiné. V mediaci je důležité rozumět procesu mediace, vědět, co má být na začátku, co uprostřed a co na konci, ale také, kdy je nutné ještě jít do hloubky a nespěchat s řešením. Mnohdy se za jedno sezení nadefinuje třeba jen téma, které se bude řešit, tak zvané předměty jednání. Při mediaci někdy ani nemusí být vyřešen konflikt, ale napravuje se vztah. Výcvik je dnes minimálně 6denní, doporučen je komplexní 12denní, připravujeme již i supervize a efektivnější procvičování.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

Nabídka vzdělávacích programů do ledna 2006

Vzdělávací programy v oblastech:

1. Efektivní komunikace

2. Řešení konfliktů

3. Efektivní vyjednávání

4. Mediace

5. Facilitace

Semináře sestavíme podle vašich zájmů a potřeb.

Nabízíme individuální výcvik vybraných dovedností.

Semináře a výcviky mohou být jak krátkodobé, tak i cyklické.

Semináře můžeme pořádat v místě vašeho bydliště nebo pracoviště.

Všichni účastníci programu obdrží výukové materiály, pracovní listy k cvičením a doporučenou literaturu týkající se tématu.

Účastníci obdrží osvědčení o absolvování semináře.

Semináře a výcviky jsou vedeny interaktivní formou, to znamená prostřednictvím zážitkového učení v neohrožujícím prostředí. Zkoušení simulovaných situací vychází z konkrétních požadavků a zkušeností účastníků.

Po krátkém teoretickém úvodu každého tématu následuje praktický nácvik. Účastníci pracují většinou v menších skupinkách a poté reprezentují svoji práci, a tím obohacují celou skupinu o nové poznatky, nápady, zkušenosti a doporučení.

Lektoři poskytují účastníkům během tréninku pozitivní zpětnou vazbu, to znamená, že vyzdvihnou to, co se podařilo, a zároveň upozorní na to, co lze do budoucna dělat lépe a efektivněji.

Program doplňuje záznam videokamerou s následným rozбором a diskusí.

Seminář vedou vždy dva lektori.

Asociace mediátorů České republiky

K vodojemu 4/2382, 150 00 Praha 5-Radlice, IČO: 70908044

č. účtu 637742001/2400 eBanka

e-mail: amcr@centrum.cz

www.amcr.cz

Mediace se učí na školách a praktikuje v občanském poradenství

Jak se aplikuje mediace v občanské poradně a co obsahuje výuka mediace na školách, se dozvíte v rozhovoru s PhDr. **Mirkou Nečasovou**, Ph.D. Pracuje jako odborná asistentka na katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, poradkyně a dobrovolná mediátorka v Občanské poradně Brno. Je akreditovanou mediátorkou a školitelkou v oblasti mediace a komunitního a občanského života.

PhDr. Mirka Nečasová

• Kde vznikla myšlenka mediace v občanském poradenství?

Došlo k tomu víceméně náhodou – obrátila se na nás klientka s tím, že by chtěla řešit svoji situaci pomocí mediace. No a protože jsme v té době už mediaci teoreticky zvládali, rozhodli jsme se, že tuto metodu zkusíme i prakticky aplikovat. Klientku jsme upozornili na to, že zatím praktickou zkušenost nemáme, ale jí to nevadilo, protože, jak říkala, zkusila se s problémem vypořádat různými způsoby a v podstatě nemá co ztratit. Měli jsme tehdy všichni velké štěstí, protože tato mediace byla úspěšná. Od té doby jsme

pak mediaci v poradně nabízeli těm klientům, kde se zdálo, že by mediace mohla přispět k řešení potíží.

• V čem se liší mediace v občanském poradenství od mediační služby (mediace v trestních případech)?

V občanské poradně se zaměřujeme na mediaci v oblasti rodinné a občanskoprávní. Ve věcech trestních se na nás občané neobracejí patrně proto, že tato oblast spadá do kompetence pracovišť Probační a mediační služby.

• Jaké případy nejčastěji řeší mediátor v občanském poradenství? Můžete uvést konkrétní příklad? Jaká témata, oblasti se obvykle řeší při rodinné mediaci?

Nejvíce zastoupená je mediace u řešení sporů v rodinné oblasti. Většinou jde o to, že manželé (nebo bývalí manželé) nejsou sami schopni se rozumně domluvit na péči o děti a na dělení majetku. O mediaci např. požádá klientka v rozvodovém řízení, která by chtěla upravit péči o děti ještě před

MEDIACE SE UČÍ NA ŠKOLÁCH A PRAKTIKUJE V OBČANSKÉM...**O ČEM
se mluví**

jednáním soudu. Manželé často nejsou schopni se na podobě smlouvy domluvit, protože jim to zjitřené emoce nedovolí. Při mediaci se také může stát, že si manželé teprve začnou ujasňovat, jestli se skutečně chtějí rozejít. V podobných případech, kdy jeden z manželů na rozchodu trvá a druhý to odmítá, doporučujeme návštěvu manželské a rodinné poradny a jiných zařízení. Mediace totiž není psychoterapií a bylo by škoda, kdyby manželé nevyužili šanci na záchranu manželství – pokud ještě nějaká je.

• **Klade rodinná mediace na mediátora specifické nároky?**

Ano. Je opravdu obtížné se vyrovnat s tím, když manželé využívají vlastní děti jako zbraň na likvidaci druhého nebo když při dalších mediačních sezeních vidíme dramatický posun k horšímu ve vztahu mezi manžely. V těchto případech se také zdá, že je mediace neúspěšná. Je třeba si ale uvědomit, že kontraindikací pro využití metody mediace jsou vážné psychické poruchy a zneužívání psychotropních látek u klientů. Je ale jisté, že v těchto situacích si mediátoři kladou i otázky týkající se toho, jestli neudělali chybu v postupu, v přístupu ke klientům nebo zda zvládají vlastní emoce. Supervize ze strany zkušeného kolegy je zde skutečně velmi nutná.

• **Mediujete i případy týkající se domácího násilí? Prováděli jste už v poradně mediaci v oblasti sousedských konfliktů?**

V poradně jsme se s takovýmito případy ještě nesetkali.

• **Kdo oslovuje druhou stranu sporu, mediátor, nebo první strana? Existuje nějaká daná forma oslovení?**

Mediace zpravidla probíhá tak, že jedna ze stran sporu navštíví poradnu – ať už proto, že přímo žádá mediaci, nebo proto, že si ve své situaci neví rady a o existence mediace ani neví. V obou případech občanský poradce s klientem probere jeho situaci a domluví se na tom, jestli by mediace mohla být prospěšná. Potom si poradce vezme kontakt na druhou stranu sporu a pošle jí dopis, ve kterém je uvedeno, kdo se na poradnu obrátil a v jakém sporu, s tím, že nabízíme mediaci jako metodu, která by mohla pomoci spor vyřešit. Zároveň je k dopisu přiložen leták s vysvětlením, co mediace znamená. V dopise také adresáta upozorníme na to, že se na něj obrátíme i telefonicky. Dopis se před telefonickou domluvou posílá z důvodu, aby měl klient čas se seznámit s podstatou mediace a mohl si celou věc rozmyslet. Při telefonickém kontaktu pak občanský poradce vysvětlí případné nejasnosti, a pokud druhá strana souhlasí, domluví s ní termín prvního mediačního sezení. Je důležité, aby klienti věděli, že k mediaci nejsou nuceni (je jen na nich, jestli ji odmítnou, nebo naopak akceptují), že bude zachován princip mlčenlivosti, a také je třeba, aby počítali s tím, jak je mediace zatíží z hlediska času. Je totiž velmi nepříjemné, když si klienti rezervují málo času na jedno sezení (méně než dvě hodiny) nebo když se domnívají, že se k dohodě dojde během jednoho sezení, protože to je velmi nepravděpodobné. Poradce pak s oběma stranami domluví termín prvního mediačního

**O ČEM
se mluví****MEDIACE SE UČÍ NA ŠKOLÁCH A PRAKTIKUJE V OBČANSKÉM...**

sezení. Mediátoři samotní se s klienty poprvé setkávají až na tomto sezení. Je tak dodržena zásada rovnovážného postavení klientů. Kdyby totiž mediátoři nejdříve osobně jednali s klientem, který o mediaci požádá, tak by se druhá strana mohla cítit znevýhodněná. V počáteční fázi mediačního sezení se pak mediátoři starají o to, aby se klienti v poradně cítili dobře – profesor Wiggins uvádí v této souvislosti, že jde o to, aby si klienti uvědomili, že jsou na bezpečném místě pro nebezpečnou práci. Je také potřeba získat souhlas klientů se základními pravidly, což je dobrovolnost, diskretnost a zachovávaní pravidel slušného jednání. Mediátoři také klienty stručně seznámí s jednotlivými fázemi mediace.

• Přibývá v občanském poradenství případů, kde provádíte mediaci? Co brání, či obráceně řečeno pomohlo by rozšíření mediace v občanském poradenství?

Případů zatím nepřibývá. Domnívám se, že je to dáno hlavně tím, že jde u nás o novou službu, takže potenciální klienti o ní nevědí. Na druhou stranu, masové propagaci a využívání mediace brání i malý počet lidí, kteří jsou vzdělání v mediaci a jsou schopni působit jako aktivní mediátoři. Myslím, že je více způsobů, jak lze mediaci dostávat do povědomí veřejnosti. Pořádají se tzv. informační semináře pro sociální pracovníky, zájemci se mohou přihlásit do kursu mediace u různých organizací a články o mediaci se čas od času objeví i v tisku. O šíření myšlenky mediace se v prvé řadě zasazuje Asociace mediátorů České republiky,

kteří organizuje kurzy mediace, provádí akreditace mediátorů a školitelů v oblasti mediace a garantuje kvalitu nabízených služeb. Je ale také potřeba dále podporovat už aktivní mediátory – mám na mysli systém dalšího vzdělávání a kvalitní supervize. Kurzy mediace jsou také nabízeny studentům na některých školách.

• Jak často dochází k dohodě mezi znesvářenými stranami? Lze paušalizovat, na čem se znesvářené strany dohodnout?

Z případů, které se v občanské poradně prozatím řešily mediací, lze usuzovat, že z oslovených klientů jich k mediaci přijde asi polovina a z uskutecněných mediací pak dojde k dohodě asi v 70 % případů. Nelze uvést nějaký obecný obsah dohody, protože je jen na stranách, co si chtějí do dohody dát. Mediace je totiž dobrovolný proces, kdy nikdo nemůže být do něčeho nucen. Předpokládá se, že pokud mají lidé možnost si dohodu samostatně vytvořit, tak podmínky, které si do ní dají, také budou plnit. Mediátor se stará především o proces tvoření dohody a o to, aby dohoda byla realistická, vyvážená a srozumitelná. Obsah dohody je především věcí stran, ale mediátor je přítom stranám nápomocen.

• Jak vypadá případ, kde dojde k uspokojivému závěru z pohledu mediátora?

Myslím, že mediátor může být spokojen, když v průběhu mediace začnou strany postupně přecházet od vzájemného napadání na počátku ke společné práci na řešení problému a v ideálním

MEDIACE SE UČÍ NA ŠKOLÁCH A PRAKTIKUJE V OBČANSKÉM...**O ČEM
se mluví**

případě až k sepsání dohody. Mediátor nemůže samotný obsah dohody příliš hodnotit, protože lidé, kteří žijí v dané situaci, jsou sami schopni za určité podpory poznat nejlépe, co by mělo v dohodě být zahrnuto. Odpovědný je nicméně za to, že dohoda bude dobrovolná a pokud možno vyvážená. Probírá s klienty také možné dopady zvoleného řešení a ujišťuje se, že klienti dohodě rozumějí a souhlasí s ní. I když se dosáhne dohody, tak je vhodné si s klienty domluvit ještě jednu schůzku, na které se její znění znovu prodiskutuje a případně se upraví na základě zkušeností s jejím praktickým naplňováním.

• Patří mediace mezi metody sociální práce? Využívají ji sociální pracovníci? Vzdělávají se sociální pracovníci ve znalostech a dovednostech mediace?

Mediace je jednou z metod patřících do oblasti přístupů orientovaných na řešení problémů. Patří tedy přímo do teoretického základu sociální práce. Jde o metodu, která klade nárok na zvládnutí komunikačních technik a jejich využití v rámci teorie konfliktu a vyjednávání. Předpokládám, že sociální pracovníci, kteří prošli kursy mediace, tuto metodu i prakticky uplatňují.

• Co obsahuje výuka mediace na VŠ? Je o výuku mediace zájem mezi studenty?

Na katedře SPSP FSS MU učím mediaci od roku 1998. Jedná se o výběrový kurs, vyučovaný na bakalářském stupni v letním semestru – zájem studentů o kurs je v posledních letech konstantní. V posledních letech jej

organizují tak, že se se studenty sejde me po dva týdny vždy na dvě hodiny na tzv. uvedení do kursu. Studenti mají v té době možnost si rozmyslet, jestli kurs skutečně chtějí absolvovat. Vlastní kurs pak probíhá blokově ve třech dnech. V jednom kursu je maximálně 15 studentů – v případě většího počtu participantů možnost interaktivního učení prudce klesá a snižuje se celková kvalita. Studenti se totiž nejvíce naučí právě aktivní účastí – nácvikem komunikačních technik a mediálních sezení.

• Jak je kurs mediace rozčleněn?

Kurs mediace je rozdělen do osmi témat. První téma je víceméně úvod, kde se studenti dozvědí něco o tom, co to mediace vlastně je, jaká je charakteristika mediace z historického hlediska, a také to, jaké jsou možnosti a meze použití mediace. Součástí prvního tématu je i umístění mediace v rámci způsobů rozhodování. Druhé téma se věnuje teorii konfliktu, jeho funkci, zdrojům, fázím i způsobům řešení. Je třeba, aby si studenti uvědomili, že konflikt v sobě nese i leccos pozitivního. Teorie her a vězňovo dilema je obsahem třetího tématu. Pomocí hry by si studenti měli ujasnit, co charakterizuje nejúspěšnější program. Jde tedy o úvod k teorii distributivního a konstruktivního vyjednávání. Charakteristice a předvídatelným aspektem distributivního (soutěživého) vyjednávání se věnuje čtvrté téma. Páté téma je pak zaměřeno na konstruktivní (interaktivní) vyjednávání. Základem je oddělení lidí od problému, zaměření se na zájmy a ne na pozice, hledání vzájemně výhodných alternativ a trvání na využívání objektiv-

**O ČEM
se mluví****MEDIACE SE UČÍ NA ŠKOLÁCH A PRAKTIKUJE V OBČANSKÉM...**

ních kritérií. Jedná se o poměrně rozsáhlé téma, protože se zároveň probírá a nacvičuje komunikace. V této části kurs mediace navazuje na kurs Odborná praxe a supervize III. – individuální. Zatímco u metody mediace je důraz kladen na řešení konfliktů, při individuální práci jde více o komunikaci s jednotlivými klienty a použití soustředěného cílového přístupu v rámci metod sociální práce. Komunikační dovednosti jsou ovšem základem obou metod. Šesté téma je zaměřeno na fáze mediace a úlohu mediátora při jednotlivých krocích. Sedmé a osmé téma se potom věnuje problémům při vyjednávání a etickým otázkám. Tato témata se nejspíše vyskytnou již dříve, protože studenti narazí na podobné problémy při diskusi jiných otázek. V průběhu celého kursu je podle mých zkušeností třeba dbát na to, aby studenti měli pokud možno co nejvíc příležitostí k vlastní aktivitě. Aktivitu by se měly střídát. Nejlepší je, když je možné vybrat taková cvičení, která osvětlují téma z různých stran (úhlů, pohledů). Pak je také větší pravděpodobnost, že dojde ke spontánní diskusi mezi účastníky. V tom případě by měl přednášející

působit spíše jako facilitátor než jako ten, kdo ví o tématu nejvíce, a proto také do diskuse nejvíce zasahuje. Pohledy a názory druhých jsou velice cenné nejen z didaktických důvodů, ale i proto, že skutečnost je často víceznámá a jednotlivec nedokáže obsáhnout všechny aspekty. Domnívám se, že předmět Mediace do výuky na vysokých školách velmi dobře zapadá. Vytváří protiváhu teoretickým předmětům a učí studenty metodě, kterou mohou použít ve své praxi. Význam tkví však i ve filozofické rovině – ve způsobu, jakým se člověk dívá na svět. Důležité jsou etické aspekty. Pokud student získá nové dovednosti, kterými ostatní nevládnou, získává zároveň moc. V této souvislosti je třeba vědět, že moc s sebou nese odpovědnost a uvážlivé používání prostředků.

• **Na jakých dalších školách (fakultách) se učí mediace?**

Pokud vím, tak v Brně kromě naší školy jsou poskytovány kursy mediace také na Evangelické akademii VOŠ sociálně právní, kde jsou součástí učebních osnov.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Vysledovat počátky mediace je obtížné

Desítky let praxe v pomáhajících profesích zaměřené zejména na pomoc při zvládání náročných životních situací má za sebou PhDr. **Lenka Holá**, Ph.D., autorka knihy *Mediace – způsob řešení mezilidských konfliktů*. Zabývá se koncepční teoretickou činností v oblasti mediace, účastnila se projektu ministerstva spravedlnosti *Mediace v netrestní oblasti*. V minulosti pracovala mimo jiné jako vedoucí střediska Olomouc Probační a mediační služby. Momentálně vyučuje na Střední policejní škole ministerstva vnitra v Pardubicích a na Zdravotně sociální fakultě Ostravské univerzity.

PhDr. Lenka Holá

• Čím je specifická česká mediační škola?

Specifika spíše „českého přístupu k mediaci“ než ucelené „mediační školy“ spočívají ve specifických českého sociokulturního, právního a ekonomického prostředí, které by měla každá metoda, uplatňovaná v zahraničí a k nám časem přenesená, respektovat.

Dalším specifikem je, že je ve srovnání např. s angloamerickým prostředím mediace u nás více zaměřená na samotného klienta, na objevování a podporu jeho zdrojů k řešení konfliktů. To pak v mnohém usnadňuje proces řešení konfliktů a dosažení přijatelné dohody.

• Je možné říct, jaký druh lidí vyhledává mediaci?

Jsou to lidé, kteří se ocitli v takové situaci, že ji svými vlastními silami nedokáží řešit. Zajímají se pak o možnosti pomoci. Pro mediaci se zpravidla rozhodnou proto, že se na tomto řešení chtějí také sami podílet. Bývají aktivní, zodpovědní a tvořiví. Často přicházejí konfliktem už tak vyčerpaní, že tyhle své schopnosti spolu s mediátorem znovuobjevují až v průběhu mediace.

• Mediace razí názor, že konflikty jsou nevyhnutelné. Není právě českým

O ČEM se mluví

VYSLEDOVAT POČÁTKY MEDIACE JE OBTÍŽNÉ

specifikem, že se bojíme konfliktů, považujeme je za negativní a nemáme ochotu konfliktů řešit?

Toto negativní vnímání konfliktů je u nás velmi časté. Nemyslím si ale, že by bylo typické jen pro nás. Souvisí to s tím, že konfliktní situace je člověkem prožívaná jako situace nepříjemná. Jsme rozladění, podráždění, unavení, máme zlost, pocity beznaděje, cítíme lítost. Je pak obtížné vnímat konflikt jako něco pozitivního, jako příležitost ke změně, k učení se, k rozvoji. To si jsme často schopni uvědomit až po nějaké době. Když tyto negativní pocity odezní a dokážeme vidět i „zisky“.

• Jaký druh konfliktu se v mediaci nejvíce řeší (interpersonální, skupinové, meziskupinové)?

Mediáci mohou být řešeny všechny druhy mezilidských konfliktů. Je velmi dobře uplatnitelná jak při řešení konfliktu mezi dvěma lidmi, tak např. i mezi organizací a člověkem, nebo v komunitě mezi více zájmovými, národnostními či jinými skupinami. U nás je zatím nejčastěji využívána při řešení konfliktů mezi dvěma lidmi a v rámci malé skupiny (např. rodiny).

• Znamenají generační konflikty větší zátěž pro mediátora než jiné konflikty? Jak se řeší při mediaci?

Konflikty mezi členy rodiny, mezi přáteli, blízkými spolupracovníky, sousedy, zkrátka mezi lidmi, kteří mají nějaký osobní vztah, jsou obecně pro účastníky mediace i mediátora poměrně náročné. A to právě emocemi, které do konfliktu a jeho řešení vstupují. Smyslem mediace mezi lidmi v osobním

vztahu je obnovit komunikaci, soupeření změnit na spolupráci, dokázat si vzájemně naslouchat a pokusit se nejen dorozumět, ale i si porozumět. Z toho vyplývá, že při mezigeneračních konfliktech nepoužívá mediátor techniky a přístupy odlišné od technik a přístupů používaných v jiných typech vztahových konfliktů. Ta cesta volby prostředků je opačná. Důležité je, aby mediátor svým klientům naslouchal a byl vnímavý vůči jejich potřebám. To mu pak pomůže zvolit ten nejvhodnější mediační přístup a styl.

• V konfliktních situacích hrajeme různé role. Lze říct, která z rolí hraná účastníkem mediace je pro mediátora nejobtížnější?

Konflikt spadá do kategorie náročných životních situací. V takové situaci potřebuje člověk hodně energie na to, aby se se zátěží za pomoci obranných mechanismů i vědomých postupů nějak vyrovnal. Troufám si proto tvrdit, že na hraní role (v tom pravém slova smyslu) mu už mnoho kapacity nezbyvá. Mediátor pak vždy vychází z klientových sdělení a prožitků.

• Jedna oblast je nalezení řešení konfliktu uspokojivého pro obě strany, druhou však zůstává vnitřní spokojenost člověka. Jak se tedy dociluje při mediaci, aby byl její účastník spokojený s řešením situace i vnitřně?

Podmínkou spokojenosti klientů s procesem i výsledkem mediace je, aby byl mediátor schopen reflexe pocitů a chování klientů a sebereflexe vlastních pocitů a chování. Má-li pochybnosti o spokojenosti klientů s průběhem

VYSLEDOVAT POČÁTKY MEDIACE JE OBTÍŽNÉ**O ČEM
se mluví**

mediace, je možné se jich na to ptát. A poté je přibrat do spolutřetování o tom, jak věci změnit k lepšímu.

• Klade se při mediaci důraz i na určitou prevenci, tedy co lze udělat pro to, aby se příště dotyční do pozice obviněného či poškozeného nedostali, či ji lépe zvládli?

Mediace v trestním řízení má podle mého mínění sama o sobě výrazný preventivní účinek, a to především tím, že obviněný převezme zodpovědnost za spáchaný trestný čin a aktivně přistoupí k řešení jeho následků, tedy k odčinění škody, kterou způsobil poškozenému. Škodou se ale nemyslí jen škoda materiální povahy. Pozornost je věnována i lidským rozměrům celé události. Tím jsou zachovávány principy tzv. restorativní justice, která trestný čin vnímá jako konflikt mezi pachatelem, poškozeným a celou společností. Tím, že má obviněný možnost aktivně do procesu řešení trestného činu vstoupit a uvědomit si své pochybení, se pravděpodobnost dalšího společenského selhání výrazně snižuje.

• Kde a kdy vlastně vznikla metoda řešení konfliktů třetí nezávislou stranou?

Mediace jako přístup, idea řešení konfliktů za pomoci třetí nezávislé strany existuje v mnoha společenstvích již po staletí. Historie mediace jako přístupu k řešení konfliktu má své kořeny už ve starověku. Čína dnes využívá mediaci jako hlavní komponent ve svém soudním systému tak, jak to dělal Konfucius před stovkami let. Rané křesťanství také převzalo smířování

a užití třetí strany k vyřešení sporů jako přijatelný způsob života. Ve starověkém Řecku se občané v občanských sporech obraceli zpravidla nikoli na soud, ale na rozhodčí. Rozhodčí řízení má některé společné prvky s mediací. Způsoby řešení sporů týkajících se viny a trestu narovnání konfliktu mezi poškozeným a obviněným, spojené mimo jiné s fenoménem smířících křížů, mají v Evropě velmi starou tradici. Je velmi obtížné vysledovat počátky tak specifické metody, kterou mediace je. V této souvislosti můžeme mluvit pouze o počátcích uplatňování ideje mediace jako metody řešení konfliktů za pomoci třetí, nezávislé a neutrální osoby a počátcích využívání mediačních principů v praxi.

• Kde má své kořeny mediace v moderní (současné) podobě?

Mediace se ve své moderní podobě začala uplatňovat při řešení konfliktů zhruba před čtyřiceti lety. Je to tedy poměrně mladá metoda.

• Co stojí za příčinou rozvoje mediace od 60. let 20. století?

Do USA a Kanady, kolébek mediace v naší „severozápadní“ civilizaci, přišla mediace v první polovině 20. století spolu s čínskými a židovskými přistěhovalci. Přibližně od 60. let nastává rozvoj této metody. Asi od konce 60. let se pozornost soustředila na využívání mediace v různých oblastech společenské praxe: politici vůdcové zaváděli mediaci k řešení společenských konfliktů, společenské organizace společně s právními reformátory prosazovaly využívání mediace k rozvoji společen-

O ČEM se mluví

VYSLEDOVAT POČÁTKY MEDIACE JE OBTÍŽNÉ

ství a jeho alternativy k formálnímu soudnímu systému. Také tím se stala mediace široce přijatelným a uznávaným postupem.

V důsledku jejího převážně pozitivního přijetí v laických i odborných kruzích se rozšířily i její možnosti aplikace na široké spektrum konfliktů: rodinné a rozvodové konflikty, ekologické konflikty, bydlení, institucionální konflikty (např. s věznicemi, školami, nemocnicemi), trestní konflikty, konflikty v obchodní oblasti a podnikání, vztahové konflikty, komunitní konflikty, mezinárodní konflikty. V posledních deseti letech se rozvoj a vývoj metody ještě urychlil.

Svou roli při rozvoji mediace navíc hrají takové skutečnosti, jako je výzkumy prokázaná efektivita a účinnost metody, spokojenost klientů, úspěšné mediační případy, sociální marketing, vytvoření poptávky, vzdělávání mediátorů, vytvoření legislativních podmínek, atd.

Předpoklady dalšího rozšiřování jsou podmíněny podmínkami pro využívání mediace. Pak se může rozvíjet jak v počtu případů, tak v počtu oblastí, v nichž se využívá. Předpoklady dalšího rozšiřování mediace lze rozdělit na legislativní, teoretické, profesní, kvalifikační, profesní a marketingové.

• Lze stručně uvést, z jakých teoretických zdrojů mediace vychází?

Psychologie a filozofie jsou vědními obory, které přispěly ke vzniku mediace snad nejvíce. Chápeme-li mediaci jako metodu komunikace, souvislost s psychologií je zcela zásadní. Důležitým inspiračním zdrojem mediace je systematický přístup v psychoterapii, který

znamenal kvalitativní skok v teorii i praxi pomáhajících profesí. I když jde o přístup původně psychotherapeutický, s úspěchem se aplikuje i v sociální oblasti. Setkáme se s názorem, že mediace je systemickým přístupem výrazně inspirovaná. Shodnost mnohých charakteristik obou procesů má příčinu v podobných teoretických východiscích.

• Jaké strategie a techniky se nejčastěji používají při mediaci?

Při vedení mediace používá mediátor strategie – tedy jakési plány. K realizaci těchto strategií používá technik – určitých typů chování.

Strategii jednotlivých přístupů můžeme rozčlenit na hodnotící a facilitativní, široké a úzké a na jejich vzájemné kombinace. Každý z přístupů se zaměřuje na jiné cíle v souvislosti s řešením konfliktů a používá jiné způsoby, kterými jich lze dosáhnout. Je to poměrně obsáhlé téma, které je obtížné zhustit do krátké charakteristiky. Více informací by mohl zvědavý čtenář získat v odborné literatuře.

Výběr strategie i techniky při mediaci ovlivňuje kombinace osobnosti, zkušeností, vzdělání a výškolení mediátora a také typ konfliktní situace.

• K základním prvkům dobré mediace patří i důvěra klienta v mediátora. Na co je nutné se zaměřit, aby získal mediátor důvěru klienta?

Důvěra klientů v sebe navzájem i v mediátora je jednou z významných charakteristik a svým způsobem i jedním z cílů mediace. V mediaci rozlišujeme důvěru v mediátora a důvěru mezi

VYSLEDOVAT POČÁTKY MEDIACE JE OBTÍŽNÉ**O ČEM
se mluví**

klienty navzájem. Důvěra ve schopnosti ovlivní rozhodování klientů k mediaci a k pokračování v mediaci. Důvěra v mediátora je zpravidla ověřována na začátku procesu a později vždy, když mediátor vycítí pochybnosti v tomto směru.

• **Jak lze změnit soupeření účastníků mediace na spolupráci? Jaké postupy se k tomu používají?**

Změna soupeřivého vztahu na spolupracující je výsledkem procesu mediace. Současné však je také jejím předpokladem. K mediaci by nemohlo dojít, kdyby se pro ni klienti svobodně nerozhodli. Spolupráce je jedním z ústředních pojmů mediace.

Je proto nutné se zaměřit na následující oblasti: orientovat se na budoucnost, mít pochopení pro odlišnosti druhého, hledat nové možnosti – alternativy, aplikovat princip nestrannosti, neutrality, vést klienty ke svobodnému rozhodnutí a převzetí odpovědnosti.

Pro mediaci se rozhodnou zpravidla ti klienti, kteří se neúspěšně pokoušeli řešit konfliktní situaci, v níž se ocitli a pro něž se stává pokračování a prohlubování konfliktu psychosociálně nezvládnutelné.

• **V jakých případech, situacích bývá nejobtížnější pro mediátora zachovat neutralitu?**

Mediátor má obtížnou úlohu. V narušené rovnováze často působí jako „jazýček na vahách“. Zachování neutrality je obzvláště obtížné v případech řešení konfliktu mezi osobami různého pohlaví. Už pouhé naslouchání jednomu z partnerů bývá druhým vnímáno jako

nepřátelský akt. Právě při mediaci s páry se nejčastěji objevují problémy týkající se vytváření spojení a koalic. Mediátor mívá sklon identifikovat se s klientem stejného pohlaví. Tomu čelí tím, že vědomě zůstává přijímající pro oba klienty, což je velmi náročné. Proto se v takových konfliktech k zachování rovnováhy a neutrality osvědčují smíšené týmy mediátorů muž – žena.

Neutralitu pak mediátor může obtížněji zachovávat i tehdy, když jej konfliktní situace klientů nějak osobně zasáhne, či k jednomu z klientů cítí silnější emoce v dimenzích sympatie – antipatie.

• **Dělí se mediace na jednotlivé přístupy, pojetí? Lze říct, který z přístupů je v ČR nejpoužívanější, nebo se liší použití přístupu případ od případu?**

Domnívám se, že v ČR jsou ve srovnání se zeměmi s bohatší mediační tradicí více uplatňovány „široké“ přístupy, zaměřené na zájmy klientů. Ale ani v tomto nelze paušalizovat. Je nutné v průběhu celé mediace reagovat na potřeby klientů a ty naplňovat. Tak jsou i u nás využívány všechny mediační přístupy, které se mohou během procesu řešení konfliktu střídat.

• **Lze obecně uvést, co je považováno za úspěšnou mediaci?**

Otázka hodnocení úspěšnosti mediace je spojena se stanovením kritérií hodnocení, která mohou být velmi různorodá. Základní členění se dělí podle přístupu k mediaci, podle cíle, kterého má být mediací dosaženo, a podle aplikační oblasti mediace. Každá oblast využití mediace má své

**O ČEM
se mluví****VYSLEDOVAT POČÁTKY MEDIACE JE OBTÍŽNÉ**

specifické cíle. Tím jsou také stanovena kritéria posuzování úspěšnosti mediace. Při mediaci v trestních věcech se posuzuje preventivní účinek mediace jako prostředek ochrany společnosti a jednotlivců. Při rozvodové mediaci je to zejména ochrana práv a potřeb nezletilých dětí rozvádějících se rodičů.

Úspěšnost mediace se dále dělí na krátkodobou a dlouhodobou. Krátkodobý úspěch mediace se posuzuje podle toho, zda klienti dosáhnou dohody, zda uspokojí dohodou své potřeby a zda jsou bezprostředně spokojeni s procesem mediace. Dlouhodobý úspěch byl empiricky ověřován např. prostřednictvím telefonního hovoru čtyři až osm měsíců po mediaci. Posuzovalo se, zda mezi účastníky mediace dosud panuje ochota navzájem si vyhovět, jak kvalitní je jejich vztah a zda se nevyskytl nový konflikt. Průzkum ukázal překvapivé výsledky: faktory, které ovlivňovaly krátkodobý úspěch (účinek), nejsou totožné s faktory ovlivňujícími dlouhodobý úspěch mediace. Dosažení dohody tedy není spojeno s dlouhodobým úspěchem mediace.

• **Jak se vy osobně díváte na téma profesionalizace versus dobrovolnictví v mediaci?**

Názory odborníků na to, zda by se měly mediační služby plně profesionalizovat, či zda mohou být otevřené i pomoci dobrovolníků, nejsou jednotné. Otázkou míry odborných kompetencí mediátorů u nás se zabývali i odborníci v rámci projektu Mediace v netrestních věcech aneb Normální je nesoudit se. Osobně se domnívám, že mediátor by měl být profesionálem v poskytování mediačních služeb, a to zejména proto, že řešení konfliktů vyžaduje interdisciplinární přístup, což klade vyšší nároky na jeho vzdělání i další odborné kompetence. Pomoc dobrovolníků však neodmítám. Jejich uplatnění vidím jako vhodné např. při realizaci mediačních programů, které kladou větší nároky na organizaci a kde by se dobrovolníci mohli uplatnit v dílčích mediačních aktivitách. Podmínkou by však bylo jasné vymezení jejich kompetencí a samozřejmě také alespoň základní vzdělání v mediaci a průběžná supervize.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Mediace v netrestních věcech aneb Normální je nesoudit se

Nedohodneme-li se sousedem, máme-li problémy se svým zaměstnancem či zaměstnavatelem nebo nejsme-li schopni se v klidu domluvit s rozvádějícím se manželem, obracíme se většinou na soud jako na autoritu, která má náš spor spravedlivě rozhodnout. Z našeho očekávání však může vzniknout i rozmrzelost nad délkou trvání sporu, jeho finanční nákladností a případnou nespokojeností s rozhodnutím soudu, proti kterému se odvoláváme, přičemž konflikt mezi stranami nadále trvá.

Mediace je alternativní metoda řešení konfliktů, která využívá přítomnost třetí strany – mediátora, avšak nikoli za účelem autoritativního rozhodnutí. Úkolem mediátora je pomoci stranám najít vzájemně přijatelné řešení situace, a je-li mediační proces úspěšný, nastává mezi stranami konfliktu, díky společně nalezenému řešení, určitá harmonie. V současné době zná český právní řád mediaci pouze v rámci trestního řízení, kdy mediace slouží k urovnání sporu mezi poškozeným a obviněným.

Z charakteristiky mediačního procesu však vyplývá, že pomocí mediace lze řešit i netrestní věci (např. zaměstnanecké, rodinné, sousedské či obchodní spory) a právní řády některých států (např. Rakousko, Francie, Kanada či některé americké státy) v tomto smyslu také mediaci upravují.

Z těchto a podobných úvah vznikla na počátku roku 2004 iniciativa Nadace Open Society Fund Praha, která sešla k jednomu stolu odborníky a odbornice různých profesí a projednala s nimi možnosti vzniku projektu, který by zavedl mediaci do našeho právního řádu jako institut sloužící k mimosoudnímu řešení netrestních sporů. V průběhu prvních setkání vybrali odborníci tři základní okruhy, které byly v následujícím období rozpracovány: 1. vytvoření národních standardů pro poskytování mediačních služeb; 2. tvoření systému vzdělávání pro mediátory a 3. příprava legislativního rámce pro poskytování mediačních služeb. V rámci připraveného projektu, který podpořila Nadace OSF Praha, vznikla struktura projektu, do něhož se zapojili lidé z 25 vládních i nevládních organizací. Vznikly tři pracovní skupiny kopírující tři základní okruhy a řídicí výbor. Úlohou řídicího výboru byla koordinace aktivit projektu, schvalování výstupů pracovních skupin a případné usměrňování jejich činnosti v duchu stanovených cílů vývoje projektu. Členy tohoto výboru se staly Česká advokátní komora, Ministerstvo spravedlnosti ČR, Nadace OSF Praha, Probační a mediační služba a Soudcovská unie. Charakter a postavení těchto organizací měly být zárukou jejich nezájatosti ve věci, nezištného zájmu na rozvoji systému mediace a respektu-

**O ČEM
se mluví****MEDIACE V NETRESTNÍCH VĚCECH ANEB NORMÁLNÍ JE NESOUDIT SE**

vání rovných příležitostí. Jako koordinátoři celého projektu byly vybrány dvě organizace – Asociace mediátorů ČR a Sdružení pro probaci a mediaci v justici.

Realizace samotného projektu byla zahájena podepsáním memoranda o spolupráci mezi tehdejším ministrem spravedlnosti JUDr. Karlem Čermákem a ředitelkou Nadace Open Society Fund Praha Ing. Marií Kopeckou. Podepsáním tohoto memoranda se oba subjekty zavázaly k účasti v projektu a Ministerstvo spravedlnosti ČR (MSP ČR) oficiálně vyjádřilo podporu prosazování konceptu mediace do českého právního řádu. Činnost pracovních skupin započala na konci června 2004 a postupně vznikaly plánované materiály. Odbornou diskusí napříč skupinami byl vybrán ke zpracování systém pojmající mediaci jako veřejnou službu a založený na nezávislých akreditovaných mediátorech, kterým bude akreditaci udělovat ministr spravedlnosti na základě doporučení akreditační komise. Tento systém nevylučuje poskytování mediace neakreditovanými osobami (tzn. je respektován princip neformálnosti mediace), nicméně akreditace je zárukou kvality činnosti mediátora, a proto na ni jsou vázány i určité výhody (např. možnost doporučit spor k mediaci ze strany soudu, stavění některých lhůt, možnost získání dotací ze státního rozpočtu). Všichni akreditovaní mediátoři budou zapsáni v seznamu, který povede MSP ČR a který by měl být široce dostupný, aby si z něj mohly strany sporu vybrat svého mediátora.

První pracovní skupina vypracovala materiál, který upravuje standardy

mediace pro tři základní oblasti – procedurální, personální a provozní. Úkolem standardů je zaručit kvalitu mediačních služeb pro uživatele a pro akreditované mediátory jsou závazkem k dodržování určitého stupně kvality jejich služeb. Skupina připravila také podmínky a proceduru udílení a odejmutí akreditace, vymezila úlohu akreditační komise a navrhla nástroje pro hodnocení a rozvoj kvality mediačních služeb (např. audit kvality), včetně postupu pro vyřizování stížností. Druhá pracovní skupina zpracovala koncepci vzdělávacího systému – vymezila předpoklady a podmínky, které musí zájemce o vzdělání splnit. Vzdělávací systém koncipovala jako dvojstupňový a zohledňuje v něm jak teoretické znalosti, tak praktické dovednosti, které by měly být součástí výbavy dobrého mediátora. Úspěšné absolvování a ukončení vzdělávacího kursu je přitom jednou z podmínek, aby se mohl žadatel přihlásit do akreditačního řízení. Druhým úkolem této pracovní skupiny bylo vytvořit koncept systému akreditování vzdělávatelů, kteří budou zájemce školit. V této rovině byly stanoveny podmínky pro udělení akreditace vzdělávatelům, kterou bude udílet ministr spravedlnosti na základě doporučení akreditační komise (obdobný postup jako při udílení akreditace mediátorům) a také byla připravena kritéria pro hodnocení vzdělávacích programů. Úkolem třetí skupiny bylo legislativně zpracovat výstupy obou zmíněných skupin, odlišit, co musí být upraveno zákonem a co je vhodnější ponechat upraveno podzákonným předpisem. Na základě práce této skupiny byly připra-

MEDIACE V NETRESTNÍCH VĚCECH ANEB NORMÁLNÍ JE NESOUDIT SE**O ČEM
se mluví**

veny legislativní zásady, které by měly být podkladem pro práci legislativního odboru MSp ČR při přípravě návrhu zákona o mediaci. Pokud jde o financování služeb mediátorů, je navrženo, aby mediační služby podléhaly tarifu stanovenému vyhláškou, přičemž by byla dána i možnost smluvní ceny dohodnuté mezi stranami a mediátorem.

Připravený materiál vychází z příkladů dobré zahraniční praxe. Stojí na principech a zásadách mediace, které upravují mezinárodní dokumenty (zejména doporučení Rady Evropy). Navrhovaný systém je také v souladu s hlavními politikami EU (politika sociální inkluze, politika jakosti a politika služeb v obecném zájmu) a dalšími vývojovými trendy Evropské unie (profesionální a komerční způsoby zajišťování a zvyšování kvality). Bude-li takto připravený systém implementován, bude to pro uživatele znamenat, že v případě sporu si bude moci s protistranou vybrat způsob, jakým chtějí svůj konflikt řešit, přičemž v případě, že využijí služeb akreditovaného mediátora, nebude tento postup nijak znevýhodněn. Pokud povede mediace ke zdárnému konci, tedy sepsání závěrečné dohody mezi stranami, bude tato dohoda závazná. V případě potvrzení soudem, případně sepsáním ve formě notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti bude podkladem pro výkon rozhodnutí a exekučním titulem.

Ačkoli realizace projektu již skončila a veškeré materiály jsou připravené, práce realizátorů nadále pokračuje. Navrženou koncepci mediace je totiž nutné ověřit v praxi. S tímto cílem byl řídícím výborem projektu a vedoucími

pracovních skupin vypracován záměr pilotního projektu, který je nadále rozpracováván a jehož cílem je vyzkoušet jak systém akreditace (vzdělavatelů a mediátorů), koncept vzdělávání, tak samotnou mediaci, včetně spolupráce se soudci, v praxi. Realizací pilotního projektu by se nejen umožnilo odzkoušet připravený systém, ale pomocí projektu by bylo možné také překlenout přechodné období, akreditovat první vzdělavatele a mediátory a připravit prostředí na situaci, kdy bude systém plně spuštěn v praxi.

Na závěr bych ráda poděkovala všem v projektu zúčastněným osobám, které poskytly nejen své odborné znalosti, ale také svůj čas a zápal a bez nichž by se koncept mediace v netrestních věcech nikdy nepodařilo připravit.

Marta Kozáková**Použitá literatura:**

- Závěrečné výstupy projektu Mediace v netrestních věcech aneb Normální je nesoudit se
- Příloha č. 1 Standardy a proces akreditačního řízení pro mediaci v netrestních věcech
- Příloha č. 2 Vzdělávací systém pro mediátory a akreditační systém pro vzdělávací instituce
- Příloha č. 3 Návrh legislativní úpravy mediace v netrestních věcech – zákon o mediaci, 2005

Okamžik nabízí nejen osobní asistenci a průvodcovskou službu nevidomým

S cílem pracovat alternativními metodami vzniklo sdružení Okamžik, které propaguje například dobrovolnictví či poskytuje rozličně zaměřené poradenství. „Dalším sdružením, která od nás chtějí tyto metody převzít, nabízíme pomoc a proškolujeme je. Záměrně se také snažíme jít napříč spektrem neziskových organizací a hledat možnosti spolupráce. Účastníme se prezentačních a osvětových akcí jiných organizací zabývajících se jinými druhy zdravotního postižení,“ představuje sdružení jeho předseda Ing. **Miroslav Michálek**.

• Kdo a co stál(o) u vzniku občanského sdružení Okamžik?

Sdružení vzniklo v roce 2000. Bylo nás pět zakladatelů a měli jsme ideu, že bychom chtěli vytvořit malé sdružení, které nebude velkou členskou organizací, ale bude spíš sdružovat lidi, kteří budou mít chuť něco vymýšlet a taky dokázat plány realizovat. Dodnes jsme nepočtené sdružení. Idejí bylo několik: vytvářet programy pro zrakově postižené děti a středoškolskou mládež, dobrovolnické programy a věnovat se kulturním aktivitám

• Proč jste zvolili název Okamžik?

V tomto složeném slově je slovo „oko“ a nám jde o zrakově postižené. Navíc je slovo okamžik velmi frekventované, hravé, může inspirovat a my jsme se chtěli a stále chceme dotýkat témat kolem kultury a umění. Podtitul v názvu zní: Sdružení pro podporu nejen nevidomých. Po revoluci v roce 1989 se hnutí zdravotně postižených rozdělilo do

mnoha různých proudů a myslíme si, že dnes zase nazrává doba podávat si ruce. Tam, kde to budeme umět, chceme pomáhat i jiným postiženým a hlavně chceme podporovat i lidi nepostižené prostřednictvím dobrovolnictví.

• Jaké jsou hlavní oblasti činnosti Okamžiku?

Dominantní je projekt osobní asistence a průvodcovská služba pro nevidomé a specifikum tohoto projektu je, že obě dvě služby provádějí dobrovolníci, kteří jsou zabezpečováni tak, jak je to v dobrovolnictví běžné. Procházejí profesionálním výcvikem, jsou pojištěni, mají další průběžnou péči, k dispozici supervizi a další vzdělávací programy. Jde o projekt, který jsme v prostředí zrakově postižených začali dělat s profesionálními pracovníky jako první v ČR v roce 2001 a dnes už ho realizují i další sdružení. Domnívám se, že na jednu lokalitu, jakou je v našem případě Praha, představuje tento náš projekt

OKAMŽIK NABÍZÍ NEJEN OSOBNÍ ASISTENCI A PRŮVODCOVSKOU...**O ČEM
se mluví****Výtvarná dílna hmatového modelování.****Foto: archiv sdružení Okamžik**

partnerská organizace v různých projektech a pomáhá při organizování výstav a kulturních akcí. Poradna pořádá řadu besed a pětkrát do roka jednodenní seminář pro širší veřejnost s názvem *Nebojte se nevidomých*, kam může přijít kdokoliv a dozví se zde, jak se vlastně nevidomí cítí, co prožívají, probíhá zde nácvik pomoci nevidomým na ulici i v interiéru.

s více než 100 dobrovolníky největší projekt v ČR.

Další naše činnost je poradenství. V roce 2003 jsme zahájili činnost poradny pro otázky samostatného života nevidomých. Název je volen tak, aby ukazoval, že není hlavním posláním poradny poskytovat jen sociálně právní poradenství o příspěvcích apod. K hlavním tematickým okruhům naší poradny patří možnosti studia a vzdělávání, integrace zrakově postižených dětí, aby rodiče měli možnost svoje rozhodnutí zkontrolovat ještě s další stranou. Do spektra našeho poradenství patří také oblast využití volného času. Myšlenka širšího poradenství patří sociální pracovníci a výtvarnici Mgr. Pavle Francové, kterou mnozí znají jako paralympijskou medailistku Pavlu Valníčkovou. Studovala v USA a má řadu zkušeností ze sportu, může poradit s možnostmi studia v zahraničí a s možnostmi sportování pro nevidomé. Na poradnu se dnes obracejí z velké části spíše jiné organizace, instituce, školy. Slouží jako

• Čeho se lidé nejvíce bojí u těch nevidomých?

Přístup vidících lidí k nevidomým je často superlativní: „Vy nic nepotřebujete, vy všechno zvládnete.“ Možná, že se za ním skrývá obava, že bych nevěděl, co mám dělat. Nebo je přístup opačný: „Vy jste zcela závislí, zcela vyřazení.“ Problém člověka, který pomoc nabízí, může být i v tom, že nevidomý pomoc odmítne. Pomoc je občas nabízena bezohledně, někdo mě „drapne“ za rukáv a odvede k zábradlí, což já třeba vůbec nepotřebuji. Když chybí zrakový kontakt, komunikace se navazuje hůře. Největší překážka je podle mne v tom, že lidé mají různé obavy, nechtějí nás nadměrnou ochotou zahanbit nebo vyrušit anebo jsou v rozpacích, že nebudou vědět, jak nám vlastně pomoci. Na seminářích říkáme jednu důležitou věc. Komunikujte s nevidomým, zeptejte se, jestli potřebuje pomoc, a jakou.

**O ČEM
se mluví****OKAMŽIK NABÍZÍ NEJEN OSOBNÍ ASISTENCI A PRŮVODCOVSKOU...****• Vratme se zpět k vaší činnosti. Jaké nabíízíte kulturní aktivity?**

Na počátku jsme se pustili do práce s dětmi a mládeží. Dva roky jsme participovali v projektu Pomozte dětem ve spolupráci se ČT, pak jsme sami odešli, protože jsme zjistili, že středoškolská mládež o námi nabíízenou skupinovou práci příliš nestojí. Pustili jsme se více do práce s dospělými. Každoročně například děláme jednu celostátní soutěž v umělecké tvořivosti zdravotně postižených. Jeden rok pořádáme třeba výtvarnou soutěž pro různě zdravotně postižené děti, mládež a dospělé. Soutěž je zakončena výstavou, vernisází, medializací, kterou považujeme za nástroj osvěty. Když jiný rok pořádáme literární soutěže, mapujeme si, jestli nenajdeme nové typy pro naši ediční činnost. V rámci klubové činnosti jedenkrát za měsíc máme literární klub, který navštěvují jak lidé se zrakovým postižením, tak naši dobrovolníci. Několikrát do roka pořádáme tvořivé dílny. Například jde o dílny zaměřené na práci s keramickou hlinou nebo na přiblížení výtvarného umění prostřednictvím dramatické práce – to je dílna tzv. oživeného obrazu. Tyto akce děláme ve spolupráci s gymnáziem pro mládež s vadami zraku v Praze-Butovicích. Národní galerie nám pomáhá s lektorstvím a poskytnutím prostor. Ještě u nás běží kurs paličkované krajky pro nevidomé, což je speciální věc, kterou v rámci diplomové práce vyvinula Mgr. Helena Slouková.

Několikrát do roka pořádáme kulturní akce spojené se křtem nových knih a zapojujeme se v osvětových akcích různých neziskovek. Hodně se dnes

snažíme věnovat propagaci problematiky zrakového postižení a osvětové práci.

• Jak vznikla ediční činnost, co jste vydali za knihy, jakého zaměření a v jakém nákladu?

V roce 2002 jsme vydali první knihu, v souvislosti s Mezinárodním rokem dobrovolníků, šlo o knihu Nevídáno, ve které jsme se snažili přiblížit veřejnosti život se slepotou a dokonce i téma hluchoslepoty. Kniha měla náklad 1 000 výtisků a ukázalo se, že je zájem od studentů, odborníků i od dobrovolníků. Náklad byl během tří let rozebrán. Projevilo se, že ediční činnost tohoto druhu je poměrně nepokrytá oblast, proto jsme se pustili do vydávání knížek. Máme zatím vydáno 13 publikací, z toho tři výtvarné katalogy, dvě osvětové brožury a zbývajících osm jsou beletristické knihy. Čerstvě jsme vydali knihu arteterapeuta Evžena Perouta nazvanou Arteterapie se zrakově postiženými. Beletristické knihy jsou od zdravotně postižených autorů nebo se věnují tématu zdravotně postižených.

Dokladem toho, že naše knihy obstály, je skutečnost, že jsou většinou recenzovány v běžném tisku. Letos jsme představili veřejnosti dvě beletristické knihy. Sbírku povídek brněnského vozíčkáře Ivana Jergla Naděje chodí po špičkách recenzovaly LN, s autorem byl rozhovor v Respektu a za velký úspěch považujeme, že na internetovém portálu www.iliteratura.cz byla vybrána knihou měsíce května. Když lidé, kteří se postižením vůbec nezabývají, knihu ocení, svědčí to o tom, že zaujala svou literární hodnotou. Druhá kniha, kterou

OKAMŽIK NABÍZÍ NEJEN OSOBNÍ ASISTENCI A PRŮVODCOVSKOU...**O ČEM
se mluví**

jsme letos vydali a kterou recenzovaly Hospodářské noviny, je prozaická práce Jiřiny Kalabisové S kloboukem na nepřítele. Autorka je pedagožka, která v naší zemi velmi napomáhala rozvoji integrovaného školství. J. Kalabisová shrnula svoje zkušenosti do poetické i úsměvné knížky krátkých próz, kde se velmi hluboce a citlivě dotýká témat pomoci zdravotně postiženým dětem. Kniha je dále zajímavá tím, že jsou v ní desítky ilustrací zcela nevidomé Pavly Francové. Zájem o tuto knihu předčil naše očekávání.

Tři z našich knih obdržely cenu Vládního výboru pro zdravotně postižené za propagaci problematiky zdravotně postižených. Dvakrát jsme získali druhé místo a jednou první. Zatím každá námi přihlášená kniha byla oceněna. Nejprve kniha Nevídáno, pak titul Co vlastně ti nevidomí dělají a pak sborník Každý běží svou milí. Letos si své knihy přihlásí sami autoři – paní Kalabisová a pan Jergl.

• Co plánujete do budoucna?

Projekty se vyvíjejí. Dobrovolnictví v naší zemi i náš projekt procházejí vývojem, pomalu si začínáme uvědomovat jeho hranice a jeho kontext v sociálních službách. Na počátku projektu jsme zajišťovali i 200 doprovodů za rok, teď už směřujeme ke 400. Kromě toho běží stálá asistence téměř 70 nevidomým, projekt se rozrůstá a my jsme postaveni do situace, že musíme více vymezit jeho hranice vzhledem k našim kapacitním možnostem.

Dříve se na nás obraceli asi tři nevidomí týdně s požadavkem na doprovod a nyní to bývá i přes 10 zakázek a to je

rozdíl i při stovce dobrovolníků, kteří sice chtějí pomáhat, ale zároveň pracují, studují a mají své zájmy a většina z nich má svého stálého klienta v osobní asistenci. Musíme měnit pravidla pro uživatele průvodcovské služby, což je pro klienty citlivá věc, budou kladeny větší nároky na jejich odpovědnost k objednávání služby.

Další oblastí pro nás velmi aktuální je chystaný nový zákon o sociálních službách. Podle mého názoru zákon pojímá osobní asistenci jako profesionální placenou službu definovanou z velké míry především z hlediska lidí s tělesným postižením. Osobní asistence u nevidomých se v mnohém liší oproti osobní asistenci u tělesně postižených. Velmi fandím tomu, aby nový zákon umožnil mnoha tělesně postiženým dostat se z různých ústavů více do běžného života. Pro nás je ale otázkou, do jaké míry bude zákon podporovat nebo ohrožovat současný model osobní asistence pro nevidomé založený na práci profesionálně vedených dobrovolníků. Osobní asistenci tak, jak ji my děláme, podporuje v rámci sociálních služeb buď MPSV, nebo odpovídající regionální orgán, u nás Magistrát hl. města Prahy, a dílem ji podporuje ministerstvo vnitra v rámci grantů na dobrovolnictví. Pokud nový způsob bude nastartován tak, jak nasvědčuje návrh nového zákona, pak by osobní asistence měla být placenou službou a její poskytovatelé by měli z větší části nebo úplně provoz zajišťovat z plateb klientů. Jenže jde o to, jestli to bude reálné s ohledem na finanční příspěvek poskytovaný nevidomým. Pro nás je tedy klíčovou otázkou, zda vůbec a jak

**O ČEM
se mluví****OKAMŽIK NABÍZÍ NEJEN OSOBNÍ ASISTENCI A PRŮVODCOVSKOU...**

se nám v nových podmínkách bude dařit službu zajišťovat. Samostatným problémem je také vymezení asistence jako profesionální služby vedle služby zajišťované dobrovolníky. Rádi bychom náš projekt založený na práci dobrovolníků realizovali i v nových podmínkách.

Dále plánujeme vydávání knih, máme několik hodnotných rukopisů, několik odborných knih, jak pomáhat nevidomým, beletristická díla od nevidomých autorů.

• Dá se říci, kolik je nevidomých v ČR?

Odhad počtu nevidomých v ČR obvykle vychází jen z procentních

podílů postižených lidí v evropské populaci. Podle takového odhadu je v ČR cca 10 000 lidí nevidomých. V Praze by mohla být více než desetina z celkového počtu, 1 000–2 000, protože v Praze je nás větší kumulace, neboť zde se soustřeďuje speciální školství a nabízejí se větší možnosti zaměstnání.

Pokud je mi známo z literatury, naposledy se dělala statistika zdravotně postižených ještě za totality, v 80. letech, podle ní bylo v celém Československu 15–20 tisíc nevidomých.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Otazníky probace a mediace

Anketu jsme jako vždy orientovali na otázky vyplývající z tématu čísla. Jak ukazuje naše minianketa mezi obyvateli a návštěvníky Prahy, probace a mediace jsou spíše neznámé termíny, které někdy v případě mediace zaměňujeme se vším možným jiným. Obecně prospěšné práce ukládají soudy stále častěji, proto další dotaz směřoval na užití alternativních trestů. Poslední otázka zkoumá, zda důvěřujeme mediátorovi při řešení neshod v občanském životě.

Otázky:

1. Co si představíte pod pojmy probace a mediace?

2. Jste pro, aby ubývalo nepodmíněných trestů odnětí svobody a přibývalo alternativních trestů v podobě obecně prospěšných prací? Jaké práce by měli odsouzení vykonávat?

3. Víte o tom, že existuje způsob řešení mezilidských konfliktů prostřednictvím mediátora, který mediuje např. sousedské pracovní spory či problémy ve vztahu nájemník versus nájemce? Dovedete si představit, že byste navštívili mediátora při nějakém konfliktu, aby vám pomohl při jeho řešení?

Markéta Šerých, v domácnosti

1. Pod těmito pojmy si nepředstavím vůbec nic.

2. Určitě by mělo ubývat nepodmíněných trestů odnětí svobody, záleží však na druhu trestné činnosti. A práce? Úklid zeleně, zabezpečování sociálních služeb – dovážení obědů.

3. Slovo mediátor, jeho funkce, činnost neznám. Netuším, zda bych se za ním vypravila, pokud bych o něm věděla, možná si umím představit situaci, v které bych jeho služeb využila.

Daniela Bartošová, nezaměstnaná

1. S tímto pojmem nemám zkušenost. Probační úředník, někde jsem o tom slyšela. Přímo jsem se s tím zatím nesetkala. Mediace? Pod tím si představuji, že tak jako může být mediální hvězda, tak mediačně se dá ovlivnit určité procento populace.

2. Určitě by mělo přibývat možností odčinit si trest nějakou veřejně prospěšnou prací. Mám s tím i určitou zkušenost, že na vesnici začali takto zapojovat nezaměstnané. Mohli by pracovat určitě v nemocnicích, ale musí mít nad sebou kvalitní kontrolu a dostávat

ANKETA**OTAZNÍKY PROBACE A MEDIACE**

kvalitní a jasné informace, co mají dělat.

3. Zaslechla jsem něco o tom, podobné řešení konfliktu se dělo na pracovišti, kde jsem byla, ale nepoužíval se název mediátor. Považuji to za takovou nadstandardní službu, která by mohla fungovat v podniku či organizaci, za předpokladu, že ji bude vykonávat člověk na svém místě. Troufla bych si to zkusit, třeba by mi to pomohlo.

Veronika Patrovská, asistent, terénní pracovník

1. Pod termínem probace si představím nějaký alternativní trest na svobodě. Pod pojmem mediace si představuji umění domluvit se mezi dvěma osobami za pomoci třetí.

2. Určitě by jich mělo ubývat, ale ostře bych rozlišovala, komu dát trest na svobodě. Určitě ne deviantům. Spíše u prohřešku řidičů, drobné krádeže apod. Měli by vykonávat úklidové práce, v nemocnicích, hospicích a pod dohledem.

3. Ano, vím. Mám velkou radost, že tato služba funguje, protože mediátoři jsou ohromně prospěšní lidem, kteří chtějí řešit nějaký problém a nevědí si rady. V nouzi bych si dokázala představit, že se na ně obrátím.

Libor Halman, podnikatel

1. Probační úředník je ten, pokud jsem dobře pochopil, který napravuje. Mediace je podle mě zveřejňování, netuším, co. Dříve jsem pracoval v sociální oblasti, ale teď už se neorientuji.

2. Na to už mám názor. V tomto státě je enormní nepořádek, legislativou počínaje a konče třeba státní správou u posledního úředníčka. V době, kdy není chopen jakýkoliv úředník řídit se podle stanovených pravidel a dodržovat je, se bohužel alternativní tresty dostávají do zprofanované roviny. Pokud nebude pořádek ve státě, dával bych alternativní tresty jen u těch nejmenších přečinů, třeba nezaviněné havárky, kde není alkohol. Mrzí mě, že úředníčci rozhodují pokaždé jinak. Napadá mě případ soudce z Ústí nad Labem, který jel naprosto na mol ožralý, zdemoloval barák a dostal pokutu 15 000 Kč. I kdyby dostal 100 000 Kč, tak je to nic proti člověku, který měl o polovinu méně promile alkoholu v krvi a dostal na dva roky zákaz řízení motorového vozidla a ještě s ním proběhl soud. Záleží totiž na benevolenci toho kterého úředníčka, který když viděl soudce, dal mu nízký trest. To je šílené, pokud takto budou fungovat alternativní tresty, tak je nechci.

Klasické práce pro obec – stavební, úklid, hrabání listí, natírání plotu či lavičky ve školce, ale důležitá je měřitelnost jejich práce. Trest by měl skutečně plnit funkci trestu. Není to jen výrok soudce a odsouzený si trest odstojí u lopaty.

3. Nevím, co si přesně představit, jaká je jeho role. Víím, že to existuje, ale nevím, jaká je účinnost mediátora. Zase mám ovšem obrovskou skepsi vůči jejich činnosti. Měl jsem konflikt se sousedem, který mě nepouští na svůj pozemek, abych si vyčistil svůj okap,

OTAZNÍKY PROBACE A MEDIACE**ANKETA**

jinak se tam nedostanu. Obec nebyla schopna problém vyřešit, tak jsem se obrátil podle zákona na stavební úřad, který se ukázal zcela impotentní. Vyslechl mě, potom si pozval souseda a sdělili mi, že každý jsme uvedli něco jiného, a nic se dál nedělo. Soud vyřešil problém naprosto šalamounsky, prý na sousedův pozemek mohu vkročit dva týdny po upozornění, a to pouze v lednu a před tím musím souseda písemně upozornit doporučeným dopisem. Úplně stupidní rozhodnutí – jak mohu natírat okapy v lednu? Jde o naprosto ilustrativní případ, takových jsou tisíce, nevím tedy, jak může pomoci mediátor.

Jana Bártová, pedagog

1. Alternativní tresty nebo smírčí řízení mezi obětí a pachatelem.

2. Nejsem schopna odhadnout, musí se určit, jaký je druh provinění a zda jde

o vhodnou osobu k alternativnímu trestu. Práce? Nemám představu, co se týká její náročnosti a kde by se měla vykonávat.

3. Vím, že existuje, ale s mediátorem jsem se nesetkala. Kdybych se dostala do nějakého průšvihů, určitě bych byla otevřená zkusit mediaci, aby se nedorozumění řešilo.

Marcela Pálešová, zdravotní sestra

1. Nič si nepredstavím.

2. Áno, som za. Alternatívne tresty? Neviem si predstaviť. Čo sa týka práce, najskôr v sociálnych službách a pod dohľadom.

3. Neviem o tom. Nedokázala by som sa obrátiť, ale myslím, že pre mnoho ľudí je to dobré.

Připravil Pavel Bajer

ZÁKON Č. 218/2003 Sb.

ze dne 25. června 2003 nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2004
o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Parlament se usnesl na tomto zákoně
 České republiky:

ČÁST PRVNÍ**ODPOVĚDNOST MLÁDEŽE ZA****PROTIPRÁVNÍ ČINY****A SOUDNICTVÍ VE VĚCECH****MLÁDEŽE****HLAVA I****OBECNÁ USTANOVENÍ****§ 1**

Účel zákona a jeho vztah k jiným
 zákonům

(1) Tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.

(2) Projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů.

(3) Pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání

činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů.

§ 2

Vymezení některých pojmů

Podle tohoto zákona se rozumí:

- a) protiprávním činem provinění, trestný čin nebo čin jinak trestný,
- b) mládeží děti mladší patnácti let a mladiství,
- c) dítětem mladším patnácti let ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku,
- d) mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku,
- e) opatřeními výchovná opatření (§ 15 až 20), ochranná opatření (§ 21 až 23) a trestní opatření (§ 24 až 35); přiměřená omezení a přiměřené povinnosti ve smyslu trestního zákona a trestního řádu nahrazují výchovná opatření,
- f) orgány činnými podle tohoto zákona jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež,
- g) soudem pro mládež zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu,
- h) obecným soudem jiný senát nebo samosoudce téhož soudu nebo jiný soud, který neprojednává protiprávní činy mládeže.

ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE**fakta,
VYHLÁŠKY...****§ 3****Základní zásady**

(1) Nikdo nemůže být podle tohoto zákona postižen za čin, který nebyl trestný podle zákona v době, kdy byl spáchán, a jen tento zákon v návaznosti na trestní zákon stanoví, které jednání je proviněním, a sankce a způsob jejich ukládání, směřující především k obnově narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte mladšího patnácti let nebo mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a k předcházení protiprávním činům.

(2) Trestní opatření lze použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona.

(3) Opatření uložené podle tohoto zákona musí přihlížet k osobnosti toho, komu je ukládáno, včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, jakož i jeho osobním, rodinným a sociálním poměrům, a musí být přiměřené povaze a stupni nebezpečnosti spáchaného činu. Politické, národní, sociální nebo náboženské smýšlení mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let, jeho rodiny nebo rodiny, v níž žije, anebo způsob výchovy mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let nemůže být důvodem k uložení opatření podle tohoto zákona.

(4) V řízení podle tohoto zákona je třeba postupovat s přihlédnutím k věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti osoby, proti níž se vede, aby její další vývoj byl co nejméně ohrožen a aby projednávány činy a jejich příčiny

i okolnosti, které je umožnily, byly náležitě objasněny a za jejich spáchání byla vyvozena odpovědnost podle tohoto zákona. Řízení je přitom třeba vést tak, aby působilo k předcházení dalším protiprávním činům. Orgány činné podle tohoto zákona přitom spolupracují s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

(5) V řízení podle tohoto zákona je třeba chránit osobní údaje osoby, proti níž se řízení vede, a její soukromí, aby každá taková osoba byla chráněna před škodlivými vlivy, a při dodržení zásady, že je považována za nevinnou, dokud její vina nebyla prokázána zákonem způsobem.

(6) Každé dítě mladší patnácti let nebo mladistvý, nestanoví-li tento zákon jinak, má právo na to, aby jeho čin byl projednán bez zbytečného odkladu a v přiměřené lhůtě soudem pro mládež.

(7) Řízení podle tohoto zákona musí směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem, nebo se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění.

(8) Soudci, státní zástupci, příslušníci policejních orgánů a úředníci Probační a mediační služby působící v trestních věcech mládeže musí mít zvláštní přípravu pro zacházení s mládeží.

§ 4

Výkon soudnictví ve věcech mládeže Soudnictví ve věcech mladistvých a ve věcech posuzování činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími patnácti let vykonávají soudy pro mládež.

**HLAVA II
MLADISTVÍ****Díl 1****Trestní odpovědnost mladistvých****§ 5****Odpovědnost mladistvého**

(1) Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.

(2) Dopustí-li se mladistvý uvedený v odstavci 1 činu jinak trestného nebo není-li z jiných zákonných důvodů trestně odpovědný, lze vůči němu použít obdobně postupů a opatření uplatňovaných podle tohoto zákona u dětí mladších patnácti let.

§ 6**Provinění**

(1) Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění.

(2) Čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně, není proviněním, jestliže je spáchán mladistvým a stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost je malý.

(3) Nestanoví-li tento zákon jinak, platí pro posouzení provinění spáchaného mladistvým trestní zákon.

Díl 2**Zánik trestnosti****§ 7****Účinná lítost**

Trestnost činu, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, spáchaného mladistvým zaniká, jestliže mladistvý po spáchání činu

a) dobrovolně odstranil nebo napravil

způsobený následek, anebo se o to pokusil, zejména nahradil způsobenou škodu, učinil opatření potřebná k její náhradě nebo se jinak pokusil odčinit způsobené následky,

b) svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě a

c) čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost.

§ 8**Promlčení trestního stíhání**

(1) Trestnost činu zaniká uplynutím promlčecí doby, jež činí

a) deset let, jde-li o provinění, na které trestní zákon stanoví výjimečný trest,

b) pět let, činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně deset let,

c) tři léta u ostatních provinění.

(2) Ohledně počátku, stavení a přerušení promlčecí doby platí obdobně ustanovení trestního zákona.

(3) Uplynutím promlčecí doby nezaniká trestnost provinění, stanoví-li tak ohledně promlčení trestných činů trestní zákon.

Díl 3**Opatření ukládaná mladistvým****§ 9****Účel opatření**

(1) Účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.

(2) Ustanovení trestního zákona

ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE**fakta,
VYHLÁŠKY...**

o zvlášť nebezpečném recidivistovi se u mladistvých neužijí.

§ 10**Druhy opatření**

(1) Mladistvému lze uložit pouze tato opatření:

- a) výchovná opatření,
- b) ochranná opatření a
- c) trestní opatření.

(2) Výchovná opatření je možné mladistvému, proti němuž se řízení vede, uložit s jeho souhlasem již v průběhu tohoto řízení před rozhodnutím soudu pro mládež o vině mladistvého.

Upuštění od uložení trestního opatření

§ 37**Místní příslušnost**

(1) Řízení koná soud pro mládež, v jehož obvodu mladistvý bydlí, a nemá-li stálé bydliště, soud, v jehož obvodu se zdržuje nebo pracuje.

(2) Nelze-li žádné takové místo zjistit nebo jsou-li mimo území České republiky, koná řízení soud pro mládež, v jehož obvodu bylo provinění spácháno; jestliže nelze místo činu zjistit, koná řízení soud pro mládež, v jehož obvodu čin vyšel najevo.

§ 38**Společné řízení**

(1) O všech proviněních mladistvého a proti všem mladistvým, jejichž provinění spolu souvisí, se koná společné řízení, pokud to je vhodné z hlediska všestranného a objektivního objasnění věci, hospodárnosti a rychlosti řízení s přihlédnutím k osobám mladistvých, ohledně nichž se koná společné řízení.

(2) Pouze výjimečně lze konat společné řízení proti mladistvému a dospělému, jestliže je to nutné pro všestranné

a objektivní objasnění věci a není to na újmu mladistvého. Takové společné řízení koná soud pro mládež, a pokud jde o mladistvého, užije se i ve společném řízení ustanovení tohoto zákona.

(3) Nejsou-li splněny podmínky uvedené v odstavci 2 a byla-li podána společná obžaloba na mladistvého a dospělého, vyloučí soud pro mládež věc dospělého a postoupí ji příslušnému obecnému soudu.

§ 40

Spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, se zájmovými sdruženími občanů a s osobami realizujícími probační programy

(1) Orgány činné podle tohoto zákona a úředníci Probační a mediační služby spolupracují s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími občanů a s osobami realizujícími probační programy, aby posílili výchovné působení řízení ve věcech mladistvých, vytvořili podmínky pro individuální přístup k řešení jednotlivých věcí, včas reagovali na potřeby a zájmy mladistvých a poškozených osob i všech dalších subjektů dotčených trestnou činností a také tímto způsobem trestné činnosti zamezovali a jí předcházeli. Do řešení jednotlivých provinění podle tohoto zákona zapojují též zájmová sdružení občanů a jiné subjekty působící ve společenském prostředí mladistvého, v němž došlo k provinění, a blízké sociální okolí obviněného a poškozeného.

(2) Zájmová sdružení občanů a osoby realizující probační i jiné programy nebo věnující se sociální práci mohou způsobem stanoveným v zákoně upozorňovat orgány činné podle tohoto zákona

**fakta,
VYHLÁŠKY...****ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE**

a příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí na skutečnosti nasvědčující tomu, že bylo spácháno provinění, a dávat tak podnět k vhodné reakci na něj. Zároveň se mohou podílet na výkonu soudních rozhodnutí a spolupůsobit při nápravě mladistvých a při vytváření jejich vhodného sociálního zázemí.

Oddíl 2**Provádění úkonů řízení ve věcech mladistvých****§ 41****Způsob provádění úkonů řízení ve věcech mladistvých**

(1) Při provádění úkonů řízení ve věcech mladistvých se musí jednat s osobami na úkonu zúčastněnými tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel řízení; vždy je nutno šetřit jejich osobnosti. Při jednání s mladistvými se musí s přihlédnutím k jejich věku a duševní vyspělosti postupovat tak, aby nedošlo k narušení jejich psychické a sociální rovnováhy a jejich další vývoj byl co nejméně ohrožen.

(2) Úkony přípravného řízení, kterých se účastní mladistvý, provede zpravidla policejní orgán určený k úkonům v trestních věcech mladistvých osob, státní zástupce specializovaný na věci mládeže nebo soudce soudu pro mládež, ledaže nelze zajistit provedení úkonu takovým orgánem činným podle tohoto zákona a provedení úkonu nelze odložit. To platí i o provádění dožádání.

Oddíl 3**Mladistvý****§ 42****Práva mladistvého**

(1) Mladistvý má právo na zacházení přiměřené jeho věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu.

(2) Mladistvý musí mít obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit.

(3) Ve vykonávacím řízení musí mít mladistvý obhájce,

a) jestliže soud pro mládež rozhoduje ve veřejném zasedání a mladistvý nedovršil osmnácti let,

b) jde-li o podmíněné propuštění z výkonu trestního opatření odnětí svobody mladistvého, který v době konání veřejného zasedání nedovršil devatenáctý rok.

(4) V řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy musí mít mladistvý obhájce, jestliže v době konání veřejného zasedání nedovršil devatenáctý rok.

(5) Všechny orgány činné podle tohoto zákona jsou povinny vždy mladistvého poučit o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění. Ve vhodných případech jej poučí i o podmínkách pro podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání nebo odstoupení od trestního stíhání.

§ 46**Vazba mladistvého**

(1) Mladistvý může být vzat do vazby jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak.

(2) O zadržení, zatčení nebo vzetí do vazby mladistvého je třeba bez zbyteč-

ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE**fakta,
VYHLÁŠKY...**

ného odkladu vyrozumět jeho zákonného zástupce, jeho zaměstnavatele, příslušné středisko Probační a mediační služby a příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí; jde-li o mladistvého, kterému byla uložena ochranná výchova, vyrozumí se o tom výchovné zařízení, ve kterém vykonává ochranou výchovu.

§ 47**Trvání vazby**

(1) Vazba v řízení ve věcech mladistvých nesmí trvat déle než dva měsíce, a jde-li o zvlášť závažné provinění, nesmí trvat déle než šest měsíců. Po uplynutí této doby může být vazba výjimečně prodloužena až o další dva měsíce a v řízení o zvlášť závažném provinění až o dalších šest měsíců, pokud nebylo možné pro obtížnost věci nebo z jiných závažných důvodů trestní stíhání v této lhůtě skončit a propuštěním mladistvého na svobodu hrozí, že bude zmařeno nebo podstatně ztíženo dosažení účelu trestního stíhání. K takovému prodloužení může dojít pouze jednou v přípravném řízení a jednou v řízení před soudem pro mládež.

(2) O prodloužení lhůty vazby v přípravném řízení rozhoduje soudce okresního soudu pro mládež na návrh státního zástupce. Návrh na prodloužení lhůty vazby je povinen doručit státní zástupce tomuto soudu nejpozději 15 dnů před skončením lhůty; stejně je povinen postupovat i tehdy, jestliže v době kratší než 15 dnů před skončením vazební lhůty podá obžalobu.

(3) O prodloužení vazby v řízení před soudem rozhoduje soudce soudu pro mládež nadřízeného soudu pro mládež, který je příslušný věc projednat nebo

který věc již projednává. Návrh na prodloužení lhůty vazby je povinen předseda senátu doručit nadřízenému soudu pro mládež nejpozději 15 dnů před skončením lhůty.

(4) Pokud návrh není způsobem uvedeným v odstavci 2 nebo 3 doručen, musí předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce propustit mladistvého na svobodu nejpozději den po uplynutí lhůty, na niž bylo trvání vazby omezeno.

(5) Lhůty uvedené v odstavci 1 se počítají od doby, kdy došlo k zatčení nebo zadržení mladistvého, anebo nepředcházelo-li zatčení nebo zadržení, od doby, kdy došlo na základě rozhodnutí o vazbě k omezení osobní svobody mladistvého. Při vrácení věci státnímu zástupci k došetření běží lhůta uvedená v odstavci 2 ode dne, kdy byl spis doručen státnímu zástupci.

(6) Délka trvání vazby, o níž bylo rozhodnuto v rámci mimořádných opravných prostředků se posuzuje samostatně a nezávisle na vazbě v původním řízení.

(7) Po propuštění mladistvého z vazby lze nařídit dohled probačního úředníka nad mladistvým, který může trvat až do skončení trestního stíhání. Pro výkon dohledu platí obdobně § 16.

§ 52**Zveřejňování informací**

Dokud není trestní stíhání pravomocně skončeno, mohou orgány činné podle tohoto zákona zveřejňovat jen takové informace o řízení vedeném proti mladistvému, kterými nebude ohroženo dosažení účelu trestního řízení a které neodporují požadavku ochrany osobnosti mladistvého a osobních údajů, a to i jiných osob zúčastněných na řízení.

§ 53**Rozsah zákazu zveřejňování**

(1) Nestanoví-li tento zákon jinak, nikdo nesmí jakýmkoli způsobem zveřejnit žádnou informaci, ve které je uvedeno jméno, popřípadě jména, a příjmení mladistvého, nebo která obsahuje informace, které by umožnily tohoto mladistvého identifikovat.

(2) Za postup v rozporu s odstavcem 1 se nepovažuje sdělení informací během trestního řízení, pokud účelem takového postupu není jejich zveřejnění, anebo je-li jejich účelem pátrání po mladistvém. Totéž obdobně platí o sdělení informací probačním úředníkem dalším osobám, pokud je jejich sdělení nutné pro získání informací, které se vztahují k vypracování zprávy vyžadované tímto zákonem, nebo bez nichž nelze kvalifikovaně provádět dohled nad mladistvým nebo o něj pečovat, popřípadě kontrolovat plnění podmínek a omezení, které mu byly stanoveny, a zajistit bezpečnost osob, jež s ním přicházejí do kontaktu.

(3) Osoby, kterým byly sděleny informace podle odstavce 2, je nesmějí nikomu dále sdělovat, pokud toto sdělení není nutné pro účely uvedené v tomto ustanovení. O tom musí být poučeny.

(4) Osoby, kterým byly sděleny informace podle odstavce 2, jsou povinny

- a) uložit tyto informace odděleně od jakýchkoli dalších záznamů o mladistvém, kterého se tyto informace týkají,
- b) zajistit, pokud tento zákon nestanoví jinak, aby nikdo další neměl k těmto informacím přístup.

§ 54

Hlavní líčení a veřejné zasedání a publikování informací o nich

(1) Hlavního líčení a veřejného zasedání se mohou účastnit pouze obžalovaný mladistvý, jeho dva důvěrníci, jeho obhájce, zákonní zástupci a příbuzní v přímém pokolení, sourozenci, manžel nebo druh, poškozený a jeho zmocněnec, svědci, znalci, tlumočníci, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, úředníci Probační a mediační služby a zástupce školy nebo výchovného zařízení. Na návrh mladistvého může být hlavní líčení nebo veřejné zasedání konáno veřejně.

(2) Publikování informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by vedly ke ztotožnění mladistvého ve veřejných sdělovacích prostředcích nebo jiným způsobem, je zakázáno. Stejně tak je zakázáno publikování každého textu nebo každého vyobrazení týkajícího se totožnosti mladistvého.

(3) Rozsudek se vyhláší veřejně v hlavním líčení v přítomnosti mladistvého. Odsuzující rozsudek může být uveřejněn ve veřejných sdělovacích prostředcích jen bez uvedení jména a příjmení mladistvého a při přiměřené ochraně mladistvého před nežádoucími účinky jeho uveřejnění. Předseda senátu může s přihlédnutím k povaze a charakteru provinění a přiměřené ochraně zájmů mladistvého rozhodnout o jiném způsobu uveřejnění a o omezeních s tím spojených. Proti takovému usnesení není stížnost přípustná.

Oddíl 7**Dokazování****§ 55**

Zjištění poměrů mladistvého

(1) V trestních věcech mladistvých

ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE**fakta,
VYHLÁŠKY...**

obviněných jsou orgány činné podle tohoto zákona povinny se zvláštní pečlivostí objasňovat a dokazovat příčiny jejich provinění a skutečnosti významné pro posouzení jejich osobních, rodinných i jiných poměrů. Orgány činné podle tohoto zákona provádějí s veškerou pečlivostí všechna šetření potřebná pro poznání osobnosti a dosa-
vadního způsobu života mladistvého, jakož i prostředků vhodných k jeho znovuzачlenění do společnosti a zamezení opakování provinění.

(2) V řízení je nutno co nejdůkladněji zjistit též stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho povahu, poměry i prostředí, v němž žil a byl vychován, jeho chování před spácháním provinění a po něm a jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, včetně posouzení toho, zda a v jakém rozsahu má být uloženo výchovné opatření, ochranné opatření nebo trestní opatření.

(3) Orgány činné podle tohoto zákona uloží zjištění poměrů mladistvého příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí, případně též Probační a mediační službě.

§ 68**Obecné ustanovení**

Zvláštní způsoby řízení je možno v trestních věcech mladistvých použít, jen jestliže se podezření ze spáchání provinění jeví na základě dostatečného objasnění skutkového stavu věci zcela důvodným a mladistvý je připraven nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků jeho provinění. V případě potřeby lze na mladistvém požadovat, aby se zavázal

k chování omezujícímu možnosti spá-
chání dalších provinění.

§ 69**Druhy zvláštních způsobů řízení**

V trestních věcech mladistvých lze použít těchto zvláštních způsobů řízení:

- a) podmíněného zastavení trestního stíhání,
- b) narovnání a
- c) odstoupení od trestního stíhání.

Odstoupení od trestního stíhání

§ 70

(1) V řízení o provinění, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce z důvodu chybějícího veřejného zájmu na dalším stíhání mladistvého a s přihlédnutím k stupni nebezpečnosti provinění pro společnost a osobě mladistvého odstoupit od trestního stíhání mladistvého, jestliže

- a) trestní stíhání není účelné a
- b) potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní dalších provinění.

(2) Součástí rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání je též výrok o zastavení trestního stíhání pro skutek, ve kterém bylo spatřováno provinění, jehož se odstoupení od trestního stíhání týká.

(3) Odstoupit od trestního stíhání lze zejména v případě, jestliže mladistvý již úspěšně vykonal vhodný probační program, byla úplně nebo alespoň částečně nahrazena škoda způsobená proviněním a poškozený s takovým odškodněním souhlasil, anebo bylo mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou a takové řešení lze považovat z hlediska účelu řízení za dostatečné.

(4) Proti usnesení podle odstavců 1 a 2 je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek. Poškozený se o odstoupení od trestního stíhání vyrozumí.

(5) V trestním stíhání mladistvého, od něhož bylo odstoupeno, se však pokračuje, prohlásí-li mladistvý do tří dnů od doby, kdy mu bylo usnesení o odstoupení od trestního stíhání oznámeno, že na projednání věci trvá. O tom je třeba obviněného poučit.

(6) Jestliže bylo odstoupeno od trestního stíhání mladistvého a v řízení se pokračovalo jen proto, že mladistvý na projednání věci trval, soud pro mládež, neshledá-li důvod ke zproštění mladistvého, vysloví sice vinu, trest však neuloží.

§ 71

Odstoupení od trestního stíhání se eviduje jako skutečnost významná pro trestní řízení podle zvláštního zákona.

Oddíl 11

Opravné prostředky a řízení o nich

HLAVA III

ŘÍZENÍ VE VĚCECH DĚTÍ MLADŠÍCH PATNÁCTI LET

§ 89

Dítě mladší patnácti let

(1) Dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné.

(2) Dopustí-li se dítě mladší než patnáct let činu jinak trestného, učiní soud pro mládež opatření potřebná k jeho nápravě, která jsou uvedena v § 93 (dále jen „opatření“).

(3) Jednání dítěte mladšího než patnáct let, které je jiným protiprávním činem, než je uveden v odstavci 2, se posuzuje a projednává podle obecných předpisů.

§ 90

Zahájení řízení

(1) Dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, lze opatření uložit na návrh státního zastupitelství. Státní zastupitelství je povinno návrh podat bezodkladně poté, jakmile se dozví, že trestní stíhání je nepřípustné, protože jde o osobu, která není pro nedostatek věku trestně odpovědná.

(2) Nebylo-li řízení o uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, zahájeno na návrh státního zastupitelství podle odstavce 1, může je soud pro mládež zahájit i bez návrhu.

(3) Řízení o návrhu na uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, podaném někým jiným než státním zastupitelstvím soud pro mládež zastaví. To nevylučuje zahájení řízení soudem pro mládež podle odstavce 2.

§ 91

Účastníci řízení

(1) Účastníky řízení o uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, jsou nezletilé dítě, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, zákonní zástupci dítěte, osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy nebo jiné obdobné péče, jakož i další osoby, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Podalo-li návrh podle § 90 odst. 1, je účastníkem řízení také státní zastupitelství.

(2) Opatrovníkem dítěte pro řízení ustanoví soud pro mládež advokáta.

ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE**fakta,
VYHLÁŠKY...****§ 92****Jednání**

(1) V řízení nemusí být dítě vyslechnuto, bylo-li jeho jednání, v němž je spatřován čin jinak trestný, spolehlivě prokázáno jiným způsobem. Jeho názor ve věci musí být vždy zjištěn.

(2) Nerozhodne-li soud pro mládež jinak, konají se jednání ve věcech uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, s vyloučením veřejnosti; účast při jednání soud pro mládež vždy povolí úředníkům Probační a mediační služby.

(3) Ustanovení § 52 až 54 platí obdobně.

§ 93**Opatření**

(1) Dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, může mu soud pro mládež uložit, a to zpravidla na základě výsledků předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření, tato opatření:

- a) dohled probačního úředníka,
- b) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,
- c) ochrannou výchovu.

(2) Ochrannou výchovu soud pro mládež uloží dítěti, které spáchalo čin, za nějž trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a je mladší než patnáct let.

(3) Ochranná výchova může být uložena též dítěti mladšímu patnácti let, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytné

nutné k zajištění jeho řádné výchovy.

(4) Na dohled probačního úředníka se s přihlédnutím k věku dítěte použijí přiměřeně ustanovení § 16 odst. 1 a 2 a § 80 odst. 1, 3, 4 a 5. Probační úředník při výkonu dohledu také pravidelně navštěvuje dítě mladší patnácti let, nad nímž vykonává dohled, v jeho bydlišti a ve škole.

(5) Při ukládání opatření podle odstavce 1 písm. a) a b) soud pro mládež dbá na výchovné působení na dítě a sleduje i preventivní účinek opatření.

(6) Dítěti může být současně uloženo i více opatření, je-li to potřebné k dosažení účelu tohoto zákona (§ 1 odst. 2).

(7) Soud pro mládež může upustit od uložení opatření, postačuje-li k dosažení účelu tohoto zákona (§ 1 odst. 2) projednání činu dítěte státním zástupcem nebo před soudem pro mládež.

(8) O uložení opatření soud pro mládež rozhoduje rozsudkem.

§ 94**Uveřejnění výsledků řízení**

(1) Výsledek řízení o uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, může být uveřejněn ve veřejných sdělovacích prostředcích jen po právní moci rozhodnutí, kterým bylo řízení skončeno, a jen bez uvedení jména a příjmení dítěte, dalších účastníků řízení a jejich opatrovníků nebo jiných zástupců.

(2) Výjimky ze zákazů uveřejnění uvedených v odstavci 1 může povolit v odůvodněných případech soud pro mládež.

§ 95**Náhrada nákladů řízení**

(1) Za poskytnutí právních služeb při výkonu funkce opatrovníka dítěte náleží

**fakta,
VYHLÁŠKY...****ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE**

advokátu odměna, náhrada hotových výdajů a náhrada za promeškaný čas ve výši a za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem; výše odměny se přitom řídí ustanoveními tohoto zvláštního právního předpisu o mimosmluvní odměně.

(2) Odměnu, náhradu hotových výdajů a náhradu za promeškaný čas za poskytnuté právní služby je povinen zaplatit stát. V odůvodněných případech stát poskytne advokátu na jeho žádost přiměřenou zálohu.

(3) V odůvodněných případech přizná soud pro mládež státu náhradu nákladů, které mu vznikly zaplacením odměny, náhrady hotových výdajů a náhrady za promeškaný čas advokátu podle odstavce 2, a to proti dítěti, jeho zákonným zástupcům, osobám, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy nebo jiné obdobné péče, popřípadě proti dalším osobám, o jejichž právech a povinnos-

tech bylo v řízení jednáno, bylo-li uloženo některé z opatření uvedených v § 93 odst. 1, lze-li to po nich spravedlivě žádat a odůvodňují-li to jejich majetkové poměry. Byla-li náhrada nákladů uložena více osobám, jsou ji povinny poskytnout státu společně a nerozdílně.

§ 96**Užití předpisů o občanském soudním řízení**

Nestanoví-li tento zákon jinak, postupuje soud pro mládež v řízení podle této hlavy podle předpisů upravujících občanské soudní řízení.

Pozn. red.:

Ze zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže zveřejňujeme z důvodu omezeného rozsahu časopisu jen některé paragrafy.

Plnou verzi zákona naleznete například na: http://e-law.cz/zakony/218_03.html

ZÁKON PŘINESL POSÍLENÍ MOŽNOSTÍ ORGÁNŮ ČINNÝCH...

POHLEDY
na věc

Zákon přinesl posílení možností orgánů činných v trestním řízení

Svůj pohled na zákon o soudnictví ve věcech mládeže představuje **Martin Prokeš**, státní zástupce ve Zlíně.

Martin Prokeš

• Co přinesl za hlavní změny zákon č. 218/2003 Sb.? Proč vznikl tento zákon?

Zákon byl přijatý jako reakce na danou situaci. V jiných zemích už obdobné zákony byly přijaty. Důvodem byla mimo jiné snaha upravit zvlášť problematiku mladistvých oproti jiným pachatelům. Chtěl bych zdůraznit, že zákon se vztahuje jak na mladistvé pachatele, tak i na děti mladší 15 let, pokud se tyto dopustí tzv. činu jinak trestného.

Jedna z důležitých změn spočívá třeba

ve vztahu k nezletilým, neboť společnost již reaguje i na tzv. činy jinak trestné, které spáchají. Před účinností tohoto zákona, pokud se třeba 13–14leté dítě dopustilo činu jinak trestného, tak policejní orgán případ prošetřil a celá věc skončila odložením věci. Teď v novém zákoně je úprava taková, že pokud se dítě do 15 let dopustí protiprávního jednání, policejní orgán věc prověří, vydá usnesení o odložení věci podle § 159a odstavec 2 trestního řádu a § 11 odstavec 1 písmeno d) trestního řádu, a okresní státní zastupitelství je povinno ve všech takových věcech podat návrh na uložení opatření. Soud pak rozhoduje o uložení opatření. Jsou tři druhy opatření, která je možno uložit nezletilým dětem: dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče a ochranná výchova.

Soud může uložit některé z těchto opatření, někdy však také nemusí a v tomto případě může upustit od uložení opatření ve smyslu § 93 odstavec 7 zákona č. 218/2003 Sb.

Ze zákona samotného je podle mého názoru patrná výrazná snaha o preventivní působení vůči pachatelům-dětem;

**POHLEDY
na věc****ZÁKON PŘINESL POSÍLENÍ MOŽNOSTÍ ORGÁNŮ ČINNÝCH...**

nastalo posílení možnosti preventivního opatření, aby se předcházelo páchání protiprávních jednání. Určitou změnou je i to, že se už nehovoří o trestném činu (kterého se dopustil mladistvý pachatel), ale o provinění. Neukládají se tresty, ale trestní opatření. Zákon přinesl podle mého názoru posílení možností orgánů činných v trestním řízení. Orgány činné v trestním řízení nejsou vždy těmi, které budou mladistvého stíhat a nutně ho potřebují odsoudit. Jde o to, aby si mladistvý uvědomil, že se dopustil špatného jednání. Existuje řada možností mimosoudního odklonu (tedy mimosoudního vyřešení věci) třeba ve spolupráci s Probační a mediační službou. Státní zástupce či soud pro mládež mohou podmíněně zastavit trestní stíhání mladistvého (to však bylo možno i dříve, stejně jako třeba tzv. narovnání), nabízí se ale nově i možnost tzv. odstoupení od trestního stíhání. Pokud takto odstoupí od trestního stíhání státní zástupce, věc skončí na půdě státního zastupitelství a ne u soudu. Je ovšem spousta podmínek, které musí mladistvý splnit, aby byl tento postup použit. Jednou z nich je třeba to, aby se mladistvý vypořádal s poškozeným, odstranil, nahradil škodu. Vedle trestních opatření a ochranných opatření, která může soud uložit mladistvým, lze uložit nově i tzv. výchovná opatření, která dříve neexistovala. Změn v zákoně je však celá řada.

• **Jaké druhy opatření tedy umožňuje ukládat nový zákon?**

Pokud nebudu hovořit o opatřeních vůči nezletilým dětem (pachatelům mladším 15 let), kde jsou opatření vyjmenována v úvodu, pak co se týká mladistvých,

kromě trestních a ochranných existují i výchovná opatření. Orgány činné v trestním řízení mohou uložit výchovné opatření, kterých je celá řada, a zároveň třeba trestní opatření. Je tedy možná kombinace opatření.

Trestní opatření lze ve smyslu § 3 odstavec 2 zákona č. 218/2003 Sb. použít jen tehdy, pokud zvláštní způsoby řízení (například ony zmiňované odklony) a opatření nepostačují k dosažení účelu zákona. Trestní opatření může uložit soud, ne státní zástupce. Ochranná opatření ukládá také soud. Výchovná opatření může kromě soudu uložit i státní zástupce, ale pouze se souhlasem mladistvého. Svůj souhlas může mladistvý kdykoliv odvolat.

Trestní opatření znamená nepodmíněné odsouzení, podmíněné odsouzení (s dohledem či bez), často využívané obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, vyhoštění, peněžité opatření (které je možné i s podmíněným odkladem výkonu). Co se týče výchovných opatření, lze uložit dohled probačního úředníka, nebo zařazení do probačních programů, či uložení výchovných povinností. Jednou z těchto povinností může být třeba vyrovnání se s poškozeným, finančně, nebo odstraněním škody, například v případě sprejera. Další povinností může být bydlení s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za výchovu mladistvého. Rovněž lze uložit výchovnou povinnost v podobě podrobení se léčení, třeba závislosti na drogách. Můžeme také uložit výchovné omezení. Mladistvý se pak nesmí účastnit určitých akcí, nesmí navštěvovat určitá zařízení, nesmí se stýkat se s určitými osobami. Jde jen o demonstrativní výčet těchto výchov-

ZÁKON PŘINESL POSÍLENÍ MOŽNOSTÍ ORGÁNŮ ČINNÝCH...**POHLEDY
na věc**

ných omezení či povinností, není výstižný.

Posledním výchovným opatřením je napomenutí s výstrahou, které jsme také několikrát ukládali mladistvému. V praxi to fungovalo tak, že jsem mladistvému vysvětlil, co by následovalo, kdyby své protiprávní jednání opakoval, protiprávní jednání jsem mu vytkl.

Do ochranných opatření patří ochranná výchova, zabránění věci a ochranné léčení. Poslední dvě ochranná opatření se ukládají podle trestního zákona, dají se použít i u dospělých pachatelů.

• V čem vidíte největší pozitiva a naopak negativa zákona o soudnictví ve věcech mládeže?

Velké pozitivum vidím osobně v tom, že vznikly specializované soudy pro mládež.

Dříve případ řešil ten, kdo ho dostal na starost. Obecně se pozitiva projevila ve většině věcí, které jsme řešili, třeba v intenzivnější spolupráci s Probační a mediační službou. I dříve bylo možné trestní stíhání mladistvého pachatele podmíněně zastavit (nebo eventuálně využít tzv. narovnání). Teď je navíc dána možnost odstoupení od trestního stíhání. Značnou výhodou je uplatnění širší možnosti postupu (co se týká reakce na jednání mladistvého pachatele), které zákon nabízí.

Napadá mě také, že, alespoň v okrese Zlín, velmi málo z mladistvých, kteří se dopustili provinění a kteří byli následně projednáváni soudem pro mládež (eventuálně „řešení“ na půdě státního zastupitelství), se dopustilo recidivy (tedy opakovaného protiprávního jednání). I tato skutečnost může svědčit o určité kvalitě zákona, o tom, že cíle a účelu zákona se

daří dosahovat. Nicméně v tomhle ohledu nelze předbíhat, sám nevím, jaká je situace v jiných okresech.

Co se týká negativ, nevím, zda lze hovořit o negativech zákona, nicméně je pravda, že v počátku fungování zákona vznikaly určité problémy s výkladem některých ustanovení, například o místní příslušnosti, která je odlišná u mladistvých a dospělých pachatelů. U dospělých je hlavním kritériem pro místní příslušnost místo spáchání trestného činu, kdežto u mladistvých pachatelů místo trvalého bydliště. Nastávaly situace, kdy měl mladistvý trvalé bydliště ve Zlíně, ale fakticky žil třeba v dětském domově mimo okres Zlín. Muselo se vyřešit, který orgán v trestním řízení má v tom kterém stadiu trestního řízení případ řešit. Teď už se praxe postupně ustálila.

Určité problémy zpočátku nastávaly i s otázkou ustanovení obhájce mladistvého, neboť na rozdíl od dřívější úpravy nyní zákon v § 42 odstavec 2 stanoví, že mladistvý musí mít obhájce již od okamžiku, kdy jsou proti němu užitá opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu. To tedy znamená, že mladistvý musí mít v řadě případů obhájce již před tím, než je zahájeno trestní stíhání jeho osoby (což dříve nebylo). Problémem mohlo být právě určení si toho okamžiku, kdy již mladistvý obhájce má mít. Mám za to, že i zde se po určitých počátečních nejasnostech situace ustálila. Určité problémy pak může působit třeba i ustanovení § 7 zákona č. 218/2003 Sb., tedy ustanovení o tzv. účinné lítosti – kdy ji ještě využít a kdy ne. Vždy bude záviset na okolnostech toho kterého konkrétního případu.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Mgr. Monika Šišláková¹⁾ je studentkou PGS a asistentkou na katedře sociální politiky a sociální práce FSS MU v Brně, kde také vyučuje odbornou praxi a supervizi a je odbornou koordinátorkou Centra praktických studií. Vedle toho se zabývá logoterapií, sociální prací s rizikovou a delikventní mládeží a romskými sociálně vyloučenými rodinami.

Podmínky výchovy v romských sociálně vyloučených rodinách

a prevence delikvence romských adolescentů

Conditions of Education in Socially Excluded Romany Families and Prevention of Romany Youth Delinquency

Abstrakt:

Autorka v této stati odpovídá na otázku: „Přispívají podmínky výchovy v sociálně vyloučených romských rodinách k potenciálnímu delikventnímu chování romské mládeže?“ Studie vychází ze 17 kvalitativních rozhovorů s profesionály, kteří pracují se sociálně vyloučenými romskými dětmi a jejich rodinami. Teoretickými východisky jsou následující koncepty: (1) sociální exkluze; (2) životní situace a (3) delikvence mládeže. Stať je součástí rozsáhlejšího výzkumného projektu zaměřeného na analýzu různých aspektů životní situace sociálně vyloučených romských rodin, cílem je formulovat adekvátní strategie sociální práce pro překonání romské sociální exkluze.

Abstract:

In this essay, author explore the question: “Are the conditions of education in socially excluded Romany families contribute to potential delinquent behaviour of Romany youth?” The study is based on 17 qualitative interviews with professionals who are involved in working with socially excluded Romany

children and their families. A theoretical background of study proceeds from the following concepts: (1) social exclusion; (2) living situation and (3) youth delinquency. The study is part of a larger research project aimed at analyzing different aspects of the living situation of socially excluded Romany families, with the goal to formulate adequate social work strategies to battle Romany social exclusion.

Úvod

V následující studii si kladu za cíl odpovědět na otázku: „*Přispívají podmínky výchovy v romských sociálně vyloučených rodinách k případnému delikventnímu chování mladých Romů?*“ Vycházím přitom z kvalitativního šetření mezi 17 experty, s nimiž byl veden polostandardizovaný rozhovor. Experti byli vybráni na základě nenáhodného, tzv. funkčního výběru (purposive sampling). Kritériem výběru experta byla jeho dlouhodobá zkušenost s prací se sociálně vyloučenými Romy a znalost jejich poměrů. Jednalo se o sociální pracovníky, romské pedagogické asistenty, romské aktivisty a pedagogy. Konverzační partnery tvořili jak Romové, tak i Neromové. Tato stať je součástí série kvalitativních studií²⁾ a jejím smyslem má být jednak zvýšení „vnímavosti“ k relevantním tématům, ale také triangulace zdrojů dat, od níž lze v konečném výsledku očekávat širší vhled do problematiky (Denzin, 1978). Stať se skládá ze čtyř částí. V první části se zaměřuji na rodinu a její možný vliv na delikvenci mládeže. Druhá část pojednává o kriminalitě Romů, o jejich základních charakteristikách včetně statistik. Na ni navazuje část o kriminalitě romských dětí a mládeže, která obsahuje také výsledky výzkumu zaměřeného právě na delikventní chování romské mládeže. Ve čtvrté části pak analyzuji výsledky našich rozhovorů, jež doplňuji o pohled na možné vlivy způsobu plnění rodičovských funkcí v romských sociálně vyloučených rodinách na delikventní chování jejich dětí, potažmo adolescentů. Na základě tohoto posouzení podmínek výchovy prezentuji předběžné formulace adekvátních cílů prevence kriminality romských adolescentů pro sociální práci.

1. Rodina

Pro dítě je rodina prvním přirozeným společenstvím, v němž se může v prostředí lásky, důvěry, vřelosti, otevřenosti, zásadové výchovy učit životním hodnotám. Na jejích bedrech spočívá úkol vychovat z člověka svobodnou harmonickou bytost. O jejím vlivu na delikvenci lze jen stěží pochybovat. Otázku, „z jaké rodiny pochází mladistvý delikvent“, si kladou všichni zúčastnění od sociálních kurátorů až po soudce.

Počáteční teorie delikvence kladly důraz spíše na konstituční, dědičné faktory, dvacáté století je v tomto směru charakteristické větším příklonem k vnějším činitelům, k „faktorům prostředí“, mezi nimiž má rodina nezastupitelné místo. Mezi dnes uznávané výzkumy vlivu rodiny na delikvenci patří dnes už klasická studie manželů Glueckových (Matoušek et al., 1996), kteří zkoumali dvojice 500 delikvent-

ních a 500 nedelikventních mladistvých. Na základě tohoto srovnání sestavili „portrét rodiny delikventa“:

- u rodičů se zjistil větší výskyt emočních poruch, duševních retardací, alkoholismu a kriminálního jednání (tytéž „zátěžové“ charakteristiky se vyskytovaly i v generaci jejich prarodičů);
- rodiny měly horší ekonomický status, řada z nich žila ze sociální podpory, měly malý zájem o zlepšení své životní situace, příliš neplánovaly svou budoucnost;
- manželství byla častěji nefunkční, či rozvedená, děti žily s nevlastními rodiči;
- rodiče byli ke svým dětem častěji lhostejní nebo nevšímaví, děti byly častěji odmítány svými rodiči;
- usměrňování bylo v rámci extrémní disciplíny, nebo naopak naprosté netečnosti;
- podle sociálních pracovníků bylo možné jejich domácnosti charakterizovat jako zanedbané, špinavé, špatně osvětlené a větrané, přeplněné, děti ani dospělí tam neměli pocit pohody, takže trávili volný čas spíše mimo ně.

Novější výzkumy reflektují více vztahy a vazby uvnitř rodiny a potvrzují, že zanedbávání dětí, případně jejich týrání či zneužívání v rodinách velmi prudce zvyšuje pravděpodobnost, že se tyto děti dostanou v průběhu dospívání „na šikmou plochu“.

Je zřejmé, že ve výčtu „patologických“ charakteristik životní situace rodin, jež mohou spoluvytvářet klima pro juvenilní kriminalitu, bychom mohli pokračovat. Některé budou ještě pojednány. Při podrobnějším zkoumání výše uvedených charakteristik rodin delikventů nám nemůže uniknout, že přítomnost některých z nich lze identifikovat i v romských sociálně vyloučených rodinách. To potvrdil i náš výzkum v těchto rodinách, který byl primárně zaměřen na posouzení naplňování rodičovských funkcí. V jeho rámci jsme zkoumali, jak vypadá poskytování základní péče dětem, zajišťování bezpečí, emoční vřelost vůči dětem, jak naplňují jejich potřebu stimulace a celkově jaký je charakter jejich výchovy. Jeho výsledky uvádím ve čtvrté části spolu s cíli sociální práce, jež z empirických zjištění vyplývají. Zabýváme se také možnými prediktory juvenilní delikvence, jež vyplývají z parametrů posouzení poskytování rodičovských funkcí. Pro lepší pochopení tématu se v následujícím textu zamyslím nejprve nad některými charakteristikami kriminálního chování Romů, následně nad delikvencí romských dětí a mládeže³⁾.

2. Kriminalita Romů

Romská kriminalita je tématem mezi Neromy často zmiňovaným a zejména mezi rasisty velmi populárním. Nicméně nejsou to jenom oni, kdo považují Romy za „rozené kriminálníky“, za lidi „druhé kategorie“. K utváření etnocentrických předsudků vůči nim přispívá v řadě případů i mediální obraz Romů, který je mnohdy vykresluje jako líné, nepřizpůsobivé, nemorální, promiskuitní, primitivní spoluobčany, před nimiž je nezbytné mít se neustále na pozoru. Nicméně lze se setkat také s protichůdným názorem, že za současný stav vysoké romské kriminality mohou Neromové, kteří se snažili přizpůsobit romské spoluobčany k obrazu svému, aniž by respektovali jejich kulturu. Jistě by bylo velmi zajímavé zabývat se obsahovou analýzou

mediálního obrazu Romů v českých médiích nebo analyzovat asimilační působení státu vůči Romům zejména v období II. světové války a čtyřicetileté nadvlády komunismu, nicméně o tom tato stať nebude.

Jak už jsem uvedla, středem mého zájmu bude kriminalita romské mládeže ze sociálně vyloučených romských rodin. Vzhledem k tomu, že není vhodné zkoumat jakýkoliv kauzální jev vytržený ze svého kontextu, nejprve se zaměřím na některé aspekty romské kriminality jako takové. A začnu statistikou. Ačkoli Romové v ČR tvoří zhruba 2–3 % obyvatel (což odpovídá 160–200 tisícům Romů⁴⁾, polovina z nich je pravděpodobně mladších 16 let), podílejí se na celkové kriminalitě 17 % (Zpráva/97). Z těchto údajů je patrné, že podíl Romů na kriminalitě v ČR není vzhledem k jejich celkovému počtu malý. Trestnou činnost Romů lze rozdělit do dvou hlavních oblastí (v závorkách je procentuální vyjádření podílu Romů z celkového počtu pachatelů v ČR):

- jednání, které Romové nepovažují za přestupky – pohlavní zneužití (22 %), znásilnění (18 %), výtržnictví (16 %);
- jednání, jež je dovoleno jen vůči Neromům – loupeže (47 %), krádeže (20 %).

Jak se lze dále dočíst v „Bratinkově zprávě“ (Zpráva/97), Romové činí v českých věznicích 60 % odsouzených a je mezi nimi oproti Neromům také větší podíl recidivistů. Celkově se odhaduje, že nelegální činností (prostitucí, překupnictvím a jinou majetkovou činností) se zabývá 20–30 % ekonomicky aktivní romské populace. V této zprávě je také uvedena alarmující statistika města Teplice, kde Romové tvoří 7 % obyvatel a jejich podíl na trestné činnosti je 60 % (nejmarkantnější podíl mají teplotičtí Romové na loupežných přepadeních – je to 80 %).

Příčin vysoké romské kriminality je mnoho. Ve stručnosti lze uvést, že současný stav je způsoben dědictvím čtyřicetiletého asimilačního úsilí komunistického režimu, degradací kultury tohoto etnika včetně rozpadu rodinných vazeb, vysokou nezaměstnaností Romů, jejich nízkou vzdělanostní úrovní, nevyhovujícím způsobem bydlení a životem v kontextu mnohdy nevyhovující lokality. Existuje ještě řada dalších kriminogenních činitelů, jež vypovídají o mnohdy znevýhodněné životní situaci Romů. Výstižně ji charakterizuje Říčan (1997, in Matoušek, 2003: 138): „Několikanásobně až mnohonásobně vyšší procento Romů, než odpovídá jejich zastoupení v populaci, nacházíme ve skupinách, jež jsou sociálním problémem a objektem náročné péče různých odborníků: chovanci kojeneckých ústavů, dětských domovů a zvláště výchovných ústavů („pastáků“), žactvo zvláštních škol, děti starší než jejich spolužáci, děti chronicky absentující ve škole a unikající zdravotní péči, občané s nedokončeným základním vzděláním, funkční analfabeti a analfabeti v užším smyslu slova, pachatelé činů trestných a „jinak trestných“ (tj. beztrestných vzhledem k věku dítěte), pachatelé nejrůznějších přestupků a prohřešků proti zásadám únosného sousedského soužití, děti i dospělí ve špatném zdravotním stavu a ohrožující zdraví ostatního obyvatelstva, oběti alkoholu, drog a hracích automatů, invalidní důchodci, fluktuanti a nezaměstnaní, neplatiči nájemného a dalších poplatků „inkasa“, prostitutky a kuplíři.“

Jak tentýž autor dále uvádí, tento výčet není úplný, nicméně přesto vypovídá nejen o riziku, jež představují někteří Romové pro společnost, ale především o velkém dluhu, který má vůči nim zodpovědná majoritní společnost.

3. Delikvence romských dětí a mládeže

Zatímco předcházející podkapitola se zabývala kriminalitou Romů, tato kapitola bude zaměřena na delikventně jednajících romské děti a mládež⁵⁾. Pro kriminalitu Romů je příznačná skutečnost, že oproti majoritnímu obyvatelstvu se jí dopouštějí častěji děti a mladiství. Na tuto skutečnost upozorňují Matoušek a Kroftová (2003), podle nichž jsou romské děti a mládež nezdědka zapojeni do aktivit různých kriminálních part a gangů, které okrádají ve velkoměstech chodce a cestující v místní hromadné dopravě. Byly zaznamenány případy domovních krádeží, kdy byly spolupachateli děti předškolního věku, které díky svému malému vzrůstu lehčeji prolezly mřížemi a sklepními okny než dospělí lidé.

Podle Říčana (1998) jsou výchovné ústavy pro mládež a diagnostické ústavy obsazeny z velké většiny mladými Romy ve věku do 18 let. Je také alarmující, že kriminalita se v řadě případů stává záležitostí dětí do 15 let, které jsou ze strany dospělých lidí využívány k páchání trestné činnosti (což bývá jedním z ne příliš přesvědčivých argumentů zastánců represivního přístupu, jež usilují o snížení věkové hranice trestní odpovědnosti pod 15 let⁶⁾). Pokud je pachatel mladší 15 let, tak je potrestán odebráním z rodiny a umístěním v resocializačních ústavech zajišťujících ze zákona ochranou výchovu. Nicméně o účinku takového trestu lze pochybovat zvláště s ohledem velkého připoutání romského dítěte ke své rodině. Chovanci těchto ústavů svou situaci nezdědka řeší útekem, čímž se dopouštějí opět trestného činu (v současné době je „rekordmanem“ útěkářů čtrnáctiletý Arpád, který již utekl 37krát a jeho případem se zabývali i čeští ministři⁷⁾).

Vedle již uvedených charakteristik kriminality mladistvých Romů uvádím v následujících bodech některé charakteristiky kriminality dětí a mladistvých. Přestože se nevedou specifické statistiky romské juvenilní delikvence, lze se domnívat, že tyto charakteristiky jsou příznačné také pro mladistvé romské delikventy (Gjuričová, 1998, Matoušek, Kroftová, 2003):

- převažuje majetková kriminalita, která tvoří zhruba 80 % celkové trestné činnosti;
- na druhém místě s 10 % je násilná trestná činnost;
- zvyšuje se samoučelná brutalita a bezohlednost pachatele;
- zvyšuje se kriminalita související s drogami a ostatními závislostmi;
- 60 % trestných činů je spácháno ve 20 městech (žije v nich 1/3 obyvatel státu);
- mění se profil pachatele – přestává se markantněji lišit od ostatní populace;
- roste podíl prvopachatelů;
- roste počet osob, jež mají příjmy z kriminality za pravidelný zdroj příjmu;
- na 200 lidí připadá 5 mladistvých pachatelů.

V souvislosti s uváděnými statistikami je nezbytné zdůraznit jednu skutečnost. Je jí objasněnost trestných činů, jež není příliš vysoká. Odborníci odhadují, že latentní

trestná činnost může dosahovat stejné míry jako trestná činnosti odhalená (Gjuričová, 2000, Matoušek a Kroftová, 2003). Je tedy důležité brát v potaz, že vypovídající hodnota statistik kriminality je oslabená.

S kriminalitou nejen romské mládeže je spojen jeden důležitý faktor a tím je užívání drog. V roce 2003 proběhl na brněnských školách pod patronací obecně prospěšné činnosti A Kluby ČR výzkum „Mládež a drogy“ (Výzkum, 2004), který mimo jiné zkoumal problematiku užívání drog u mladých Romů. Jeho výsledky ukázaly, že mezi romskou mládeží je nejrozšířenější čichání toluenu, stále přibývá těch, kteří konzumují alkohol, kouří marihuanu a užívají i tvrdé drogy (hlavně heroin). Podle výsledků výzkumu se mladí brněnští Romové v těchto hlediscích příliš neliší oproti neromské mládeži v Brně. Naopak velký rozdíl byl nalezen v tom, že iniciační drogou u mladých Romů není alkohol (jako u většiny mladých lidí), ale cigarety. Výzkum přinesl nepříznivé zjištění, že romské děti se s návykovou látkou setkávají daleko dříve než ostatní děti. Podle výzkumu lze mezi nimi nalézt i děti, jež začaly užívat nějakou návykovou látku ve svých osmi letech, zatímco u dětí z majority je tato hranice 10–13 let.

O propojení kriminality a užívání drog hovoří i kněz Jiří Rous, který se řadu let věnuje práci s romskými dětmi ze sociálně vyloučených rodin. Jak uvádí, zločinnost a drogy jsou velkým problémem romské mládeže (2002: 32): „Zločinnost a drogy jsou spojené jako klíč a zámek. Dokud jsem to neviděl na vlastní oči, tak jsem si to neuvědomil. To tady sedí kluk, vykládá a najednou se začne svíjet, začne sebou trhat a zmítat. Pak řekne: Otče, nepůjčíš mně dva tisíce? Já na to: Máš pravdu, nepůjčím. Tak on se zvedne, vezme nůž, jde k aparatuře a vyřízne zesilovač. Záležitost za čtyřicet tisíc, kterou samozřejmě neodnese, protože vyhodí elektriku v celém baráku, takže každý ví, že se něco stalo.“

Obecně vzato je nemožné zcela přesně určit příčinu určitého trestného činu. Odborníci z řady oblastí většinou spatřují tyto příčiny v rámci popisných schémat svého vědního oboru. Jak uvádí Matoušek a Kroftová (2003: 17), „zástupci jednotlivých disciplín mluví jazykem svých specializací o izolovaných činitelích“. Neexistuje jednotná koncepce delikvence a všechny prediktivní výroky jsou pouze pravděpodobnostní.

Prediktivní faktory delikvence lze schematicky rozlišit do dvou skupin, na činitele individuální (vnitřní, osobnostní, konstituční, vrozené, nezřídka psychopatologické) a vnější (společenské, dané požadavky a očekáváními prostředí mladého člověka). Určujícím hlediskem je odpověď na otázku, zda je delikvence vrozená, nebo získaná v průběhu života. Tato otázka provokovala řadu odborníků zaměřených na delikventní chování. Nezřídka dospěli ke zcela odlišným závěrům (od přeceňování vlivu genetických dispozic na delikvenci až po osvícenskými racionalisty pojmávaný pohled na člověka jako na „nepopsanou tabuli“, nad níž dědičnost téměř nemá moc). Genetická predispozice zvyšuje či snižuje práh pro působení prostředí. Například bylo zjištěno, že dědičnost má vliv na hyperaktivitu a sníženou sebekontrolu. Nicméně tato predispozice sama o sobě nestačí k vytvoření gangu, který krade autorádia

a prodává je do bazarů. Při úvaze o predeliktivním vlivu jednotlivých činitelů je tudíž důležité brát v potaz výsledky studií, jež prokázaly, že delikvence má vrozený základ, ale „četnost, intenzita a formy agresivního jednání jsou do značné míry osvojené v průběhu lidského života, což znamená, že jsou rovněž ovlivnitelné prostředím“ (Jedlička, Kořan, 1998: 69). Deliktivní jednání je tedy určováno činiteli obou kategorií, nicméně míra determinace faktory obou skupin je velmi různá a nikdy ji nelze zcela stoprocentně určit. Tato práce je zaměřena na vliv vnějších faktorů, konkrétně na podmínky výchovy v romských sociálně vyloučených rodinách. Tyto podmínky totiž utvářejí životní situaci dítěte, a jak se ukáže v dalších částech textu, mohou vytvářet klima pro budoucí kriminální dráhu mladého člověka.

V 70. a 90. letech provedli Štěchová a Večerka (1990) výzkumy, v jejichž rámci zkoumali kriminální chování mladých Romů. Na základě porovnání romských deliktentů, romských nedeliktentů a neromských nedeliktentů dospěli ke zjištění, že skupina mladých deliktentně jednajících Romů se oproti ostatním skupinám lišila v následujících parametrech (viz Matoušek a Kroftová, 2003: 141):

- velká rodina s mnoha sourozenci, s nízkým příjmem; polovina těchto rodin měla příjem pod hranici sociálního minima,
- přeplněný byt, špatné hygienické podmínky, konflikty se sousedy v bydlšti,
- mnoho rodičů negramotných, mnoho rodičů s nedokončeným základním vzděláním,
- zanedbaná kontrola dětí,
- výskyt opakované trestné činnosti u dospělých členů rodiny,
- horší výsledky v inteligenčních testech,
- záporný vztah ke škole, velké problémy s prospěchem i chováním,
- příslušnost k asociálně jednající partě,
- vyšší ukazatele agresivity a asociálních tendencí (tento znak je společný pro obě skupiny deliktentně jednajících mladistvých),
- více neklidu, více špatných nálad, nižší sebevědomí (rovněž společné pro obě skupiny deliktentně jednajících),
- neplánovaná trestná činnost, vysoký vliv příležitosti,
- z provedení trestného činu je patrná vysoká potřeba vzrušení a vysoká potřeba ocenění skupinou, častý je vliv alkoholu.

Při pohledu na tento „profil“ mladistvého romského pachatele docházíme ke zjištění, že převážná řada charakteristik úzce souvisí s rodinou. Počínaje zázemím, v němž mladý člověk vyrůstá, a konče péčí, jež je mu poskytována. Tyto údaje jsou důkazem toho, že v rámci boje s delikvencí (ať už se jedná o prevenci, či nápravu) musí být sociální práce zaměřena především na zlepšení sociálního fungování rodin. Tento výzkum tak potvrdil klíčovou roli rodiny při úvahách nad faktory ovlivňujícími deliktivní chování mládeže.

V tomto smyslu je koncipována i následující kapitola, v níž vycházím z výsledků námi realizovaného šetření, konkrétně se zaměřuji na posouzení skutečnosti, zda

jsou v romských sociálně vyloučených rodinách plněny rodičovské funkce a jaké to může mít důsledky na delikventní jednání jejich dětí v adolescentním věku. V neposlední řadě vyvozují z uvedených zjištění cíle adekvátní pro sociální práci. Jak uvádíme (Navrátil, Šišláková, 2004), náš výzkum včetně formulovaných cílů by měl předcházet dalším studiím, jež by přispěly ke komplexnějšímu pohledu na potřebné cíle a případně také na adekvátní formy sociální práce.

4. Predikce juvenilní delikvence na základě posouzení naplňování rodičovských funkcí a formulace cílů sociální práce

Výzkum poukázal na skutečnost, že v sociálně vyloučených romských rodinách jsou rodičovské funkce v řadě aspektů naplňovány způsobem, který nepřispívá k podpoře sociálního začlenění dětí a rovněž nepřispívá k takovému sociálnímu fungování těchto dětí, jež by neinklinovalo k delikventnímu jednání v jejich pozdějším věku. Vzhledem k tomu se jako smysluplné jeví, aby si sociální pracovníci v rámci svých pomáhajících aktivit kladli jako hlavní cíl **podporu výkonu rodičovských funkcí, respektive podporu při rozvoji motivace a dovedností k výkonu těchto funkcí**. Aby realizace tohoto cíle v interakci mezi kulturami mohla být úspěšná, je ovšem potřeba zdůraznit, že veškeré aktivity musí být doprovázeny vnímavostí k romské kultuře a její solidní znalostí, jakož i znalostí kultury a institucí majoritní společnosti.

4.1 Základní péče

V rámci výzkumu se v souvislosti se zajišťováním základní péče ze strany rodičů dětem ukázaly relevantní především dvě základní skutečnosti. V souladu s Giddensem (1999) jsme dospěli k závěru, že forma i míra uspokojování biologických potřeb je kulturně podmíněna. Přestože jsou děti v romské rodině velmi vysoce ceněny a jejich zabezpečení je věnována velká pozornost, z pohledu majority jsou posuzovány jako zanedbané, že nedisponují vhodnou a dostatečnou stravou a že žijí v nevyhovujících podmínkách. Pohled Romů na zajištění potřeb dítěte a jeho blaho se oproti majority ukázal jako zcela odlišný. Další velmi důležitou skutečností je, že poskytování základní péče je v těchto rodinách velmi determinováno deprivující materiální situací rodiny. Je to způsobeno jednak nízkým příjmem rodiny, ale také potížemi s jejím hospodařením. Dochází ke střídání období dostatku s obdobím bídy a nouze. Období dostatku nastává po příjmu sociálních dávek (či mzdy) a nemívá dlouhého trvání. Je charakteristické nevhodností a impulsivním podléháním aktuálním pocitům, kdy například dětem se kupuje to, co chtějí a co jim udělá radost. Na nízkou schopnost rozvrhnout si hospodaření s příjmy z hlediska času i způsobu poukazovala naprostá většina konverzačních partnerů.

Materiální deprivace v těchto rodinách se projevuje neadekvátními podmínkami pro bydlení včetně neustálých obav z jeho ztráty, nedostatečnou, chudou a mnohdy nepravidelnou stravou, zanedbanou hygienou, špatnou údržbou šatstva a prádla, lze se setkat s rodinami, v nichž například nemají všechny děti v zimě teplé oblečení. Důsledkem těchto podmínek jsou šestileté děti hluboce pod normou, jež je stanove-

na pro přijetí dítěte do první třídy. Děti, jež chodí do školy, jsou nezřídka kvůli svým špatným sociálním návykům a celkové zanedbanosti stigmatizovány ve školním kolektivu a mají rovněž problémy s plněním svých školních povinností, především s domácím učením, protože doma nemají vhodné prostředí pro učení, často není nikdo, kdo by jim probírané učivo vysvětlil, setkávají se s jazykovou bariérou.

Dílčí cíl: Podporovat rodiče při rozvoji motivace a dovedností k poskytování základní péče

Nedostatek finančních prostředků i materiální deprivace jsou bezesporu významným limitem pro uskutečňování rodičovských funkcí. Zvýšení příjmů rodiny by proto mělo být samozřejmou součástí strategie boje se sociálním vyloučením (prostřednictvím sociálních dávek⁸⁾, zprostředkováním zaměstnání). Jako velmi důležitý se v této souvislosti jeví také vztah k penězům (a majetku) jako takový. Není dobrým jevem, pokud děti vidí, že rodiče své peníze (či jiné zdroje) získávají bez práce a námahy, a stejně tak když vidí, jak je nevhodně utrácí (či se zbavují svého majetku). Je důležité poskytovat Romům znalosti a dovednosti potřebné k tomu, aby mohli trvale žít ve svých bytech (jako legální majitelé či nájemníci). Pozornost je třeba zaměřit také na rozvoj motivace k zájmu o zabezpečení základní péče o děti na straně rodičů. Tu lze realizovat i v obtížných podmínkách, které automaticky nemusí vést k rezignaci na plnění této funkce. Významnou pomocí je například podpora dovedností hospodárně zacházet s penězi a dalšími zdroji, které jsou rodině k dispozici. Dále je zapotřebí poskytnout romským matkám znalosti o potřebnosti pravidelné stravy a denního režimu dětí. Rozvoji dovedností k poskytování základní péče musí předcházet rozvoj jejich motivace pro uplatňování těchto znalostí.

4.2 Zajištění bezpečí

Jak již bylo dříve uvedeno, romské dítě ze sociálně vyloučené rodiny se musí potýkat se spoustou rizik. Ať už se jedná o riziko stigmatizace ze strany spolužáků či jiných osob, o ohrožení jeho psychosociálního vývoje v důsledku nevyhovujícího poskytování základní péče ze strany rodičů, až po nevyhovující bydlení včetně hrozby jeho ztráty. O to důležitější je pro ně uspokojení potřeby bezpečí, ať už emočního, tak také ochrany před ohrožením fyzickým. V případě romského dítěte jsou v této souvislosti důležité ještě dva propojené aspekty – soudržnost romské komunity a s tím související strach ze samoty. Podle Fonsecové (1998: 23) má tento strach historické kořeny: „*Osamělý člověk byl člověk, který byl za nějaké provinění uznán nečistým („mahrime“) a vyhnán – vyloučen ze skupiny – když jste sám, tak jste měl asi ostudu.*“ Tento strach ze samoty trvá dodnes a projevuje se například tím, že rodiče netrestají své děti samotou. Romští rodiče poskytují svému dítěti ochranu a bezpečí především tím, že se je co nejvíce snaží začlenit do rodiny a utvrzovat je v pocitu velké hodnoty a významu rodinné soudržnosti.

S tím je spojen další problém a tím je skutečnost, že romské děti jsou vychovávány v kontextu negativního vymezování vůči majoritě. V dětech je vyvoláván předpoklad, že okolní (především majoritní) svět je nebezpečný. Lze se například setkat s tím, že své děti straší, že pokud něco špatného provedou, tak pro ně přijde gádžo.

Není pochyb o tom, že tyto negativní postoje mají kořeny jak v jejich historickém utiskování (projevujícím se až drastickým vyhlazováním ze zemského povrchu v dobách holocaustu), ale také v dnešní reálné zkušenosti xenofobie, rasismu a diskriminace. Romské dítě se také běžně setkává s distancí, nepochopením, nezájmem, neúctou vůči své osobě ze strany okolí. Jakkoliv má způsob výchovy konstruující strach z majority své odůvodnitelné opodstatnění, skrývá v sobě především z dlouhodobého hlediska řadu rizik. Budování vlastní identity na podkladu odmítnutí kultury jiné může v dítěti „zakódovat“ nedůvěru nebo až nenávisť vůči majoritě. Dalším negativním důsledkem takové výchovy je pocit ontologické nejistoty, jež může způsobovat řadu traumat. Zvláště romský adolescent si musí uvědomit, „kde je jeho místo, kam patří“ – zda do majoritního světa, v němž musí žít a který je rodiči označován za nebezpečný, či být Romem (především z hlediska kulturního) a žít ve své tradiční, rodové romské trajektorii.

Experti zahrnutí do našeho výzkumu poukazovali v této souvislosti ještě na jeden důležitý aspekt, kterým je ochránářský postoj rodičů vůči dětem. Zvláště sociální pracovníci, jejichž role spočívá především v sociální kontrole, poukazovali na to, že rodiče brání své děti i v případě, že se provinily, což se v praxi projevuje například tím, že kryjí záškoláctví svých dětí, omlouvají je. Jak dále uvedli, rodiče důvěřují v první řadě svému dítěti a až potom ostatním osobám. Domníváme se, že tento pocit prvotní důvěry ve své dítě lze vysvětlit (1) vnitroskupinovou solidaritou, (2) odlišným hodnotovým a referenčním rámcem, ve kterém je posuzováno jednání dítěte, (3) obavou ze sankce, jež by mohla dítěti a potažmo rodině hrozit.

Dílčí cíl: Podporovat rodiče při rozvoji motivace a dovedností k zajištění bezpečí
Rasismus a další negativní projevy vůči Romům jsou bohužel realitou. Proto považujeme za projev obranného mechanismu (kulturního, sociálního i psychického), že v popsanych romských rodinách je dětem předáván předpoklad nebezpečnosti majoritního světa. Toto roztáčení xenofobní spirály může být podhoubím pozdějšího delikventního jednání romského adolescenta. Pocit jistoty a bezpečí dětí je třeba začít více odvozovat nikoliv z pocitu křivdy, ale spíše z vědomí vlastní hodnoty (jako hodnoty jednotlivce se všemi jeho specifiky, a to i včetně kulturní). Tím se nestavíme proti tradiční vazbě Romů na rodinu a komunitu – spíše naopak. Jde ale o oslabení vzorce strachu a odmítání majority ve výchovném působení rodičů. Sociální pracovníci zde stojí před úkolem hledat takové formy práce, které budou podporovat konstruktivní interakce Romů a majoritního společenství, aby se narušoval kruh vzájemné nedůvěry. Půjde o tvorbu takových aktivit, které nepříznivou zkušenost i předsudky a stereotypy pomohou nahradit zdravějším obrazem alternativ soužití.

4.3 Emoční vřelost

Atmosféra v romské rodině bývá charakterizována jako více emotivní, impulsivní, více hlučná a někdy až agresivní, aniž by narušovala sounáležitost a soudržnost. To se také projevuje ve vztahu k dětem, které jsou spíše než slovem „vychovány dotykem“, přistupuje se k nim s větší citovostí, bezprostředností a v neposlední řadě také impulsivitou. Projevuje se to například stylem komunikace, kdy i o zcela běž-

ných věcech se hovoří s velkou razancí a někdy až křikem.

Děti jsou v romských rodinách milovány a mezi rodiči a dětmi panuje skutečně velké citové pouto. To se jeví pozitivně, protože právě emočně vřelé citové pouto vytváří předpoklad pro základní důvěru dítěte v sebe sama i okolní svět a je základem pro vytvoření zdravé osobnosti. Nicméně konverzační partneři ve shodě s Matějčkem (1989) poukázali na skutečnost, že silné citové připoutání má i negativní stránku věci. Hovořili o opičí lásce, která se vyznačuje tím, že po dítěti se důsledně nevyžaduje plnění povinností (např. nevzbudí dítě do školy, protože je unavené a nechce se mu do ní jít). Podstatným problémem takového přístupu je skutečnost, že děti nejsou vychovávány k sebekázni a mají problém začlenit se mezi osoby, k nimž toto silné citové pouto nemají.

Dílčí cíl: ***Podporovat rodiče při rozvoji motivace a dovedností ke stabilizaci emoční vřelosti***

Je výhodou popisovaných rodin, že rodiče v nich mají ke svým dětem silné citové pouto. Častější fyzický kontakt mezi matkou a dítětem, bezprostřednost a vyšší emotivita dětem mohou prospívat a stimulují jejich zrání. Sociální pracovníci by se měli zabývat tím, aby se silné citové pouto nestalo překážkou v plnění školních a dalších povinností dětí. Cílovým úkolem sociálních pracovníků v této oblasti bude tedy pomoc při rozvoji kvality vztahu romských rodičů k dětem, v jehož rámci jsou na děti kladeny nároky a vyžaduje se plnění povinností, aniž by to dětmi a rodiči bylo vnímáno jako oslabení vzájemných emočních pout. Zvláštní pozornost je pak třeba věnovat pomoci matkám při akceptaci školních nároků a jejich systematického vyžadování⁹⁾. Považujeme v této souvislosti za podnětné hledat způsoby, jak do spolupráce na výchovných otázkách vtáhnout i muže jakožto tradiční garanty autority.

4.4 Stimulace

Stimulace je jednou ze základních psychických potřeb a vyznačuje se potřebou optimálního přísunu podnětů, které by měly být v přiměřeném množství, kvalitě a rozmanitosti. Vzhledem k silnému citovému poutu a silnému akcentu na sociální soudržnost romské rodiny (společenství) jsou romské děti oproti dětem z majority velmi brzy začleněny do života vlastní rodiny. Liégeois (1995) uvádí, že svět romského dítěte se stává velmi brzy identický se světem dospělých. Velmi důležitým stimulem je prosociálně zaměřená výchova a silná emocionální náklonnost především ze strany matky. Problematická se jeví stimulace ke složce výkonu, která je rozvíjena méně. Romské dítě v mnoha případech nemusí plnit žádné povinnosti, závazky, dodržovat pravidla. Podobně o tom hovoří i Liégeois (1995), který poukázal na to, že v romských rodinách se téměř neuplatňuje přímá individuální kontrola, děti jsou podrobeny spíše skupinové sociální kontrole vlastní rodiny. Nicméně vzhledem k tomu, že v dnešní době dochází k oslabování skupinového života, tak dítě není kontrolováno a usměrňováno ani skupinovou, ani individuální výchovou.

Způsob stimulace má spíše nahodilý ráz a nemá strukturovanou podobu. Děti nejsou systematicky podněcovány k rozvoji osobních dovedností a schopností,

k rozvíjení svého talentu. Nejsou orientovány na budoucnost, ale na přítomnost. Charakter a míra poskytovaných podnětů do značné míry odpovídá celkovému stylu romské výchovy, který upřednostňuje vztah a spontánnost oproti výkonu, strukturování a plánovitosti jednání, na něž jsme zvyklí u majority. Za takových okolností není překvapující, že děti mají problémy s integrací do školy díky nižším intelektovým schopnostem, potýkají se se špatnou znalostí jazyka a omezenou schopností abstrakce.

Dílčí cíl: *Podporovat rodiče při rozvoji motivace a dovedností ke stimulaci*

Pokud se zamýšlíme nad tím, k čemu jsou děti z námi zkoumaných romských rodin stimulovány z dlouhodobého hlediska, tak docházíme k určité bezcílnosti, kdy děti téměř nejsou motivovány s ohledem na budoucnost. Při vědomí romské mentality orientované na přítomnost je nutné motivovat rodiče k tomu, aby do svého rozhodování, jednání a také výchovy a stimulace dětí začleňovaly aspekt plánování, aspekt budoucnosti. Dalším z nedostatků v oblasti stimulace dětí se ukázala malá míra sociální kontroly, které jsou děti v rodině vystaveny. Významným cílem sociálních pracovníků proto musí být podpora rodičů při utváření a dodržování pravidel rodinného života a vymezení role dítěte v jejich rámci. Tomuto tématu se ovšem věnujeme ještě v následujícím bodu. Nedostatečnou míru stimulace mají děti zejména v oblasti intelektového vývoje. Cílem sociální práce by zde měl být rozvoj motivace a dovedností rodičů pro vedení dětí při zacházení s psacími potřebami a jejich podpora v dalších formách stimulace dětí (čtení pohádek, hraní her atp.). Zvláštní kapitolou je stimulace jazykových dovedností. Rodiče při ní mohou sehrát jen takovou roli, kterou připustí jejich jazyková úroveň. Sociální pracovníci by přinejmenším měli usilovat o podporu motivace rodičů v zájmu o růst jazykových kompetencí dítěte. Nezbytné je v této souvislosti zvážení externích forem podpory (speciální pedagog, doučování, nulté ročníky, romský pedagogický asistent, dobrovolníci aj.).

4.5 Výchova, vedení a stabilita

Pro výchovné klima v romských sociálně vyloučených rodinách je příznačné, že nevede k jasně vytyčenému cíli, není v ní smysl pro řád a plnění povinností. Tomu odpovídá i styl výchovy, který se výrazně odlišuje od stylu majoritní výchovy orientovaného na výkon a individuální úspěšnost. Děti mají velkou volnost a učí se spíše nápodobou. Přístup majoritních a romských matek velmi výstižně charakterizoval sociální pracovník Sri Kumar Vishwanathan (cit. podle Šimíková, Bučková, Smékal, 2003), podle něž majoritní matky jako „hrnčíři“ tvarují své dítě podle svých představ a výchově věnují velké úsilí. Romské matky své děti spíše opečovávají jako „zahradníci“ – přistupují k nim jako ke květinám, občas něco prokypří, přistříhnou, ale neovlivní to, jaká ta květina ve svém důsledku bude.

Podle Matějčka (2004) se má k dětem v rámci výchovy přistupovat jako „v rukavičích“, které jsou jednak hedvábné, ale také pevné. Právě s tou „pevností“, zásadovostí a konzistencí mají rodiče problém. Výchova v romských sociálně vyloučených rodinách postrádá jasně vytyčené hranice, kam až může dítě ve svém jednání zajít, což se projevuje například tím, že pokud si dítě přinese domů nějakou drahou věc,

tak rodiče se nezajímají, odkud ji má, zda ji třeba neukradlo. Důsledkem toho může těmto dětem projít jejich jednání bez sankčních následků. Další konsekvence tohoto nedirektivního přístupu rodičů se vyskytují v rovině morálních hodnot, norem a postojů. Dítě by si mělo osvojit a přivlastnit jako integrální součást své osobnosti určité morální normy, jež určují, co se smí a co se nesmí dělat. Není pozitivem, pokud rodiče svým dětem předávají hodnoty, normy a postoje, jež nejsou v souladu s mravním řádem společnosti. Na důležitost charakteru postoje k deviantnímu jednání, jež předávají rodiče dětem, poukázal Macek (1999). Podle Snydera a Pattersona (1987, cit. podle Matoušek a Kroftová, 2003) byla výchova rodičů mladistvých delikventů méně konzistentní, rodiče se také méně podíleli na vytvoření zábran k delikventnímu jednání. V této souvislosti se jako důležitá jeví skutečnost, že v dětech ze sociálně vyloučených romských rodin není příliš vzbuzována úcta a poslušnost k autoritě, včetně autority rodičovské. Je to alarmující vzhledem k tomu, že respekt z autorit, nadřazených osob a institucí (např. trestního řádu) je jednou z důležitých bariér delikventní dráhy jedince.

Nekonzistentnost výchovného přístupu k dětem se projevuje i v oblasti trestání. Děti jsou disciplinovány impulsivně a nahodile, jednou jsou za určitou věc potrestány, podruhé jim totéž projde bez následků. Tresty bývají spíše fyzické a spontánní, odráží se v nich větší emocionalita, někdy se z pohledu majority jeví jako týrání. Může to vést k vytvoření dezorganizované vazby mezi rodiči a dítětem. O nebezpečnosti takového přístupu svědčí již zmiňované výzkumy Snydera a Pattersona (1987, cit. podle Matoušek a Kroftová, 2003), kteří dospěli ke zjištění, že ve zkoumaných rodinách bývá častější příliš tvrdé uplatňování disciplíny za použití agresivních trestů ze strany rodičů. Dítě se takového trestu bojí a snaží se jej vyvarovat pomocí lží, podvodů a manipulací. Dochází k bludnému kruhu, protože místo aby trest plnil svůj výchovný účel, dochází k posilování nežádoucího jednání dítěte.

Absence struktury, řádu a pořádku má velmi negativní dopad na začlenění dítěte do školního prostředí i pozdějšího života. V romských sociálně vyloučených rodinách se setkáváme se zcela odlišným pojetím času a budoucnosti. Den není strukturován, jako by neměl žádný řád ani rytmus, dítěti chybí „pevné body“, jež by mu usnadnily konstruování vlastní identity. Velký problém spočívá v tom, že děti nejsou v rámci výchovy orientovány na budoucnost, což s sebou přináší řadu důsledků. Děti nejsou motivovány k odkládání saturace svých potřeb, překonávání překážek, jednání s ohledem na budoucnost včetně jejího plánování. Dalším velkým aspektem výchovy v těchto rodinách je skutečnost, že rodiče ji orientují xenofobně, svým dětem vštěpují vědomí, že vše, co je majoritní, je cizí, a tudíž ohrožující. Projevuje se to i tím, že je velmi negativně posuzováno, pokud ze sebe dítě dělá „gádža“ – pokud se chová více individualisticky, rozhoduje sám, má své tajemství, své záležitosti.

V předcházejících částech jsem zmínila otázku stability života v romských sociálně vyloučených rodinách z hlediska řádu, rytmu dne a činností a celkového výchovného stylu. Také jsem pojednala o materiální deprivaci jakožto zdroji řady nejistot

(někdy i existenčních). Nicméně pro aktivitu dítěte a později adolescenta v sociální sféře je stěžejní především charakter a stabilita jeho rodinného zázemí. Členové rodin, o nichž pojednával náš výzkum, mají ke své rodině velmi silné pouto, jež je základem výrazné rodinné koheze. Pozitivem je vyšší míra vzájemné solidarity, pocitu sounáležitosti a pocitu stability, k čemuž také přispívá kolektivní identita. Nicméně odvrácenou stranou této sociální soudržnosti je nižší míra individuální svobody a autonomie a výraznější sociální kontrola ze strany ostatních členů rodiny. S tím je spojen další problém a tím je relativizace sociální koheze romských rodin, k níž dochází v procesu sociální a kulturní tranzice. Díky tomu jsme svědky „anomizace“ romských komunit, jež ztrácejí vlastní identitu, aniž by získaly identitu novou.

Dílčí cíl: *Podpora při rozvoji motivace a dovedností k systematické výchově, vedení a stabilitě rodinného prostředí*

Cílem sociálních pracovníků v této oblasti bude podpora rodičů při vytváření strukturovaného životního prostoru pro děti. Předpokladem k tomu, aby taková aktivita byla smysluplná, je ovšem posilování celkové motivace rodičů ke strukturované organizaci vlastního života (souvisí např. s výkonem zaměstnání). Půjde například také o vyjasňování hranic, kompetencí mezi jednotlivými členy rodiny, o dotváření vnitrorodinného sociálního řádu, hodnotových schémat rodinných příslušníků apod. V této souvislosti je důležité zdůraznit, že povaha sociální práce zde musí mít citlivý charakter a nelze ji chápat v paternalistické poloze. Taková sociální práce bude muset vycházet z hluboké znalosti kulturní tradice Romů, ale také z reflexe aktuálních nároků prostředí, s nimiž se členové romské komunity a její konkrétní členové setkávají a jež mají zvládat.

Závěr

Jak už bylo zmíněno v úvodu, tato stať je součástí série kvalitativních studií, jež mají přispět k nalezení vhodných cílů sociální práce, které mohou pomoci odstraňovat sociální vyloučení romských rodin. Cílem této studie bylo zodpovědět otázku, „*zda přispívají podmínky výchovy v romských sociálně vyloučených rodinách k případnému delikventnímu chování mladých Romů*“. Vycházela jsem přitom z kvalitativní analýzy posouzení naplňování rodičovských funkcí v těchto rodinách. Na základě toho jsem dospěla k závěru, že v romských sociálně vyloučených rodinách v řadě případů rodiče vychovávají své děti způsobem, jenž nepřispívá k podpoře jejich sociálního začlenění. Takto uplatňovaný přístup naplňování rodičovských funkcí navíc může vytvářet „klima pro budoucí delikventní dráhu“ jejich dětí v adolescentním věku. Proto je nezbytné, aby se sociální pracovníci v rámci prevence romské juvenile delikvence zaměřili především na intervenci do životní situace sociálně vyloučených romských rodin. Jejich hlavním cílem by měla být *podpora výkonu rodičovských funkcí, respektive podpora při rozvoji motivace a dovedností k výkonu těchto funkcí*. Jak již výše uvádím, předpokladem úspěšné intervence je dobrá znalost a vnímavost k romské kultuře a jejím institucím.

Tato stať byla zaměřena na rodinu jakožto součást mikroúrovně životní situace

adolescentů. Vzhledem k tomu, že každá životní situace má rovněž svoji makrosložku, bylo by rovněž podnětné zkoumat vliv sociální exkluze na životní situaci adolescentů, včetně jejích dimenzí, jako je například chudoba a nerovnost. Jejich vlivu na delikventní jednání adolescentů byla věnována řada zahraničních studií (např. Currie 1998, Kramer 2000, Gartner 1990, Werner and Smith 1992, Krivo and Peterson 1996). Impulsem pro tuto výzkumnou orientaci byl prudký nárůst závažné kriminality městské mládeže ve věku 15–24 let. K tomuto nárůstu došlo koncem 90. let v USA, kdy docházelo k častějším přestřelkám na školách. Při vědomí, že „USA má daleko vyšší míru chudoby a rozsáhlejší propast mezi bohatými a chudými ve srovnání s vyspělými národy“ (Kerbo 1996, cit. podle Kramer 2000: 125), Currie (1998: 114) zjistil, že „*existují přesvědčivé důkazy, že nerovnost, extrémní chudoba a sociální exkluze jsou nesmírně důležité pro utváření násilné kriminality*“. Autor k tomu dodává, že tyto veličiny působí skrze svůj vliv jak na instituci komunity, tak také především rodiny. Toto zjištění je potvrzením skutečnosti, že pokud se zamýšlíme nad prevencí a odstraněním delikventního chování dětí a mládeže, musíme zaměřit svou pozornost jak na mikro-, tak také na makroúroveň, protože se jedná o jev velmi komplexní.

Použitá literatura:

- CURRIE, E. **Crime and Punishment in America**. New York: Metropolitan Books, 1998.
- DENZIN, N. K. **The research Act**. New York: McGraw-Hill, 1978.
- Domovy jsou proti útekům bezmocné**. Lidové noviny, 21. 6. 2004.
- FONSECOVÁ, I. **Pohřbi mě vestoje. Cikáni a jejich pouť**. Bratislava: Slovart, 1998.
- GARTNER, R. **The Victims of Homicide: A Temporal and Cross-National Comparison**. American Sociological Review, 1990, č. 55, s. 92–106.
- GIDDENS, A. **Sociologie**. Praha: Argo, 1998.
- GJURIČOVÁ, J. **Aktuální stav a východiska ke snižování trestné činnosti dětí a mládeže**. Sociální práce, 1998, č. 4, s. 36–41.
- GJURIČOVÁ, J. **Vývoj kriminality v ČR se zvláštním zřetelem na kriminalitu mládeže**. In: www.mvcr.cz, 2000, [on-line] [5. 8. 2005].
- JEDLIČKA, R., KOŤA, J. **Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže**. Praha: Karolinum, 1998.
- KERBO, H. R. **Social Stratification and Inequality: Class Conflict in Historical and Comparative Perspective**. New York: McGraw-Hill, 1996.
- KRAMER, C. R. 2000. **Poverty, Inequality and Youth Violence**. The Annals of The American Academy, 2000, January, č. 567, s. 123–138.
- KRIVO, L. J., PETERSON, R. D. **Extremely Disadvantaged Neighborhoods and Urban Crime**. Social Forces, 1996, č. 75, s. 619–650.
- LABÁTH, V. **Riziková mládež**. Praha: Slon, 2001.
- LANGHAMROVÁ, J., FIALA, T. **Kolik je vlastně Romů v České republice? Demografie**, 2003, roč. 1, č. 45, s. 23–32.

- LIÉGEOIS, J. P. **Rómovia, cigáni, kočovníci**. Bratislava: Academia Istropolitana, 1997.
- MACEK, P. **Adolescence**. Praha: Portál, 1999.
- MATĚJČEK, Z. **Rodiče a děti**. Praha: Avicenum, 1998.
- MATĚJČEK, Z. **Psychologické eseje (z konce kariéry)**. Praha: Karolinum, 2004.
- MATOUŠEK, O., MATULOVÁ-KROFTOVÁ, A., KOPOLDOVÁ, B., CHALUPOVÁ, J. HALÍK, T. **Práce s rizikovou mládeží – projekt LATA a další alternativy věznění mládeže**. Praha: Portál, 1996.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. **Mládež a delikvence**. Praha: Portál, 2003.
- NAVRÁTIL, P., ŠIŠLÁKOVÁ, M. Podmínky výchovy v romských sociálně vyloučených rodinách. In SIROVÁTKA, T. (ed.) **Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin**. Brno: MU FSS, Georgetown, 2004, s. 137–161.
- NEDOMOVÁ, A. **Romská komunita v České republice**. *Demografie*, 1998, roč. 3, č. 40, s. 157–167.
- Rada vlády pro národnostní menšiny**. 2002, Zpráva o situaci národnostních menšin v ČR za rok 2001. Praha: Úřad vlády ČR.
- ROUS, J. **Láska se blbě vysvětluje**. Sedmá generace, 2002, roč. 12, č. 11, s. 31–34.
- ŘÍČAN, P. **S Romy žít budeme – jde o to jak**. Praha: Portál, 1998.
- SNYDER, J., PATTERSON, G. **Family interaction and delinquent behavior**. In: QUAY, H. C. (ed.) **Handbook of Juvenile Delinquency**. New York: John Wiley and Sons, 1987.
- ŠIMÍKOVÁ, I., BUČKOVÁ, P., SMÉKAL, V. **Kvalita multietnického soužití**. In NAVRÁTIL, P. (ed.) **Romové v české společnosti**. Praha: Portál, 2003.
- ŠTĚCHOVÁ, M., VEČERKA, K. **Faktory ovlivňující kriminalitu mladistvých Romů**. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1990.
- Výzkum „Mládež a drogy v roce 2003“** realizovaný obecně prospěšnou společností A Kluby ČR. In *Mladé Romy ničí tolueň, užívají však i jiné drogy*. MF DNES, 17. 6. 2004.
- WERNER, E. E., SMITH, R. S. **Overcoming the Odds: High Risk Children from Birgh to Adulthood**. New York: Cornell University Press, 1992.
- Zpráva/97**: Zpráva připravená kolektivem autorů, předložená bývalým ministrem P. Bratinkou vládě ČR, projednaná dne 29. 10. 1997. <http://vlada.cz/rada/rnr/cinnost/romove/zprava> [on-line] [5. 8. 2005].

¹⁾Kontakt na autorku: sislakov@fss.muni.cz. Stať byla zpracována na základě výzkumu, který byl finančně podpořen z prostředků výzkumného záměru MŠMT „Etnika, minority a marginalizované skupiny v ČR“ č. 142300001 a díky grantové podpoře GAČR 403/03/1007 „Sociální exkluze a inkluze v české společnosti“.

²⁾Další dosud publikované studie:

Navrátil, P. (2003). Adaptační strategie (Romů). In: Navrátil, P. Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 165–174.

Navrátil, P. (2003). Integrace (Romů) v kontextu životních situací: konceptualizace. Sociální studia, Brno: Masarykova univerzita, 2003, 10, s. 120–139.

Navrátil, P., Šišláková, M. (2004). Podmínky výchovy v romských sociálně vyloučených rodinách. In: Sirovátka, T. (ed.) Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin. Brno, MU FSS, Georgetown, s. 137–161.

³⁾V této stati hovořím i o delikvenci dětí, protože vycházím z české juvenile legislativy, jež označuje pachatele do 15 let za děti a teprve od 15 do 18 let hovoří o mladistvých. Dále používám jak pojem mládež (což je označení věkové skupiny či sociální kategorie vymezené specifickými znaky), tak také pojem adolescence (jež znamená věkovou periodu).

⁴⁾V posledním sčítání lidu v roce 2001 se k romské národnosti přihlásilo pouze 11 716 osob, což neodpovídá skutečnosti. Musíme vycházet z expertních odhadů, které se pohybují v rozmezí 72 000 osob (Rada vlády pro národnostní menšiny, 2002), podle jiných zdrojů (Nedomová, 1998) je počet Romů dvojnásobný až trojnásobný, tedy 160–200 tisíc osob. K počtu 200 tisíc osob se přiklání i Langhamrová a Fiala (2003), kteří své prognózy založili na datech z roku 1989 vedených tehdejšími národními výbory.

⁵⁾Pod tímto pojmem označují dissociální jednání romských dětí a mládeže, jež představuje „široké spektrum jednání od drobných přestupků (např. od porušování školního pořádku, nepřiměřené vzdorovitosti, nadměrné konfliktnosti) až po závažné porušování společenských, etických a právních norem, v extrémních případech trestnou činnost“ (Labáth, 2001: 41). Je to takové jednání, jež představuje pro společnost určité ohrožení a riziko, protože je v rozporu s hodnotami a normami společnosti. Sociální práce proto označuje tuto skupinu adolescentů také pojmem „riziková mládež“. Vedle pojmu delikventní mládež budu používat v souvislosti s mládeží rovněž pojem kriminalita, jež označuje soubor trestných činností. Budu vycházet ze skutečnosti, že oba pojmy označují tutéž podstatu. Zatímco delikvence pochází z latinského „delinquens“ a znamená „ten, který se dopouští provinění“ (slovo „delictum“ představuje samotné provinění), kriminalita pochází z latinského „crimen“ a znamená vinu, zločin.

⁶⁾Pro porovnání uvádím věkovou hranici trestní odpovědnosti v některých zemích: v zemích EU bývá nejčastěji od 14 let (viz Německo, Rakousko, Maďarsko, Itálie), ve Francii je 13 let, ve Švédsku, v Polsku, na Slovensku, v Dánsku, Norsku, Finsku je 15 let, v Belgii je 18 let. V anglofonním světě a v zemích, jež převzaly britský právní systém, bývá tato hranice nižší (Skotsko – 8 let, Anglie a Wales – 10 let).

⁷⁾„...Případ nenapravitelného útekáře Arpáda, který na svobodě terorizuje obyvatele rodné Příbrami, se dokonce dostal až na program jednání sněmovny. Poslankyně ODS Eva Dundáčková ale marně žádala od Buzkové a ministra vnitra Stanislava Grosse nějaký návrh na řešení. ... Arpád byl postupně umístěn v Bělči, Liběchově a naposledy ve specializovaném ústavu pro jedince vyžadující zvláštní péči v Ostravě-Hrabůvce. Z každého zařízení opakovaně zmizel. Prakticky okamžitě utíká odevšad, takže ani není možné na něj nějak výchovně působit.“ (Lidové noviny, 21. 6. 2004.)

⁸⁾Při současném důrazu na znemožnění zneužívání těchto dávek.

⁹⁾Tento aspekt rodičovského působení je významně spjat s motivací dětí ke vzdělávání. Proto se jeví postoj matek (jako praktických vykonavatelů výchovy) tak významný.

Terénne sociálne služby pre seniorov na Slovensku Ground social services for seniors in Slovakia

Abstrakt:

V súčasnosti sa sociálne služby pre seniorov javia ako nevyhnutná súčasť pomoci riešenia sociálnej odkázanosti seniora a jeho rodiny, ktorá sa nemôže z rôznych dôvodov o svojho člena postarať. Súbor služieb sociálnej pomoci by mal vyústiť ku komplexnosti v záujme zvýšenia kvality života seniora.

Abstrakt:

Nowadays, social services for seniors seem to be an inevitable part of handling social dependency of senior and their family which can not, for miscellaneous causes, take care of their member. The set of social help services should head comprehensiveness so as to enhance the quality of life of senior.

Makroekonomické aspekty rastu počtu seniorskej populácie

Európska populácia starne. Početné zastúpenie starších ľudí v populácii patrí k najzávažnejším demografickým charakteristikám súčasnej spoločnosti a začína sa prejavovať svojimi dôsledkami i v našich podmienkach. Pokles počtu detí a rast počtu starších ľudí je pre ľudstvo nový fenomén, ktorý je spojený s celým radom závažných sociálnych, psychologických a ekonomických následkov, ktoré významne ovplyvňujú život jednotlivcov ako i celej spoločnosti.

Rast počtu starších ľudí je sprevádzaný znižovaním **natality**. Kým v roku 1975 bola natalita nižšia, ako je 2,1 (čo je počet detí

PhDr. Beáta Balogová, Ph.D.,¹⁾ pôsobí ako odborná asistentka na Katedre vzdelávania dospelých a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity. Zaoberá sa oblasťou sociálnej gerontológie, etiky v sociálnej práci, poradenstvom a supervíziou v sociálnej práci.

narodených jednej žene potrebný na udržanie počtu obyvateľov) v 22 štátoch, v súčasnosti je táto hodnota nižšia už v 70 štátoch a predpokladá sa, že v roku 2050 bude nižšia už v 120 krajinách. Predlžuje sa stredná dĺžka života. V porovnaní s rokom 1900 bola o 7 rokov kratšia, ako u dnešných mladých ľudí. Existuje odhad, podľa ktorého sa v predhistorických dobách staroby nedožíval nikto, a až do 17. storočia prekročilo 65-ty rok len 1 % populácie. Do 19. storočia sa toto číslo zvýšilo približne na 4 % a dnes starší ľudia tvoria 12 % západnej populácie (Stuart-Hamilton, 1999: 13).

Štatistické prognózy v demografických správach zostavované *Európskou komisiou Generálneho sekretariátu pre zamestnanosť a sociálne veci v Luxembursku* predpokladajú zvyšovanie počtu starších ľudí v populácii. Pre medzinárodné porovnávanie vekovej štruktúry obyvateľov sa používa tzv. **index starnutia**, ktorý udáva pomer počtu obyvateľstva staršieho ako 65 rokov k počtu obyvateľov 0–14-ročným. Stuart-Hamilton (1999: 14) v tejto súvislosti hovorí o „*šednutí*“ populácie, čo vyjadruje vyšší podiel starších ľudí oproti mladším dospelým. To znamená, že mladšia časť populácie pracuje a zabezpečuje tak starším občanom dôchodky, sociálnu a lekársku starostlivosť. Tento fakt sa nazýva tzv. **koefficientom závislosti starnutia**, čo je pomer ľudí starších ako 60 rokov a ľudí vo veku 20–64 rokov. Slovenská republika svojou vekovou štruktúrou v roku 2000 zahŕňa 19,5 % ľudí vo veku 0–14 rokov, 69 % ľudí vo veku od 15–64 rokov a 11,4 % ľudí nad 65 rokov. Vzhľadom k vyššie uvedeným poznámkam je jasné, že starnutie je dnes skôr skúsenosťou väčšiny než menšiny. Vo vývoji skupín starších ľudí má osobitný význam skutočnosť, že je to veľmi rôznorodý súbor a že staroba je v prvom rade skúsenosťou žien. Vo veľkej väčšine živočíšnych druhov ženské pohlavie žije dlhšie ako mužské a rovnako je to aj v ľudskej populácii, v ktorej sa rozdiel v prežívaní v posledných sto rokoch zvyšuje (Litomeric-ký, 1992). Ako uvádza Pacovský (1990), medzi živo narodenými deťmi prevládajú chlapci nad dievčatami. Vzhľadom na vyššiu úmrtnosť mužského pohlavia sa tento pomer vo veku 30 až 40 rokov vyrovnáva a po 60. roku života sa napokon zvyšuje v prospech žien. Tomuto nasvedčuje aj priemerná dĺžka života, ktorá v súčasnosti vo svete zodpovedá u mužov hodnote 75 a u žien 79 rokov. Na Slovensku je táto očakávaná dĺžka života u mužov 71 rokov a u žien 82 rokov.

Pôrodnosť na Slovensku dlhodobo klesá a podľa prognóz asi bude aj naďalej. Počet živonarodených detí sa u nás postupne znižuje už od konca 70. rokov. Od konca 80. rokov však zaznamenávame taký pokles, že nasledujúce generácie sa početne zmenšujú. Rastie teda počet osôb v poproduktívnom veku, mužov po šesťdesiatke a žien po päťdesiatke. Nepriaznivosť demografického vývoja pozdvihuje aj to, že tzv. index starnutia v roku 2002 po prvý raz prekročil hodnotu 100. Inými slovami, ľudí v poproduktívnom veku bolo viac, ako ľudí do 14 rokov.

Charakteristika starnutia a staroby

Napriek tomu, že dobre poznáme prejavy a príznaky starnutia, príčiny a povahu mnohých chorôb, ktoré sa často vyskytujú u osôb vyššieho veku, veda nedáva

uspokojivú odpoveď na otázku, čo je starnutie. Existuje množstvo definícií starnutia. Je možné sa napríklad zamerať na znaky pozorované u staršieho človeka. Tie môžeme deliť na takzvané **vzdialené** (distálne) efekty starnutia a časovo **blízke** (proximálne) efekty starnutia. Tieto charakteristiky je možné sledovať z hľadiska pravdepodobnosti, že ich môžeme pozorovať tiež u ostatných starších ľudí. Ako **univerzálne** sa označujú tie znaky starnutia, ktoré sa vyskytujú u všetkých starších ľudí (napríklad vráskavá koža), zatiaľ čo pojmom **probabilistické** sa označujú znaky starnutia, ktoré sú pravdepodobné, ale nie univerzálne (napríklad artróza). Tieto termíny sú významovo porovnateľné s pojmami **primárne starnutie** (normálne, fyziologické telesné zmeny starnúceho organizmu) a **sekundárne starnutie** (starnutie s chorobami), nie je to nutný sprievodný jav procesu starnutia. Niektorí bádatelia pridávajú ešte tretí pojem **terciárne starnutie**, aby ním vyjadrili prudký a nápadný telesný úpadok bezprostredne predchádzajúci smrti (Stuart-Hamilton, 1999).

Herchl (1999) definuje starnutie ako proces ubúdania duševných a telesných síl, spomaľovanie dejov v organizme, zmeny vo všetkých orgánoch, väčšia náchylnosť k chorobám. Na rozdiel od Herchla Hocman (1985) definuje pojem starnutie prostredníctvom jeho vlastností. Ide o úbytok telesných a duševných síl, spomaľovanie chemických procesov v organizme, zmeny vo všetkých orgánoch, vráskavenie pokožky, šedivenie vlasov, znižovanie ostrosti zmyslov, väčšiu náchylnosť k chorobám. Tento autor poukazuje na to, že tak ako sa starnutie prejavuje v najrozmanitejších podobách, tak k nemu môžeme pristupovať z rôznych hľadísk a súčasné starnutie delí do dvoch skupín. Prvá z nich vysvetľuje starnutie ako vopred určený naprogramovaný dej, ktorý má každý živý tvor zakódovaný vo svojom genetickom materiáli. Podľa tohto názoru môže organizmus prežiť určité dané obdobie, ale nemôže za žiadnych okolností žiť dlhšie. Za maximálnu dĺžku života sa dnes považuje asi 110 rokov, pričom sa však nevylučuje, aby sa niektorý jedinec mohol dožiť 111 a dokonca aj 120 rokov. Tento základný predpoklad skupiny názorov na starnutie – genetické určenie maximálnej dĺžky života biologického druhu sa považuje za možný dôsledok dvoch faktorov: buď sa začínajú vo vyššom veku uplatňovať určité gény, ktoré „spustia“ procesy starnutia a smrti, alebo sa genetický materiál bunky dlhým používaním v priebehu života natoľko opotrebuje, že už nie je schopný plniť svoju funkciu. Iná skupina názorov považuje starnutie za dôsledok veľkého množstva nepriaznivých vplyvov, ktoré pôsobia na organizmus. Tieto vplyvy v ňom vyvolávajú nezvratné zmeny, ktoré spôsobujú postupné opotrebovanie organizmu, jeho starnutie a smrť. Aj v tomto prípade možno rozdeliť základný názor na dva prístupy: buď ide o nepriaznivé faktory, ktoré zasahujú organizmus zvonku (psychické stresy, choroby, hluk, ionizujúce žiarenie a pod.), alebo o vplyvy pôsobiace z vnútra (poruchy imunitnej sústavy, poruchy biosyntézy rôznych látok a pod.).

Blízky je nám názor Hocmana (1985), podľa ktorého je maximálna dĺžka života daná jeho druhovým genetickým materiálom a do istej miery môžu túto hranicu ovplyvniť nepriaznivé, alebo aj priaznivé vplyvy vonkajšieho a vnútorného prostredia organizmu, ktoré môžu život skrátiť alebo naopak, predĺžiť.

Ďalším spôsobom, ako definovať a merať starnutie, je sledovať, ako a kedy sa znaky neskorej dospelosti transformujú na znaky starnutia. Starnutie je záverečnou fázou ľudského vývinu, a preto je potrebné posudzovať ho ako súčasť **kontinuálnej** premeny. Starnutie a staroba je na konci prirodzeného vývinového procesu indivídua, ako uvádza Pacovský (1990). V každej fáze ontogenetického vývinu možno identifikovať zmeny vzostupnej povahy (progresie) a zostupnej povahy (regresie) a z toho hľadiska sa staroba, starnutie označuje prevahou regredujúcich zmien. Túto fázu vývinu považuje za špecifický biologický proces, ktorý je charakterizovaný tým, že je dlhodobý, nevrátny, neopakuje sa, jeho povaha je rôzna a zanecháva trvalé stopy. Jeho rozvoj sa riadi druhovo špecifickým časovým zákonom a zároveň podlieha formatívnym vplyvom prostredia. Podobne sa k tejto problematike vyjadruje aj Tvaroh (1984: 30, in: Tomašovičová, 2002) a starnutie opisuje ako „proces, ktorý vedie k úbytku síl, k spomaleniu až k vyhasnutiu životných pochodov. Jeho zakončením je prirodzená smrť“. Zároveň poznamenáva, že len menšina ľudí zomiera prirodzenou smrťou na starobu a väčšinou je príčinou úmrtia úraz alebo choroba.

Prvým uvedením si toho, že človek starne, sa začína vlastný problém adaptácie na starobu. Adaptácia na starobu je ovplyvňovaná celým komplexom rôznych činiteľov. Okrem už vyššie spomínanej osobnosti človeka a jeho celkového fyzického stavu tu zo sociálneho aspektu patria činitele, ako spoločenská atmosféra, preferovaný životný štýl, vstup do dôchodku, zmena spoločenského statusu, strata životného partnera či partnerky alebo rodina. Všetky tieto činitele sa podieľajú na tom, prečo sa niekto lepšie adaptuje na starobu a iný menej. Sociálna štruktúra každej spoločnosti je spätá so spoločenskými vzťahmi, ktoré v nej existujú. Tieto sa vždy premietajú do hodnotenia určitej vekovej skupiny. Pre vytvorenie mravného vzťahu k starším ľuďom je preto dôležitá celá spoločenská atmosféra.

V histórii bola staroba akceptovaná, niekedy uctievaná, častejšie odmietaná. Všeobecne možno povedať, že pokiaľ bolo málo pravdepodobné, že sa človek dožije vysokého veku, bola staroba čímsi úctyhodným. Tak to bolo napríklad v antických národoch, Grécku alebo Ríme. Stredovek už nemal k starobe takú úctu. Starých ľudí zobrazovali ako smiešnych tvorov – invalidov. Až v 18. storočí „prichádza na scénu úctyhodný starý muž, síce už nie veľmi čiperný, ale má dôstojnosť“ (Pacovský, 1990: 46). Hrozba masového starnutia populácií, ktoré sa v histórii vyskytlo po prvý raz, spôsobilo, že sa koncom 20. storočia a v 21. storočí do popredia v takmer všetkých oblastiach spoločenského života dostávajú otázky týkajúce sa staroby a starnutia. Pacovský (1990: 46) zdôrazňuje, že zo strany spoločnosti „ide predovšetkým o to, aby spoločnosť prijala starobu ako realitu a staršiu populáciu ako svoju neoddeliteľnú súčasť. Staršia populácia nesmie zostať bez roly. Cieľom nie je segregácia, ale integrácia. Má program stálego uplatňovania ľudí, uvedomuje si, že i staroba potrebuje šance, a to tým viac, že má svoje ťažkosti. So starobou je možné zaobchádzať ako s kameňom, môže sa nechať valiť na spoločnosť a robiť jej problémy, alebo sa môže použiť aj ako súčasť pevnej stavby spoločnosti“.

Gerontológ Š. Litomerický konštatuje, že úroveň spoločnosti sa posudzuje podľa toho, ako sa spoločnosť dokáže postarať o starých, chorých členov v nepriaznivých situáciách. Stratou starších ľudí stráca spoločnosť bohatstvo, skúsenosti, vedomosti tvorivého potenciálu.

Rodina v živote seniora

Rodina prešla v priebehu posledného storočia výraznými zmenami od dvojgeneračného typu po viacgeneračnú rodinu, kde „model medzigeneračnej výmeny a tolerancie pôsobil samozrejme výchovne a ovplyvňoval celkové emocionálne ladenie rodiny. Starší človek bol garantom múdrosti, pretože bol viac skúsený“ (Haškovcová, 1990: 77). Spoľahlivo fungovala taktiež výmenná služba medzi generáciami. Deti a starší ľudia boli v spoločnosti a v rodine tolerovaní. Deti splácali dlh svojim rodičom za výchovu a podporu. Ekonomická vláda a efektivita bola predávaná z jednej generácie na druhú. Starnutie nepredstavovalo taký traumatizujúci proces, pretože starší človek nestrácal svoju rolu v rodine.

V druhej polovici 20. storočia dochádza v štruktúre rodiny k zmenám. Trojgeneračná rodina sa mení na nukleárnu rodinu, v ktorej žijú spolu len rodičia a deti. Táto tendencia mladých ľudí osamostatňovať sa prináša nový jav, a to osamelosť starších ľudí, ktorí v čase staroby ostávajú sami. V tejto súvislosti sa poukazuje na špecifikum Slovenska vo vývoji viacgeneračných rodín, a to na odlišnosť vývoja rodiny na dedine a v mestách. Na dedinách sa aj dnes stretávame s viacgeneračným typom rodiny, čo je zvlášť viditeľné aj v poslednom desaťročí, ktoré prináša nepriaznivé podmienky pre osamostatňovanie mladých rodín. Naopak, tendencie vývoja v mestách boli a aj dnes sú odlišné, pretože hlavne tu sa stretávame s jednogeneračným typom rodiny, ktorý pre staršieho človeka prináša mnoho úskalí. V súvislosti s touto skupinou sa hovorí o gerontologickej rodine, ktorá podľa Pacovského (1990: 52) „predstavuje zväzok starších manželov (partnerov), ktorých deti sa osamostatnili“.

Rodinný život je pre starších ľudí osobitne dôležitý, spravidla od neho očakávajú určitý stupeň pomoci. Rodinné spolužitie viacerých generácií môže byť výhodné pre všetky strany, ak sa členovia rodiny dokážu dohodnúť a rozdeliť si úlohy v domácnosti. Rodinný život starších ľudí je veľmi dôležitý aj z hľadiska udržania ich sebestačnosti v navyknutom prostredí. Mnohé domácnosti starších ľudí by dnes nemohli existovať, keby nebolo pomoci mladších rodinných príslušníkov. Táto pomoc je taktiež obmedzená komunikačnými vzdialenosťami. Starší ľudia sa snažia udržať si čo najdlhšie svoju vlastnú domácnosť. Ich túžbou je žiť v blízkosti vlastných detí, a nebyť pritom na nich závislí. Pacovský (1990) v tejto súvislosti hovorí o „*intimite s odstupom*“. Starší ľudia si želajú čo najväčšiu intimitu a pravidelné kontakty s deťmi, avšak za predpokladu primeranej priestorovej vzdialenosti. Je veľmi potrebné, aby starší ľudia udržiavali vzťahy so svojimi deťmi. „Starší ľudia si cenia najmä existenciu rodiny, ale aj jej morálny a materiálny blahobyť, spoločenské a osobné úspechy, aj morálne kvality detí. V ich mysli sa premieta pocit uspokojenia, že aj oni

prispeli k šťastnému životu rodín svojich detí a že sa naplnil jeden z dôležitých cieľov ľudského života.“ (Povrazník, 1989: 258, In Pacovský, 1991.)

Otázka povinností detí voči rodičom je veľmi stará a každá spoločnosť, ale aj generácia si vytvára vlastný ideál toho biblického „*Cti otca svojho a matku svoju*“. Starostlivosť o starších členov rodiny bola vždy morálnou normou charakterizujúcou európsku kultúru. Vychádzala z predpokladu, že je morálne a ľudské starať sa o starších a bezmocných členov, a to v rodine, ako aj v spoločnosti. Vzťahy v rodine by mali byť naplnené vzájomnou láskou a úctou.

Postavenia staršieho človeka v spoločnosti a v rodine si všímame až vtedy, keď sa nás problém bezprostredne dotýka. Vysoká zamestnanosť žien a rozpad klasickej trojgeneračnej rodiny si vynútili i zmenu životného štýlu. Tento proces prebehol veľmi rýchlo, a tak je dnes zriedkavosťou nájsť rodinu, v ktorej deti považujú za samozrejmú opateru rodičov, a to najmä v prípade ťažších ochorení. V rodinách vznikajú časté konfliktné situácie a nervozita, prameniaca z neschopnosti riešiť situáciu. U ťažko telesne chorých, u dementných a málo sebestačných je pri opatrovaní hrozba nezvládnutia ošetrovania, kombinovaná s možnosťou hrozby násillia voči opatrovanému, najmä pokiaľ si stav chorého vyžaduje náročnú, dlhodobú opatrovateľskú starostlivosť.

Starostlivosť o staršieho človeka sa nedá nariadiť, je daná morálnymi kvalitami rodiny, hodnotovou orientáciou jej členov a momentálnou situáciou v rodine. Často sa vyžadujú kompromisy, obetovanie čohosi v prospech nevládneho člena rodiny, napríklad svojho voľného času, pracovného pomeru a podobne. Príbuzní by tento fakt mali prijať a pochopiť. Mali by sa vyrovnáť s tým, že „dospelú zrelosť, nezávislosť a sebestačnosť strieda neúprosne biologicky daná potreba vrátiť sa znovu do stavu určitej závislosti“ (Haškovcová, 1990: 416).

Avšak poskytovanie domácej starostlivosti na pomoc odkázanému členovi rodiny naráža na stále rastúce organizačné a ekonomické ťažkosti. Snaha rodiny neopustiť svojho staršieho chorého člena býva veľkou záťažou, fyzickou, psychickou a niekedy i ekonomickou pre všetkých jej členov. Na druhej strane pri dlhodobej starostlivosti o staršieho človeka v domácom prostredí sa, i pri dobre fungujúcich vzťahoch medzi opatrovaným a opatrovateľom, ohrozeným môže stať aj opatrovateľ, životný partner, syn, dcéra, ktorí sa o chorého dlhodobo starajú.

Sociálne služby pre seniorov

V krajinách s vyspelým sociálnym systémom bývajú sociálne služby pre seniorov nevyhnutnou súčasťou pomoci seniorom. Vypelost sociálneho systému sa meria práve prostredníctvom spektra poskytovaných služieb pre znevýhodnených občanov, ktoré zabezpečujú jednak štátne, ale aj neštátne subjekty.

Počet seniorov v populácii narastá, čo so sebou prináša množstvo výziev pre oblasť sociálnej politiky. Starostlivosť o seniorov by mala byť saturovaná v štyroch základných oblastiach: **individuálnej, sociálnej, zdravotnej a hmotnej**. Z historického pohľadu bola riešená najprv oblasť materiálna, neskôr zdravotná. Problematika

psychickej pohody a sociálnej pospolitosti je u nás aktuálna až v posledných rokoch. Rovnako ako v rozvinutých krajinách prešiel u nás vývoj starostlivosti o seniorov dlhou cestou od tradičnej rodinnej starostlivosti, cez stredoveké starobince, chudobince a špitály až k novodobým formám ústavnej a domácej starostlivosti. V súčasnej dobe na starostlivosti o starších občanov participuje rodina spolu s rôznymi zdravotnými a sociálnymi inštitúciami. Je potrebné zdôrazniť, že oproti vyspelým demokratickým krajinám u nás výrazne prevládajú zariadenia poskytujúce zdravotnícku starostlivosť. Neinštitucionalizovaná pomoc je poskytovaná odborníkmi v domácom prostredí. Patria tu hlavne praktickí lekári, špecializované ambulancie, ADOS²⁾, geriatrické ambulancie a opatrovateľská služba. Intermediálna starostlivosť kombinuje ústavnú starostlivosť s pobytom v domácom prostredí. Patria tu denné stacionáre, domy sústredenej starostlivosti a domovy – penzióny pre seniorov. Pozornosť sociálnej politiky sa v súčasnosti venuje predovšetkým motivácii rodiny pomáhať seniorovi priamo v jeho **domácom prostredí**.

Na základe uvedených prognóz sa na Slovensku počíta s nárastom podielu obyvateľstva v poproduktívnom veku. Mnohé vyspelé krajiny intenzívne hľadajú politické možnosti na poskytovanie služieb v dôkladnejšie organizovanej a efektívnejšej forme tak, aby dostupné finančné zdroje uspokojovali rastúce potreby. V súvislosti s uvedeným a s ohľadom na potrebu realizácie zákona o sociálnej pomoci v praxi sa javí ako jedna z kľúčových úloh rezortu sociálnych vecí vybudovanie vyváženého systému sociálnych služieb, ktorý by uspokojoval potreby neustále pribúdajúceho počtu obyvateľov v produktívnom veku a súčasne bol aj únosný pre štát i pre jednotlivca aj z hľadiska ekonomického.

Vo Výskumnom ústave práce, sociálnych vecí a rodiny v Bratislave bola v roku 1998 vypracovaná výskumná štúdia, ktorá je jedným z nevyhnutných materiálov na optimálnu reštrukturalizáciu sociálnych služieb v Slovenskej republike. Mapuje dopyt po sociálnych službách na základe subjektívnych výpovedí občanov vo vekovej kategórii nad 60 rokov v domácom prostredí. Táto výskumná štúdia len potvrdila nevyhnutnosť realizácie sociálnych služieb obsiahnutých v *zákone o sociálnej pomoci číslo 195/1998*, ktorým súčasne došlo aj k transformácii sociálnej starostlivosti na sociálnu pomoc. Tento zákon ponúka seniorovi paletu sociálnych služieb, prostredníctvom ktorých je možné riešiť jeho sociálnu situáciu. Pre samotného seniora je dôležité, aby:

- senior bol zrozumiteľným a jasným spôsobom informovaný o rôznych možnostiach riešenia jeho konkrétnej situácie a o jeho právach,
- senior mal možnosť sám si zvoliť formu pomoci,
- boli jednoznačným spôsobom dohodnuté konkrétne podmienky poskytovania zvolenej formy riešenia.

Po tomto kroku môže nasledovať realizácia konkrétnej formy pomoci čiže etapa sociálnej terapie. V rámci *zákona o sociálnej pomoci* je možné hmotnú a sociálnu núdzu seniora riešiť nasledujúcimi formami:

- sociálnym poradenstvom;

- sociálnoprávnou ochranou;
- sociálnymi službami;
- dávkami sociálnej pomoci;
- sociálnymi službami a peňažnými príspevkami na kompenzáciu.

Sociálne poradenstvo

Zložitost a náročnosť situácií, do ktorých sa v súčasnosti dostáva značná časť obyvateľstva u nás, vyvoláva potrebu cieľavedome budovať odbornú poradenskú pomoc jednotlivcom s cieľom uspokojovania ich potrieb. Vznik poradenstva ako špecializovanej odbornej činnosti možno charakterizovať i ako špecifický odraz a tvorivé reakcie na nové úlohy a problémy ľudí a doby, ktoré sa objavujú v zložitých náročných a konfliktných podmienkach historicko-spoločenského, ekonomického a kultúrneho vývoja.

Sociálne poradenstvo definuje zákon o sociálnej pomoci v § 12 ako „*odbornú činnosť zameranú na zistenie rozsahu a charakteru hmotnej núdze alebo sociálnej núdze, na zistenie príčin jej vzniku, na poskytnutie informácií o možnostiach riešenia hmotnej núdze a sociálnej núdze a na usmernenie občana pri voľbe a uplatňovaní foriem sociálnej pomoci*“. Súčasná spoločenská situácia so sebou prináša nebývalé tempo zmien v rámci sociálnej politiky a starší človek sa stále ťažšie dokáže orientovať v zložitom systéme sociálneho zabezpečenia. Je skoro nemožné, aby senior mal dokonalý prehľad a disponoval všetkými potrebnými vedomosťami z oblasti sociálnej politiky, a to vzhľadom aj na involučné fyziologické zmeny organizmu. V tomto prípade pomáha seniorovi sociálne poradenstvo so svojimi formami, či už ide o základné poradenstvo alebo o špecializované sociálne poradenstvo, ktoré sa týka riešenia určitého konkrétneho problému seniora. Vitkovičová (2000) poradenstvo pre seniorov v súvislosti so zameraním poradenstva na cieľové skupiny nazýva gerontologickým poradenstvom. V súčasnosti je toto poradenstvo u nás súčasťou poradenско-psychologických služieb. Služby poradenskej činnosti dopĺňa *Jednota dôchodcov na Slovensku*, a to v dvoch formách:

- kolektívne formy informačno-poradenskej činnosti (aktívy, večery otázok a odpovedí),
- individuálne formy informačno-poradenskej činnosti (riešenie individuálnych situácií na sociálnych odboroch, u notára, na súde a pod.).

Sociálno-právna ochrana seniora

V Slovenskej republike sa malá pozornosť venuje ochrane práv jednotlivca, ktorá je súčasťou základných národných, ale aj medzinárodných zákonných dokumentov. *Zákon o sociálnej pomoci* definuje sociálno-právnu ochranu len vo vzťahu k maloletým deťom, ale mala by sa dotýkať aj seniorov, u ktorých sa dnes veľakrát stretávame s porušovaním ľudských práv, práve pre ich stareckú bezvládnosť. Často sa v MKP³⁾ stretávame s prípadmi násillia páchaného na senioroch. Do oblasti sociálno-právnej ochrany seniorov patrí:

- informovanie seniora o jeho občianskych a sociálnych právach,
- orientácia seniora v kontrolných mechanizmoch dodržiavania ľudských práv,
- pomoc pri domáhaní sa rešpektovania ľudských práv,
- práca s rodinou seniora za účelom dosiahnutia kvalitatívnej zmeny interpersónálnych vzťahov a odstránenia príčin zlyhania základných funkcií rodiny vo vzťahu k seniorovi.

Je dôležité, aby sa sociálni pracovníci vo vzťahu k seniorom snažili o dodržanie ľudských práv, ako prvoradej podmienky pri riešení konkrétnej situácie seniora. Organickou súčasťou sociálno-právnej ochrany jednotlivca je aj ochrana práv pacienta.

Sociálne služby pre seniorov

Sociálne služby definuje *zákon o sociálnej pomoci, § 14*, ako „špecializované činnosti“, ktoré všetky môžu byť poskytované seniorom. Ide o:

- opatrovateľskú službu,
- organizovanie spoločného stravovania,
- prepravnú službu,
- starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb,
- sociálnu pôžičku.

Opatrovateľská služba (home care) patrí medzi dnes najprogressívnejšie nástroje sociálnej pomoci. Je poskytovaná seniorom v prípade zníženia schopnosti sebaostarosti v dôsledku staroby alebo nepriaznivého zdravotného stavu. Jej poprednou výhodou je jej poskytovanie v domácom prostredí seniora, t. j. v byte občana, čo mnohonásobne prispieva k psychickej pohode seniora a nedochádza k narušeniu sociálnej interakcie s okolím. Je to **najrýchlejšia a najadresnejšia služba** v rámci systému sociálnej pomoci. Jedným z najčastejšie zdôrazňovaných želaní ľudí v súvislosti s ich životom v seniorskom veku je pranie aj naďalej zotrvať v pôvodnom dome, či byte (respektíve zostať čo najdlhšie žiť samostatne v pôvodnej obci). Opatrovateľská služba oddaluje prechod do inštitucionalizovanej starostlivosti (Matulayová, 2000).

Opatrovateľská služba je sociálnou službou, ktorá je seniorovi poskytovaná za úhradu, výška ktorej závisí od príjmu seniora. V zmysle *zákona o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce č. 416/2001 Z. z.*, v znení neskorších zmien a doplnkov, prešla od 1. 1. 2003 pôsobnosť poskytovania opatrovateľskej služby z okresného úradu na obce⁴⁾. Túto službu môžu vykonávať aj iné organizácie tretieho sektora, predovšetkým cirkevné a charitatívne organizácie. Opatrovateľská služba sa poskytuje v zmysle *zákona o sociálnej pomoci, § 15*, v prípade, že „senior pre svoj nepriaznivý zdravotný stav potrebuje pomoc inej osoby pri zabezpečovaní:

- nevyhnutných životných úkonov,
- nevyhnutných prác v domácnosti,
- kontaktu so spoločenským prostredím“.

Súčasťou poskytovania sociálnych služieb je zriaďovanie stredísk osobnej hygieny

a práčovne, ktorá slúži na pranie osobného šatstva seniora. Práve možnosť opatrovania nesebestačného staršieho človeka blízkym príbuzným je najvýhodnejšia, lebo pokiaľ sú v rodine dobré medziľudské vzťahy, komunikácia a potreby seniora sú uspokojované na požadovanej úrovni.

Poskytovanie domácej opatrovateľskej starostlivosti sa však nezaobíde bez laickej verejnosti. Svojpomocné aktivity starších občanov sú neoddeliteľnou súčasťou profesionálnej pomoci. Aj v Slovenskej republike by sa mala pozornosť venovať aj iným poskytovateľom tejto služby. Tak ako to je napríklad v Českej republike, konkrétne v Prahe 8, kde mestské orgány venujú seniorom veľkú pozornosť.⁵⁾

Tí starší ľudia, ktorí bývajú osamelo a sú evidovaní v opatrovateľskej agentúre, majú k dispozícii signalizačné zariadenia, ktoré seniori majú pripevnené na časti odevu. Keď senior spadne, alebo pociťuje nevoľnosť, stlačí tlačidlo tohto zariadenia a do 30 minút je pri ňom pomoc. Starší ľudia veľmi oceňujú tento druh pomoci. Okrem tejto služby sa využíva aj respitná (úľavová) starostlivosť. Táto forma pomoci je považovaná za najefektívnejšiu formu pomoci opatrovateľským rodinám, ktorá oddiaľuje inštitucionalizáciu, a najviac znižuje stres, teda aj chorobnosť opatrovateľov. Táto starostlivosť sa môže prevádzať v denných stacionároch alebo tak, že pracovník opatrovateľskej agentúry prevezme starostlivosť o nesebestačného klienta na niekoľko hodín v týždni v rodine klienta, čím umožní rodine odpočinok.

Napriek takejto forme pomoci najčastejšie sa o svojho člena stará vlastná rodina, a preto je potrebné vytvoriť adekvátne legislatívne, ekonomické a spoločenské podmienky pre starostlivosť v domácom prostredí. Úlohou spoločnosti je motivovať rodinu morálne, legislatívne, ekonomicky a sociálne.

Vychádzajúc z uvedeného sa domnievame, že z charakterizovaných služieb najúčinnnejšou formou pomoci sa javí opatrovateľská služba, ako forma pomoci pre osamelého seniora, ale aj seniora žijúceho vo viacgeneračnej rodine, ktorá sa z hľadiska svojej pracovnej zaangažovanosti nemôže celodenne starať o svojho imobilného člena. Kvalita života tohto seniora sa tým uchováva v čo najvyššie možnej miere, nakoľko senior ostáva aj napriek svojej odkázanosti v domácom prostredí, jeho adaptačný proces je zameraný len na prítomnosť opatrovateľa. Túžba byť medzi svojimi, v známom prostredí a mať vlastné súkromie neuspokojuje len potreby samotného seniora a jeho rodiny, ale stimuluje v posledných rokoch aj rozvoj neinštitucionálnej a intermediálnej starostlivosti. Jej súčasťou by v budúcnosti mohol byť aj terénny sociálny pracovník pre seniorov, ktorý by svoje služby ponúkal v rámci udelenej licencie pre výkon tejto činnosti.

Organizovanie spoločného stravovania je sociálnou službou, ktorá slúži na uspokojovanie základnej fyziologickej potreby občana. U seniorov je dôležité zabezpečenie pravidelného potravinového príjmu z hľadiska ich zdravotného stavu, nakoľko množstvo seniorov žije osamelo. Organizovanie spoločného stravovania patrí do kompetencie obce alebo mesta. Stravovanie býva zabezpečované spôsobom:

- zriaďovania jedální pre dôchodcov,
- rozvozom a donáškou stravy,

– prostredníctvom opatrovateľskej služby, ktorá pomáha pri príprave jedla v domácnosti seniora.

Zákonom o sociálnej pomoci, § 16, je možné „organizovať pre občana spoločné stravovanie, ktorého stravovanie nemožno zabezpečiť inak a ktorý je poberateľom starobného dôchodku alebo pre svoj nepriaznivý zdravotný stav je odkázaný na spoločné stravovanie“. V rámci komplexnejšieho poskytovania sociálnych služieb je možné prepojiť poskytovanie opatrovateľských služieb s donáškou jedla alebo prípravou stravy pre seniora. Donáška alebo dovoz jedla býva spojený s pomocou pri podávaní stravy. Príprava stravy pre seniora je spojená s mnohými činnosťami. Zákonodarcu na túto činnosť pamätal, a to tak, že tieto činnosti konkretizoval v prílohe zákona o sociálnej pomoci ako nevyhnutné práce v domácnosti. Môže sa jednať o nákup, prípravu a varenie raňajok, obeda a večere, donášku uhlia, vody, žehlenie a podobne.

Prepravná služba môže byť poskytovaná v zmysle *zákona o sociálnej pomoci, § 17*, len občanovi s ťažkým zdravotným postihnutím, ktorý je podľa posudku príslušného orgánu odkázaný na individuálnu prepravu. Prepravná služba u seniora, v tomto prípade zdravotne postihnutého seniora, pomáha vytvárať filozofiu nezávislého života, nakoľko mu poskytuje možnosť mobility, uspokojenia jeho potrieb a možnosť sociálneho kontaktu. Ku kvalite života seniora prispievajú aj rôzne organizácie tretieho sektora, ktoré ponúkajú možnosti ponúkajú takzvaných sociálnych taxíkov, pri ktorých senior platí len prejazdené kilometre.

Všetky doteraz charakterizované sociálne služby boli v minulosti označované ako **terénne** sociálne služby, nakoľko boli poskytované v byte seniora. Uvádžeme toto označenie z dôvodu, že aj dnes sa s týmto pomenovaním stretávame u rôznych autorov (Matulayová, 2000; Strieženec, 1998).

Dôležitým efektom prepravnej služby seniorov je podpora v ich nezávislom samostatnom živote. Dáva staršiemu človeku možnosť samostatného rozhodovania a uspokojovania jeho potrieb a požiadaviek, čím podporuje aj jeho sebavedomie.

Sociálna pôžička sa poskytuje seniorovi, ktorý v dôsledku ťažkého zdravotného postihnutia má zníženú pohybovú alebo orientačnú schopnosť. Ide o poskytnutie kompenzácie na zmiernenie a prekonanie znevýhodnenia v prístupe k veciam osobnej potreby a k stavbám občianskeho vybavenia a na uľahčenie orientácie. Medzi formy kompenzácie patria už charakterizované sociálne služby a peňažné príspevky na:

- zaobstaranie a opravu pomôcky,
- kúpu osobného motorového vozidla,
- prepravu,
- osobnú asistenciu,
- úpravu bytu, rodinného domu alebo garáže,
- peňažný príspevok na upratovanie.

Seniori majú v zmysle zákona o sociálnej pomoci pri splnení stanovených podmienok nárok na všetky vymenované formy kompenzácie. Pracovníci sprostredkujúci

rôzne formy kompenzácie poukazujú na nedostatok existencie rôznych foriem poradenstva, ktoré by poskytovali seniorovi všetky potrebné informácie.

Zhrnutie

Naším zámerom bol krátky exkurz do problematiky terénnych sociálnych služieb, ktoré dnes ponúka oblasť sociálnej politiky pre skupinu seniorov, ktorí jednak žijú vo viacgeneračnej rodine, alebo samostatne a potrebujú vzhľadom k svojmu veku a zdravotnému stavu pomoc zo svojho blízkeho alebo vzdialenejšieho okolia. Za týmto účelom vláda SR vytvorila niektoré opatrenia a jedným z nich je aj *Akčný plán o starnutí a starobe*, na realizácii ktorého sa podieľa niekoľko ministerstiev tak, aby sa zvýšila kvalita života seniora v našej spoločnosti.

Sociálne smerovanie pomoci seniorom by malo vyústiť do zásadných zmien seniorskej politiky, ktorá by smerovala svoje riešenia ku komplexnosti a kompatibilitnosti opatrení zameraných na seniorskú populáciu. Přehnal (2000) navrhuje tieto základne zásady v rámci seniorskej politiky:

- zlepšenie zabezpečenia seniorskej populácie,
- posilnenie prestíže seniorov,
- tvorba širokého spektra individualizovaných, ale koordinovaných služieb,
- vytváranie podmienok pre účinnejšie snahy pre odvrátenie straty sebestačnosti a zavádzania účinnejšej prevencie vzniku chronickej disadaptability,
- vytváranie podmienok presadzovaniu metód a spôsobov úspešného starnutia a zdravej staroby.

Záverom je potrebné zdôrazniť, že na tvorbe a realizácii sociálnej politiky sa podieľajú aj samotní seniori a ich rodiny, nakoľko v poslednom období môžeme zaznamenať zvýšený počet inštitúcií a organizácií, ktoré vznikajú za účelom posúdenia ich potrieb, záujmov a ich ciele smerujú k ich naplneniu a realizácii týchto potrieb.

Použitá literatúra:

- BALOGVÁ, B. 2005. **Seniori**. Prešov: Pavol Šidelský, Akcent Print, 2005.
- BARTOŠOVIČ, J. **História a súčasnosť ústavnej sociálnej starostlivosti pre seniorov**. In *Geriatría*, 2002, č. 2, s. 83–87.
- HAŠKOVCOVÁ, H. **Fenomén stáří**. Praha: Pyramida, 1990.
- HEGYI, L. **Klinické a sociálne aspekty ošetrovania starších ľudí**. Trnava: SAP, 2001.
- HOCMAN, G. **Stárnutí**. Praha: Avicenum, 1985.
- HRONCOVÁ, J., HUDECOVÁ, A., MATULAYOVÁ, T. **Sociálna pedagogika a sociálna práca**. Banská Bystrica: PF, 2000.
- KALVACH, Z. et al. **Geriatríe a gerontológia**. Praha: Grada, 2004.
- KRAJČÍK, **Geriatría**. Trnava: FZSP, 2000.
- LITOMERICKÝ, Š. **Geriatría**. Martin: Neografia, 1992.
- PACOVSKÝ, V. **O stárnutí a stáří**. Praha: AVICENUM, 1990.
- PAVLÍKOVÁ, E., KONDÁŠOVÁ, A. **Zdravotná situácia seniorov a ich odkázanosť na**

pomoc. In *Práca a sociálna politika*, 2002, s. 3–6.

PŘEHNAL, J. *Perspektívy geriatricie v ČR. Geriatria*. 2000, roč. VI, č. 1, s. 25.

STRIEŽENEC, Š. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava: Sapientia, 1998.

STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999.

TOMAŠOVIČOVÁ, A. *Niektoré problémy starších ľudí na Slovensku. Sociálna práca a zdravotníctvo*, 2002, roč. 3, č. 1–2, s. 109–113.

VITKOVIČOVÁ, K. *Sociálne poradenstvo*. In TOKÁROVÁ, A., et al. *Sociálna práca*. Prešov: FF PU, 2002.

Zákon o sociálnej pomoci č. 195/1998 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Zákona o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce č. 416/2001 Z. z.

¹⁾ Kontakt na autorku: e-mail: balogovab@stonline.sk.

²⁾ Jedná sa o Agentúry domacej ošetrovateľskej starostlivosti, ide o terénne zdravotnícke zariadenie poskytujúce zdravotnú a ošetrovateľskú starostlivosť priamo u pacienta doma.

³⁾ Masovokomunikačné prostriedky.

⁴⁾ Opatrovaný na základe písomnej žiadosti potvrdennej lekárom uzatvorí písomnú dohodu o poskytovaných službách s obecným úradom alebo inou organizáciou, ktorá vykonáva túto službu. K žiadosti je potrebné predložiť potvrdenie o výške dôchodku, aby mohla byť vypočítaná výška úhrady. *Zákon o sociálnej pomoci* stanovuje výšku úhrady a určuje, za akých podmienok senior je alebo nie je povinný túto úhradu uskutočniť.

⁵⁾ Sociálny odbor tejto mestskej časti ponúka nielen služby vyplývajúce zo zákona, ale rieši seniorskú situáciu na základe vlastných smerníc. Podrobnejšie informácie sú na internetovej stránke www.praha8.cz.

Dr. Jane Prior ¹⁾ vyučuje sociální práci na fakultě pro vzdělání a sociální práci na Dundee University ve Skotsku (GB). Její profesionální záběr směřuje na etické teorie v sociální práci a eticky informovanou teorii a praxi v sociální práci.

Etika ctností Alistaira MacIntyra v kontextu praxe sociální péče

The virtue ethics of Alistair MacIntyre in the context of social care practice

Abstrakt:

Tato práce představuje etiku ctností Alistaira MacIntyra. Tento autor kritizuje osvícenský projekt a zejména vědeckou racionalitu a její vliv na filozofii. Tvrdí, že vědecká racionalita v oblasti morálky nevyhnutelně ústí v emotivismus. Po posouzení toho, co rozumí pojmem emotivismus, je deontologické pojetí morálky zavrženo ve prospěch morálky pojeté z hlediska areté. Popis ctností skýtá koherentní popis morálky i subjektu. Naznačuje, že tento pohled je atraktivní pro sociálního pracovníka i akademika, kteří odmítají technický a manažerský popis sociální práce. Zvláštní pozornost je věnována MacIntyrově konceptu praxe a sociálnímu kontextu praxe, označovanému jako „společenství praxe“. Toto pojednání vytyčuje osnovu pro velmi žádoucí rozpravu ohledně možných ctností praxe sociální péče a ohledně možného způsobu hodnocení vnitřních dober této praxe.

Abstract:

In this paper the virtue ethics of Alistair MacIntyre are introduced. He is critical of the Enlightenment project and in particular of scientific rationality and the influence of this on philosophy and asserts that the inevitability of scientific rationality on morality is emotivism. After examining what MacIntyre un-

derstands by emotivism deontic accounts of morality are rejected in favour of an aretaic account. He argues that an account of the virtues provides a coherent account of morality and the self. It is suggested that these notions are attractive to the social care worker and academic who wish to reject technicist and managerial accounts of professional practice. Particular attention is given to MacIntyre's notion of a practice and the social context of practices, referred to as communities of practice. The paper sets an agenda for much needed debate regarding what the virtues of social care practice might be and how the internal goods of such a practice could be evaluated.

Úvod

Možnost pojmout práci v oblasti sociální péče jako praktikování ctností je v současné literatuře brána v úvahu pouze ve velmi omezené míře. Například v práci *Ethics and Values in Social Work* se Banks (1995) přímo snaží vysvětlit čtenářům některé klíčové termíny používané v kantovské filozofii, jako např. osoba, racionální, sebe-determinující, respekt, a nastínit Kantův názor na to, proč bychom měli respektovat lidi. Ovšem na prostoru ani ne 500 slov se Banks zabývá jak ctností, tak etikou ctností. Zejména MacIntyrová práce je velmi rychle vyčerpaná. Banks vysvětluje, že: „Ctnost je povahový rys, který přispívá k ideálu dobrého, zdařilého života, jak pro jedince, tak pro společnost, k níž tito náleží“ (Banks, 1995: 35). Banks dále tvrdí, když cituje Poole, že tento rys či identita nejsou v dnešní kultuře dostupné z důvodu oddělenosti veřejné a soukromé sféry (Poole, 1991, citovaný Banksem, 1995: 40–41). Nijak se nepokouší probrat, co by mohlo být míněno „dobrým, zdařilým životem“, což je pojem, který by v současném morálním klimatu mohl být mnoha sociálním pracovníkům neznámý, a nenabízí ani vysvětlení podstaty předělu mezi veřejnou a soukromou sférou. Zdá se, že čtenáři zanechává nedostatečnou výbavu k hodnocení morálních principů.

Hugman a Smith (1995) se ve sborníku *Ethical Issues in Social Work*,²⁾ jehož jsou editory, otevřeně snaží propojit své názory s MacIntyrovou tezí o etice ctností, jakož i s feministickou morální filozofií. Přicházejí s myšlenkou, že sociální práce by podle jejich názoru mohla po MacIntyrově vzoru využít konceptu praxe. Ten by podle nich byl pro lidi, kteří se věnují sociální práci, vodítkem v rozhodování o tom, co je ctnostmi v oblasti sociální práce. Jeden poměrně závažný problém ohledně návrhu Hughmana a Smithe (1995) spočívá ovšem v tom, že ani oni, ani přispívající autoři se nepokoušejí koncept praxe nijak dále rozvinout či vysvětlit morálku ctností. Hughman a Smith (1995) říkají, že některé kapitoly by mohly pomoci objasnit, co by mohlo být některými ctnostmi sociální práce, a tím samotným přispívají do debaty. Pokud ovšem čtenář není zběhlý v etice ctností, obtížně by chápal, jak přesně mu mohou kapitoly tohoto sborníku pomoci porozumět jednak Aristotelovu pojetí etiky

ctností a posléze tomu, jakým způsobem MacIntyre zároveň čerpá z Aristotela a odlišuje se od něj. Tato práce se pokouší řešit některé z těchto otázek tím, že nejprve ukazuje, co je míněno etikou ctností, zadruhé se zamýšlí nad MacIntyrovým vysvětlením ctností ze současného hlediska a za třetí projednává MacIntyrovův koncept praxe a společenství praxe. Tato práce stanoví základnu pro určení ctností praxe sociální péče, pro rozvoj společenství praxe a pro diskusi o tradicích, které by mohly inspirovat ctnosti.

Ctnosti

V Etice Níkomachově Aristoteles vytvořil něco, co Alistair MacIntyre popisuje jako „nejskvělejší soubor písemných přednášek, který kdy byl napsán“ (MacIntyre, 1985: 147). Tím míní, že Aristoteles objasňuje, jakým způsobem byly v řeckém městském státě praktikovány ctnosti. Aristoteles nejen konstatuje skutečnost ohledně toho, co by podle shody mezi občany mělo být ctnostmi řádného života, ale i to, jak jsou v tehdejší životě praktikovány.

„Každá činnost, každé bádání a každé konání směřuje k nějakému dobru; neboť ‚dobrým‘ či ‚dobrem‘ rozumíme to, k čemu lidé typicky směřují. Důležité je, že Aristotelovo shrnutí v úvodu Etiky předpokládá, že to, co G. E. Moore nazýval ‚naturalistickým omylem‘, není vůbec omyl, a že veškerá tvrzení ohledně toho, co je dobré – a co je spravedlivé či statečné nebo jiným způsobem vynikající – jsou způsobem konstatování skutečnosti.“ (MacIntyre, 1985: 148.)

Lidská přirozenost podle Aristotelova chápání směřuje k nevyhnutelnému a konkrétnímu cíli (telos). Tento telos, kterému je dán název eudaimonia, je totožný se stavem blaženosti. Jak MacIntyre (1985), tak Hutchinson (1995) poznamenávají, že překlady pojmu eudaimonia působí obtíže. Eudaimonia se někdy překládá jako stav blaženosti či štěstí nebo zdar. Současný způsob vymezení těchto pojmů by je vzdaloval od Aristotelova chápání. Aristoteles chápe morální život v pojmech vnitřní souvislosti mezi ctnostmi a tím, že se člověku dobře daří. Eudaimonia je tedy stavem štěstí, který pramení z „žítí politického života v souladu s jistými zásadami charakterové výtečnosti s praktickou rozumností“ (Steutal, 1998: 133–134). Aby tedy dosáhl eudaimonie, musí člověk mít i praktikovat ctnosti (MacIntyre, 1985: 148).

Aristoteles definuje ctnost jako dispozici, která zahrnuje volbu a její střed je pro nás relativní podle toho, jak jej určí rozum a jak by jej určil člověk s praktickou rozumností. (Aristoteles: 1106b36). Ctnosti je třeba praktikovat v průběhu celého života a ctnostné jednání ze své definice směřuje k něčemu jinému než k bezprostřednímu zájmu. V Etice Níkomachově Aristoteles rozlišuje mezi morálními ctnostmi a rozumovými ctnostmi. Etickými ctnostmi, které rozeznává Aristoteles, jsou statečnost, odvaha (andreia), sebeovládání (umírněnost), pokud jde o tělesné potížitky (sofosyné), štědrost (eleutheriotes), nádhra (megaloprepeia), sebeúcta či hrdost (megalopsychia), nepojmenovaná ctnost charakterního chování i v nevýznamných věcech, vlídnost (praotes), přátelská náklonnost (filia), věrnost, duchaplnost (eutrapelia), spravedlnost (dikaiosyné). Existují dva středové³⁾ city, skromnost a spravedli-

vé rozhořčení, které nejsou ctnostmi, neboť jsou dány povahou a měly by být považovány spíše za vlastnosti. Rozumovými ctnostmi jsou epistémé, „vědecké“ poznání toho, co je zákonité, osvojené na základě demonstrace; nous, inteligence neboli intuitivní rozum; fronesis, praktická rozumnost; techné, zručnost, umění; sofia, moudrost; teoretická dokonalost, v níž jsou spojeny epistémé a nous.

Aristotelovo pojetí středu vyžaduje, aby ctnosti často (ačkoli ne vždy) ležely mezi extrémní chování. Například ctnost odvahy leží mezi bázlivostí a ukvapeností. Je proto nemožné chovat se odvážně bez toho, abychom chápali, co by bylo v konkrétním kontextu unáhlené a co zbabělé. To staví člověka do pozice, kdy se musí ctnostem učit prostřednictvím praktikování, pozorování a srovnávání. Činí-li tak, může dospět k pochopení dobrého a zdařilého či ctnostného života. Právě to, že si osvojí dobrý a spravedlivý život, člověka uschopňuje k posuzování. Praktická rozumnost – fronesis – je rozumová ctnost posuzování ohledně toho, co je ctnostné. Pro praktické posuzování neexistují žádná pravidla, neboť podle Aristotelova pojetí ctností závisí, zda to či ono je dobré a správné, na dané situaci a na souvislostech. Zde stojí za to zdůraznit, že shoda ohledně ctností nezavazuje lidi k univerzálnímu prostředku, jehož prostřednictvím by je měli praktikovat. Je zapotřebí úsudku.

Dunne (1999) vysvětluje, že ačkoli fronesis je rozumovou ctností, praktické rozumnosti nelze dosáhnout bez toho, co nazývá etickou ctností a co je výše zmiňováno pod pojmem ctnost morální. MacIntyre (1985: 149–150) tuto myšlenku rozvíjí: „Ctnosti jsou nejen tendence určitými způsoby jednat, ale rovněž určitými způsoby cítit. Jednat ctnostně ... znamená jednat na základě náklonnosti zformované pěstěním ctností. ... (Vzdělaný vykonavatel morálky) koná to, co je ctnostné, protože je to ctnostné. Právě to odlišuje praktikování ctností od uplatňování některých vlastností, které nejsou ctnostmi, ale spíše jejich náznakem.“

Ctnostné chování je více než jen projevem konkrétních vlastností. Tím, že člověk jedná ctnostně, vytváří svým jednáním hodnotu, což jej vede blíže k eudaimonii.

Neexistují-li pravidla ohledně ctnostného chování, neboť praktický rozum velí, aby usuzování probíhalo v rámci určitých souvislostí, je logické, že ze ctností nevyplývá povinnost. Aristotelovy etické teorie nemají být chápány z deontologického hlediska, ale spíše z hlediska areté. V etice ctností: „posuzovat podle areté znamená hodnotit nejen činy člověka nebo druh jeho činů, ale hodnotit i jeho morální pohnutky, jeho osobnost, záměry a motivy“ (Steutal a Carr, 1999: 7–9). Při praktikování ctností se pozornost soustřeďuje na to, co je konkrétní a závislé na souvislostech. Vzhledem k tomu, že mnohé v sociální práci je konkrétní a závislé na souvislostech, zdá se být praxe ctností atraktivní. Ovšem praxe ctností není obvykle spojována se současným profesním nebo osobním konáním, což je důsledkem toho, že v teorii politiky a morálky dominuje liberalismus. Bližší analýza MacIntyrová soudobého přepracování etiky ctností však zdůrazňuje potenciál pro praxi ctností. Mohlo by být velkým přínosem zejména v oblastech souvisejících se sociální péčí.

MacIntyrove chápání ctností

MacIntyre (1985: 204) zaujímá přesvědčení, že v moderních společenských a filozofických souvislostech je obtížné pojmut ctnosti, protože tyto souvislosti „působí, že život každého člověka je rozparcelován na spoustu segmentů, z nichž pro každý platí vlastní normy a způsoby chování“. Podle MacIntyry postrádá lidský život v moderních sociálních a filozofických souvislostech spojitost. Morální argumenty před osvícenstvím, od starověku a antiky „zahrnují alespoň jeden centrální funkční koncept, koncept člověka, který má podle tohoto chápání zásadní podstatu a zásadní cíl či funkci; a tehdy a teprve tehdy, když byla klasická tradice se svou uceleností do značné míry zavržena, mění se povaha morálních argumentů, takže na ně začíná být v nějaké podobě vztahována zásada ‚nevyvozovat na základě premisy, že něco ‚je‘, závěr ohledně toho, co ‚by se mělo‘“ ... Aristoteles vychází ve svém bádání v oblasti etiky z toho, že vztah ‚člověka‘ k ‚žít dobrý život‘ je analogií vztahu ‚harfistky‘ k ‚hrát dobře na harfu‘“ (MacIntyre, 1985: 11–12).

Osvícenství má podle něj přístup pouze k ochuzené slovní zásobě z oblasti morálky, což vede nejen k neřešitelnému rozhodování mezi faktem a hodnotou, ale i k odtrženosti člověka od jeho rolí. Takový koncept člověka „přestává být funkčním konceptem“ (1985: 59). MacIntyre se obává, že kvůli oddělenosti mezi faktem a hodnotou je morální úsudek nespravedlivý a konstatování skutečností ústí v emotivismus, který pak definuje takto: „Emotivismus je doktrína o tom, že veškeré hodnotící úsudky, a ještě konkrétněji veškeré morální úsudky, jsou pouhým vyjádřením našich preferencí, postojů a pocitů, neboť ze své podstaty souvisí s morálkou či hodnocením... Morální úsudky, tím, že jsou vyjádřením postojů a pocitů, nejsou ani pravdivé, ani nepravdivé; a shodu ohledně morálních úsudků, je-li vůbec možná, nelze zajistit pomocí jakéhosi ne-rationálního působení na emoce či postoje těch, kdo s námi nesouhlasí. Morální úsudky používáme nejen k vyjádření vlastních pocitů a postojů, ale právě i k takovému působení na druhé.“ (1985: 12.)

Emotivismus se mohl objevit a přežít pouze v individualistickém, vědecky racionálním prostředí, kde jsou fakt a hodnota dualistickými protiklady. Namísto toho, jaká by mohla či měla být, chápe morální a sociální teorie v moderní době lidskou přirozenost takovou, jaká je. Neboť se zdá, že proti takto chápané morálce nelze nic namítnout. Současně s tím se jedinec stává nejdůležitějším prvkem sociální teorie. Moderní koncept člověka je nezávislý na sociálních a politických souvislostech. Emotivistický subjekt se vynořuje v podmínkách, které jsou plodem těchto dvou hnutí, a nevyhnutelně ústí v to, že jedinec chápe sám sebe jako morální autoritu. Tato individuální morální autorita je ztělesněna v individualistických výkladech morálky, s nimiž se lze setkat v liberální teorii: „primární jsou jednotlivci a společnost sekundární, a vymezení zájmů jednotlivce je nezávislé na budování jakéhokoli morálního a sociálního svazku mezi nimi“ (MacIntyre, 1985: 250). To je podstatně odlišné od Aristotelova pojetí morálky, kde se hodnotí jak motivace jednotlivce, tak jeho příspěvek komunitě, v jejímž kontextu je morálka vnímána. Pro MacIntyru je stejně jako pro Aristotela důležitý pojem telos, a emotivismus předem vylučuje, aby telos byl pochopen.

Když MacIntyre říká, že emotivismus je nevyhnutelným plodem osvícenského projektu, snaží se ukázat nejen to, že morální filozofii se v průběhu tří posledních staletí nepodařilo nabídnout „žádnou ucelenou racionálně obhajitelnou formulaci liberálně individualistického hlediska“ (1985: 259), ale poukazuje také na zásadní nedostatky moderních společenských věd. Tím v podstatě říká, že od dob osvícenství začíná být člověk chápán zvláštním způsobem: tvrdí, že člověk je moderní vynález. Během osmnáctého a devatenáctého století se postavením člověka začalo zabývat bádání, které usilovalo o jeho oddělení od morálky. Například psychologie, sociologie, ekonomika a politické vědy, které v této době všechny svými kořeny pevně tkví v pojmu vědecké racionality, usilují nejen o pochopení lidského chování a postavení, ale pro konkrétní chování či stavy postupně předpovídají a/nebo předkládají racionální terapeutické postupy. Zatímco bádání, prognózy či dokonce terapie mohou být spojeny s jistým dojmem změny charakteru morálky, toto úsilí sociálních vědců je morálně ospravedlnitelné pouze v rámci moderní vědecké racionality, která svou existenci může podložit odkazem na metapříběh. Ve své práci ukazuje rozvoj takzvaných humanitních věd a to, jak pro udržení své pozice investují do emotivismu. Profese jako poradenství a řízení tedy pramení z emotivistického, vědecky racionálního pojetí člověka, a žádné z těchto rolí nepřísluší zapojovat se do debaty o morálce (1985: 28–30). MacIntyre (1985: 31–32) ovšem zásadním způsobem osvětluje řadu změn v tom, jak se k lidskému postavení vyjadřuje filozofie: „Pro specificky moderní subjekt, ten subjekt, který jsem já nazval emotivistickým, neexistují žádné meze ohledně předmětu jeho posuzování, neboť tyto meze by mohly pocházet pouze z racionálních kritérií pro posuzování a ... emotivistickému subjektu jakákoli taková kritéria chybějí. Kritizovat se dá vše, a to z jakéhokoli stanoviska, které subjekt zaujal, včetně volby stanoviska subjektu. Právě v této schopnosti subjektu vyhnout se jakékoli nutné identifikaci s jakýmkoli konkrétním možným stavem věcí někteří moderní filozofové ... spatřují esenci morálního jednání. Jednat morálně z tohoto pohledu znamená právě schopnost zachovat za všech okolností odstup od jakékoli situace, v níž se daný člověk ocitá, od jakékoli vlastnosti, kterou může mít, a posuzovat ji z čistě univerzálního a abstraktního hlediska, které je zcela oddělené od veškerých sociálních specifik... Tento demokratizovaný subjekt, který nemá žádný nutný sociální obsah a žádnou nezbytnou sociální identitu, může potom být čímkoli, může na sebe vzít jakoukoli roli nebo zaujmout jakékoli stanovisko, neboť je sám o sobě a sám pro sebe ničím.“

MacIntyre tvrdí, že moderní sociální vědy mají na výběr ze dvou subjektů, které jsou jim k dispozici. Za prvé: „subjekt jako zcela odlišný od jakékoli konkrétní sociální role, kterou by mohl zaujmout“ (1985: 32), jak se odráží v Sartrově práci z třicátých a čtyřicátých let dvacátého století. Nebo, za druhé, v pracích, jako například Goffmanova, které „oproti tomu zredukovaly subjekt na něco, co hraje svou roli, s argumentem, že subjekt není více než ‚kolíček‘, na němž visí šaty sociální role“ (1985: 32). V žádném z těchto pojetí subjektu není patrná spojitost příběhu. Vědy zabývající se chováním proto tíhnou k tomu, že se snaží identifikovat chování před

pohnutkami, názory a prostředím a nezávisle na nich, čímž vzniká dojem, že je skutečně možné oddělit jednání od jeho sociálních a filozofických souvislostí. Moderní vědecké poznání vylučuje narativní popis jednoty lidského života.

Ačkoli může být pravdivý výrok, že v rámci sociálních věd bývá upřednostňováno vědecké racionální poznání a narativní popisy jednoty subjektu jsou nasnadě, a dokonce přetrvávají. MacIntyre vybízí k prozkoumání způsobů, jak příběhy propojují narození s životem a smrtí (1985: 205). Tvrdí, že přemýšlet o subjektu formou příběhů je „přirozené“ (1985: 206). Mínil tím, že lidské chování není možné chápat nezávisle na pohnutkách dané osoby a že pohnutky není možné pochopit nezávisle na tom, co nazývá „dějištěm“ (1985: 206). Právě toto dějiště vytváří kontext příběhu, protože ať je jakékoli, má historii, jejímž prostřednictvím se jednání onoho člověka stává srozumitelným. Ovšem chování může příslušet k více než jednomu dějišti. Z krátkodobého hlediska může například člověk zpívat ve sboru proto, že ho baví zpěv nebo se přátelí s některým členem sboru nebo proto, že to dobře působí na jeho zaměstnavatele, který sbor sponzoruje. Tyto krátkodobé pohnutky ovšem mají smysl až v porovnání s dlouhodobými pohnutkami. Dlouhodobější pohnutkou může být vést sbor, být povýšen v práci nebo se dostat do významnějšího sboru nebo do sboru, kde je více lidí, s nimiž je možné chodit. K pochopení dějiště je tedy zapotřebí historie příběhu (1985: 208). Z toho podle MacIntyry vyplývá, že „neexistuje žádné ‚chování‘, které by bylo možno identifikovat před pohnutkami a nezávisle na nich“ (1985: 208). Naše chování souvisí s příběhem minulé a budoucí pohnutky. A z toho tudíž vyplývá, že moderní sociální vědy, které oddělují chování od pohnutek, se dopouštějí zásadního omylu.

Jednota života je jednotou, k níž se dospívá prostřednictvím příběhu, ale jednota morálního života je snahou odpovídat „slovem i činem“ na otázky o tom, co je dobré pro vlastní osobu a co je dobré pro člověka. Jinými slovy: „Jednota lidského života je jednotou pátrání po příběhu“ (1985: 219). Pro MacIntyru má takováto výprava dva zvláštní rysy. Zaprvé, pátrání nelze zahájit bez „pevné koncepce toho, co je konečný telos“ (1985: 219). Za druhé je to průběh pátrání – zvládání nebezpečí, rizik, pokušení a svodů – co nakonec dodává pátrání smysl. Ctnosti jsou tudíž oporou tohoto procesu, neboť vedou k rozvoji poznání vlastního subjektu i dobra. Tento popis rozvíjí proto, aby mohl konkrétně popsat význam příběhu v životě nás všech, který je životem závislým. Díky vysvětlení, že každý je vystaven závislosti, opětovně zdůrazňuje hodnotu příběhů, spočívající v tom, že se dozvídáme o sobě samých a o dobru: „Dokonce i tehdy, jsme-li postiženi do té míry, že se nemůžeme účastnit užitečné činnosti, jsou nám druzí stále povinováni, a my jim, onou pozornou péčí, bez níž bychom ani my, ani oni neměli přístup k tomu, co se jeden od druhého můžeme naučit. Učíme se, co je pro nás společně dobrem, a dokonce i to, co je individuálním dobrem pro každého z nás, a to nikoli primárně a nikdy pouze teoretickou reflexí, ale prostřednictvím všedních činností, které sdílíme, a prostřednictvím posuzování možností, které z těchto činností vyplývají.“ (MacIntyre, 1999, 135–136.)

Porozumění potřebám druhých, ať už více či méně závislých než my, stejně tak

zjišťování, co je naším společným dobrem, vychází najevo prostřednictvím příběhu. Z východiska, že dialogický charakter příběhu je popisem dobra, mohou vyplynout takové možnosti konání ctností, které nás oprostí od výhradního zaměření na profesionalizaci v chápání lidského dobra. Toto pojetí tedy může být atraktivní pro pracovníky v oboru sociální péče, pro jejich klienty a pro akademiky. MacIntyreův popis ctností ovšem naznačuje, že v souvislostech současné doby existuje tendence opírat se o narativní popis dobra, a že tudíž v rámci sociální práce zbývá nevyužitý prostor pro konání ctností. Pro rozvinutí popisu ctností v kontextu sociální práce je však rozhodující objasnit, co MacIntyre rozumí praxí.

Praxe v kontextu ctností

Již bylo naznačeno, že práce v oblasti sociální péče nemusí být závislá na moderním pojetí racionality a subjektu, je-li připravena vstoupit do debaty o praktikování ctností. Praktikování ctností vyžaduje rozvinutí praktického uvažování, které respektuje tradice stejně jako specifickou a závislost na souvislostech. Navíc, morální rozhodování se mění podle historické a kulturní epochy, ale současně je obohacováno tradicemi zahrnujícími z morálního hlediska ucelený popis praxe ctností. A zde MacIntyrove chápání a způsob používání termínu praxe dále objasňují, co to znamená praktikovat ctnosti. Praxi definuje takto: „Jakákoli koherentní a komplexní forma společensky etablované kooperativní lidské činnosti, jejímž prostřednictvím jsou vnitřní dobra této činnosti uskutečňována v průběhu snahy o dosažení oněch standardů výtečnosti, které této formě činnosti přísluší a které jsou pro ni částečně rozhodující, s tím výsledkem, že lidská moc dosáhnout výtečnosti a lidské chápání účelů a dober v ní obsažených, se systematicky rozšiřují.“ (1985: 187.)

Praxe jsou součástí tradic. Praxe se rozvíjejí prostřednictvím uplatňování tradic a jejich hodnocení. MacIntyre (1985: 221) podotýká, že „praxe mají vždy dějiny ... to, jaká je praxe, vždy závisí na způsobu jejího chápání, který byl předáván často po mnoho generací“. Vnitřní dobra se proto rozvíjejí též prostřednictvím odkazu na tradice.

Není pravděpodobné, že by proces profesionalizace situovaný v moderní době měl k dispozici mnohé, pokud vůbec nějaké, tradice, z nichž by mohl čerpat. Takovéto tradice lze pravděpodobněji nalézt v dobrovolné činnosti. MacIntyre zmiňuje význam, jaký má používání srovnávacích studií při zkoumání různých způsobů, jak komunity „někdy spěly k lepšímu a někdy k horšímu“ (1999: 143). Provedením komparativní studie vyjde najevo „rozmanitost sociálních forem, v jejichž rámci je možné institucionalizovat sítě dávání a přijímání a rozmanitost způsobů, jak lze tyto sítě udržovat a posilovat nebo oslabovat či ničit“ (1999: 143). Tím, že čerpají z tradic, rozvíjejí komunity pochopení dober, která jsou vlastní praxi ctností. Dobrovolnou činností ve smyslu, jak ji chápe, jsou sítě poskytování a přijímání péče. Ctnosti péče usilují především o hodnocení vnitřních dober těchto praxí.

MacIntyre používá výraz „realization of internal goods“ (uvědomění si/uskutečňování vnitřních dober) ve dvou zvláštních významech. Zaprvé, některá dobra lze

uskutečňovat pouze v rámci konkrétní činnosti. Například vnitřní dobra hry šachu popisuje jako „jistou vysoce specifickou analytickou dovednost, strategickou představivost a náruživost soupeřit“ (1985: 188). Ačkoli by se tyto dovednosti daly obecně označit jako dovednosti například marketingového manažera; člověk, který je marketingovým manažerem, by nemohl být schopným šachistou pouze na základě přenosu dovedností, které si osvojil v marketingu. Pochopení šachu, nutné k tomu, aby se člověk stal vynikajícím hráčem, a jeho vnitřních dober lze dosáhnout pouze hrou.

Za druhé, vnitřní dobra „je možné určit a poznat pouze na základě zkušenosti získané konáním dané praxe. Ti, jimž chybí odpovídající zkušenosti, nejsou tudíž kompetentní posuzovat vnitřní dobro“ (1985, 188–189). Jinými slovy ten, kdo sám nehraje šachy, by nemohl posuzovat analytické schopnosti a strategickou představivost hráčů šachu. Člověk se stává schopným posuzovat úroveň výtečnosti v šachu nebo v jakékoli jiné praxi pouze tím, že si tuto praxi osvojí a vědomě usiluje o dosažení „standardů výtečnosti a dodržování pravidel, jakož i o dosažení dober“ (1985: 190). Například hráčka tenisu může být obdivována pro své bohatství a sociální status, ale to jsou vzhledem k praxi tenisu externí dobra. Praktikující komunita posuzuje tenistčinu zdatnost s raketou. Posuzována z hlediska toho, zda jsou, či nejsou vynikající, mají být interní dobra praxe, nikoli dosažení externích dober.

Frazer a Lacey (1994: 267) namítají, že MacIntyrovu pojetí praxe „s sebou přináší konkrétní problém, jak se vyrovnat s existencí špatných praxí“. Naznačují, že feministkám se MacIntyrovu pojetí praxe nelíbí proto, že se podle nich odpovídajícím způsobem nezabývá normativními praxemi, které mají sociální kořeny a které dále zvyšují podřízenost žen mužům. To je třeba posoudit. Frazer a Lacey vyjadřují znepokojení mnohých, včetně feministek, v souvislosti s činy, které poškozují ženy, jako jsou například „znásilňování, týrání, patologizace a medikalizace nespokojenosti žen s dělbou práce z hlediska pohlaví, nerovné a nespravedlivé rozdělování jídla a práce“ (Frazer a Lacey, 1994: 267). Pro Frazera a Laceyho spočívá podstata problému v MacIntyrově nedostatečném teoretickém rozboru moci a analýze vztahů z hlediska moci (Frazer a Lacey, 1994: 275).

MacIntyre se tyto nedostatky snaží vyjasnit v práci *Dependent Rational Animals* (1999: 102). Říká: „Institucionalizované sítě poskytování a přijímání jsou vždy zároveň strukturami nerovného rozložení moci, strukturami dobře zkonstruovanými tak, aby toto rozložení maskovaly a chránily zároveň. S účastí na těchto sítích je tedy vždy svázána možnost viktimizace a vykořisťování, která je často i skutečností. Pokud si to dostatečně neuvědomujeme, naše posuzování a úvahy se závažným způsobem dostanou na scestí. Ctnosti, jichž je nám zapotřebí jak pro dosažení našich vlastních dober, tak pro dosažení dober druhých prostřednictvím účasti v takovýchto sítích, jsou opravdovými ctnostmi pouze tehdy, jsou-li při jejich vykonávání brány v úvahu rozložení moci a rizika zneužití, k nimž je její uplatňování náchylné. Zde, jako kdekoli jinde v našich životech, se musíme učit žít zároveň s tvrdou skutečností moci i jí navzdory.“

Praktikování ctností není prosto politického kontextu – morální primát náleží

praktikování politiky. Chápeme-li politiku jako ústřední praxi komunity, neodmyslitelně s ní souvisí analýza mocenských vztahů: chápání politiky postrádající analýzu moci nemůže být smysluplným chápáním politiky (Goodwin, 1992: 4). Jak zdůrazňuje MacIntyre, je mnoho myslitelů, kteří se zabývali posuzováním a analýzou mocenských vztahů, mezi nimi Foucault. Požadavek kladený na sociální vztahy spočívá podle MacIntyry v analýze účelu moci. Moc v kontextu vztahů souvisejících s péčí (čili jako součást praxe politické komunity) by měla „sloužit cílům, na něž jsou orientována pravidla dávání a přijímání“ (1999: 103). Analýza moci není potom jen pochopením či odpovědností jedince, ale hlavní starostí komunity. Frazer a Lacey vyjadřují mimo jiné obavu, že praxe v té podobě, jak ji nastiňuje MacIntyre, může být zároveň nepostižitelná a vylučující (Frazer a Lacey, 1994: 275), čímž nastiňují svůj požadavek, aby jádrem praxe ctností byla analýza mocenských vztahů. To ovšem není důvodem pro zavržení praxe ctností a oba autoři o to ani neusilují (1994: 279–280).

Důraz, který kladou na potřebu analýzy mocenských vztahů, podtrhl význam dialogu pro rozvoj chápání praxe ctností. Tématem, na které upozorňují, jsou úkony darování. Přijetím darů se badatelům dostává příležitosti kultivovat své chápání a zohlednit lišící se hlediska druhých – malé příběhy. To samozřejmě není zárukou, že příspěvek nějakého člověka do debaty bude považován za podstatný. Člověk musí být silný a vytrvalý, mají-li jej slyšet ti, kdo jsou považováni za mocné a erudované. Mnoho žen a lidí s jinou barvou pleti než bílou až příliš dobře ví, jak často jsou jejich úhel pohledu a zkušenosti marginalizovány. Je tedy zapotřebí, aby praxe ctností obsahovala pochopení podstaty a místa komunikace a ducha a záměru dialogu, společně s analýzou moci. Praxe tedy jasně vyžaduje komunikaci. Podstata a způsob komunikace jsou určeny ctnostmi dober obsažených v praxi. Pro Aristotela představovalo sdílené usilování o vnitřní dobro definici přátelství. Pro MacIntyru je sdílené úsilí o vnitřní dobro sdílenou praxí (1985: 191). Ovšem pro MacIntyru obsahuje sdílená praxe stejné ctnosti, které byly pro Aristotela důležité při definici přátelství – spravedlnost, odvahu, pravdomluvnost a důvěru. Debata v dnešních komunikacích by mohla objasnit tyto a další ctnosti (1985: 192). Charakter nelze hodnotit bez sociálního rozměru a s tím spojených ctností přátelství, družnosti a spravedlnosti (Steutal a Carr, 1999: 14–15).

Otázka „Proč bych měl být mravný?“ tedy obnáší nejen motivaci jednotlivce, ale i jeho příspěvek komunitě, v jejímž rámci je morálka zasazena do kontextu. Člověk, který se zabývá hodnocením činů a záměrů jiného, tak nečiní v izolaci a sám – existují morální zdroje, z nichž onen člověk čerpá, které obohacují jeho chápání a řídí jeho rozhodování. Tyto morální zdroje se odrážejí v tradicích, které se rozvinuly s časem, a vyjadřují kriticky ohodnocená přesvědčení a praxe, vědomostní zázemí a strategie (Bailin, 1998: 211–212). Supervize a osobní rozvoj mají tedy v profesionálním kontextu možnost rozvíjet se různými způsoby, představíme-li si tyto pojmy v kontextu lidského rozvoje prostřednictvím praktikování ctností. Je však třeba prodiskutovat a rozvážit, jaké by tyto tradice mohly být.

Poznání v etice ctností je tradiční narativní poznání. Praktikování ctností je ze své definice bohaté na tradice a narativní poznání. MacIntyre (1985: 194) poznamenává: „Vstoupit do praxe znamená vstoupit do vztahu nejen s těmi, kdo ji vykonávají v současnosti, ale také s těmi, kdo nás v praktikování předcházeli, zejména s těmi, jejichž úspěchy rozšířily dosah praxe do rozměru, který zaujímá v současnosti.“ Jedním z rysů narativního poznání je jeho schopnost dát prostor malým příběhům – neexistuje žádný metapříběh, na nějž musí narativní poznání odkazovat. Namísto toho je zde telos, který znamená „dobro celého lidského života“ (1985: 203) a je charakterizován ctností ucelenosti. Chápeme-li poznání jako tradiční a narativní, rozvoj poznání a porozumění implicitně vyžaduje sociální kontext.

Podílení se na praxi má ústřední význam pro založení a udržování praktikující komunity. Podílením se míní MacIntyre morální a politickou účast. Podílení se ovšem neznamená poddajnost. K jeho pojetí praktikující komunity neodmyslitelně patří předpoklad, že vyvstanou neshody ohledně praxe ctností a bude zapotřebí debaty o tom, co je ctnostné a co je špatné. Praktikující komunita bude posuzovat i podněcovat snahy o kultivaci praxe, „udržení pokroku“ a „kreativní reagování na problémy“ a čerpat z jiných praxí (1985: 190). Podobně nemusí praktikující komunita promíjet či omlouvat praktikování ctností nebo hájit názor, že je správné. MacIntyre (1985: 200) to shrnuje takto: „Skutečnost, že ctnosti je třeba nejprve definovat a vysvětlit vzhledem k pojmu praxe, tedy nijak neznamená schvalování všech praxí za všech okolností. To, že ctnosti – předem předpokládaná námitka – jsou definovány nikoli na základě dobré a správné praxe, ale praxe, neobnáší ani neimplikuje, že veškerá praxe tak, jak je ve skutečnosti prováděna v konkrétním čase a na konkrétním místě, by nepotřebovala morální kritiku. A zdrojů pro tuto kritiku není málo. Především není nic nedůsledného na tom, když se při kritice praxe odvoláváme na požadavky ctnosti ... (navíc) morálka ctností vyžaduje jako svůj protějšek koncept morálního práva. Praxe musejí splňovat jeho požadavky.“

Neshody jsou nevyhnutelné a rozdílné potřeby a zkušenosti různých kultur lze uspokojit „uznáním, že různé společnosti mají a měly různé kodexy pravdivosti, spravedlnosti a odvahy. ... Praxe by se potom mohly rozvíjet ve společnostech s velmi odlišnými kodexy; nemohly by se však rozvíjet ve společnostech, kde nejsou ceněny hodnoty“ (1985: 192–193). To by mělo být zajímavé pro každého, kdo si přeje uspokojit v rámci morálky a morálního rozhodování kulturní a historickou rozmanitost, a může tedy provést analýzu mocenských vztahů.

Závěr

Podle MacIntyry se úsilí občanů o dosahování ctností odvíjí od jejich sociálních a politických rolí. Samotnou společnost lze chápat jako soubor různých praxí, podílením se na nichž vznikají ctnosti, které umožňují dosahování konkrétních dober v závislosti na těchto praxích. MacIntyre používá koncept praxe k vysvětlení sdíleného chápání. Tím, že se zapojí do praxe, dosahují občané jejích vnitřních dober, a díky tomuto úsilí tudíž mohou dosahovat ctností, které jsou vlastní této praxi.

Právě prostřednictvím praktikujících komunit dochází k tomu, že ctnosti a dobra se stávají společně sdílenými, neboť v těchto komunitách se vytvářejí sdílené významy, které je sjednocují. Jinými slovy, komunity definují ctnosti praxe, a tím rozvíjejí sdílené významy. K morální základně komunity lze dospět prostřednictvím praxí. Jak MacIntyre sám naznačuje, jeho pojetí ctností „zahrnuje mnoho, ovšem velmi vzdáleně“, z toho, co ctnostmi chápal Aristoteles (1985: 200). MacIntyre chce nabídnout takové pojetí ctností, které lze praktikovat v současnosti.

V této fázi jde o budování takových forem místních komunit, v nichž bude podporována slušnost a intelektuální a morální život. ... A byla-li tradice ctností schopna přežít hrůzy minulých dob temna, máme stále důvody doufat (1985: 263).

Nyní je zapotřebí debaty, v níž pracovníci věnující se praxi sociální práce začnou identifikovat možné ctnosti v sociální práci; tradice, které pro ně mohou být zdrojem poznání a praktické moudrosti; a komunity, jejichž prostřednictvím by bylo možné hodnotit způsoby praktikování ctností, je-li praxi sociální práce skutečně možné chápat ve smyslu ctností. Pro ty, kterým záleží na tom, co je v oblasti praxe sociální práce partikulární a kontextuální (vyplývající ze situace), zejména pro ty, kdo uznávají, že morální rozhodování je ovlivněno kulturní a historickou rozmanitostí, skýtá praktikování ctností obohacující prvky, které stojí za další zvážení. Vzhledem k morálnímu a politickému kontextu sociální práce by chápání profesionálního rozvoje pracovníků v oboru sociální práce jako rozvíjení praktikujících komunit mohlo nabízet prostředí, kde by se nejen rozvíjela dobrá praxe, ale na první místo by se mohl dostat prospěch lidstva.

Použitá literatura:

- ARISTOTELES. *Nicomachean Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 1925.
- BAILIN, S. *Education, Knowledge and Critical Thinking*. In CARR, D. (Ed.) *Education, Knowledge and Truth: Beyond the Postmodern Impasse*. London: Routledge, 1998.
- BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*. Basingstoke: Macmillan, 1995.
- FRAZER, E., LACEY, N. *MacIntyre, Feminism and the Concept of Practice*. In HORTON, J., MENDUS, S. (Eds.) *After MacIntyre: Critical Perspectives on the Work of Alastair MacIntyre*. London: Polity Press, 1994.
- GOODWIN, B. *Using Political Ideas*. Chichester: John Wiley, 1992.
- HUGMAN, R., SMITH, R. *Ethical Issues in Social Work*. London and New York: Routledge, 1995.
- HUTCHISON, D. S. *Ethics*. In BARNES, J. (Ed.) *The Cambridge Companion to Aristotle*. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1995.
- MACINTYRE, A. *After Virtue*. London: Duckworth, 1985.
- MACINTYRE, A. *Dependent Rational Animals*. London: Duckworth, 1999.

- STEUTAL, J. **Virtues and Human Flourishing**. In CARR, D. (Ed.) **Education, Knowledge and Truth: Beyond the Postmodern Impasse**. London: Routledge, 1998.
- STEUTAL, J., CARR, D. **Virtue ethics and the virtue approach to moral education**. In CARR, D., STEUTAL, J. (Eds.) **Virtue Ethics and Moral Education**. London: Routledge, 1999.

Přeložila Dita Horká

¹⁾ Kontakt na autorku: e-mail: J.E.Prior@dundee.ac.uk.

²⁾ Hugman a Smith říkají, že tato kniha je rozdělena do tří částí, které následují po jejich vlastní úvodní kapitole. Jeden oddíl se věnuje problémům, které platí pro „sociální práci v jakémkoli prostředí a vzhledem k jakýmkoli uživatelům jejích služeb“ (s. 14), čímž odkazují na kapitoly o anti-rasismu, výzkumu v sociální práci a tématech, jako jsou důvěrnost, zodpovědnost a hranice vztahů. Druhý oddíl zkoumá „implikace různých ideologických a strukturálních hnutí“ (s. 14), tj. etiku anti-rasistické sociální práce a eticky aktivního sociálního pracovníka, feministickou etiku a managerialismus a etiku managementu. Závěrečná kategorie se týká témat politiky a praxe ve formě otázek altruismu v politice komunitní péče a toho, zda sociální práce může být zdrojem moci, či nikoli. Jedna kapitola o „zkušebních hodnotách“ není zahrnuta v žádném z těchto oddílů, přičemž se podle mého názoru jedná o přehlédnutí ze strany redaktorů.

³⁾ Aristotelovo užití termínu „střed“ je probíráno níže.

Sociální práce a média

Social work and the media

Abstrakt:

Text se věnuje vztahu sociální práce a médií. Popisuje tři roviny vztahu sociální práce a médií: zpravodajství o sociální práci, využívání médií k naplnění cílů sociální práce a profesní média. Podrobněji se zabývá na zpravodajství o sociální práci: popisuje způsob, jakým o ní referují tři vybrané české deníky.

Abstract:

The article is about the relation between social work and the media: media reporting on social work, using media to reach the social work aims and professional media. It looks particularly closely on the news coverage of social work: and describes the way three selected Czech dailies report on it.

Úvod

Masová média (hromadné sdělovací prostředky) se stala vlivnou součástí moderní společnosti a sociální pracovníci by to měli zohlednit ve způsobu své práce.

Média ovlivňují celkové uspořádání společnosti, dokáží přimět sociální instituce ke změně chování, formují veřejné mínění, posilují informovanost a vzdělanost svého publika, rozvíjejí nebo rozvracejí společenský konsenzus – a přímo či nepřímo tak zasahují do mnoha oblastí, v nichž se sociální pracovníci pohybují.

Pro názornost rozdělme styčné plochy sociální práce a médií do tří oblastí:

1.1 Sociální práce jako objekt mediálního zpracování

Většina lidí za celý svůj život nepřijde do přímého kontaktu se žádným sociálním pracovníkem či pracovnící a média jsou pro ni hlavním zdrojem informací o sociálních službách. Význam této skutečnosti potvrzuje výzkum Association of Directors of Social Services

Mgr. Milan Šveřepa¹⁾ vystudoval sociální práci na Univerzitě Hradec Králové. Pracoval s dětmi a mládeží a v komunitním centru. Podílel se na vytvoření standardů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, publikoval texty o práci s fotbalovými hooligans. Žije v Hradci Králové, vydává. www.socialnirevue.cz

(Woolf, 2001), který zjistil, že se postoj lidí k sociálním pracovníkům zásadně liší podle toho, zda s nimi mají osobní zkušenost. Kladné hodnocení pak vyjadřuje až 75 % lidí.

1.2 Média – nástroj dosažení cílů sociální práce

Média mohou být důležitým nástrojem ve snaze naplnit sociálně politické cíle (viz např. Tomeš, 1996), nebo je naopak podkopat, kupř. podporou či zastíráním společenské nerovnosti (Burton a Jiráček, 2001).

Sociální práce by měla reflektovat úlohu médií v moderní společnosti a umět je využít k dosažení svých cílů; při zlepšování informovanosti a při vzdělávání cílových skupin, v úsilí o změnu sociálního prostředí nebo jako prostředek komunikace s možnými uživateli sociálních služeb a budování veřejného obrazu profese.

1.2.a Vzdělávání veřejnosti a zlepšování přístupu k informacím

Reformní a poradenské paradigmata sociální práce (Navrátil, In Matoušek, 2001) zahrnují jako jeden ze způsobů pomoci potřebnému člověku zvýšení jeho vzdělanosti, resp. zpřístupnění informací potřebných ke zvládnutí obtížné životní situace. DuBois a Miley (1999) uvádějí mezi rolemi sociální práce také vzdělávání (či výchovu, education). Vzděláváním (výchovou) rozumí mj. „rozšiřování znalostí o sociálních problémech a souvisejících sociálních službách“ (DuBois a Miley, 1999: 262). Patří sem rovněž informování o sociálních otázkách či o společenské nespravedlnosti. Masová média jsou jedním z možných informačních kanálů (např. vedle komunitního vzdělávání). „Poskytnutí informací široké veřejnosti může podpořit rychlejší přístup lidí k formálním i neformálním zdrojům. Šíření informací vzdělává a napomáhá při preventivních opatřeních.“ (Tamtéž.)

1.2.b Úsilí o změnu sociálního prostředí

Sociální práce nejenže pomáhá jednotlivcům a sociálním systémům zlepšovat jejich sociální fungování, ale také mění sociální podmínky, aby chránily člověka nebo sociální systém před potížemi ve fungování (Navrátil In Sheafor, Horejsi a Horejsi, In Matoušek, 2001). Tento aspekt sociální práce zdůrazňuje především reformní paradigma, zaměřené na otázku společenské nerovnosti (Navrátil In Matoušek, 2001).

K zapojení sociálních pracovníků do přeměny sociálních podmínek zavazuje etický kodex americké asociace sociálních pracovníků (National Association of Social Workers' Code of Ethics): „Sociální pracovníci se mají zapojovat do sociálních a politických akcí, které se lidem snaží zajistit rovný přístup ke zdrojům, zaměstnání, službám a příležitostem, jež potřebují k naplnění svých základních lidských potřeb a k plnému rozvoji“ (In DuBois a Miley, 1999: 475). Sociální pracovníci by se podle kodexu měli angažovat v akcích za rozvoj příležitostí pro všechny, především pro potřebné, znevýhodněné apod. Měli by aktivně vystupovat proti jakékoli formě diskriminace či vykořisťování.

Přijme-li sociální práce tuto roli, bude potřebovat média a jejich schopnost ovlivňovat veřejné mínění a působit na společenské instituce.

1.2.c Budování veřejného obrazu a oslovení nových klientů

Narůstající konkurence v sociálních službách a nedobrý veřejný obraz sociální práce vyžadují od poskytovatelů služeb začít využívat public relations, neboli činnos-

ti v rámci vztahů s veřejností: „Důležitost vztahů s veřejností spočívá v tom, že pro organizaci je mnohem snazší stát se úspěšnou v dosahování vytčených cílů za podpory a pochopení veřejnosti, než pokud čelí všeobecnému nezájmu.“ (Klatovský, 2002.)

Další rovinou public relations je získávání nových uživatelů služeb, oslovení možných dárců nebo jiných podporovatelů. Ale také budování lepšího veřejného obrazu cílové skupiny, resp. větší informovanosti o ní a jejích potřebách (Franklin a Parton, 1991).

1.3 Profesní média

Odborný tisk, píše Philpot (In Franklin a Parton, 1991), má dvě hlavní funkce: Informovat veřejnost o dění v profesi, budovat její obraz. A reflektovat práci odborníků a poskytovat jim zpětnou vazbu. Odborný tisk je prostředkem k rozvoji pozitivních postupů a příkladů dobré praxe, k diskutování sporných otázek a vyjasňování úlohy sociální práce. Kvalitní profesní tisk může zlepšovat veřejný obraz sociální práce a posilovat identifikaci pracovníků s oborem.

2. Zpravodajství a sociální práce

Zpravodajství je mezi mediálními produkty obecně přikládán velký význam, neboť představuje vlivný zdroj informací a lidé mají tendenci to, co zpravodajství sděluje, považovat za reálný obraz událostí. Přitom zpravodajství je především mediální produkt (tedy zboží), jehož hlavním účelem je, aby si jej koupilo co nejvíce lidí a vlastník média měl zajištěný zisk ze své činnosti. „To, že zpravodajství představuje tak přesvědčivé zdání skutečnosti, lze vysvětlit tím, že zprávy ... jsou zpravidla tím jediným, s čím si musíme vystačit jako s představami o skutečnosti, která je mimo nám známé a námi dosažitelné prostředí.“ (Watson, In Burton a Jiráček, 2001: 237.)

Jsou to pracovníci médií – nikoli závažnost události samotné – kdo určuje, která zpráva je a není důležitá, zda se objeví ve zpravodajství, případně v jakém pořadí a podání. Média tzv. nastolují agendu: vybírají si, o čem budou referovat, a tím určují, co je důležité. Teorií nastolování agendy existuje několik, například teorie hlídacího psa, teorie upozorňování na nebezpečí nebo teorie morální paniky (viz níže) (McNair, 2004). „Pyšné motto ‘Všechny zprávy, které se hodí do novin’ inzeruje fakt, že zprávy jsou ve skutečnosti beletrií. Od počátečního výběru události, která má být zaznamenána, až po libovolný výběr článku, který bude čtenář číst, tu nacházíme velké množství volby v pohledu na svět jako na něco, co se hodí k otištění.“ (McLuhan, 2000: 272.)

Tento názor byl potvrzen i výzkumem, jenž provedla Glasgowská skupina pro výzkum sdělovacích prostředků (In Giddens, 1999); zjistila, že tvůrci zpravodajství jsou „strážnými“, kteří určují, jaké informace se k uživatelům (čtenářům, divákům, posluchačům) dostanou a jaké nikoli. Postoje těchto „strážných“ přitom odrážejí názory dominantních společenských skupin. (Více např. McQuail, 1999.)

Kritérii, jimiž se řídí rozhodování pracovníků médií o důležitosti událostí – a tedy o jejich zařazení či nezařazení do zpravodajství –, vyjadřují tzv. zpravodajské hodno-

ty. „Zpravodajské hodnoty označují soubor kritérií, jimiž média poměřují zpravodajskou přijatelnost událostí a zpravodajskou vhodnost jejich zpracování“ (Burton a Jiráček, 2001: 240).

Zpravodajské hodnoty jsou obecné (jakou závažnost události novinář přikládá) a zpracovatelské (jak se dá událost v daném typu média pojmout, zpracovat). Kombinace těchto faktorů pak určuje, která událost překročí „práh novinářské pozornosti“ a stane se předmětem zpravodajství. Pokud se masové médium jednou rozhodne pro určitou událost, má tendenci i následně zdůrazňovat její význam (Burton a Jiráček, 2001).

Některé obecné zpravodajské hodnoty podle Burtona a Jiráčka (2001):

- Výskyt (frekvence). Doba trvání události a pracovní tempo média. Čím je událost kratší a čím lépe zapadne do rytmu média, tím je možnost jejího zpracování vyšší. (Tisková konference v deset dopoledne se do zpráv dostane spíš, než kdyby byla uspořádána v šest hodin odpoledne.) Důležité je časové ohraničení; událost s jasným začátkem a koncem je zpravodajsky hodnotnější než událost, u níž je konec těžké určit – běžná činnost sociálního pracovníka je dlouhodobá, z pohledu zpravodajství časově neurčená, a tudíž málo zajímavá.

- Blízkost. Větší šanci na zpravodajské zpracování má událost, která se stala v kulturně blízkém kontextu. Pokud tento prvek chybí, média se jej snaží uměle navodit.

- Jasnost (jednoznačnost). Přednost mají zprávy, kde je předem jasné rozdělení rolí; ten je zlý, ten hodný.

- Jednoduchost. Média přitahují jednoduché události. (Proto budou častěji referovat o případech selhání sociálního pracovníka, neboť tam je situace jednoznačná – pochybil v tom a v tom. Popsat běžnou činnost sociálního pracovníka a jeho úspěchy je pro média mnohonásobně těžší.)

- Novost. Nová událost je důležitější než stará.

- Průběžnost (kontinuita). Pokud byla nějaká událost v médiích, a publikum o ní tedy již něco ví, stává se zpravodajsky hodnotnější a může být zpracovávána delší dobu (aniž se musí dále vyvíjet).

- Možnost dalšího vývoje. Slibuje-li událost další vývoj, gradaci a rozuzlení, je zpravodajsky hodnotnější. (Případy týrání dětí, v souvislosti se sociální prací často mediálně pokrývané, jsou ukázkovým příkladem. Mají nejen dramatickou počáteční událost, ale dá se u nich očekávat další – navíc snadno předvídatelný – vývoj; vyšetřování případu, soud, umístění dětí do ústavu apod.)

- Vztah k elitám, ať už osobám nebo třeba elitním státům či organizacím.

„Zpravodajství je zpravidla zpracováno tak, aby jako součást dominantní interpretace (preferovaného čtení) nabízelo postoje, názory a hodnocení převažující či akceptované v dané cílové skupině. V případě vskutku masových médií to znamená, že půjde o postoje, názory a hodnocení převažující v dané společnosti – například převažující představy o rozdělení moci. Jinými slovy, média nabízeným preferovaným čtením podporují a posilují dominantní ideologii dané společnosti.“ (Burton a Jiráček, 2001: 286.)

Způsob zpracování události může předjímat to, jak bude sdělení přečteno – tzv. preferované čtení. Média tak ovlivňují nejen výběr událostí, o nichž budou referovat, ale i to, jaký význam jim má publikum přikládat. Tento význam se odvíjí od mnoha faktorů, například výběru témat, normality a deviace, kultury a subkultury, rodu, věku a dalších (viz Burton a Jiráček, 2001).

2.1 Morální panika, zpravodajství a sociální práce

Jak už bylo řečeno, existuje několik různých teorií nastolování agendy, tj. způsobu, jímž média vybírají a předkládají témata, o nichž budou ve svém zpravodajství referovat. Jednou z nich je tzv. teorie morální paniky. Franklin a Parton (1991) došli k závěru, že morální panika je vůbec nejtypičtější způsob, jímž britská média přinášejí nová témata týkající se sociální práce.

Pojem morální panika (moral panic) zavedli v sedmdesátých letech minulého století sociologové Cohen a Young. Morální panika popisuje masovými médii vyvolané veřejné znepokojení nad některými jevy. Znepokojení je přitom daleko vyšší, než by odpovídalo skutečné závažnosti daného jevu (McNair, 2004).

Franklin a Parton (1991) doplňují, že morální panika znamená stav, kdy jsou – zdánlivě nebo skutečně – tradiční společenské hodnoty a instituce ohroženy pod tlakem tzv. „lidových ďáblů“. Média přitom hrají klíčovou roli jak ve vyvolání, tak v soustavném udržování paniky ve společnosti. Jsou to právě média, kdo označí určitou sociální skupinu za „lidové ďábly“ a snaží se ji izolovat od zbytku společnosti.

Média přisuzují sociálním skupinám nálepky, skrze něž je veřejnost vnímá a posuzuje. Do hry vstupuje klasické rozdělení na hrdiny a slabochy; na my a oni. My znamená většinová veřejnost – včetně médií jakožto hlasu lidu. Oni jsou skupina nebezpečně jiná, podezřelá (Golding a Middleton, In Franklin a Parton, 1991).

Franklin a Parton píší, že mediální zpracování britské sociální práce vykazuje všechny znaky zmíněné výše. Britská sociální práce se velmi potýká se svým negativním mediálním obrazem: masová média upírají svou pozornost na špatné zprávy a dobrým se nevěnují.

Preferování špatných zpráv z oblasti sociální práce znamená, že smrt jednoho dítěte připoutá mediální pozornost mnohem pravděpodobněji než úspěšná péče o tisíc jiných. Běžná činnost sociálního pracovníka trvá měsíce a roky, nevytváří žádné „události“, což ji dělá mediálně neuchopitelnou (Franklin a Parton, 1991).

3. Obraz sociální práce ve vybraných českých tištěných médiích

Ve vztahu sociální práce a masových médií hraje významnou úlohu způsob, jakým je sociální práce v médiích zobrazována. Podívejme se proto na tři významné české deníky:

- Jak často píší o sociální práci?
- Která témata z oblasti sociální práce zobrazují?
- Na co se v těchto zprávách primárně zaměřují, jaký je způsob nastolování těchto témat?
- V jakých rolích zde vystupují sociální pracovníci?

Zvolil jsem deníky Mladá fronta Dnes, Právo a Lidové noviny vydané v září až listopadu 2003²⁾, konkrétně jejich domácí zpravodajství a komentáře (nejsou tedy zahrnuty regionální rubriky, přílohy a magazíny).

Základní technika výzkumu je kvalitativní obsahová analýza dokumentů. Technika obsahové analýzy dokumentu má oporu v metodě kvalitativní analýzy s logicko-lingvistickými aspekty a hermeneutickými přístupy.

Výslovně o sociální práci hovoří pouze minimální množství textů. Vycházím proto z toho, že se sociální práce týkají takové zprávy, v nichž se a) nějakým způsobem objevují lidé nebo instituce v roli poskytovatelů sociální práce (sociálních služeb) nebo kde se b) hovoří o systému sociální péče (pomoci).

3.1 Mladá fronta Dnes

Mladou frontu Dnes čte 1 154 000 lidí, z toho čtyřicet pět procent tvoří ženy (Media Projekt 2003).

Za sledované období vyšlo v Mladé frontě Dnes celkem čtyřicet pět článků týkajících se sociální práce. Nejvíce z nich (23) bylo o sociálně právní ochraně dětí (péče o dítě, odebrání do ústavů atd.).

Články se většinou zaměřují na událost, do které jsou buď sociální pracovníci/pracovnice zapojeni jako účastníci, nebo se k ní vyjadřují v úloze odborníků. Hodnocení, která se k těmto rolím pojí, jsou v neutrálních nebo mírně pozitivních hodnotách. V textech, které se věnovaly přímo úloze sociální práce, bylo její hodnocení spíše až zcela negativní.

V rozboru se také ukázalo značné množství textů, které vznikly jako odezva na public relations aktivity neziskových organizací poskytujících sociální služby.

Přestože zde hovoříme o sociální práci a sociálních pracovnících, taková označení se objevují pouze v minimu článků. Většinou musíme sociální pracovníky hledat pod jinými pojmy, například pracovnice péče o dítě, streetworker, koordinátor projektu a další.

3.2 Právo

Deník Právo čte v průměru 647 000 lidí denně (Media Projekt 2003).

Ve sledovaném období vyšly v domácím zpravodajství a na komentářové straně deníku Právo celkem dvacet dva články spojené se sociální prací.

Deník Právo má ze všech sledovaných tiskovin nejširší záběr témat souvisejících se sociální prací, ovšem většinu z nich zmiňuje pouze jedním textem, často spadajícím do kategorie public relations článků.

Velký prostor poskytuje tématům o sociální práci na své názorové stránce. Pracovníci různých neziskových organizací se zde vyjadřují k událostem nebo jevům, které souvisí s jejich činností. Tyto komentáře většinou vyznívají pro sociální práci negativně a ve srovnání s ostatními deníky je síla záporného hodnocení větší.

Hlavním obsahem zpráv jsou v Právu, stejně jako v jiných novinách, určité události (domácí násilí, týrání atd.), k nimž se až následně připojuje souvislost se sociální prací.

V textech věnovaných primárně sociální práci zazněly spíše negativní informace

o jejím fungování (ve smyslu neschopnosti dosáhnout stanovených cílů).

3.3 Lidové noviny

Podle Media Projektu 2003 čte Lidové noviny denně celkem 323 000 lidí.

V Lidových novinách otiskli od září do listopadu 2003 celkem patnáct článků souvisejících se sociální prací.

Lidové noviny ve svých textech používají často označení „sociální pracovníce/pracovník“. To je v ostatních denících spíše výjimkou.

Proti dvěma předchozím deníkům také přinesly více pozitivně laděných materiálů o sociální práci a – což je zcela výjimečné – věnovaly se v nich primárně tomu, co sociální práce dělá. V ostatních textech platí stejné schéma, jako jinde; noviny informují o události, a k té se případně pojí něco o sociálních pracovnících.

Lidové noviny rády pracují s pojmem „odborník“ či „expert“, který má dodat obsahu patřičnou váhu. Několikrát tak byli označeni i sociální pracovníci

Shrnutí

Tabulka 1 **Tematická struktura článků o sociální práci – Mladá fronta Dnes, Právo a Lidové noviny v období 1. 9.–30. 11. 2003**

Téma	Počet článků		
	MF Dnes	Právo	Lidové noviny
soc. právní ochrana dětí	23	5	5
linky důvěry	2	2	1
zdravotně postižení	4	1	3
uprchlíci	3	1	
neplatiči nájemného	1	1	2
nezaměstnaní	3	2	
senioři	7	4	
domácí násilí	2	3	1
sociální zabezpečení		1	
pachatelé trestné čin.		1	
zaměstnanci soc. zařízení		1	
národnostní menšiny			3
celkem článků	45	22	15

Z přehledu vidíme, že největší pozornost sledovaných médií získala ve sledovaném období otázka sociálně právní ochrany dětí, konkrétně případy porozvodových sporů o výchovu dětí a dětská prostituce. V tom lze nalézt podobnost se situací ve Velké Británii, kde je dětská problematika nejvíce pokrývaným tématem. Analogii se

zahraničím vidíme rovněž u druhého nejčastěji zastoupeného tématu, péče o seniory (Franklin a Parton, 1991).

Ze sledovaných materiálů lze vyvodit tři základní způsoby nastolování témat vztahujících se k sociální práci:

- Informování **primárně o jiné události**, s níž sociální práce souvisí. Typickým příkladem tohoto nejčastěji zastoupeného způsobu je zpravodajství o sporech ve výchově dětí, o zanedbávání péče v domovech důchodců, o dětské prostituci. Sociální práce ve většině zpráv, jež se jí týkají, není jejich hlavním obsahem, nýbrž doplňuje kontext.

- Materiály vzniklé jako **reakce na public relations**³⁾ aktivity poskytovatelů sociálních služeb popisují úspěchy těchto organizací či jejich činnost a zpravidla jsou doplněny příběhem některého uživatele služeb. Všechny public relations články se týkaly nestátních organizací. Tento způsob nastolování přináší velké množství témat, ta však nejsou dále rozvíjena. Takto se do deníků dostávají především zprávy o zdravotně postižených, domácím násilí a linkách důvěry.

- Zprávy o určitým způsobem **výjimečných postupech** sociálních pracovníků. Deníky informují o programech, které jsou jinde neobvyklé či nefungují tak, jak mají. První typ můžeme zaznamenat v Lidových novinách, jež referují např. o pomoci neplatičům nájemného nebo sociálně slabým rodinám, druhý v Právu, které informovalo o neúspěchu programu pro nezaměstnané absolventy.

Určitá témata spojená se sociální prací se na stránky tisku dostávají pro ně typickým způsobem; např. práce s dětmi výhradně jako vedlejší produkt jiné události, stejně tak seniři; témata domácí násilí a zdravotně postižení jsou většinou zastoupena v reakcích na public relations.

V analyzovaných textech se sociální pracovníci nejčastěji vyskytovali v těchto rolích:

- Účastník události; noviny popisují, jakým způsobem sociální pracovníci jednali nebo typicky jednají. Tato role se nejčastěji objevuje ve zprávách o události, na níž se sociální pracovníci podíleli, v několika málo případech je primárně popisována přímo činnost sociálních pracovníků. Hodnocení sociálních pracovníků v souvislosti s touto rolí je většinou neutrální či spíše pozitivní, ovšem není zjevně vyjádřené, projevuje se tím, že sociální pracovník v textu vystupuje jako někdo, kdo udělal něco dobrého (viz zpravodajství Mladé fronty Dnes o sporu rodičů kvůli porozvodové péči o syna). Jestliže se v textech objevuje přímé hodnocení činnosti sociálních pracovníků, vyznívá negativně, v některých případech až velmi negativně (Právo o činnosti orgánů sociálně právní ochrany dětí nebo úřadů práce); pokud ovšem nejde o public relations text určený k propagaci toho, o čem pojednává. (V komentářích nalézáme příležitostné odlišnosti.)

- Odborník. Sociální pracovníci často vystupovali jako odborníci vyjadřující se k jevům, o nichž pojednává zpravodajský článek; taková role je jednoznačně pozitivní (i tehdy, když zastávají neoblíbené nebo jen jiné názory, jsou prezentováni jako odborníci, což posiluje jejich autoritu). Jen v minimálním počtu případů je však

sociální pracovník v roli komentujícího odborníka označován jako sociální pracovník. Setkáváme se místo toho se streetworkery, kontaktními pracovníky, koordinátory; je velmi pravděpodobné, že si toto působení sociálních pracovníků, které posiluje jejich společenskou prestiž, s oborem a pojmem sociální práce spojí pouze malá část čtenářů.

Ve zkoumaném vzorku se neobjevil žádný text, jehož autorem by byl sociální pracovník nebo sociální pracovnice vyjadřující se k tématům, k nimž má sociální práce co říct. V tom spatřuji zásadní nedostatek současné české sociální práce, jež není schopna seznámit veřejnost se svými postoji a přístupy k aktuálním tématům. Příležitostí by přitom bylo dost.

Použitá literatura:

- BURTON, G., JIRÁK, J. **Úvod do studia médií**. Brno: Barrister and Principal, 2001.
- DUBOIS, B., MILEY, K. K. **Social work. An empowering profession**. Needham Heights: Allyn and Bacon, 1999.
- FRANKLIN, B., PARTON, N. (ed.). **Social Work, the Media and Public Relations**. London: Routledge, 1991.
- GIDDENS, A. **Sociologie**. Praha: Argo, 1999.
- KLATOVSKÝ, R. **Stručně o PR**. In: www.prklub.cz/str/vztahy/strucne.html [cit. 6. 3. 2004].
- MATOUŠEK, O., a kol. **Základy sociální práce**. Praha: Portál, 2001. NAVRÁTIL, P. Současné pojetí a dilemata disciplíny. In s. 173–192.
- MCQUAIL, D. **Úvod do teorie masové komunikace**. Praha: Portál, 1999.
- MCLUHAN, H. M. **Člověk, média a elektronická kultura. Výbor z díla**. Brno: Jota, 2000.
- MCNAIR, B. **Sociologie žurnalistiky**. Praha: Portál, 2004.
- TOMEŠ, I. **Sociální politika. Teorie a mezinárodní zkušenost**. Praha: Socioklub, 1996.
- WOOLF, A. **Social Workers Deserve Better**. In The Gaurdian, 13. 3. 2001. Media Projekt 2003. GfK Praha – Median/SKMO. Unie vydavatelů denního tisku. In www.uvdt.cz [4. 3. 2004]

¹⁾ Kontakt na autora: e-mail: sverepa@socialnirevue.cz.

²⁾ Mediální produkt, jímž se zde hlavně zabývám, je zpravodajství a publicistika. Z těchto důvodů: je to typický a tradiční produkt většiny médií; představuje pro většinu lidí hlavní zdroj informací, podle nichž si vytváří názory a postoje; soudím, že zpravodajství ze všech ostatních mediálních produktů zobrazuje sociální práci a témata s ní spojená nejčastěji; publicistika odráží aktuální zpravodajství a snaží se uživatele ovlivnit přímo ve směru nějakého názoru. Výzkum sleduje české deníky. Zabývat se audiovizuálními médii by bylo nad síly této práce. Důvodů pro volbu deníků je několik: z tištěných médií oslovují nejpočetnější skupinu uživatelů (prodaný náklad nejčtenějších zpravodajských časopisů dosahuje sotva poloviny prodaných výtisků nejméně čtených deníků – Unie vydavatelů denního tisku); deníky jsou označovány jako vlivná (někdy rovnou vlivová) média, která se silně podílejí na tvorbě veřejného mínění; vyloučení časopisů umožňuje zachovat homogenitu sledovaného vzorku a usnadňuje zpracování a interpretaci poznatků. Uvědomuji si záporné stránky této volby, jež může vést k určitému ochuzení jak v názorovém spektru, tak ve způsobech zpracování. Zdůrazňuji proto, že předložené poznatky nelze zobecňovat a vztahovat na ostatní média.

³⁾ Takto označují texty následujících znaků: Nesou jednoznačně pozitivní informaci o předmětu svého zájmu (např. zařízení či službě). Čerpají výhradně z informací a vyjádření poskytnutých zástupcem předmětu jejich zájmu, neobsahují tedy vyjádření protistrany ani nezájatého komentujícího odborníka. Obsahově se zaměřují na takové události, jako dosažení velkého počtu klientů, otevření nové služby, výročí zařízení apod. Zástupci zařízení nekladou žádné nepřijemné otázky, nezpochybňují jeho tvrzení.

Mgr. Zuzana Bořilová¹⁾ je absolventkou oboru SPSP na FSS MU v Brně. Svůj zájem o probaci a mediaci projevila již při psaní bakalářské práce věnující se tématu „Obecně prospěšné práce jako alternativní trest pro mladistvé“. Téma magisterské práce je shodné s tématem stati.

Mediace v trestní justici v ČR

Victim-Offender Mediation in the Czech republic

Abstrakt:

Tématem této stati je uplatňování mediace v trestní justici v České republice. Zaměřuje se především na identifikaci možných příčin neúspěchu mediace v trestní justici. Proto je jejím cílem zodpovědět otázku, jaké jsou podle úředníků PMS ČR nejčastější příčiny neuzavření dohod tvořících přípravu podkladů pro podmíněné zastavení trestního stíhání v rámci mediační činnosti prováděné PMS ČR. Na základě realizovaného výzkumu předkládá škálu příčin, které se objevují v praxi.

Abstract:

This thesis focuses on Victim-Offender Mediation in the Czech republic. The aim of this paper is to answer the question: what are the main causes that the settlements of Victim-Offender Mediation, which are part of the duties of Probation and Mediation Services, are not agreed on. A research has been carried out which presents a range of causes found in daily practise.

Úvod

Mediace je v českém prostředí stále považována za poměrně novou metodu řešení sporů. Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, vymezil její využívání v rámci trestní justice.

Tato práce má za cíl podat obraz o dosavadním fungování a využívání této metody v rámci uplatňované sociální práce v této oblasti se zaměřením na konkrétní činnost PMS.

Holá (2003: 172) ve své publikaci konstatuje: „Teoretické zkoumání mediace přispívá k hlubšímu poznání mediace jako sociální reality a k jejímu fundovanějšímu využití v praxi. Teoretické zkoumání mediace předpokládá využití induktivních metod..., stejně jako empirické výzkumy. Oboje zatím u nás chybí.“

Odborné zpracování mediace se stále omezuje na charakteristiku mediace jako procesu, omezuje se na popis její metodiky a zahraničních zkušeností.“

Téma a cíl této práce reaguje na tento fakt a pokouší se na základě dosavadních publikovaných poznatků proniknout prostřednictvím teoretického zpracování a následného výzkumu dále do procesu mediace. Tato práce by mohla započít další fázi zkoumání mediace, a to zkoumání jejího praktického uplatňování a fungování v ČR. Prezentace zjištěných výsledků by mohla být podnětem pro další zkoumání na tomto poli a případně sloužit jako podklad pro následná opatření odborné veřejnosti přispívající ke zlepšení poskytování těchto služeb.

Poznávacím cílem této statí je zodpovědět hlavní výzkumnou otázku: Jaké jsou podle úředníků Probační a mediační služby ČR nejčastější příčiny neuzavření dohod tvořících přípravu podkladů pro podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu v rámci mediační činnosti prováděné Probační a mediační službou ČR?

V první části statí jsou popsány základní pojmy vyplývající z hlavní výzkumné otázky. Následující část se zaměřuje na realizovaný výzkum. V závěrečné části je zodpovězena hlavní výzkumná otázka.

1. Základní pojmy

Následující část je věnována charakteristice základních pojmů obsažených v poznávací otázce. Jedná se o pojmy Probační a mediační služba ČR (dále také PMS), pracovníci PMS, obecný popis mediace jako metody, specifikace na mediaci v trestní justici, mediaci v trestní justici prováděnou PMS ČR, bližší popis institutu podmíněného zastavení trestního stíhání (dále také PZTS), dohodám jakožto přípravě podkladů pro PZTS, předpokladům úspěchu mediace a možným příčinám neúspěchu uzavření dohod při PZTS.

1.1 Probační a mediační služba ČR

Probační a mediační služba ČR byla v České republice zřízena na základě zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, s účinností k 1. 1. 2001. Její institucionalizaci předcházelo působení probačních úředníků u okresních soudů. Jejich úkolem byla realizace činností souvisejících s rozšířením škály trestů nespojených s uvězněním pachatele a dalších opatření, zejména tzv. odklonů. Jednalo se o institut podmíněného zastavení trestního stíhání, institut narovnání, trest obecně prospěšných prací, trest podmíněného odsouzení s dohledem a možnost podmíněného upuštění od potrestání. Tyto instituty byly postupně zavedeny do českého právního řádu během let 1993 až 1997.

Plněním úkolů probačních úředníků byli většinou pověřeni pracovníci odborného aparátu soudů a vyšší soudní úředníci. Důraz byl kladen především na zajištění administrativně technického výkonu obecně prospěšných prací.

Vzhledem k tomu, že fungující praxe probačních úředníků narážela na řadu omezení, mezi něž patřilo zejména kumulování jejich funkcí, dále nedostatek prostoru pro probační a mediační činnosti, absence kvalifikovaných odborníků a zároveň

však pozitivní výsledky této činnosti, vzešla potřeba tuto činnost institucionalizovat, čehož následkem bylo přijetí příslušného zákona.

1.2 Pracovníci PMS

Pracovníci Probační a mediační služby bývají označováni za sociální pracovníky v trestní justici. Dělí se na úředníky a asistenty, s čímž jsou spojeny rovněž rozdílné úkoly, jež zastávají.

Úředník PMS má ze zákona oprávnění zjišťovat stanovisko obviněného k podmíněnému zastavení trestního stíhání, k uložení trestu OPP nebo k uložení jiného trestu nespojeného s odnětím svobody. V případě mediační činnosti vystupuje jako mediátor.

Asistent vykonává úkony podle pokynů probačního úředníka, zabezpečuje také potřebné administrativní práce (srov. zákon č. 257/2000, §§ 6–9). Nepůsobí jako mediátor.

V rámci PMS ČR spadá výkon probace i mediace pod činnost jedné instituce. V tom se PMS ČR liší od zahraničních praktik, kde probace a mediace bývá institucionálně oddělena. V případě, že jsou obě aktivity zastřešovány jednou institucí, toto propojení je pouze formální. Pracovníci takové instituce se striktně věnují buď probační, nebo mediační činnosti (srov. Doubravová a kol. (2001)).

Pracovníci PMS ČR vykonávají současně probační i mediační činnost. Vzhledem ke statistickým údajům lze také konstatovat, že největší část činnosti představují probační aktivity.

1.3 Popis mediace jako metody

Následující část bude věnována vymezení pojmu mediace a mediaci jakožto metodě řešení sporů obecně. Vzhledem k tomu, že mediace v trestní justici vychází z těchto obecných předpokladů, považují poskytnutí těchto informací za důležité.

Slovo mediace má svůj původ v latinských *medius*, *median*, tj. kupříkladu střed, prostřední. V odborné literatuře je mediace označována za metodu řešení mezilidských konfliktů, při níž neutrální kvalifikovaná osoba (mediátor) pomáhá účastníkům sporu ve vzájemném dorozumívání, viz Holá (2003), Šišková a Stóhrová (2003).

Mediátor je označován za prostředníka či zprostředkovatele a jako nezávislá a nezaujatá osoba napomáhá stranám identifikovat jejich zájmy a podporuje je v hledání společných praktických a reálných řešení v bodech, které způsobily konflikt. Podporuje klienty v hledání společné smírné cesty a vytvoření vzájemně přijatelné dohody, která může být v určité formě právně závazná. Pomáhá jim vyhledávat taková řešení, která uspokojí obě strany, aniž by doporučoval či nařizoval podobu výsledného řešení.

Doubravová a kol. (1998) vymezují pojem mediace jako efektivní metodu řešení mezilidských konfliktů, která se opírá o myšlenku, že účastníci sporu (konfliktu) mohou za pomoci zprostředkovatele – mediátora dospět k řešení, které pro ně bude vzájemně přijatelné. Dále dodává: „Tento způsob lze charakterizovat mottem ‚strategy Win – Win‘, vítězství pro všechny: vítězi mohou být tedy obě strany“ (Doubravová a kol., 1998: 11). Z toho vyplývá, že v mediaci nejde jen o to, aby byl jeden nebo

druhý účastník sporu vítěz a poražený, ale aby se „vítězi“ mohli stát oba dva, tedy aby řešení sporu bylo přijatelné pro všechny účastníky (srov. též Price (1998), Rozum (1999)).

Praktickým výstupem procesu mediace je jasně formulovaná, srozumitelná a prakticky uskutečnitelná dohoda, na jejíž podobě se podílejí všichni účastníci mediačního procesu. Dohoda zahrnuje konkrétní postupy řešení, rozdělení zodpovědnosti, úkolů i sankcí za její nedodržení. Dohoda má písemnou podobu a stvrzuje se podpisy stran i mediátora.

Mediace jakožto metoda zásahu do konfliktu třetí, neutrální osobou (mediátorem), která pomáhá účastníkům konfliktu ve vedení nebo řešení jejich sporu, je v zahraničí široce využívána. Za kolébku mediace je považována Kanada a USA, kde se počátky jejího využívání datují do první poloviny 20. století.

V ČR se o mediaci začíná hovořit počátkem 90. let 20. století. V této době se objevují první iniciativy v oblasti uplatňování mediace – první semináře a kursy organizované především nestátními organizacemi (srov. Holá (2001), Holá (2003)).

V současné době se mediace u nás uplatňuje zejména při řešení rodinných konfliktů, tzv. rodinná mediace, a při řešení konfliktů vzniklých v souvislosti s trestným činem, tzv. mediace v trestní justici. Holá (2001: 14) uvádí: „Významnou skutečností pro rozvoj mediace u nás je vznik profesní Asociace mediátorů a od 1. 1. 2001 vznik Probační a mediační služby jako sociální práce v trestní justici.“

Idea mediace jako metody řešení konfliktů je využitelná v různých oblastech společenské praxe. Jedná se například o výše zmíněnou rodinnou mediaci, mediaci v trestní justici, dále mediaci v sousedských konfliktech, při konfliktech na pracovišti, ve škole a další. V každé oblasti má pak mediace své vlastní cíle, principy a prostředky, jimiž metodu modifikuje. Mediace je široce aplikovatelná, a to všude tam, kde je činnost zprostředkována osobním stykem. Tam totiž dochází ke konfliktům mezi lidmi.

1.4 Mediace v trestní justici

Mediace v trestní justici je charakterizována jakožto „[...] metoda řešení konfliktů, při níž osoba, která zaujímá vyvážené postavení ke všem stranám sporu (mediátor), pomáhá nalézt přijatelné řešení dané situace s cílem urovnat vzájemné vztahy stran s přihlédnutím k oprávněným zájmům obviněného, oběti a společnosti“ (Ouředníčková, 2000: 8).

Strany sporu jsou zde pachatel trestné činnosti a oběť daného trestného činu, kteří se za pomoci kvalifikovaného mediátora pokoušejí dospět k dohodě, a tím urovnat vztah narušený spáchaným trestným činem.

Mediace v trestní justici se od „typické“ mediace liší. Holá (2003) dokládá, že i přesto mediací je. Cíle jsou shodné v tom, že umožňuje dosáhnout výsledku, s nímž budou obě strany spokojeny. Poškozenému umožňuje dosáhnout satisfakce a aktivně se podílet na rozhodování, jakou formou bude jeho škoda nahrazena, čemuž při běžném soudním líčení není věnován prostor. Pachateli mediace zprostředkovává právo na obnovení integrity, možnost poučit se a pokračovat v následu-

jícím životě bez záznamu v trestním rejstříku.

Holá (2003: 153) výstižně shrnuje přínos mediace pro obviněného: „Obviněný účastí na mediaci přebírá osobní zodpovědnost za své jednání a aktivně se podílí na odstranění následků jím způsobeného trestného činu. Současně je konfrontován s psychickými, fyzickými i materiálními důsledky svého činu na oběť, která pro něj společným setkáním přestává být anonymní. Z toho může vyplynout změna pachatelových postojů a chování, které by mohly vést k zabránění recidivy, a tím zároveň k ochraně společnosti před další trestnou činností.“

Uplatňování mediace v trestní justici má souvislost s prostupováním trendu restorativní justice do české trestní spravedlnosti. Myšlenky restorativní (neboli nápravné) justice spočívají ve snaze vrátit trestní spravedlnost do rukou těch, kteří byli zločinem dotčeni nejvíce, tedy oběti, pachatele a jejich sociálnímu společenství (srov. Price (1998), Umbreit (1998) a Sotolář a kol. (2000)).

Vychází z předpokladu, že trestný čin je sociální konflikt mezi dvěma nebo více jednotlivci a jejich hodnotovými normami a normami společnosti, a proto jej lze účinně řešit pouze za podmínky aktivní participace všech dotčených, tj. oběti, pachatele a příslušného sociálního společenství. Mezi současné strategie, při nichž jsou uplatňovány základní charakteristiky restorativní justice, patří mediace, rodinná skupinová konference²⁾ a společné rozhodování³⁾.

Mediace z pohledu českého trestního řízení je označována jako mimoprocesní metoda řešení sporů, což znamená, že výsledek mediačního jednání, tj. dosažená dohoda, podléhá schválení ze strany soudu. V našem trestním právu se o možnosti využití mediace hovoří především v souvislosti s tzv. odklony v trestním řízení. Konkrétně se jedná o institut podmíněného zastavení trestního stíhání (§§ 307 a 308 TrŘ) a institutu narovnání (§§ 309–314 TrŘ). Následující část se bude vzhledem k výzkumnému cíli zaměřovat na popis institutu PZTS.

1.5 Popis institutu podmíněného zastavení trestního stíhání

Institut podmíněného zastavení trestního stíhání byl zřízen novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 292/1993 Sb., s účinností od 1. 1. 1994. Systematicky je v trestním řádu zařazen v hlavě XIX. mezi zvláštní způsoby řízení (§§ 307 a 308 TrŘ).

Kotulán (1996) s odkazem na důvodovou zprávu k návrhu zákona o PZTS vymezuje základní předpoklad při jeho uložení: „[PZTS] přichází v úvahu v případech, kdy vzhledem k okolnostem případu i osobě obviněného je zřejmé, že v případě odsuzujícího rozsudku by byl uložen podmíněný trest odnětí svobody a s největší pravděpodobností by se obviněný ve zkušební době osvědčil. Je proto do značné míry zbytečné provádět celé trestní řízení, když jeho účelu lze dosáhnout podstatně jednodušším způsobem.“

V ustanovení § 307 odst. 1 TrŘ jsou stanoveny tyto podmínky, které jsou předpokladem pro PZTS:

- jde o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje 5 let⁴⁾

- obviněný se k činu doznal
- obviněný s tímto postupem souhlasí
- obviněný nahradil škodu způsobenou trestným činem nebo uzavřel dohodu o její náhradě s poškozeným anebo učinil jiná opatření k její náhradě
- vzhledem k osobě pachatele, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a okolnostem případu, lze takové rozhodnutí považovat za dostačující

Možnost rozhodnout o PZTS lze v průběhu trestního stíhání v době od sdělení obvinění, tedy v průběhu přípravného řízení do podání obžaloby, i poté v řízení před soudem. Před podáním obžaloby může o PZTS rozhodnout státní zástupce a po jejím podání soud. Vždy se rozhoduje formou usnesení, proti němuž je přípustná stížnost. Právo stížnosti mají obviněný, poškozený a v případě rozhodnutí soudu i státní zástupce.

V rozhodnutí o PZTS se stanoví zkušební doba v trvání od 6 měsíců do 2 let, jejíž běh počíná právní mocí rozhodnutí o PZTS. Pokud obviněný neuhradil poškozenému způsobenou škodu ještě před rozhodnutím o PZTS a uzavřel pouze dohodu o způsobu její náhrady, je obligatorní podmínkou uložení povinnosti nahradit škodu (příp. její neuhrazenou část) v průběhu zkušební doby. Obviněnému lze dále uložit, aby ve zkušební době dodržoval přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život.⁵⁾

Pokud obviněný vedl ve zkušební době řádný život, splnil povinnost nahradit způsobenou škodu a vyhověl dalším uloženým omezením, rozhodne orgán, jenž trestní stíhání podmíněně zastavil, že se obviněný osvědčil. V opačném případě příslušný orgán rozhodne, že se v trestním stíhání pokračuje.

Rozhodnutí o osvědčení lze učinit až po uplynutí celé zkušební doby. Rozhodnutí o pokračování v trestním stíhání může být vydáno kdykoliv během zkušební doby a do jednoho roku od jejího uplynutí.

Důležitým aspektem této alternativy k potrestání je skutečnost, že po nabytí právní moci rozhodnutí se údaje o PZTS neuvádějí do běžného výpisu z rejstříku trestů,⁶⁾ což je pro obviněného nesporně výhodou.

1.6 Mediaci prováděná PMS ČR

Činnost PMS se dělí na probační a mediační. Vzhledem k cíli této stati se zaměřím na charakteristiku mediační činnosti. Mediační činnost bývá uplatňována jednak ve fázi před rozhodnutím státního zastupitelství nebo soudu v dané trestní věci a také po rozhodnutí státního zástupce nebo soudu (dále jen stadium před rozhodnutím a stadium po rozhodnutí).

Pracovníci PMS mohou být součinní jednat v případě trestního sporu, kde lze aplikovat PZTS, dále v případech, které jsou vhodné pro aplikaci narovnání, a dále v případě trestných činů, na které nelze aplikovat ani jeden z těchto odklonů, ale strany sporu projevují zájem věc řešit pomocí mediaci.⁷⁾

Mediační činnost ve stadiu po rozhodnutí je vhodné nabízet klientům v případech, kde přetrvává konflikt mezi stranami, není dořešena náhrada škody⁸⁾ a na straně poškozeného i odsouzeného je zájem stav řešit.

V této souvislosti je vhodné upozornit také na to, že roli mediátora při mediaci v trestní justici mohou zastávat jak pracovníci PMS (respektive úředníci PMS), tak kvalifikovaní mediátoři z řad advokátů či dobrovolníků, jak tomu bývá v zahraničí. Tato práce se zaměřuje na mediaci prováděnou v rámci mediační činnosti PMS.

Považuji za žádoucí upřesnit terminologii užitou v hlavní výzkumné otázce a v následném výzkumu. Mediací je nazváno konkrétně mediační jednání stran sporu v rámci přípravy podkladů pro PZTS (ať již přímé nebo nepřímé), které je uskutečněno po vyjádření souhlasu stran s řešením dané trestní věci mediací. Mediačnímu jednání předchází přípravná fáze, kdy se pracovníci PMS kontaktují se stranami sporu a zjišťují jejich stanoviska. Pokud strany nebo jedna ze stran s mediací nesouhlasí, k mediačnímu jednání nedojde a PMS v těchto případech volí jinou formu svých aktivit v rámci mediační činnosti. I tyto budou stručně popsány. Mediační činnost tedy zahrnuje jak přípravnou fázi při PZTS, tak samotné mediační jednání mezi účastníky sporu.

1.7 Dohody jakožto příprava podkladů pro PZTS

Účelem mediace prováděné PMS při PZTS je uzavření dohody mezi stranami sporu o náhradě škody. Tato dohoda může sloužit jakožto podklad pro splnění podmínky náhrady škody, která je nezbytná pro aplikaci PZTS. O tom PZTS na základě zmíněné dohody rozhodne soud či státní zastupitelství.

1.8 Předpoklady úspěchu mediace a možné příčiny neúspěchu uzavření dohod při PZTS

Holá (2003) předkládá dva základní faktory úspěchu mediace. Jsou jimi:

Charakter konfliktní situace

Schopnosti mediátora

K charakteru konfliktní situace je důležité poukázat na Watzkeho (1997) rozlišení konfliktů na situační a konflikty v blízké sociální oblasti. Situační konflikty charakterizuje jako konflikty mezi osobami, které se vůbec nebo téměř neznají, před událostí konfliktu spolu neměly nic společného a ani v budoucnosti spolu s největší pravděpodobností nepřijdou do styku. Patří sem zpravidla spory v restauracích, spory v silničním provozu, u pokladny v samoobsluze apod.

Konflikty v blízké sociální oblasti. Jedná se o konflikty mezi osobami, které spolu měly vzájemné vztahy a i v budoucnosti spolu budou přicházet do styku. U těchto konfliktů je podstatným prvkem zpracování dynamiky vztahu a především způsob, jak spolu účastníci konfliktu budou vycházet v budoucnu, jde o to, zabránit dalším trestným činům. Patří sem spory mezi přáteli, sousedy, kolegy na pracovišti, ve škole, jakož i konflikty v rodině nebo v partnerských vztazích.

Dále je důležité rozlišit fáze konfliktu, jak je definuje Bednařík (2001). Jedná se o fáze vyjadřující vztah mezi negativními emocemi, které jedinec při konfliktu prožívá v souvislosti s časem. Z pohledu mediace je nejkomplikovanější fáze destruktivní, kdy převládají negativní emoce, a pokud je jedna ze stran nebo obě v této fázi, je vhodnější s řešením počkat, až tato fáze přejde do fáze následující, tzv. vyčerpání.⁹⁾

Významným aspektem konfliktní situace je také to, jaké postavení strany sporu

zaujímají. Sadalla (1996) a Wiggins (1997) předkládají několik forem, které představují a charakterizují postavení stran účastnících se sporu. Jedná se o *agresi, přizpůsobení, únik a kompromis*. Pro mediaci je zásadní, aby se strany sporu dostaly do fáze kompromisní.¹⁰⁾

Ohledně schopností mediátora jde především o to, aby byl dostatečně kvalifikovaný, aby dokázal pracovat s komunikačními dovednostmi, aby byl doškolován a orientoval se v různých metodách doporučovaných pro ten který případ a dokázal je také v praxi aplikovat. Nepostradatelnou podmínkou úspěchu mediace je udržování nestrannosti ze strany mediátora během mediačního procesu.¹¹⁾

Na základě definování úspěchu mediace v souvislosti s konfliktní situací byly vyvozeny následné předpoklady jejího neúspěchu:

- konflikty v blízké sociální oblasti mohou být příliš komplikované, pokud nejsou řešeny spory související, mohly by skončit neúspěchem
- pokud konfliktům v blízké sociální oblasti není ve vhodných případech uzpůsoben doporučený model mediace a věnován dostatečný čas, mohly by skončit neúspěchem

- chybí zájem stran (strany) spor řešit
- strany se nacházejí v „destruktivní“ fázi konfliktu
- strany nezaujmu kompromisní postoj

Druhým faktorem úspěšnosti jsou schopnosti mediátora, předpoklady úspěchu jsou v této souvislosti následující:

- mediátor není dostatečně kvalifikován, informován a vyškolen
- z toho důvodu neužívá různých způsobů a forem mediace, které jsou pro ten který typ případu považovány za vhodnější (kontaktování stran sporu dohromady, mediování ve dvou, užívání mediace za přítomnosti rodičů)

- užívání přístupu zvaného „stavění“
- nedodržování pravidla nestrannosti

Z popisu dané problematiky lze dále vyvodit následující předpoklady neúspěchu:

- Vzhledem k tomu, že mediační činnost tvoří cca 15 % z činnosti středisek PMS a 85 % tvoří ostatní činnost, kde největší část zastávají OPP a dohled v případech podmíněného odsouzení s uloženým dohledem a podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, kde je aktivita PMS nezbytná a její součinnost je zákonnou povinností, nemají pracovníci dostatečný časový prostor, aby se mohli věnovat se komplikovaným případům.

- Probační a mediační činnost není institucionálně ani personálně oddělena, nejsou zde specialisté na jednu a druhou činnost.

Na základě výzkumu PZTS provedeného Kotulánem (1996) bylo zjištěno, že o PZTS bylo nejčastěji rozhodnuto v případě trestných činů nedbalostních v dopravě a trestných činů úmyslných majetkového charakteru. Kotulán (1996) zároveň vyjádřil předpoklad, že i nadále bude v případě těchto typů trestných činů nejčastěji aplikováno PZTS. Předpoklady neúspěchu jsou v této souvislosti následující:

- u majetkové trestné činnosti se mohou objevit konflikty v blízké sociální oblasti,

předpoklady neúspěchu v těchto případech jsou popsány výše

- v případě situačních konfliktů u majetkových trestných činů může být zdrojem neúspěchu nekompromisní postoj stran
- v případě nedbalostních trestných činů lze jako zdroj neúspěchu předpokládat rovněž nekompromisní postoj stran
- v případě úmyslných trestných činů lze předpokládat obdobné zdroje neúspěchu jako u majetkové trestné činnosti

2. Metodologie

Pro výzkum byla zvolena kvalitativní strategie sběru dat. Jako technika byl využit polostandardizovaný rozhovor. Jednotkou zkoumání byli úředníci PMS. Výzkum byl proveden během listopadu 2004. Celkem bylo realizováno 8 rozhovorů s probačními úředníky v rámci středisek PMS v Jihomoravském kraji. Množství provedených rozhovorů se řídilo principem teoretické saturace.

2.1 Výzkumné otázky

Na základě teoretického rozpracování pojmů užitých v poznávací otázce byla pomocí dílčích výzkumných otázek provedena její konceptualizace.

Hlavní výzkumná otázka: *Jaké jsou podle úředníků Probační a mediační služby ČR nejčastější příčiny neuzavření dohod tvořících přípravu podkladů pro podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu v rámci mediační činnosti prováděné Probační a mediační službou ČR?*

Dílčí výzkumné otázky:

Jaké jsou příčiny, že k mediačnímu jednání v rámci mediační činnosti vůbec nedojde?

Jaké jsou příčiny, že mediace neskončí dohodou?

Charakter konfliktní situace

Jaké jsou důvody neuzavření dohod u různých typů trestných činů?

Hraje roli to, zda jde o situační konflikt, nebo konflikt v blízké sociální oblasti?

Ovlivňuje úspěšný výsledek mediace to, že se strany nacházejí v destruktivní fázi konfliktu?

Ovlivňuje úspěšný výsledek to, jaký postoj strany zaujímají?

Schopnosti mediátora

Jaký postup volí při mediaci úředníci PMS?

Jak úředníci PMS přistupují k nestrannosti?

Přizpůsobují úředníci PMS postupy při mediaci podle typů konfliktů?

Ostatní faktory

Ovlivňuje výsledky mediace to, že pracovníci provádějí probační i mediační činnost zároveň? Že nejsou specializovaná pracoviště?

Jaké jiné faktory ovlivňují úspěšné dokončení mediace?

Na základě takto vytvořené konceptualizace byl proveden výzkum a byly zjišťovány dílčí závěry v souvislosti s dílčími výzkumnými otázkami. Tyto závěry jsou shrnuty v následující kapitole.

Závěr

Poznávacím cílem této stati bylo odpovědět na otázku: „Jaké jsou podle úředníků Probační a mediační služby ČR nejčastější příčiny neuzavření dohod tvořících přípravu podkladů pro podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu v rámci mediační činnosti prováděné Probační a mediační službou ČR?“

Na základě teoretického rozpracování pojmů této výzkumné otázky byl realizován výzkum. V následující části shrnu výsledky tohoto výzkumu. Toto shrnutí podá odpověď na výše uvedenou poznávací otázku.

Příčiny, proč tyto dohody nebývají uzavřeny, bych pro přehlednost rozčlenila do dvou základních skupin. Jedná se (1) o příčiny související s tím, že k samotnému mediačnímu jednání mezi stranami sporu vůbec nedojde, tedy že mediační činnost PMS skončí v přípravné fázi. (2) Druhým okruhem příčin je to, že k mediačnímu jednání dojde, avšak dohoda není z různých důvodů uzavřena.

V případě první skupiny se objevovaly tyto dva důvody. Prvním z nich je ten, že se strany sporu, respektive obviněného, nepodaří zkontaktovat. Druhým z důvodů je ten, že i když se strany sporu podaří zkontaktovat, přesto k mediačnímu jednání nedojde, neboť se na pozvání k mediačnímu jednání nedostaví nebo se dostaví, avšak mediaci odmítnou. U tohoto druhého důvodu je vhodné rozlišit důvody, proč se tak děje z pohledu obviněného a poškozeného.

Pokud se obviněný k mediaci nedostaví, bylo probačními úředníky jako nejčastější příčina zmiňováno to, že jde ze strany obviněného o nezáměr vzniklou konfliktní situaci řešit. V případě, že se k mediaci dostaví, ale odmítne mediační jednání, bylo důvodem to, že se necítil vinen a usiloval o jiný způsob řešení dané věci.

V případě poškozených bylo nejčastější příčinou to, že se poškození nechtěli s obviněným setkat, nechtěli se na řešení konfliktu aktivně podílet, protože považovali řešení věci klasickou soudní cestou za vhodnější. Objevil se také ten důvod, že na řešení dané věci odklonem je již pozdě. Obviněný měl podle poškozených projevit svůj zájem dříve, ne až když byl vyzván PMS k řešení.

V případě druhé skupiny, tedy u příčin souvisejících s neuzavřením dohody během mediačního jednání, se objevovaly následující důvody. Nejčastější příčinou neúspěchu bylo to, že se strany sporu neshodly na výši částky vyjadřující náhradu škody. Tento faktor převažoval u trestných činů nedbalostních v dopravě, kde došlo k ublížení na zdraví, a u úmyslných trestných činů ublížení na zdraví. Respondenti tento faktor charakterizovali tak, že ani jedna ze stran neustoupila ze svého postoje. V některých případech se jevil postoj poškozených, kteří, z objektivního pohledu, požadovali nereálně vysokou částku, jejich postoj podtržen radou advokáta, který jim doporučil, aby takto vysokou částku žádali. Další příčinou neúspěchu bylo to, zda se jednalo o konflikt situační, nebo konflikt v blízké sociální oblasti. Této problematice se budu věnovat níže.

V případě majetkové trestné činnosti šlo především o to, jak dalece byl obviněný ochoten se angažovat. Pokud přistupoval k řešení otázky náhrady škody laxe a neprojevoval snahu navrhnout řešení v případech, kdy nebyl schopný uhradit

částku výše škody v jedné splátce, případ nebyl uzavřen dohodou.

Jak již bylo naznačeno výše, roli hrálo také to, zda šlo o konflikt situační, nebo konflikt v blízké sociální oblasti. Konflikty situační byly obecně lépe řešitelné. Příčiny, proč v těchto případech nebyly dohody uzavřeny, kopírují to, co bylo představeno výše. V případě konfliktů v blízké sociální oblasti, kde s daným konfliktem souvisely i konflikty jiné, se objevovala řada komplikací. Všichni respondenti označili tyto případy za nejkomplikovanější a nejhůře řešitelné. Přístup k těmto případům byl dvojitý. Jedna skupina dotazovaných se zmiňovala v tom smyslu, že není v jejich silách a de facto ani v pravomocích řešit v rámci mediace prováděné PMS konflikty související, tedy konflikty, které se přímo netýkaly projednávané trestní věci. Tyto mediace v naprosté většině končily neúspěšně.

Další přístup byl ten, že probační úředníci považovali mediaci v těchto konfliktech za velmi smysluplnou a úspěšné uzavření dohody podmiňovali především tím, že byla pozornost věnována také konfliktům souvisejícím. V těchto případech bylo dohody vždy dosaženo.

Ve výzkumu byly také zahrnuty faktory ovlivňující úspěch mediace související se schopnostmi mediátora. Jejich zjišťování bylo pouze nepřímé. Ze zjištěného nevyplynula žádná negativní fakta. Respondenti zaujímají vhodný přístup k řešení daných sporů, jsou obeznámeni s metodami mediace vhodnými v tom kterém sporu a hlídají si to, aby ke stranám sporu zaujímali vyvážený neutrální postoj. Byť byly tyto závěry zjišťovány nepřímo (záleželo především na respondentech, zda při rozhovoru danou problematiku zmíní), je nutno brát v potaz možnost zkreslení podaných informací.¹²⁾

Jako další faktor se ukázalo to, že naprostou většinu činnosti středisek PMS představuje probace (85 %). Většina dotazovaných necítila rozpor v tom, že je mediační a probační činnost vykonávána na jednom pracovišti a že ji současně vykonává jeden pracovník. Pouze jedna z dotazovaných by za vhodnější viděla oddělení probační a mediační činnosti na dvě specializovaná pracoviště.

Problém však řada dotazovaných spatřovala především v tom, že vzhledem k vytíženosti probační činností je mediační činnosti věnován menší časový prostor. Všichni se samozřejmě věnují obdrženým podnětům, avšak na vlastní iniciativu při vytipování vhodných případů není časový prostor. Tuto tenzi by řešili personálním posílením svých řad.

Provedený výzkum předložil příčiny neuzavření dohod, se kterými se během své praxe setkávají dotazovaní úředníci PMS.

Použitá literatura:

DOUBRAVOVÁ, D., a kol. **Mediace – předpoklady a perspektivy**. ÉTHUM, 1998, č. 20: str. 8–19.

DOUBRAVOVÁ, D., a kol. **Příručka pro probaci a mediaci**. Praha: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, 2001.

BEDNAŘÍK, A. **Riešenie konfliktov**. Bratislava: Centrum prevence a riešenia konflik-

- tov, Partners for Democratic Change Slovakia, 2001.
- HOLÁ, L. **Předpoklady dalšího rozšiřování mediace.** ÉTHUM, 2001, č. 31: str. 14–26.
- HOLÁ, L. **Mediace – způsob řešení mezilidských konfliktů.** Praha: Grada Publishing, 2003.
- KOTULÁN, P. **Výzkum institutu podmíněného zastavení trestního stíhání.** Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996.
- OUŘEDNÍČKOVÁ, L. **Probační a mediační služba jako nově vznikající oblast sociální práce.** *Sociální politika*, roč. 26, 2000, č. 4: str. 7–10.
- PRICE, M. J. D. **Comparing Victim-Offender Mediation Program Models.** 1995. [online]. [2004-07-10] <<http://www.vorp.com/articles/compare.html>>
- ROZUM, J. **Výzkum institut narovnání.** Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999.
- SADALLA, G., a kol. **Konflikt, koření života.** Praha: Partners for Democratic Change – České centrum, 1996.
- SOTOLÁŘ, A., a kol. **Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice.** Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2000.
- ŠIŠKOVÁ, T., STÓHROVÁ, H. **Rodinná mediace – cesta ke slušnému rozchodu.** Informativní seminář o metodě mediace. Praha: Asociace mediátorů ČR, 2003.
- UMBREIT, M. S. **Restorative Justice Through Victim-Offender Mediation: A Multi-Site Assessment.** 1998. [online]. [2004-07-10] <<http://wcr.sonoma.edu/vlnl/umbreit.html>>
- WATZKE, E. **Ekvilibristický tanec mezi světy.** Bonn: Forum Verlag Godesberg, 1997.
- WIGGINS, CH. **Negotiation and Settlement Advocacy.** San Diego: Pepperdine Univ., 1997.
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon – včetně novel
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) – ve znění pozdějších předpisů

¹⁾ Kontakt na autorku: e-mail: zuzana_borilova@email.cz.

²⁾ Jedná se o projednávání trestného jednání pachatele za účasti rodiny pachatele a rodiny oběti.

³⁾ Na projednávání trestných činů se v těchto případech účastní i představitelé určité komunity.

⁴⁾ Bez modifikace u mladistvých, tzn. v případech mladistvých se trestní sazby krátí na polovinu. PZTS nevychází z takto krácených sazeb, ale ze sazeb odpovídajících danému trestnému činu obecně. Srov. Kotulán (1996).

⁵⁾ Přiměřená omezení a povinnosti, které může soud odsouzenému uložit, jsou uvedeny v § 26 odst. 3, 4 trestního zákona. Pro příklad uvádím: podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek, a další.

⁶⁾ Myšleno například v případech výpisu z rejstříku trestů pro zaměstnavatele apod.

⁷⁾ Jedná se o případy trestních sporů, na které nelze aplikovat výše zmíněné odklony, neboť nesplňují zákonné podmínky. Lze však uzavřít dohodu mezi stranami sporu (například o náhradě škody), na kterou je při projednávání věci před soudem brán ohled.

⁸⁾ Poškozený, kterému byla trestním soudem přiznána náhrada doložené škody, žádá i o náhradu jiné škody, která mu byla trestným činem způsobena. Má možnost se obrátit na občanskoprávní soud či na PMS.

⁹⁾ Více k fázím konfliktu viz Bednařík (2001).

¹⁰⁾ Více k postojům stran při konfliktu viz Sadalla (1996) a Wiggins (1997).

¹¹⁾ Více ke schopnostem mediátora viz Holá (2003).

¹²⁾ Respondenti se při popisu své činnosti mohli soustředit především na formu mediace považovanou za správnou a prezentovat ji jako tu, kterou oni provádějí.

Mgr. Jana
Pažoutová-
Růžičková²⁾, FSS
MU v Brně

Postavení mládeže v trestní justici¹⁾

Placement of youth in penal judiciary

Abstrakt:

Předkládaná práce je zacílena na zodpovězení otázky, jak je v trestní justici ČR řešena problematika delikvence mládeže z hlediska potenciálního využití sociální práce.

Cílem je chronologické srovnání řešení problematiky delikvence mládeže v trestní justici, posouzení společných a odlišných rysů, jejich vysvětlení a zhodnocení na základě poznatků zjištěných z teoretických východisek a analýzy trestních zákonů z let 1931, 1950 a právní úpravy platné v roce 2002.

Abstract:

Following essay is focused to the answering of question, how is in the penal judiciary in the Czech republic solved the problematic of delinquency of youth from the point of view of possibility of use of social work. The aim of this work is chronologic comparison of solving named problematic of delinquency of youth in penal judiciary, examination of common and distincted attributes, their explanation and evaluation on the base of knowledge established from theoretical starting points and analysis of penal law from 1931, 1950 and legal status in force in 2002.

Úvod

V práci se zaměřím na zodpovězení otázky, jak je v trestní justici ČR řešena problematika delikvence mládeže z hlediska potenciálního využití sociální práce.

Mým cílem je vývojové srovnání řešení problematiky delikvence mládeže v trestní justici, posouzení společných a odlišných rysů, jejich vysvětlení a zhodnocení na základě poznatků zjištěných z teoretických východisek a analýzy trestních zákonů z let 1931, 1950 a právní úpravy platné v roce 2002.

V první části práce nejprve popíšu specifické postavení mládeže v trestní justici, a to vzhledem k posuzování trestní odpovědnosti mládeže. Na základě poznatků teorií deviance nastíním problematiku vzniku a příčin delikventního chování. Poukážu na různé přístupy k řešení problematiky delikvence v rámci trestní justice. Poté se budu věnovat vztahu sociální práce a trestní justice.

Druhá část práce je věnovaná vývojovému srovnání výskytu potenciálu sociální práce v trestních zákonech platných v různých časových obdobích do roku 2002.

Delikvence

Delikvence se jako společenský jev vyskytovala a vyskytuje v různých formách ve všech typech společností, ve kterých platí určitá pravidla, neboť existence pravidla je základním předpokladem vzniku delikventního, tj. protinormativního chování. Ne vždy ale společnosti odlišovaly delikvenci mládeže a delikvenci dospělých. Rozlišení delikvence na delikvenci mládeže a delikvenci dospělých souvisí se vznikem konceptu mládí, tj. dětství a dospívání. A jak uvádí např. Válková (1991: 10), definice mládí v historicko-sociálních souvislostech bezprostředně souvisí s otázkami trestní odpovědnosti nedospělých jedinců.

Nedospělým jedincům je přiznávána v českých zemích od konce 18. století, Hrdelním řádem Marie Terezie z roku 1768, snížená trestní odpovědnost, především ve smyslu mírnějších následků potrestání. Od poloviny 19. století, trestním zákoníkem z roku 1852, nabývá snížená trestní odpovědnost nové kvality, což se projevuje v mírnější volbě výchovných prostředků vůči nedospělému delikventovi (Zezulová, 1996).

Rozlišení na delikvenci páchanou dospělými a delikvenci páchanou mládeží respektuje specifika jednotlivých životních etap a zahrnuje v sobě předpoklad, že určité delikventní chování může být způsobeno nedostatečnou vyzrálostí dané osoby.

Nedostatečná vyzrálost je ovšem pouze jedním z mnoha rizikových faktorů delikvence. V následující části práce se budu zabývat zkoumáním příčin delikventního chování, neboť poznání a pochopení příčin deviantního chování poskytuje dobrý základ pro volbu vhodných a efektivních prostředků na potlačení delikvence a zmírnění následků delikventního chování.³⁾

Příčiny delikventního chování

Příčinami vzniku delikventního chování, pokračování v delikventním chování či ukončení delikventní kariéry se zabývají teorie deviance. Teorie deviance se různí v závislosti na tom, zda zdůrazňují fyziologické, psychologické, osobnostní, sociální či strukturální faktory a zda jsou teorie založeny na normativním či relativistickém předpokladu.⁴⁾

Potenciální zdroje a příčiny deviantního chování lze shrnout do následujícího přehledu: osobnostní faktory a schopnosti, genetika, mentální nedostatečnost, rodinné prostředí, průběh socializace, biografická dráha, deformovaný hodnotový

systém, nedostatečný sociální konsenzus, dysfunkce soc. institucí, paralelní existence dvou nebo více alternativních normativních systémů, povaha interpersonálních, mezzostrukturálních i makrostrukturálních vztahů. Při posuzování příčin vzniku delikventního chování bychom neměli zapomenout, že chování mládeže je také usměrňováno působením řady formálních a neformálních sociálních skupin a institucí. Na vznik delikventního chování mládeže má značný vliv zejména výchovné působení sociálních skupin, jakými jsou např. rodina, škola, a také působení neformálních skupin, jakými jsou např. skupiny vrstevníků.

Další rozdíl v teoriích deviace spočívá v jejich náhledu na možnost, zda lze dosáhnout intervencí změny jak struktury společnosti, tak i osoby delikventa a jeho sociálního okolí.⁵⁾ Primárně i sekundárně preventivní charakter mají návrhy sociologicky orientovaných kriminologů (Večerka, 2000: 27)⁶⁾. Způsob, jakým nahlížíme na deviaci a její příčiny, ovlivňuje volbu prostředků a cílů v reakci na deviantní chování.

Společnost reaguje na delikventní chování postupy, které mají vést k posílení delikventním chováním narušené sociální normy. Trestní justice při řešení kriminality využívá řady postupů, které se pohybují v široké škále od represe až po výchovu a léčbu. V teoriích trestní justice lze vysledovat dva základní přístupy. Těmito přístupy jsou retributivní a restorativní justice.

Retributivní a restorativní justice

Retributní pojetí justice je zaměřeno represivně, tj. na odplatu a mstu. Důraz je kladen na formální způsob řešení problematiky delikvence a na hierarchický vztah státu (poškozené strany) a delikventa (pachatele trestného činu). Hlavním prostředkem retributivní justice je trest odnětí svobody. Koncept restorativní justice vznikl jako reakce na nedostatečnost teorie retributivní. Hlavním krédem restorativní justice „je přispět v nejširším smyslu slova ke znovuobnovení zločinem narušeného sociálního vztahu mezi pachatelem, obětí a dotčeným sociálním společenstvím“ (Sotolář, 2000: 22). Restorativní justice hledá alternativní způsoby, alternativní ve vztahu k trestu odnětí svobody, řešení problematiky delikvence.

V restorativním pojetí justice jsou obsaženy i poznatky teorií sociální deviace, a to především teorie labelingu, teorie sociální kontroly a teorie kulturního přenosu⁷⁾. Tyto poznatky se v restorativním pojetí justice odrážejí v důrazu kladeném na výchovné působení komunity, uvědomění si sounáležitosti se svým sociálním okolím a v neposlední řadě v důrazu na individualizovaný a humánní přístup jak k delikventům, tak i k poškozeným (obětem).

Restorativní a retributivní teorie justice je vztažena k problematice delikvence obecně. Samostatnou kapitolu představuje problematika řešení delikvence mládeže. V této oblasti se také vymezily dva základní modely zacházení s delikventní mládeží, a to welfare model a justice model.⁸⁾ Oba modely předpokládají vyjmutí problematiky delikventní mládeže z obecných trestněprávních předpisů a postupů uplatňovaných vůči dospělým pachatelům (Zoubková, Nikl, Černíková, 2001). Modely zacházení s delikventní mládeží se liší především podle preference formálního či

neformálního trestního řízení a podle převahy trestu či výchovy jako reakce na delikventní chování.

Trestní justice obecně i trestní justice mládeže v sobě vždy kombinuje prvky jednotlivých teorií trestní justice a modelů zacházení s delikventní mládeží. Čistá aplikace buď teorií trestání, či modelů zacházení s delikventní mládeží⁹⁾ se v právních řádech nevyskytuje. Můžeme pouze hovořit o převaze jednotlivých prvků teorií trestání v trestní justici či o tendenci řešit delikvenci mládeže podle určitého modelu.

Základní společný znak, který je typický pro všechny teorie i modely, je snaha zamezit dalším projevům delikventního chování, a to prostřednictvím prevence individuální i generální.¹⁰⁾

Sociální práce a delikvence

Sociální práce také usiluje o potlačení delikventních projevů¹¹⁾, ale děje se tak kvalitativně odlišnými postupy oproti formálně pojímaným reakcím na delikventní chování. Sociální práce usiluje nejen o předcházení vzniku sociálních problémů a vyřešení sociálních problémů, ale také o odstranění či minimalizaci negativních následků sociálních problémů.

Podle mého názoru v sobě potenciál sociální práce zahrnuje restorativní justice a welfare model. Restorativní teorie a welfare model zavádí do procesu řešení kriminality řadu postupů vyžadujících znalosti a dovednosti nejenom v trestně-právní oblasti, ale také v oblasti práce sociální, a to sociální práce s jednotlivcem, skupinou i komunitou.

Potenciál využití sociální práce při řešení problematiky delikvence mládeže vyplývá z následujících principů, které jsou shodné pro restorativní teorii i pro welfare model:

- humanizace,
 - individualizace,
 - neformální způsob řešení delikvence,
 - hledání alternativních způsobů řešení,
 - zapojení laické i odborné veřejnosti do procesu řešení problematiky delikvence mládeže,
 - resocializace, rehabilitace, obnova
- a v neposlední řadě úsilí po potlačení efektu stigmatizace.

Rozdíl mezi restorativní justicí a welfare modelem spočívá v konkrétních postupech, ve kterých jsou uplatňovány základní principy, a v definování jejich základního cíle. Restorativní justice staví především na konfliktu mezi pachatelem, obětí a případně i širšího sociálního prostředí. Jejím cílem je obnova narušených vztahů a náprava škody (majetkové, zdravotní i duševní) způsobené delikventním chováním. Restorativní justice svého cíle dosahuje prostřednictvím aktivního zapojení všech zúčastněných stran (pachatel, oběť, komunita) a důrazem na osobní odpovědnost za své jednání a podobu soužití s ostatními členy společnosti. Pro restorativní justici je charakteristický princip subsidiarity.¹²⁾

Cílem welfare modelu je zabezpečení nejlepších zájmů dítě či mladistvého. Péče je zaměřena na výchovu, případně léčbu mladého delikventa. Na oběť či dotčené sociální společenství je pamatováno pouze okrajově. Důležitou roli ve welfare modelu zastávají odborníci, kteří zkoumají zájmy a potřeby dotyčného jedince a na základě svých zjištění rozhodují o dalším postupu a volbě vhodné péče. V restorativní justici je role profesionálů potlačena. Mají pouze pomocnou roli – např. zprostředkování kontaktu pachatele a oběti za účelem odstranění vzniklého konfliktu.

Trestní justice poskytuje sociální práci nejširší pole působnosti při neformálních postupech a alternativních způsobech řešení trestních věcí, v nichž je kladen důraz na potenciál resocializace delikventa a obnovy vztahů narušených trestným činem.

Přínos sociální práce při řešení problematiky delikvence mládeže v trestní justici spočívá především v individualizovaném a lidském¹³⁾ přístupu k jednotlivým účastníkům trestního řízení za současného zohlednění jejich základních lidských práv a svobod¹⁴⁾ a ve více komplexním, celostním přístupu.

Pojetí a podoba sociální práce v trestní justici je historicky nestálá a závisí na vnímání příčin delikventního chování a příklonu společnosti buď k represivně, či výchovně laděné reakci na delikventní chování. Jak uvádí Řezníček (1994: 17), sociální práce „je ve svém působení závislá na občanském povědomí o tom, co sociální problémy jsou a jak by se měly řešit“ (srov. také Válková, 1995: 12).

Historický exkurs přístupu k delikventní mládeži v trestní justici a sociální práci

V následujícím textu se pokusím ve stručném historickém exkursu vysledovat trend přístupu k delikventní mládeži z hlediska sociální práce a trestní justice.

Zpočátku byla problematika řešení delikvence mládeže, či lépe řečeno problematické chování dětí řešeno v rámci rodiny, kdy hlavní slovo zastával otec nebo poručník. Postupně lze vysledovat trend přebírání rodičovských povinností státem. Nejprve stát začal řešit problematiku osiřelých a opuštěných dětí, tj. dětí, u nichž stát suploval neexistující péči z řad blízkých dospělých dítěte. Později se pod veřejnou péči dostávaly i děti, které sice žily v rodině, avšak rodina neplnila své výchovné funkce (Zezulová, 1996: 28).

Podle hrdelního řádu Marie Terezie z roku 1768 mohly být děti a nedospělci (věková skupina mezi 7–14 lety) potrestáni pouze rodinou či školou, pouze ve výjimečných případech soudem, a věk do 16 let byl brán jako polehčující okolnost, jestliže zde byla naděje na polepšení. Trestní zákoník z roku 1852 umožňoval výkon trestu odnětí svobody u mladistvých ve zvláštním oddělení věznice, které bylo určeno pouze pro mladistvé, tj. osoby od 14. do 20. roku věku (Válková, 1992). Podle Kodymové (2001: 116) trestní zákon z roku 1852, i přes řadu zlepšení přístupu státu k problematice mládeže, neřešil, jak dále pracovat s delikventní mládeží, a iniciativy se v té době ujímaly především nestátní organizace. První polepšovna byla založena až v roce 1855 na základě zákona z daného roku, „který upravoval trestní ustanovení o přípustnosti zadržení v polepšovně (u mládeže do 18 let) nebo

osob starších v donucovacích pracovnách“ (Doležal, in Kodymová, 2001: 116).

Do trestního zákonodárství upravujícího řešení problematiky delikvence mládeže byla sociální práce významně zakomponována ve 30. letech 20. století, a to v zákoně o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931, kterým byly ustanoveny samostatné soudy pro mládež využívajících v široké míře služeb sociálních pracovníků.¹⁵⁾ Na svou dobu i vzhledem k podmínkám, které panují v nynější trestní justici, se jednalo o velmi progresivní zákonodárství.

O podobě sociální péče za dob první republiky P. Kodymová (2001: 120) uvádí, že „sociální péče odpovídala zhruba společenské situaci kapitalistického státu s dožívajícími zbytky feudalismu a zřetelným politickým vlivem socialistických myšlenek a byla zajišťována kombinací veřejnoprávních a soukromoprávních institucí“.

V 50. letech byla podoba sociální práce ovlivněna ideologií marxismu (srov. Šiklová, 2001: 140).

Výkon sociální práce v rámci trestní justice, tak jako ve všech ostatních oblastech své působnosti, byl sjednocen, zestátněn¹⁶⁾ a potlačen. Sociální péči se podle J. Šiklové (2001: 140) nevěnovala velká pozornost proto, „že v souladu s historickým materialismem se předpokládalo, že všechny sociální problémy, od chudoby a nezaměstnanosti, přes prostituci, kriminalitu a násilí až po války, jsou dočasné a zmizí, jakmile zmizí třídní rozdíly“.¹⁷⁾ Od konce 50. let a v 60. letech dochází k postupné obrodě sociální práce, neboť se ukázalo, že sociální problémy vítězstvím socialismu nevymizely a přetrvávají ve stejných či modifikovaných podobách.

Z hlediska uplatnění sociální práce v trestní justici v ČSSR jsou důležitá především 70. a 80. léta. Na přelomu let 60. a 70. se začala zavádět při národních výbo-
rech místa tzv. sociální kurátorů, jejichž hlavní pracovní náplní bylo sociálně výchovné působení na „společensky nepřízpůsobené občany“, včetně těch, kteří byli propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody (Obce, 1997: 237). Objektem zájmu sociální kurátorů je dospělá populace. Na konci 70. let, v návaznosti na sociální kurátory, začala vznikat místa tzv. kurátorů pro mládež. Doubravová (2001) k působnosti kurátorů pro mládež uvádí, že „až koncem 80. let došlo k redefinici poslání této instituce, kdy se začalo vedle kontroly stále více objevovat téma zprostředkování pomoci mladistvým, proti kterým bylo vedeno trestní stíhání, a také jejich rodinám“. Sociální práce začala v 70. letech pronikat i přímo do věznic, kde sociální pracovníci také začali nacházet své uplatnění.

Řezníček (1994: 11,18) k podobě sociální práce za dob socialismu uvádí, že sociální péče byla poskytována univerzalisticky a paternalisticky, převládala ústavní forma péče nad ambulantní¹⁸⁾ a došlo ke zúžení či zrušení socioterapeutických či jinak nápravných vztahů mezi pracovníky a klienty.

Místa sociálních pracovníků působících v trestní justici před rokem 1989 zůstala zachována až doposud, s tím rozdílem, že se změnilo samotné pojetí sociální práce a přístup k řešení problematiky delikvence mládeže. Po roce 1989 se přístup a pojetí sociální práce mění od pasivního vykonávání práce na základě pevně daných pravidel k aktivnímu a samostatnému přístupu k řešení problému, dále se mění od

administrativního pojetí práce k pojetí tvůrčímu, flexibilnímu až manažerskému ve smyslu řízení lidských zdrojů a v neposlední řadě se mění od jednostranného bud právního, nebo charitativního pojetí k multidisciplinárnímu pojetí s vnímáním širších sociálněekonomických souvislostí (Slavíková, 1999: 8).

V 90. letech se vedle státních zaměstnanců zabývajících se problematikou delikvence mládeže objevila i řada nestátních a neziskových organizací pracujících s delikventní mládeží. Tyto organizace nabízejí řadu služeb založených na odborné i laické bázi poskytujících péči ambulantní i ústavní.¹⁹⁾ V 90. letech byla do trestní justice zavedena i nová státní složka, probační a mediační služba²⁰⁾, zabývající se delikvencí mládeže a dospělých za využití principů a postupů sociální práce.

Vývojové srovnání na základě analýzy zákonů

V následující části se budu zabývat srovnávací analýzou trestních zákonů. Pro potřeby analýzy jsem sestavila indikátory a ukazatele sociální práce v trestní legislativě. Při tvorbě indikátorů jsem vycházela ze základních společných principů welfare modelu a restorativní teorie justice (viz výše).

V prvním indikátoru je obsažen princip individualizace, humanizace a antistigmatizace. Ukazatele prvního indikátoru jsou následující: posuzování trestní odpovědnosti obviněného vzhledem k jeho vyspělosti; zkoumání osoby obviněného a jeho poměrů; posuzování aktivity obviněného; kvantita a variabilita prostředků (které lze vůči mladým delikventům uplatnit); respekt k individuálním zvláštnostem; specializace odborníků.

Druhý indikátor v sobě zahrnuje princip neformálnosti, hledání alternativních řešení a zapojení laické i odborné veřejnosti. A ukazateli jsou: rozhodovací pravomoci, kompetence; využití civilního soudu; využití laické i odborné veřejnosti; alternativy k potrestání; alternativní tresty.

Třetí indikátor, poslední, je indikátorem obnovy, resocializace a rehabilitace. Obsažen je v následujících ukazatelích: účel trestu; výchovná opatření; postupy vedoucí k obnově; postup při neosvědčení.

Analyzovat budu trestní zákony platné na území České republiky ve třech rozdílných obdobích, a to z let 1931, 1950 a 2002. Důvody, které mě vedly k vybrání těchto období, jsou následující. V roce 1931 byl přijat samostatný zákon o trestním soudnictví nad mládeží. Zákon platil až do r. 1950, kdy byl zrušen a mládež byla zahrnuta do všeobecného trestního zákona, ve kterém jí bylo vyčleněno pouze osm paragrafů (Válková, 1992). V současnosti, tj. v roce 2002, problematiku delikvence mládeže v rámci trestní justice upravuje trestní zákon a trestní řád z roku 1961. Tento zákon a řád prošel od roku 1961 řadou novelizací, naposledy nejvýznamnější novelizace vešla v platnost právě v roce 2002, ale i přesto si ponechává řadu ustanovení poplatných době vzniku.

Z vývojového srovnání trestně-právní úpravy problematiky delikvence mládeže z hlediska výskytu indikátorů sociální práce v trestních zákonech z let 1931, 1950 a v platné právní úpravě v roce 2002 vyplývají následující poznatky.

Prvky sociální práce se vyskytují ve všech třech sledovaných obdobích. Liší se v míře svého zastoupení v trestních zákonech a ve způsobu použití.

V zákonné úpravě z roku 1931, oproti zákonným úpravám platným v letech 1950 a 2002, jsou výrazně zastoupeny prvky welfare modelu. Vliv welfare modelu na podobu trestního zákona z roku 1931 je znát z výrazné preference výchovných opatření před jinými formami potrestání, v propojenosti civilního a trestního soudu a v důrazu kladeném na požadavek zajistit, za využití služeb sociálního pracovníka, vyčerpávající zprávu o osobě delikventa a jeho zázemí.

V roce 2002 jsou v trestních zákonech, více než v předchozích obdobích, obsaženy prvky restorativní justice, což se projevuje ve snaze zapojit do řešení problematiky delikvence mládeže samotného delikventa, poškozeného a sociální společnosti (např. obecně prospěšné práce, mediace, náhrada škody jako podmínka uložení řady opatření).

Rok 1950 se vyznačuje minimalizací zapojení sociální práce do řešení problematiky delikvence mládeže. V trestním zákoně a trestním řádu z roku 1950 např. chybí požadavek, aby sociální pracovník pro potřeby soudu vypracoval zprávu o osobě mladistvého delikventa a jeho zázemí. Další příklad potlačení role sociální práce v roce 1950 je možno prezentovat na zjištění, že zákon z roku 1950 neobsahuje žádné ustanovení, ve kterém by byl obsažen požadavek, aby se pracovníci trestní justice mládeže vyznačovali určitými odbornými a osobnostními vlastnostmi, které by měly zaručovat výchovný a nestigmatizující charakter trestního řízení vůči mladistvým. Tyto vlastnosti byly vyžadovány jak v roce 1931, tak i v roce 2002.

Základním společným prvkem zkoumaných období je výchovné pojetí účelu trestu. Ve všech třech sledovaných obdobích je účel trestu u mladistvých vymezen odlišně oproti dospělým pachatelům. U mladistvých je důraz kladen na výchovu, tj. na individuální prevenci, u dospělých na prevenci generální.²¹⁾ Všechna tři analyzovaná období tak respektují specifikum období dospívání, kdy je nutné vzhledem k rozvíjející se osobnosti eliminovat možné další narušování tělesného i mravního vývoje (srov. Válková, Sotolář, 2001: 420).

Respekt k individuálním zvláštnostem mladistvých je vyjádřen i ve vyloučení některých druhů trestů či opatření, rozšíření podmínek, za kterých lze uložit některé druhy alternativních trestů a opatření, a ve způsobu vedení hlavního líčení, což má zabránit negativnímu vývoji mladistvého. Zákon z roku 1931 a platná právní úprava v roce 2002 dokonce pamatuje i na požadavek, aby pracovníci působící v rámci trestní justice svými zkušenostmi a znalostmi zaručovali výchovný účel trestu.

Vztáhneme-li výsledky analýzy trestních zákonů k širším společenským souvislostem, shledáme, že platná právní úprava z roku 1931 byla ovlivněna welfare modelem zacházení s delikventní mládeží. Trestní zákon a trestní řád z roku 1950 je ovlivněn myšlenkami marxismu a socialismu (potlačení sociální práce, sociálních problémů, zestátnění, potlačení role rodiny). V roce 2002 se v zákonné úpravě projeví ve zvýšené míře myšlenky restorativní justice.

Výsledky analýzy naznačují postoj politických představitelů státu, tj. zákonodárců,

ke způsobu řešení problematiky delikvence mládeže a jejich vztah k sociální práci.²²⁾ Výsledky analýzy také potvrzují tvrzení R. D. Heringa (1996: 55), že trestní justice je jako součást trestní politiky ovlivňována obecnou politikou a aktuálními dobovými proudy.

Závěr a doporučení

Chystané změny na poli trestní politiky vůči mládeži počítají s rozšířením možností uplatnění sociální práce v rámci trestní justice. Výchozím konceptem změn je restorativní justice²³⁾, ve které je důraz kladen na zodpovědnost jedince za své jednání a také zodpovědnost vůči svému sociálnímu okolí. Do popředí se dostává aktivní úloha nejen delikventa, ale i poškozeného (oběti) a jejich nejbližšího sociálního okolí (komunity). S rostoucí schopností delikventa být odpovědným členem komunity se podle B. Henkese (In Marešová, 2001: 10) posiluje i re-integrační proces. Re-integrační proces zabraňuje izolaci a marginalizaci se všemi jejich negativními následky.

Vliv komunity na řešení problematiky delikvence mládeže je patrný nejen při samotném výkonu daných opatření, ale i při zavádění nových forem způsobů práce s delikventní mládeží do praxe.²⁴⁾ Na nutnost společenské podpory při změně legislativy směrem k využívání opatření sociální politiky upozorňuje např. Chalupová (1992). Veřejnosti je důležité a nutné vysvětlit význam a účinek alternativních opatření, a předejít tak nebezpečí, že si veřejnost nová opatření vyloží jako přehnanou shovívavost trestní justice (srov. Válková, 1995).

Z hlediska účinnosti legislativních změn je také důležité zajistit organizační a personální zázemí. Adekvátní organizační a personální zázemí by mělo být prostředkem k zajištění efektivnosti využívání všech postupů a prostředků, které jsou v trestní justici k dispozici. Válková (1995) požaduje především organizačně a personálně zabezpečit výkon sociálních služeb.²⁵⁾

Neměli bychom ale zapomínat na nutnost zajistit organizačně a personálně i další specialisty na práci s delikventní mládeží působící v trestní justici. Večerka a kol. (2000) doporučují zvýšit počet specialistů pro mládež v rámci služby kriminální policie, zkvalitnit profil sociálních pracovníků, vyškolit soudce a státní zástupce.

V doporučení týkajícím se přímo sociální práce lze uvést, že kvalifikovaně poskytovaná sociální služba v trestní justici může napomáhat zpružnění trestního řízení, porozumění příčinám porušování právních norem, včasnému zásahu při porušení socializačního procesu, a tím nejen napomáhat řešit stávající konflikty, ale i předcházet konfliktům budoucím (srov. Úvodní, 1998, a Osmančík, 1998).

K tomuto doporučení lze vztáhnout tvrzení Osmančíka (1998: 145), že prioritou je včasná reakce soudu na signály poruch socializačního procesu. Soud může na základě dostatku objektivních a věrohodných informací a odborných znalostí použít individuálně projektované intervence.

Aby bylo možno zajistit individuální přístup k mladým delikventům, je tedy zapotřebí nejen kvalifikovaných sociálních pracovníků, ale možnost výběru z co nejširší

škály alternativních trestů a alternativ k potrestání. A dále by měla existovat širší škála prostředků, jak reagovat, když se mladistvý v době výkonu alternativního trestu či alternativy k potrestání neosvědčí.

Zapotřebí je také zajistit podporu veřejnosti, a předejít tak nebezpečí, že si veřejnost nová opatření vyloží jako přehnanou shovívavost trestní justice. Řešení problematiky delikvence mládeže by také mohlo napomoci rozšíření škály alternativních postupů vůči mladým delikventům.

Zahraniční úpravy trestního zákonodárství mládeže nabízejí mnoho prostředků zacházení s delikventní mládeží, ale dříve než se stanou součástí legislativy ČR, měly by projít experimentálním ověřením v praxi. Experimentálním ověřením se vyhneme nebezpečí převzetí opatření z mezinárodních zdrojů bez zohlednění regionálních specifik, což by se mohlo projevit v neefektivnosti daných opatření.

Na závěr lze dodat názor Sotoláře, Půryho a Šámala (2000: 15), že „východisko ze současného nedobrého stavu není třeba hledat ani tak v zdokonalování právní úpravy, jako spíše v jejím praktickém naplňování“.

Použitá literatura:

- DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, L. **Příručka pro probaci a mediaci**. Praha: Sdružení pro sociální práci v trestní justici, 2001.
- HERING, R. D.: Teze referátu „**Role soudní pomoci v systému sociální práce pro trestní justici ve Spolkové republice Německo**“. In Sborník příspěvků z konference Možnosti uplatnění sociální práce v trestní justici. Praha: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, 1996, s. 55–58.
- CHALUPOVÁ, J.; VOŇKOVÁ, J. **Sociální práce s pachateli**. Praha: Leges, 1992.
- MUNKOVÁ, G. **Sociální deviace**. Praha UK, 2001.
- MAREŠOVÁ, L. **Re-integrace do společnosti**. *Éthum*, 31/2001, s. 7–12.
- MATOUŠEK, O., **Základy sociální práce**. Praha: Portál, 2001. ŠIKLOVÁ, J. Sociální práce v našem státě od druhé světové války do současnosti. In s. 139–154.
- NEČASOVÁ, M. **Úvod do filozofie a etiky v sociální práci**. Brno: MU, 2001.
- NOVOTNÝ, Č. **10. kongres OSN o prevenci trestné činnosti a zacházení s pachateli, Vídeň, 10.–17. dubna 2000**. *Kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001.
- Obce, města, regiony a sociální služby**. Praha: SOCIOKLUB, 1997.
- OSMANČÍK, O. **Trestní soudnictví nad mládeží v USA a naše rekodifikace**. Právní praxe, 1998, roč. 46, č. 3, s. 130–145.
- PURKYŇOVÁ, M. **Sociální péče dříve a dnes**. Praha: Ministerstvo práce a sociální péče, 1949.
- Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny**. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994.
- ŘEZNÍČEK, I. **Základy sociální práce**. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994.
- SOTOLÁŘ, A.; AUGUSTINOVÁ, P. J.; ŠÁMAL, P.; PŮRY, F. **Právní rámec alternativního řešení trestních věcí**. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001.

- SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. **Alternativní řešení trestních věcí v praxi.** Praha: C. H. Beck, 2000.
- Úvodní studie k pilotnímu projektu modelových pracovišť „Justiční mediační a probační služby“ (JMPS). *Éthum*, 18/1998, s. 19–45.
- VÁLKOVÁ, H., DÜNKEL, F.: **Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě.** Praha-Freiburg: Ústav státu a práva ČSAV, Max-Planck-Institut für ausl. und intern. Strafrecht, 1991–1992.
- VÁLKOVÁ, J., NEUMANN, J. **Systémy prevence kriminality.** Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1992.
- VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A. **Restorativní justice – trestní politika pro 21. století?** *Trestní právo*, 1/2000, s. 4–11.
- VÁLKOVÁ, H., VOŇKOVÁ, J., SOTOLÁŘ, A. **Ohrožené děti a mladiství v současné a budoucí české právní úpravě.** *Právní rozhledy*, č. 12/1998, s. 602–608.
- VÁLKOVÁ, H. **Mezinárodní zásady prosazované v oblasti trestního soudnictví nad mládeží.** *Právní rozhledy*, č. 6/1995, s. 261–262.
- VÁLKOVÁ, H. **Předpoklady rozvíjení sociální práce v trestní justici.** *Sociální politika*, č. 7–8/1995, s. 11–12.
- VÁLKOVÁ, H. **Věk a jeho význam pro stanovení dolní hranice trestní odpovědnosti.** *Právní rozhledy*, č. 6/1997, s. 289–294.
- VEČERKA, K., HOLAS, J., ŠTĚCHOVÁ, M., DIBLÍKOVÁ, S. **Sociálně patologické jevy u dětí.** 2000.
- VŮJTĚCH, J. **Účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů ČR v horizontu roku 2000.** Závěrečná zpráva k projektu RC96. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001.
- ZEZULOVÁ, J.: **Trestní soudnictví nad mládeží z pohledu reformy soudnictví nad mládeží.** *Právní rozhledy*, č. 7/1996, str. 312–317.
- ZEZULOVÁ, J. **Trestní zákonodárství nad mládeží.** Brno: MU, 1997.
- ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. **Kriminalita mládeže.** Praha: Policejní akademie, 2001.

Zákony

- Trestní řád č. 87/1950.
- Trestní řád Československý. Druhé vydání. J. Kallab, V. Herrnritt. Praha, 1931.
- Trestní řád č. 141/1961 Sb. platný v roce 2002.
- Trestní zákon č. 140/1961 Sb. platný v roce 2002.
- Trestní zákon č. 86/1950 a trestní řád č. 87/1950. Třetí rozšířené vydání. Orbis. Praha, 1951.
- Trestní zákon č. 86/1950 Sb.
- Trestní zákon č. 86/1950. Komentář. Orbis, Praha, 1958.
- Trestní zákony Československé. Třetí vydání. J. Kallab, V. Herrnritt. Praha 1933.

Zákon o probační a mediační službě č. 257/2000 Sb.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí a mládeže č. 359/1999 Sb.

Zákon o trestním soudnictví nad mládeží č. 48/1931 Sb.

Redakčně upraveno ■

¹⁾ **Tato stať byla psána v roce 2002, tedy ještě před vydáním nového zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.** Přesto se domníváme, že pojednávaná problematika neztratila nic na své aktuálnosti a pomůže čtenářům seznámit se a zorientovat se v dané problematice.

²⁾ Kontakt na autorku: Stz.ruzicka@seznam.cz.

³⁾ Srov. § 184 TrŘ platného v roce 2002: Soud je povinen při projednání věci se také zaměřit na objasnění příčin, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání. K objasnění příčin trestného činu a k urovnání sporu mezi obviněným a poškozeným napomáhá probační a mediační služba.

⁴⁾ Munková (2001: 15) ve své knize Sociální deviace dělí teorie sociální deviace podle přístupu normativního a relativistického. Normativní přístup pracuje s pojmem objektivní deviace, tj. chování narušující sociální normy, a staví na sociálním konsenzu. Relativistický přístup je založen na sociálním konfliktu a deviaci pojímá jako chování, které je za deviantní označeno ostatními (veřejností, publikem). Relativistický přístup popírá univerzální platnost vymezování deviací jejich poměřováním se sociálními normami společnosti.

⁵⁾ Např. podle E. Lemmerta, který zformulovat teorie primární a sociální deviace, „se nepředpokládá možnost změny aktéra, možnost jeho resocializace, možnost aktivní, eventuálně dokonce sociálně organizované obrany proti vzniku sekundární deviace“ (In Sociální: 1994: 22).

⁶⁾ Doporučení se vztahují ke změně v organizaci a struktuře školství, zákonodárství, kvality bydlení, k podpoře sociálně rizikových skupin mládeže i marginálních společenských skupin ohrožených kriminalitou.

⁷⁾ Teorie labellingu pracuje s pojmy objektivní porušení normy a „přisouzené“ porušení normy, tj. porušení jako aktu interpretace, kdy záleží na okolí jedince, které chování bude označeno za delikventní a které ne. Dále si teorie labellingu všímá vlivu sociálního okolí na vznik či pokračování v delikventním chování jedince. Teorie sociální kontroly i teorie kulturního přenosu si také všímají vlivu sociálního prostředí. Teorie sociální kontroly vysvětluje delikventní chování oslabením sociální kontroly vnější i vnitřní. Teorie kulturního přenosu zdůrazňuje vliv výchovy v rámci určité kultury na vznik delikventního chování.

⁸⁾ Válková (1992) přeložila názvy modelů jako sociálně-opatrovnícký model a justiční model. V práci budeme používat označení welfare model a justiční model.

⁹⁾ Welfare či justice model.

¹⁰⁾ Individuální prevence je zaměřena na pachatele trestného činu. Generální prevence je vztahena k celé společnosti. V retributivním pojetí justice má individuální i generální prevence charakter odstrašení. V restorativním pojetí justice převažuje prvek resocializace a rehabilitace.

¹¹⁾ Ve smyslu pojetí delikvence jako sociálního problému.

¹²⁾ Subsidiarita – přenesení zodpovědnosti a části kompetencí při řešení problematiky kriminality na osoby či společenství, kterých se konkrétní trestný čin přímo dotýká.

¹³⁾ Lidském ve smyslu základních etických principů práce s klientem.

¹⁴⁾ Viz základní etické principy práce s klientem (Nečasová, 2001).

¹⁵⁾ Podnět ke vzniku samostatných soudů pro delikventní mládež pochází od hnutí Child Savers (viz historický exkurs reakce na delikventní chování).

¹⁶⁾ Výkon sociální práce byl řízen centrálně a všichni sociální pracovníci se stali zaměstnanci státu.

¹⁷⁾ Purkyňová (1949: 29) za „sociální případy“ tehdejší doby označila neuvědomělé jedince, „kteří ještě nepochopili, že lid je u nás zdrojem moci“ a k metodám sociální práce uvedla, že sociální práce „Stále šířeji zabírá celé skupiny, zvyká si pracovat hromadnými akcemi v masovém měřítku“.

¹⁸⁾ J. Šiklová (2001: 145) připomíná, že „v době reálného socialismu byly sociální problémy často interpretovány jako „nemoci“, a proto byly medikalizovány“ ... a sociální problémy byly řešeny ústavní zdravotnickou péčí nebo jí podobnou represivní institucionální formou.

¹⁹⁾ Jde především o tzv. nízkoprahová centra.

²⁰⁾ Vůjtěch ke vzniku probační služby uvádí, že „její prvé experimentální ověřování kolem roku 1968 v projektu zvaném „Řádnovka“ skončilo v době normalizace vytvořením instituce sociálních kurátorů, působících v síti národních výborů a omezujících se na poskytování fakultativní pospenitenciární péče a v institutu ochranného dohledu vykonávaného policií.“ Další experimentování proběhlo v druhé polovině 90. let a vyústilo v roce 2000 v přijetí zákona o Probační a mediační službě č. 257/2000 Sb. Probační a mediační služba věnuje podle § 4 odst. 4 zákona č. 257/2000 Sb. zvláštní péči mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých.

²¹⁾ Srov. účel trestu ve všeobecné části zákona (§23 TrZ) a účel trestu ve speciální části zákona věnované mladistvým (§ 76 TrZ) v současné platné právní úpravě. Ustanovení § 23 TrZ zní: „Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčení trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“ Ustanovení § 76 TrZ zní: „Účelem trestu u mladistvého je především vychovat ho v řádného občana, a to ze zřetelem k jeho osobním vlastnostem, k jeho rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází.“

²²⁾ Sotolář, Půry, Augustinová a Šámal (2001: 519) k účelu trestu u dospělých uvádějí, že individuální prevence je nástrojem prevence generální.

²³⁾ Příklon k alternativním opatřením je dán jak z ideologických, tak i z ekonomických důvodů (srov. Válková, 1995: 12), neboť alternativní opatření jsou považována za méně ekonomicky nákladná než např. výkon trestu odnětí svobody.

²⁴⁾ Směr chystaných změn např. viz Vůjtěch (2001).

²⁵⁾ Novotný (2001: 28) uvádí, že „těsnější společenství s postupy trestní justice může mít přímý vliv na politiku trestní spravedlnosti“.

²⁶⁾ Vůjtěch (2001) v tomto smyslu upozorňuje na fakt, že účinnost alternativních opatření (např. dohledu) se oslabuje tehdy, když se průměrný počet pachatelů připadajících na jednoho sociálního pracovníka stává nezvladatelným.

Dobré sociální klima ve škole umožňuje demokratický styl vedení

V posledním čísle letošního roku jsme v naší pravidelné rubrice zavítali do předhůří Šumavy. Vyšší odbornou školu sociální v Prachaticích představuje zástupkyně ředitele PhDr. Vladislava Šídllová.

• Kdy byla vaše škola založena? Kdo stál u jejího zrodu?

Vyšší odborná škola sociální Prachatice (dále jen VOŠS) se stala logickým vyústěním činnosti Sociálně právní akademie, která v Prachaticích působila od roku 1991. Počínaje školním rokem 1996/97 se škola stala vzdělavatelem v oboru sociální práce. Podklady pro první akreditaci oboru u MŠMT jsem zpracovávala společně s tehdejším zástupcem ředitele školy Mgr. Alfrédem Schulzem. Zároveň jsem se podílela na přípravě odborného obsahu vyššího studia sociální práce v rámci týmové práce při Výzkumném ústavu odborného školství se sídlem v Praze-Hostivaři, a to pod vedením PhDr. Jany Kašparové. Byla to zkušenost, za kterou jsem dodnes vděčná – stala se pro mne osobně důležitým impulsem v zaměření dalšího profesního růstu.

Časem se naše VOŠS zařadila mezi řádné členy Asociace vzdělavatelů v sociální práci a začala se aktivně podílet na její činnosti.

• Jaké je zaměření školy?

Naše VOŠS je státní škola, jediná svého druhu v regionu. V symbióze se Střední pedagogickou školou Prachaticí,

s níž tvoří jeden právní subjekt, se zaměřuje zejména na vysokou míru kultivace osobnosti svých absolventů, potenciálních zástupců tzv. pomáhajících profesí. Není výjimkou, že budoucí sociální pracovníci hrají společně s žáky zmíněné střední školy student-ské divadlo, sportují či „muzicírují“. Tyto aktivity jen umocňují vpravdě sociální klima, které je pro školu charakteristické. Je zajímavé, že toto klima poznamenává – v dobrém slova smyslu – i studenty dálkové formy studia, ačkoliv se v prostorách školy zdržují pouze jeden den v týdnu. Je pravděpodobné, že se na atmosféře mezilidských vztahů ve škole podílí např. i propojení volitelných seminářů mezi studenty denní i dálkové formy studia a celkově velmi demokratický styl vedení, s využitím samosprávných prvků.

• Jaká je podoba praxe na vaší škole?

Škola realizuje promyšlený systém odborné praxe, a to počínaje „orientací v sociální síti“, což je forma průběžné skupinové praxe pro studenty 1. ročníku, hovoříme-li nejprve o denní formě studia. Studenti se tak dostanou přímo na různé typy sociálních pracovišť v celém Jihočeském kraji. Další zařízení

DOBŘÍ SOCIÁLNÍ KLIMA VE ŠKOLE UMOŽŇUJE DEMOKRATICKÝ...**školy se
PŘEDSTAVUJÍ**

jsou jim prezentována formou besed s pracovníky těchto institucí. Své zkušenosti analyzují písemně podle zpracované metodiky a obdrží následně každý týden supervizní zpětnou vazbu. Studenti 2. a 3. ročníku již jsou pod individuální supervizí pracovníků cvičných pracovišť praxe a zároveň probíhá skupinová supervize praxe ve škole. Vedle průběžné praxe využíváme v hojné míře též formy souvislé praxe. V každém ročníku máme studenty v tzv. terénu po dobu pěti týdnů. Student během profesní přípravy musí projít stanovenými typy praxe (od pracovišť státní správy či samosprávy, ústavní péče o děti i seniory, až po poradenská zařízení i alternativní formy sociálních pracovišť).

Studenti v dálkové formě studia absolvuji část výjezdů v rámci zmíněné „orientace v sociální síti“ společně, další praxi však konají výhradně mimo konzultační dny. I zde je praxe podle možností supervidována.

• **Spolupracujete s některou další školou podobného zaměření? Jak?**

Pro spolupráci VOŠS s dalšími školami je typický široký záběr: od počátku existence školy si vyměňujeme zkušenosti s řadou členských škol ASVSP, přičemž jsme již byli pořadateli několika seminářů, a to zejména pro učitele VOŠ. Také jsme v Prachaticích uspořádali IX. konferenci Společnosti sociálních pracovníků. Zároveň úzce spolupracujeme s Jihočeskou univerzitou, zejména s její Teologickou fakultou. Konzultovali jsme např. svá portfolia, pan děkan k nám jedenkrát ročně jezdí jako lektor do semináře s genderovou tematikou, atd.

U spolupráce s dalšími školami nutno zmínit, že dvě z nás, učitelek prachatické školy, působíme jako konzultantky pro členské školy ASVSP.

• **Můžete přiblížit specifika, odlišnosti školy?**

Mám-li uvést naše specifika, nelze nezmínit vysoký standard dosahovaný v podobě absolventských prací studentů školy. Věnujeme mnoho pozornosti celé proceduře tvorby práce – od volby tématu přes přípravu výzkumu a jeho realizaci až po nácvik obhajob v modelových situacích a samotnou prezentaci u absoltoria. Od loňského školního roku mívá prezentace i virtuální podobu.

V hojné míře využíváme možností směřovat témata prací k zadání v rámci projektů zpracovávaných některými ze spolupracujících organizací neziskového sektoru.

• **Jak vypadá život vašich studentů v prostorách školy?**

Život studentů v prostorách školy je podřízen omezeným prostorovým možnostem. Proto se některé jejich aktivity přesouvají do dalších prostor v rámci našeho subjektu, jak ostatně vyplývá z uvedeného zaměření školy. Oblíbená je tělocvična (výjimkou nejsou turnaje mezi studijními skupinami), klubovny ve vlastním ubytovacím zařízení, divadelní prostory aj. Velmi navštěvovaná je studovna VOŠS s více než 1 000 svazky v příruční knihovně a počítačovým vybavením s provozní dobou od 7.00 do 18.00 hod., podobně též po vyučování přístupná učebna výpočetní techniky s provozem do 20.00 hod.

školy se PŘEDSTAVUJÍ

DOBŘE SOCIÁLNÍ KLIMA VE ŠKOLE UMOŽŇUJE DEMOKRATICKÝ...

• Navázali jste spolupráci s některou zahraniční školou?

VOŠS se podařilo v roce 2004 uskutečnit pobyt skupiny cca 40 studentů v Bernu. Ve spolupráci s Univerzitou aplikovaných věd jsme navštívili několik zajímavých sociálních pracovišť a vyslechli jsme vybrané přednášky s tematikou sociálního zabezpečení ve Švýcarsku.

• Co všechno bude umět a znát váš absolvent?

Z profilu absolventa VOŠS vyplývá, že se umí kultivovaně vyjadřovat ústně i písemně, jedná taktně a eticky správně, je schopen aktivně využívat nejméně jeden cizí jazyk, pracuje s moderní výpočetní technikou, chce se dále vzdělávat... Například 68 % loňských absolventů pokračuje v některé z forem vysokoškolského studia. Kromě zmíněných příkladů standardních požadavků na kvalitu absolventů je možné podtrhnout zejména vybavenost našich absolventů pro spoluúčast na tvorbě projektů a komunitním plánování, o kterou se již několik let snažíme.

• Na jaký hodnotový systém je orientována vaše škola?

V rámci zpracovávání hodnocení školy za minulý školní rok jsme si uvědomili, že náš vzdělávací program sociální práce splňuje vcelku vysoké nároky v duchu environmentalismu. Kolegyně PhDr. Jana Břendová, zejména ve svých hodinách filozofie a etiky, dosáhla žádoucího zastřešení environmentálních snah svých i podílu dalších vyučujících. Dospěla k následnému postoji: „Třebaže environmentální teorie

tvorí filozofickou a etickou nadstavbu přírodních věd, je přesto důležitou součástí věd sociálních, neboť sociální prostředí je pokládáno za nezbytnou část životního prostředí. ...“ Z toho vyplývá, že pozitivním změnám životního prostředí našeho světa musí předcházet pozitivní změny životního stylu, přičemž jde v optimálním případě o životní styl vedoucí k vyváženému vztahu člověka k člověku, v širším kontextu člověka k prostředí, kde žije a podílí se na utváření podmínek pro trvale udržitelný život.

Domnívám se, že toto se pro nás stalo jakýmsi společným krédem. V kontextu s aktuálním materiálem evropského formátu „Nová mezigenerační solidarita jako odpověď na demografické změny“ (tzv. Zelená kniha) to určitě není pro orientaci školy málo.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

Informace o přijímacím řízení:

VOŠS Prachatice přechází na diferencovaný systém přijímacího řízení, ve kterém student, který získal dostatečný počet bodů za prospěch ze střední školy a doložil prosociální orientovanost doklady např. o práci dobrovolníka, je přijat bez přijímacích zkoušek. Ostatní uchazeči se podrobí přijímací zkoušce, jejíž součástí je i ústní motivační pohovor.

Počty uchazečů a studentů:

Škola má v současné době cca 140 studentů, z toho 62 v 1. ročníku studia (výběrem ze 157 uchazečů). Pro příští školní rok přijmeme ke studiu cca 60 uchazečů do denní formy studia, podle poptávky jsme připraveni zahájit studium cca 30 dálkově studujících.

DOBŘE SOCIÁLNÍ KLIMA VE ŠKOLE UMOŽŇUJE DEMOKRATICKÝ...**školy se
PŘEDSTAVUJÍ****Informace o oboru, formě, době studia:**

Obor 75-41-N/002 Sociální práce, tříleté denní/čtyřleté dálkové studium

Informace pro uchazeče:

Uchazeči se mohou hlásit pro obě formy studia do 30. dubna 2006. Po obdržení přihlášky na standardním tiskopise si škola vyžádá další podklady a zašle uchazečům podrobná kritéria přijímacího řízení. Po skončení 1. kola přijímacího řízení, které se koná v měsíci červnu, může ředitel školy vypsát další kola.

Pozn.: 1. Škola má k dispozici vlastní ubytovací kapacitu

2. Roční školné činí 2 500 Kč

Adresa školy:

Vyšší odborná škola sociální a SPgŠ, Zahradní 249, 383 22 Prachatice

Tel.: 388 318 896, 388 312 214

(spojovatelka)

Další informace:

voss-pt@e-mail.cz www.spgspt.cz

Představení projektu

VOŠS realizuje mnohostrannou spolupráci se Střediskem sociální pomoci a služeb při MěO Svazu důchodců ČR v Prachaticích. V rámci společného projektu vznikl před několika lety záměr zahájit v Prachaticích Akademii třetího věku. V roce 2005 se uskutečnil již pátý ročník série přednášek pro seniory z Prachatic a přilehlých obcí. Každý z ročníků mívá monotematické zaměření a přehlednou strukturu. Lektory jsou převážně učitelé VOŠS. Posluchače postupně uvádějí do problematiky pozitivního myšlení, zdravého životního stylu, základů psychologie osobnosti, tajů komunikace, a to včetně sdělovací funkce masmédií a zejména umění.

Součástí projektu je dále dobrovolnická činnost studentů VOŠS ve smyslu doprovázení osamělých seniorů, čemuž předchází vyšetření potřeb a poptávky po této formě pomoci samotnými zástupci aktivních seniorů, kteří též v terénu dobrovolníky představují a získávají následně i zpětnou vazbu o účinnosti služby. Pro tyto účely vzniklo Dobrovolnické centrum při VOŠS, které v současné době zahajuje spolupráci s právě vznikajícím zdejším ADRA-klubem. Doprovodnou akcí je každoroční vyhodnocení nejlepších dobrovolníků pod názvem Dobrovolník s kytíčkou.

Neméně zajímavou a užitečnou formou spolupráce VOŠS a zmíněné organizace seniorů jsou Psychosociální hry s pamětí, respektive trénink paměti, který právě vstoupil do svého třetího ročníku. Jako asistentky lektorky (psycholožky, učitelky VOŠS) působily v prvních dvou ročnících dvě studentky dálkové formy studia, které se rozhodly, a to je zvláště potěšující, pokračovat v asistenci i po skončení studia na VOŠS.

Funkci asistenta lektora poznali senioři i ve studentovi spolupracujícího Gymnázia Vimperk v prvním ročníku Základů práce s počítačem, který se uskutečnil v září a říjnu letošního roku pod vedením jednoho z vyučujících aplikované výpočetní techniky na VOŠS.

Představený projekt zrcadlí náš záměr zapojit do přípravy i realizace sociálně zaměřených projektů společně učitele a studenty školy. Sázka na tento způsob zapojení VOŠS do veřejného života obce se opakovaně vyplácí.

Kampaň pro kulturní a smysluplnou péči o seniory

Úroveň, kvalita a dostupnost péče o seniory představuje v současné společnosti stále diskutovanější téma. Evropské země s velkým množstvím migrantů čelí nepřipravenosti zdravotnické péče o seniory, obzvláště pro ty pocházející z jiných zemí a kultur. Především Německo se v současnosti snaží s tímto problémem pracovat, a nabízí nám tak možnost inspirace.

Kampaň pro kulturní a smysluplnou péči o seniory (volný překlad německého Kampagne für eine kultursensible Altenhilfe) se snaží spojit dvě zdánlivě odlišné činnosti: na jedné straně sociální práce s migranty a na druhé straně péče o seniory. Jejich spojením se dostáváme ke specifické činnosti, kterou můžeme nazvat „kulturní a citlivá péče o seniory“, která vnímá odlišné náboženství, kulturu, hodnotovou orientaci a rodinné vazby klientů nepocházejících z majoritní společnosti dané země.

Hlavním cílem této kampaně je zejména podpora přijetí procesu v sociálních službách, který by podporoval tzv. „**intercultural opening**“, volně přeloženo „mezikulturní otevření“, kterým by byl přijat proces mezikulturní akceptace a přenášena tzv. „**cultural-sensitive care**“, tedy kulturně-citlivá péče. Pod termínem „kulturně-citlivá péče“ můžeme rozumět především: osobně orientovanou podporu, sociální a zdravotní péči, která vnímá individuální potřeby, sociální, kulturní a náboženskou orien-

taci jednotlivce, která klientovi/seniorovi umožní žít plnohodnotný život v majoritní společnosti, kteří potřebují zdravotnickou péči.

Dalšími cíli jsou zejména rozvoj služeb a profesionálních kvalifikací ve zdravotnické péči a rozvoj osobní kulturní citlivosti pracovníků a celé společnosti, včetně překonání specificky tíživé životní situace starých migrantů v Německu. Kampaň byla zahájena pod hlavičkou německého ministerstva pro rodinu, seniory, ženy a mládež v říjnu roku 2004 a potrvá do konce prosince 2005. Zapojilo se do ní přes 100 organizací se sídlem v Německu a na dalších 50 organizací ze Švýcarska a Rakouska.

Základním stavebním kamenem celé kampaně je vydání tzv. **Memoranda pro kulturní a smysluplnou péči o seniory**, které se kooperující organizace snaží začlenit do poskytovaných služeb. Memorandum obsahuje sedm základních bodů, které by měly být uplatňovány ve zdravotnické péči u seniorů pocházejících z jiné než majoritní

KAMPAŇ PRO KULTURNÍ A SMYSLUPLNOU PÉČI O SENIORY**inspirace
PRO PRAXI**

společnosti. Předním cílem memoranda je výzva adresovaná celé sféře politického života i společnosti k tomu, aby umožnila starým lidem žijícím v Německu život nezávislý na jejich sociálních, etnických a kulturních kořenech a původu. Dále přístup ke všem institucím zabývajícím se pomocí a péčí o seniory, a vytvořila tak pro tyto osoby prostor pro jejich aktivní, kulturní a smysluplný život na sklonku jejich života.

Definice memorand:

Existující bariéry mezi institucemi činnými v oblasti pomoci a péče o seniory/migranty mohou být odstraněny cestou jejich aktivního podílu na činnosti těchto institucí.

Kulturní a smysluplná péče o seniory přispívá k tomu, aby osoba potřebná této péči mohla žít v souladu se svými životními, individuálními, náboženskými a jinými potřebami.

Proces mezikulturního soužití a spolupráce nelze chápat jako nějakou „další dodatečnou nabídku“ systému péče o seniory, nýbrž jako jeden z nutných integrujících stavebních prvků tohoto systému. Tento proces vyžaduje dlouhodobý transparentní vývoj na nejrůznějších společenských úrovních.

Mezikulturní soužití v systému péče o seniory je úkolem iniciujícím další rozvoj personální a týmové práce v daném systému.

Institute vzdělávání a jeho dalšího rozvoje v jejich nejrůznějších formách tímto vyzýváme k tomu, aby téma kulturní a smysluplné péče o lidi ve stáří pojali jako jedno ze společenských průřezových témat a zakomponovali je do svých pracovních programů.

Institute a organizace, které se ve

své ambulantní či stacionární péči o staré lidi vydají cestou mezikulturního soužití, budou potřebovat politickou, odbornou a rovněž i finanční podporu.

Vlastní organizace migrantů je nově nutno nahlížet jako zdrojový potenciál a respektovat, jak ve sféře reálných politických rozhodnutí, tak i ve sféře plánování finančních prostředků.

Mezi hlavní pracovní nástroje této kampaně patří místní aktivity spolupracujících organizací, šíření informací skrze informační materiály v různých jazycích, pořádání regionálních a celonárodních aktivit (např. odpoledne řecké kultury, výstavy fotografií ze života Turků...). Předním cílem lokálních aktivit je interkulturní spolupráce v péči o migranty zaměřená na jejich specifické potřeby, podpora těmto poskytovatelům služeb a informování široké veřejnosti včetně starších migrantů o možnostech péče.

Problematikou vzdělání a zaměstnání cizinců na našem území se zabývá pilotní **Projekt Leonardo da Vinci – SMILE** (System For Migrants – Integration As Life Help Through education), trvající od října 2004 do září 2007. Tento mezinárodní projekt, jehož partnery jsou kromě ČR Polsko, Nizozemí a Německo, se snaží cizincům na svém území nabídnout vzdělání ve zdravotnické péči o seniory s následnou podporou nalezení a udržení zaměstnání včetně podpory a pochopení hodnot společnosti. Jedná se o širší možnost pochopení a poznání více kultur, které spolu nacházejí společný život na území jediného státu.

Partnery pilotního projektu SMILE

inspirace PRO PRAXI

KAMPAŇ PRO KULTURNÍ A SMYSLUPLNOU PÉČI O SENIORY

v České republice jsou CEPAC, Středisko pro dlouhodobý doprovod začínajících podnikatelů, Bulharský osvětový klub a EDUKOL, vzdělávací a poradenské sdružení, s. r. o.

Jak již bylo řečeno na začátku, Česká republika v současnosti nepatří k zemím, které by čelily tomuto problému ve velkém měřítku. Čím více však budeme

na situaci užšího soužití s jinými kulturami v blízké budoucnosti připraveni, tím lépe budeme schopni pečovat o potřebné přirozeným, kulturně citlivým a lidským způsobem, který každý z nás vyžaduje.

Kateřina Tichá

Magazín pro vozíčkáře a jejich přátele

Kaleidoskop informací o životě a pro život na vozíku

RADY, INSPIRACE, MOTIVACE

Příležitosti k aktivnímu životu na vozíku:

Události, reportáže, rozhovory, poradenství, rady, zkušenosti, kultura, sport, vzdělávání, úpravy bytů, tipy na výlety a dovolenou, sociální služby, zdravotnictví, pomůcky, motorismus, kalendárium akcí, volný čas, humor, čtenářské příběhy aj., pestrá grafika.

60 stran, 5x ročně. **Info, předplatné, vzorové číslo:** www.vozickari-ostrava.cz, tel. 596 783 174 (11 - 18 hod.), 596 786 353, e-mail: dzidopetr@volny.cz.

VOZKA - o Vás, pro Vás, s Vámi

Zjevní bezdomovci Jižního Města

Občanské sdružení Naděje působí letos již patnáctým rokem v oblasti poskytování sociálních a zdravotních služeb na patnácti místech České republiky. V rámci Prahy spolupracuje od roku 2002 i s městskou částí Praha 11. V uvedeném roce jsme začali v domě pro dlužníky za nájemné poskytovat služby sociální intervence. Dnes provozujeme v tomto objektu i azylový dům poskytující služby dalším bezdomovcům. V květnu 2005 jsme zahájili na základě objednávky úřadu analýzu situace zjevných bezdomovců. Území městské části zahrnuje především oblast známou pod názvem Jižní Město – osmdesátitisícové převážně panelové město. Po dobu tří měsíců se pohyboval po tomto území náš terénní pracovník, který navštěvoval lokality vybrané úřadem, místa, o kterých nás informovali přímo občané, a postupně procházel celé území městské části. Cílem jeho práce bylo vyhledat patologicky se chovající nebo vypadající osoby vykazující identifikační znaky zjevných bezdomovců, pokusit se s nimi navázat kontakt a zařadit je do stanovených skupin.

Skupiny osob

Na základě osobních kontaktů terénního pracovníka s patologicky se projevujícími osobami jsme stanovili tři základní skupiny:

- bezdomovci,
- dělníci z blízkých staveb (i cizinci) – lidé je mohou často zaměňovat s bez-

domovci, protože nemívají běžný pracovní oděv (montérky),

- zanedbaní nebo osamělí obyvatelé Jižního Města (převážně důchodci a muži ve středním věku).

Osoby napříč skupinami a z jednotlivých skupin se mezi sebou znají, shlukují se, diskutují spolu a často i na veřejných místech společně popíjejí.

Koncentrace bezdomovců

Bezdomovci jsou zvyklí migrovat, přizpůsobovat se nově vzniklé situaci. Z tohoto důvodu jsme je na více než polovině míst vybraných úřadem městské části již nezastihli. Neznamená to však, že se tam po nějakém čase nemohou opět vrátit. Situace se mění podle klimatických podmínek, bezdomovci vyhledávají místa, kde dochází k vyšší koncentraci osob (například nákupní centra), nebo naopak opuštěné objekty nebo prostředí (les, opuštěné garáže), kde mohou najít samotu a mohou si zařídit život podle vlastních představ. Jejich pohyb také vychází z různého způsobu získávání prostředků. V Jižním Městě jsme se setkali se skupinami osob, které prostředky na obživu získávají žebráním, sběrem barevných kovů a drobnými krádežemi, příležitostnými pracemi nebo z odpadků a částečnou pomocí od známých, kteří zde bydlí. Každá ze skupin většinou preferuje jeden z uvedených způsobů.

Počet nalezených osob

Uvedené údaje vycházejí buď z osob-

**inspiration
PRO PRAXI**
ZJEVNÍ BEZDOMOVCI JIŽNÍHO MĚSTA

ního kontaktu (31 osob), nebo u osob, s nimiž se nám zatím nepodařilo navázat kontakt, z vyjádření občanů, kteří s nimi již kontakt měli nebo je nějakým způsobem sledují. Jedná se pouze o muže, ženu – bezdomovkyni – jsme přímo v terénu nepotkali ani jednu.

Bezdomovci

Dělníci

Obyvatelé

Celkem podle jednotlivých skupin

24

11

14

Celkový počet osob

49

Na základě porovnání se sčítáním bezdomovců, které proběhlo v Praze v únoru 2004, kdy bylo na území Jižního Města napočítáno 40 bezdomovců¹⁾, lze konstatovat, že co se týče počtu zjevných bezdomovců, zůstává situace v této části města stabilní.

Důvody k setrvávání bezdomovců ve sledované lokalitě

Důvody, proč zůstávají oslovení bezdomovci v Jižním Městě, jsou především dány osobními vazbami na toto území (dříve zde bydleli, mají zde bývalou přítelkyni) a dále jeho polohou (je zde klidnější prostředí než ve středu města, díky většímu počtu opuštěných a zanedbaných míst se mají kam schovat).

Se čtyřmi bezdomovci se nám podařilo domluvit návštěvu střediska v Praze 1, Bolzanově ulici. Středisko je součástí Integračního programu Naděje a nabízí služby nízkoprahového denního centra (stravu, hygienu, ošacení,

sociální poradenství, osobní asistenci aj.). Dva z nich jeho služeb bezprostředně využili. Tři bezdomovci návštěvu prozatím zcela vyloučili. S dalšími se našemu terénnímu pracovníkovi nepodařilo za tak krátký čas navázat kontakt na dostatečné úrovni, abychom mohli začít řešit jejich situaci a zahájili s nimi bližší spolupráci. Pouze dva bezdomovci znali středisko pomoci již z dřívějšího. Tato situace ukazuje na potřebu intenzivní terénní práce a osvěty mezi bezdomovci.

Vybrané stručné příběhy oslovených bezdomovců

(uvedené údaje vycházejí z vyjádření samotných bezdomovců)

Bezdomovec I

Manželský pár původem z Ukrajiny se dostal v důsledku svého podnikání do vězení. Manžel byl propuštěn z vězení a dostal příkaz k opuštění republiky. Manželka je doposud ve vězení. Po propuštění ztratil muž doklady. Na Ukrajinu se nechce vrátit z důvodu obavy o svůj život. Manžel na základě kontaktu našeho terénního pracovníka přijal pozvání do denního centra, kde mu pomohli s vyřízením dokladů. Na základě náhodné pouliční kontroly policií byl zadržen. Od té chvíle jsme ho na území Prahy již nespatriili.

Bezdomovec II

Muž bydlel se svou družkou v jejím bytě na Jižním Městě a společně podnikali na živnostenský list družky. Ta odebírala na tento živnostenský list zboží, které však nesplácela. Družka byla odsouzena a navíc byla vyměřena exekuce na byt a majetek. Tímto se dostal muž na ulici. Trpí epilepsií a je

ZJEVNÍ BEZDOMOVCI JIŽNÍHO MĚSTA**inspirace
PRO PRAXI**

špatného vzhledu v důsledku zhoršené životosprávy a častého pití alkoholu. Nemůže nalézt práci a ztrácí i motivaci ke změně. Návštěvu denního centra a jinou pomoc zatím odmítá.

Bezdomovec III

Bezdomovec, který má zaměstnání, již pět let přebývá v opuštěné garáži určené k demolici. Dříve občasně využíval služeb Naděje, ale nyní potřebu nemá, protože získal zázemí v garáži.

Reakce občanů

Občané nás kontaktovali především během prvního měsíce. Celkem nás kontaktovalo jedenáct občanů, kteří většinou upozornili na místa pohybu domnělých bezdomovců nebo s námi diskutovali o problematice bezdomovectví a našich aktivitách v této oblasti. Na probíhající projekt reagovali všichni příznivě. V jednom případě jsme zaznamenali výraznou averzi proti bezdomovcům a aktivitám naší organizace. Setkali jsme se i s představou, že bezdomovce z ulice na zatelefonování „odklízíme“. Kladně hodnotíme možnost osvěty mezi občany i většinový pohled na bezdomovce jako na lidi, kterým je třeba pomoci.

Na začátku realizace probíhala dobrá spolupráce s městskou policií, která nás informovala o místech, kde bezdomovce již dříve našla. Později jsme se již vzájemně nekontaktovali.

Závěr

Potlačování nežádoucích patologicky se objevujících obrazů na území města je vždy zodpovědností více spolupracujících složek. Jde přes úroveň státní

správy v účinně nastaveném sociálním systému, přes samosprávu jako vykonavatele doporučených standardů, ochránce občanů a dobrého správce svěřeného majetku, dále přes profesní občanské organizace nabízející účinné služby sociální prevence a intervence a v závěru přes zodpovědný přístup každého občana k blízkému či opuštěnému člověku.

Práce s touto skupinou je časově náročná. Často vyžadovala několik kontaktů, než jsme získali dostatečnou důvěru a mohli rozdělit jednotlivce na bezdomovce a ostatní. U některých bylo v důsledku alkoholové demence, špatného zdravotního stavu, psychických a mentálních problémů velmi těžké navázat kontakt a dohodnout postupné řešení jejich situace. V těchto případech je nutný dlouhodobý aktivní přístup založený zpočátku na praktické potravinové pomoci a kontaktních rozhovorech.

Místa, kde se bezdomovci v Jižním Městě zdržují, jsou většinou spojena s levnou nabídkou alkoholických nápojů – především lahvového piva a opuštěnými, resp. neudržovanými zákoutími. Tato zákoutí přitahují bezdomovce i asociální jedince zabývající se drobnou kriminalitou. Mají zde pocit nekontrolovatelnosti a skrytosti. Nepořádek odpuzuje ostatní občany, a tak bezdomovci i asociální jedinci ovládnou tato teritoria. Nejlepší obranou je pravidelný úklid těchto míst a postupné zušlechťování opuštěných budov i celých oblastí.

Bylo překvapující, že z osloveného počtu bezdomovců pouze dva využili v minulosti služeb denního centra umístěného ve středu města. Ukazuje

**inspiration
PRO PRAXI****ZJEVNÍ BEZDOMOVCI JIŽNÍHO MĚSTA**

to na potřebu otevření strategicky umístěných denních center nejlépe spojených s noclehárnou, kam by mohl terénní pracovník bezdomovce rovnou doprovodit. Je možné zvážit i vznik místa s pravidelným kontaktem sociálních pracovníků, kde by se mohli bezdomovci s ostatními členy z výše popsaných skupin setkávat, aby nezůstávali přímo na veřejných prostranstvích (podobné projekty fungují například v Kodani). Zde by se mohli projevovat podle své povahy a diskutovat. Zároveň by se však učili udržovat si pořádek a dosáhlo by se navázání kontaktu se sociálním pracovníkem.

Terénní sociální práci se nepodaří zcela odstranit bezdomovce z ulice, ale zprostředkuje udržení kontaktu a postupné řešení situace jednotlivých

bezdomovců. Je také nástrojem pomáhajícím běžným občanům v oblasti osvěty a pocitu bezpečí, že se mají na koho při řešení přebývání bezdomovce v jejich blízkosti obrátit.

Jan Kadlec

Autor je od roku 1997 zaměstnancem občanského sdružení Naděje ve funkci zástupce ředitelky pražské pobočky, kde se podílí na utváření a vývoji Integračního programu určeného na pomoc lidem společensky vyloučeným a lidem, kterým společenské vyloučení bezprostředně hrozí.

¹⁾ I. HRADECKÝ, P. KOSOVÁ, M. MYŠÁKOVÁ, L. OMELKOVÁ, P. SEDLÁČEK: *Sčítání bezdomovců Praha 2004, závěrečná zpráva: Praha, 2004.*

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ POHODA PŘIPRAVUJE NOVOU TERÉNNÍ SLUŽBU RESPITNÍ PÉČE

Občanské sdružení POHODA – společnost pro normální život lidí s postižením – nabízí své služby již více než sedm let. Rozvoj programů pro cílovou skupinu uživatelů, kterou tvoří dospělí lidé s mentálním a kombinovaným postižením, byl až do minulého roku ovlivňován především poptávkou a zájmem klientů i odborníků ze správní rady organizace.

Vzhledem k připravovanému zákonu o sociální pomoci a neustále se měnícím podmínkám života klientů byl vypracován strategický plán, který rozpracovává důležité cíle organizace až do roku 2008. Při jeho přípravě se nechali autoři inspirovat bohatými zkušenostmi kolegů z britské organizace OWL Housing, sídlící v Londýně, které po roční stáži „přivezla“ jedna z asistentek o. s. Pohoda studentka Lucie Špačková. Především bude zpracována jednotná metodika osobních asistentů. Každý z nich získá příručku, v níž najde etický kodex, základní body přístupu k lidem s postižením a tipy-triky pro práci v obtížných situacích, jež mu pomohou získávat profesionální náhled.

Jedním ze stěžejních bodů strategického plánu Pohody je zavedení nové terénní služby osobní asistence, která bude nabízet také tzv. respitní asistenci, jež pomůže odlehčit osobám pečujícím o postižené klienty. Díky grantové podpoře Evropských strukturálních fondů začne respitní péče fungovat již v roce 2006. Současně s touto novinkou budou zavedeny také dispečinkem řízené doprovody. Autor projektu Mgr. Kučera se domnívá, že je tato služba momentálně na území Prahy stále zajišťována nedostatečně. Sdělil nám, že doprovázení budou všichni uživatelé sociálních služeb s tělesným, mentálním či kombinovaným postižením.

Zeptali jsme se ředitelky Ladislavy Dolínkové, co od nové terénní služby očekává: „Mnoho současných asistenčních služeb má vysoký práh a často se jedná jen o přechodné, tranzitní programy. Nutnou podmínkou bývá motivace uživatele k tréninku dovedností. Tyto podmínky si neklademe – jistě mají naši asistenti tento přístup při práci také, ale pokud klient není motivován k sebezrovoji, neznamená to, že mu služby neposkytneme. Terénní programy POHODY chceme rozvíjet i proto, že mají velkou budoucnost. Nabídneme další varianty, aby výběr ze škály služeb byl pro uživatele pestrý a každý našel pomoc, kterou potřebuje.“

Ve svém strategickém plánu si POHODA také dala za úkol vytvořit kvalitní centrum pro nabídku denních programů, které vycházejí z potřeb společenství i individuálních přání a požadavků lidí s mentálním a kombinovaným postižením. Je to cesta směrem ke skutečné inkluzi znevýhodněných.

Nápady pracovníků občanského sdružení POHODA se mohou inspirovat i další poskytovatelé sociálních služeb. Smysluplná spolupráce pomůže především klientům a o ty jde přece jen v první řadě.

Lenka Holá: Mediace. Způsob řešení mezilidských konfliktů, Grada Publishing, Praha, 2003.

Lenka Holá ve své knize seznamuje čtenáře s metodou, která u nás zatím není příliš známa ani její využívání v praxi není zatím příliš rozšířené. Lidé si mediaci zpravidla spojí s názvem Probační a mediační služby, tato metoda však může být využívána i v jiných oblastech řešení sporů. Aplikace základních principů této metody může pomoci při řešení konfliktů i každému člověku v jeho běžné životní praxi.

Autorka čtenáře nejdříve seznamuje s teorií konfliktu – a jak sama připouští – tato kapitola není zpracována příliš do hloubky, protože další literatura věnující se tomuto okruhu je u nás přístupná. Čtenář s hlubším zájmem o toto téma najde v knize množství odkazů na další autory.

Druhá kapitola se zaměřuje na výchozí mediace, Holá plasticky popisuje historii mediace včetně citací ze středověkých soudních zápisů. Dále poukazuje na teoretické zdroje mediace (filozofické a psychologické), na základní hodnoty, které leží v jádru této metody (dobrovolnost, důvěra, spolupráce, tolerance, nestrannost, svoboda, odpovědnost apod.), a na různá pojetí mediace.

Těžištěm knihy je třetí kapitola, ve které se autorka zaměřuje na téma mediace jako vztahu. Nejde jen o vztah mezi účastníky sporu a o diskusi týkající se soupeření a spolupráce, ale i o další, běžně neuváděné vztahy. Např. vztah mezi mediátorem a stranami, kde se nespokojuje s pouhým poukazem na

princip nestrannosti mediátora, ale zamýšlí se např. i nad očekáváními samotného mediátora. Zajímavé je také téma vztahu klientů k mediaci a k jejím výsledkům, což je propojeno s tématem úspěšnosti mediace, s požadavky na osobu mediátora a jeho kompetence a s dalšími faktory, které mají na úspěšnost vliv.

Čtvrtá kapitola je pak věnována procesu mediace. Podnětná je část seznamující s různými formami mediace, je však otázkou, nakolik jde u některých forem o mediaci a nakolik o vyjednávání. Holá dále popisuje jednotlivé fáze mediačního procesu a porovnává dělení fází podle jednotlivých autorů. V této kapitole by bylo vhodné věnovat větší pozornost vysvětlení rozdílu mezi pozicním a principiálním vyjednáváním. Pokud totiž čtenář dobře porozumí hlavním zásadám principiálního vyjednávání (oddělení lidí od problému, zaměření se na zájmy a ne na pozice, hledání vzájemně výhodných variant řešení a využívání nátlaku objektivních kritérií), pak rovněž chápe, jakým způsobem a s jakým cílem jsou v mediaci použity techniky obecně využívané pro usnadnění komunikace i další techniky specifické pro mediaci (ty by nicméně bylo třeba více objasnit). Lépe pochopitelné by také byly fáze mediace i obecná zásada, že mediátor je odpovědný za proces, zatímco za obsah nesou odpovědnost spíše strany.

V posledních dvou kapitolách Holá čtenáře seznamuje s možnostmi využití mediace v různých oblastech (rodinné a sousedské spory, konflikty na pracovišti, ve škole) a také podává informace o vztahu mediace a práva, sociální

RECENZE

práce, marketingu a ekologie. Pro dokreslení využívání mediace uvádí i modelové příklady. Myslím, že tato část je velmi cenná právě konkrétními příklady, protože čtenář, který se s touto metodou teprve seznamuje, v ní najde jasný příklad toho, jak je metoda prakticky použitelná. V závěru pak autorka načrtává předpoklady dalšího rozšiřování mediace u nás.

Kniha Lenky Holé je učebnicí základů mediace v českých podmínkách a dobrým zdrojem informací o mediaci pro čtenáře, který o této oblasti mnoho neví. Vzhledem k tomu, že metoda není zatím příliš rozšířená, je jen dobře, že takovou knihu máme k dispozici. Pro hlubší seznámení s problematikou je pak třeba sáhnout k pramenům nebo k učebnicím, které zatím nejsou v češtině k dispozici. V těchto knihách však na rozdíl od recenzovaného textu nenajdeme reflexi naší české zkušenosti a v tom je také velký přínos zmíněné knihy.

Mirka Nečasová

...

Jiří Jankovský: Etika pro pomáhající profese, Triton, Praha, 2003.

Jiří Jankovský se ve své knize pokouší o velmi těžký úkol. Snaží se rozšířit studentům pomáhajících profesí (zřejmě cílová skupina předkládané knihy) obzor tím, že pojednává o nejružnějších tématech relevantních pro adepty pomáhajících profesí (základní pojmy etiky, dále člověk a jeho podstata, vztah ke světu (druhým, přírodě, vesmíru), k životu (základy bioetiky) a vztahu

k náboženstvím („předkládaná kniha ... se podobá spíše hledání nejružnějších souvislostí a vztahů“, píše autor v Úvodu na str. 9, popř. na str. 142). Stručně v šesté kapitole pojednává o syndromu vyhoření. V přílohách nabízí autor nejružnější etické kodexy, především úryvky kodexů souvisejících se zdravotnictvím, naprosto však chybí jakýkoli kodex související s jakoukoli profesí v sociální oblasti (především sociálních pracovníků nejružnějších specializací).

Na jedné straně považují rozhodně za plodné, pokud se studenti mohou seznámit s širším pohledem na pletivo možností pohledu na sebe, druhé a svět, na druhé straně by člověk rád četl v knize „Etika pro pomáhající profese“ něco více např. o hodnotách v pomáhajících profesích, či našel důkladnější rozbor profesních etických kodexů a jejich aplikaci do praxe, popř. něco o standardech kvality v sociálních službách, něco o právech klientů (popř. pacientů) a o dalších etických dilematech či konfliktech při výkonu pomáhajících profesí, což už zřejmě přesahuje rámec rozsahu publikace.

K podrobnějšímu obsahu: 223stránková kniha je rozdělena do sedmi kapitol: 1. Otázky týkající se podstaty člověka (rozebírající reflexi přemýšlejícího subjektu, člověka, „sebe sama“ v stručném historickém nástinu. Jankovský se hlásí k holistickému pojetí člověka a rozlišuje u něj dimenzi somatickou, duševní a duchovní. Možná by stála za zmínku i dimenze sociální, jak o ní hovoří renomovaní autoři, např. Bartlettová, van Deurzen a další.

2. kapitola se zaměřuje na klasická témata etiky, morálky, mravnosti, politiky,

ale i svědomí a svobody člověka. Autor se zabývá také otázkami (společenských) norem a moci a autority. 3. kapitola je věnována vztahu k sobě samému. Autor reflektuje vývoj člověka od osoby (kterou se rodí) k osobnosti (kterou se stává) a akcentuje dynamickou složku: sebevýchovu člověka. Kapitola 4 je zaměřena na vztah člověka k okolnímu světu. Autor se věnuje verbální a neverbální komunikaci a významu institucí (v sociologickém významu; zabývá se skupinami, např. rodina nebo společnost). Není opomenut ani vztah přírodě, je osvětlen ekologicko-etický pohled a vztah člověka k technice a vědě. Jankovský zmiňuje i narušený vztah člověka ke světu, který demonstuje především na zneužívání omamných látek, gamblerství či neúctě k majetku druhých. Vztah člověka k životu (kapitola 5) se projevuje především úctou k životu a z toho vyplývajícími etickými problémy, jako je problém počátku a s tím spojené ochrany lidského života. Autor věnuje pozornost otázkám antikoncepce, asistované reprodukci či klonování kmenových embryonálních buněk. Stejně jako má život svůj počátek, má i svůj konec a ten je v současnosti spojen také s mnoha etickými dilematy (problematika krize, postižení, stárnutí, umírání). Autor se věnuje otázkám potřeby informovat pacienty či příbuzné o zjištěné závažné chorobě, otázkám hospicové péče a eutanazie či transplantace orgánů. Již zmiňovaná kapitola 6 upozorňuje na rizika spojená s výkonem pomáhajících profesí, především se syndromem vyhoření a jeho prevencí. Kapitola 7 se zabývá vztahem pomáhajícího pracovní-

ka a náboženství. Autor definuje víru pomocí tří latinských možných kořenů: relegere (znovu číst), religere (znovu volit) a religare (opět svazovat, spojovat). Tato interpretace víry, vycházející z D. Pecky a K. Skalického, je velmi otevřená, a tím i přijatelná pro nereligiózní čtenáře. Dále autor shrnuje jednotlivá světová náboženství, včetně tzv. nové religiozity.

Dá se říci, že kniha je velmi kvalitními filozofickými i lidskými prolegomeny k etice v pomáhajících profesích (tento název by však knihu asi obtížněji prodával), pojatými z křesťanského hlediska (srov. např. str. 118). Kniha je obohacena autorovou důkladností ve vysvětlování etymologie pojmů a oživující znalostí nejrozličnějších latinských či řeckých úsloví, která jsou v textu vysvětlována. Již naznačený nedostatek některých relevantních témat pro pomáhající profese lze vyvážit nadhledem a otevřeností autora „novému“ ve vědě i v životě. Kniha je možno doporučit v kontextu výše řečeného nejen studentům pomáhajících profesí, ale i zájemcům z řad odborné i laické veřejnosti.

Stanislava Ševčíková

...

David Servan-Schreiber: Uzdravení bez léků, Portál, Praha, 2005.

Autor knihy Uzdravení bez léků francouzský lékař David Sevan-Schreiber ve své lékařské praxi narazil na mnohá omezení akademické medicíny a materialistickou bezduchost dosavadní lékařské nauky. Ve snaze vrátit lékařské vědě duši napsal právě tuto knihu, jejíž

RECENZE

podtitul *Cesta ze stresu, úzkosti a deprese* jednoznačně vypovídá vše o jejím obsahu.

Nabízí v ní nové, ve své lékařské praxi ověřené hypotézy, kterými se snaží tělesným pochodům člověka a z nich pramenícím psychickým onemocněním dát duševní obsah. „Psychologové si již dávno všimli, že úspěšnost v životě i v povolání nepřesvědčivě koreluje s výškou IQ. Dále zjistili, že významný podíl na uplatnění v životě hraje sociální citlivost, postřeh a orientace spolu se sociálním citěním a sociálním jednáním. Tuto schopnost nazvali sociální inteligencí.“ (Str. 9.) Zatímco sídlem rozumu je kortex, sociální inteligence podle některých autorů sídlí v mozgovém kmeni, tvořeném především limbickým systémem. Právě tomuto „mozku v mozku“ však Sevan-Schreiber připisuje nové funkce a některým dříve objeveným funkcím dává nový význam i váhu. Řečeno v krátkosti, emoce a prožitky hrají v každé nemoci mnohem významnější úlohu, než se dosud myslelo. V léčbě akutních onemocnění, jako je zápal plic, zánět slepého střeva nebo zlomenina, západní medicína vítězí na celé čáře, ale zdaleka není tak úspěšná u chronických nemocí včetně úzkostí a depresí. „K zamyšlení nad vlastními předsudky mě přiměl podstatně osobnější zážitek. Při jedné návštěvě Paříže mi přítelkyně z dětství vyprávěla, jak se zotavila z vážné depresivní epizody, kvůli níž se jí rozpadlo manželství. Odmítala léky od ošetřujícího lékaře a místo toho se obrátila na jakousi léčitelku. Ta použila relaxační techniku, blízkou hypnóze, která umožňuje znovu prožít dávné vytěsněné emoce. Několi-

kaměsíční léčbou tímto způsobem se dostala do mnohem lepšího stavu. Už netrpěla depresí a také se zbavila tíhy uplynulých třiceti let. Znenadání se jí ulevilo a nabyla energie a rozhodnosti v jednání, které nikdy předtím nepoznala.“ (Str. 15.) Sevan-Schreiber přiznává, že na jedné straně ho potěšilo, že přítelkyni vidí v tak dobrém stavu, ale na druhé straně ho to šokovalo a zklamalo. Za celá léta své lékařské praxe ani jednou neviděl tak převratné výsledky léčby. Toto zjištění jej vedlo ke zkoumání a používání jiných účinných metod léčení bez léků, s nimiž nás seznamuje v uvedené knize.

Publikace je rozdělena do 14 kapitol, v nichž se nejprve seznámíme s odbornými pojmy, nutnými pro nelékařsky vzdělaného čtenáře ke správnému pochopení podstaty popisovaného nového léčebného přístupu, tzv. emoční medicíny. Vysvětlení odborných pojmů, fungování tělesných funkcí a pochodů doplňují názorné obrázky, grafy a fotografie. Přesto kniha nepůsobí jako odborná učebnice, protože je psána velmi lehkým, i laikovi srozumitelným jazykem a hlavně ji prokládá množství lidských příběhů a konkrétních příkladů, získaných autorem při léčení pacientů.

Například ve druhé kapitole se dočteme: „Zdravotní potíže u člověka nastávají již ve chvíli, kdy spolu oba mozky – emoční a kognitivní – nespolečně spolupracují, ale soupeří o kontrolu nad myšlením, emocemi a chováním člověka. Jestliže limbický systém ovládne všechny tělesné funkce (žaludek se svírá, ruce se třesou, srdce překotně buší), nastává emoční zkrat. Kognitivní mozek zůstává odpojen, nedokáže dát na situaci odpo-

vídající odpověď a lidé tento stav prožívají jako stav úzkosti či paniky s nemožností myslet.“ (Str. 29–30.)

Třetí kapitola s názvem Srdce a rozum popisuje příběh slavného německého dirigenta Herberta von Karajana. Při výzkumu, jak dirigentovo srdce reaguje na různé podněty, vyšlo najevo, že fyzická námaha nebo riskantní přistávání letadlem vyvolalo jen nepatrné zvýšení srdečního rytmu. „Celé mistrovo srdce patřilo hudbě, a když musel z důvodu věku hudby zanechat, srdce vypovědělo poslušnost.“ (Str. 33.)

Čtvrtá kapitola nabízí první z konkrétních možných léčebných přístupů – využití srdeční koherence, tzn. „že při psychickém vypětí se soustředíme na dýchání tak, až jsme unášeni výdechem a dýchání se promění v příjemnou lehkost“. (Str. 46.) V závěru této kapitoly je dokladována úspěšnost využití srdeční koherence nejen statisticky, ale i příběhy pacientů, u kterých nastalo po použití této metody podstatné zlepšení.

Metoda samoléčení velkých bolestí neuro-emoční integrace očními pohyby (EMDR), o které pojednává pátá kapitola, má velkou úspěšnost v léčení post-traumatických stresových poruch. Pacienti, kteří trpí touto poruchou, si uvědomují, že „válka už skončila, znásilněné ženy vědí, že jim nehrozí znovu akutní nebezpečí. Vědí to, ale necítí“. (Str. 56.) A právě v těchto případech se ukázala metoda EMDR jako velmi úspěšná.

V další kapitole psychiatr Sevan-Schreiber zdůrazňuje a na konkrétních příkladech dokladuje, jak velký význam při léčení psychických poruch má světelná energie. Tam, kde chybí dosta-

tek slunce, které je zdrojem světla, byl s úspěchem využit simulátor svítání. U mnoha pacientů po jeho použití nastalo zlepšení.

Mne osobně nejvíce zaujaly kapitoly, ve kterých autor vysvětluje význam správné výživy a tělesného pohybu v léčbě psychických poruch, zvláště depresí. Téměř u všech pacientů podrobených zkoumání byl v těle zjištěn nedostatek kyselin omega-3. Právě tato kyselina, jejímž přirozeným zdrojem jsou především mořské ryby, rybí tuk a lněné semínko, mění od základu metabolismus člověka, zesiluje v mozku neuronové membrány, a tím posiluje samotnou strukturu mozku. „Čím více lidé konzumují stravu s obsahem kyselin omega-3, tím méně se u nich projevují tendence k depresím.“ (Str. 95.) Význam pohybu pro duševní rovnováhu člověka je, myslím, obecně známá skutečnost. Přesto Sevan-Schreiber ve své publikaci podává řadu důkazů v podobě odborných výzkumů i lidských příběhů o významu tělesného pohybu či cvičení v jakékoliv formě pro správné fungování emočního mozku.

Poslední kapitoly knihy věnoval mezilidským vztahům, lásce jako biologické potřebě člověka, správné komunikaci, která usnadňuje lidské soužití, a tím minimalizuje napjaté vztahy. Dává zde konkrétní rady, odkud začít při snaze zlepšit komunikaci s ostatními lidmi, popisuje konkrétní body, které je dobré si zapsat na kartičku a mít v začátcích stále u sebe, než tato nová, naučená forma komunikace se změní v přirozenou.

Považuji tuto knihu za velmi čtivou, poutavou, zároveň však poučnou a vel-

RECENZE

mi užitečnou nejen pro odborníky a lidi, kteří trpí psychickými poruchami. Myslím si, že svým způsobem může oslovit každého, kdo ji vezme do ruky. I ten, kdo se domnívá, že netrpí depresí, stresem a úzkostí, a myslí si, že zvládá vše, co život přináší, se v ní dozví mnoho užitečných rad, jak zlepšit kvalitu svého života, a tím předejít vzniku psychických poruch. A dost možná, že právě při četbě této knihy se v něm probudí někde hluboko uložená zranění z dětství, otevřou se staré křivdy, o kterých si myslel, že už dávno přebolely. A možná také zjistí, že bolesti zad a hlavy, které ho trápí, mají zcela jiný základ, než byl donedávna přesvědčen.

Jana Pazderová

...

Suzanne Fitzpatrick, Peter Kemp, Susanne Klinker: Bezdomovství. Přehled výsledků výzkumů z Velké Británie, Institut zdravotní politiky a ekonomiky, Kostelec nad Černými lesy, 2004.

Publikace je ve svém originále určena k širokému využití odborné veřejnosti, poskytovatelům služeb, veřejné správě, výzkumníkům a těm, kteří výzkumy financují. Svou podstatou podává přehled nejdůležitějších výzkumů a jejich výstupů poslední dekády minulého století. Autořům se zdařilo dosáhnout cíle, který pokládají za nejdůležitější, zachycení trendu ve výzkumu bezdomovství s vystižením časových a prostorových specifik. Elektronickou publikaci na internetu koncipovali tak, aby zdroje informací mohly být průběžně doplňovány.

Autoři se zaměřují na problematiku single homelessness. Tento pojem se v angličtině užívá jako souhrnný termín pro svobodné nebo osamělé jednotlivce a bezdětné páry, pro osoby a domácnosti bez závazků a odpovědností.

Historický kontext odráží vztah mezi legislativním prostředím, měnicími se politickými přístupy vlád a zjevným bezdomovstvím, zejména v jeho nejdrsnější podobě rough sleepers, osob spících venku. Pozitivní kroky politiky i její chyby mohou být mementem také pro české společenské prostředí, zejména v možném budoucím vývoji bezdomovství u nás.

Autoři si dobře uvědomují nedostatečnost a nejednotnost anglické terminologie, dále neujasněnou typologii, kde jsou neostře hranice pojmů, jak pojmoslovně postihnout dynamiku života bezdomovců. V tomto se může publikace zařadit mezi základní diskusní texty při realizaci celoevropského projektu Ethos, k níž dochází ve všech členských státech Evropské unie.

S nevyjasněnou typologií souvisí obtížnost kvantitativního vyjádření významu fenoménu bezdomovství. Statistické údaje z různých zdrojů nebývají vždy srovnatelné zejména z důvodu odlišných metodologií a nejednotného vymezení okruhu censových kohort. Autoři konstatují neexistenci spolehlivého souhrnného zdroje informací o počtu bezdomovců ve Velké Británii.

Za nejdůležitější část rozvinutou do tří kapitol lze pokládat studium bezdomovství v jeho dynamice a souvislostech. Formu a rozsah bezdomovství ovlivňuje souhra strukturálních příčin bezdomov-

ství a individuálních faktorů. Ze strukturních příčin jde zejména o změny v trhu bydlení, o omezení na trhu práce a nezaměstnanost, o proces rozpadu rodiny, chudobu a změny v sociálním zabezpečení. Individuální rizikové faktory přispívající k bezdomovství a spouštěcí mechanismy jsou v britském prostředí známy a dobře popsány. Objevuje se však nedostatek informací o preventivních přístupech a projektech a o jejich účinnosti. Budoucí možný vývoj chtějí autoři naznačit v širším pohledu s poukazem na determinanty bezdomovství a jejich odraz v životě bezdomovců. V sedmé kapitole se věnují fyzickému a psychickému zdraví bezdomovců, jejich vztahu k alkoholu a jiným drogám a přístupu ke zdravotnickým službám s překvapujícím zjištěním, jak málo je dostupných informací o konzumaci drog v této skupině populace. Mezi determinanty bezdomovství zařazují nízký stupeň vzdělání a kvalifikace, závislost na příjmech ze sociálních dávek, dysfunkční rodinné vztahy a okruhy přátel, žebrání a trestnou činnost.

Pro českého čtenáře může být inspirativní kapitola o uspokojování potřeb bezdomovců spojených s bydlením a sociálními službami, včetně svépomocných iniciativ. Také tato část může být jedním z diskusních textů při realizaci projektu Ethos. Zde se ovšem zase projevuje nedostatečnost české terminologie pro různé kombinace sociálních služeb s ubytováním, respektive s bydlením.

V poslední, deváté kapitole autoři předkládají doporučení výzkumníkům a hodnotitelům výzkumů, lidem pracujícím

s bezdomovci i tvůrcům politiky. Většinu z nich lze bez problémů přenést do jiného společenského prostředí, české nevyjímaje.

Bibliografie v závěru publikace obsahuje přehled 200 nejdůležitějších výstupů z výzkumů provedených ve Velké Británii v letech 1990–1999. Handicapem v našem prostředí je špatná dostupnost většiny uvedených titulů.

Překladatelé se museli setkat s pojmy, které nemají v češtině ekvivalenty, protože problematika bezdomovství je prozkoumána a popsána jen sporadicky. Na českém textu lze vnímat snahu o přesnost vyjadřování.

Pro českého čtenáře může být publikace přínosnou a inspirativní z několika pohledů. Odborná veřejnost si uvědomuje nedostatečnost české typologie a nomenklatury, vytvoření návrhu patří do společného projektu poskytovatelů sociálních služeb v návaznosti na evropský projekt Ethos. Mnohé determinanty bezdomovství jsou podobné v obou zemích, stejně jako širší aspekty života bezdomovců. Inspirativní se jeví zejména kapitola o uspokojování potřeb bezdomovců spojených s bydlením a sociálními službami a hodnocením jejich účinnosti. Publikace může být významným zdrojem informací také pro studenty sociálních věd a příbuzných disciplín.

Ilja Hradecký

• • •

Josef Petr Ondok: Bioetika, biotechnologie a biomedicína, Triton, Praha, 2005.

Autor se ve své knize důkladně věnuje

RECENZE

jedné ze dvou oblastí značného zájmu současné etiky, bioetice (druhou oblastí současného zájmu je pak ekoetika). I když základními východisky bioetické problematiky jsou technologie především medicínských metod, poznatky z molekulární biologie, biofyziky a genetiky, některé důsledky aplikací nových metod se dotýkají kvality života člověka nejen na rovině zdravotnické, ale i sociální. Proto uvedená tematika může být a snad i je relevantní i pro oblast sociální práce. Bioetikou tedy autor rozumí aplikaci obecné etiky především na oblast medicínských aktivit.

Kniha z pozůstalosti vysokoškolského pedagoga, docenta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, je značně rozšířenou verzí přednášek na teologické fakultě (viz Ondok, J. P., *Bioetika*, Trinitas, 1999). Zahrnuje díky autorově interdisciplinární erudici a kompetentnosti (filozofie, teologie a biologie) při řešení některých základních bioetických problémů kromě vlastní bioetické teorie diskuse o variantách řešení a hlediska filozofického a medicínského také hledisko teologické. Svým zpracováním, šíří znalostí a pohledem z různých hledisek se na českém trhu jedná o publikaci ojedinělou. Pokud se týká filozofických východisek, autor předesílá, že pozornost věnuje řešením vycházejícím z koncepcí „personalistické“ filozofie v její klasické i novější podobě.

Text Ondok rozdělil na dvě části: teoretickou, kde autor pojednává základní pojmy a problémy bioetiky, a aplikační, kde se věnuje konkrétním bioetickým otázkám současného života.

V obecné části autor vymezuje pojem bioetika, zařazuje jej do historických

a bibliografických souvislostí, uvádí základní argumentaci diskuse o pojetí bioetiky jako samostatné disciplíny nebo aplikaci etiky obecné. Dále uvádí základní východiska v pluralistické společnosti odvislá často od různých souběžných filozofických směrů a světonázorových postojů. Charakterizuje stručně hlavní etické koncepce, přičemž hned uvádí, že neexistuje obecný konsenzus o jednotlivých bioetických zásadách a jejich aplikaci, a to především v některých životních situacích, na druhé straně u některých bioetických problémů se z různých východisek, z různých motivace dochází ke stejnému řešení. Domnívám se, že k sociální práci patří i kontakt s některými situacemi, v nichž hrají roli bioetické otázky, jak bude uvedeno dále. Ondokova publikace však může být užitečná i ve své obecné části, která se ve valné míře týká etiky v obecném slova smyslu a jako taková je součástí i úvah v oboru sociální práce. Platí-li jako jedna z charakteristik sociální práce, že „je systém vzájemných vztahů hodnot, teorie a praxe“ (citace z komentáře International Federation of Social Workers, In Engelke 2003, 298), pak v Ondokově knize (str.16nn) najdeme východiska pro etiku hodnot, etiku povinností a etiku charakteru. Uvádí do souvislostí „klasické ctnosti“ se současnými pojmy z oblasti požadavků etických postojů, jako jsou komunikace, empatie, solidarita, úcta k životu, subsidiarita. Z filozofických východisek se věnuje podrobně aristotelско-tomistické filozofii, kde si všímá především pojmu „lidské přirozenosti“ i v jeho dějinné podmíněnosti. U teologických východisek zdůrazňuje souvis-

lost s filozofickými, teologickou etiku chápe jako pohled, který rozvíjí etiku filozofickou a doplňuje (nebo konkretizuje) ji o aspekty související s transcendentní dimenzí člověka. Pro oblast sociální práce mají jistě význam části textu zabývající se lidským životem (str. 26), personalitou (str. 31), zdravím a péčí o zdraví (str. 37). Byť se uvedené části orientují na problematiku spíše medicínskou, nicméně ve filozoficko-etických souvislostech mohou poskytnout určitý teoretický základ i v oblasti sociální práce, ke které obraz člověka (co jej tvoří, od kdy je člověk člověkem) a otázky po jeho zdraví (čím je dáno) patří. Ondok k uvedeným tématům nabízí vždy relevantní odborné názory, které pak kriticky pojednává. Kapitola Bioetické principy má pak ve své struktuře (formulace deseti principů) obecnější charakter, v uvedených ilustrativních příkladech se autor drží ovšem spíše medicínské etiky a v argumentaci především pramenů křesťanské teologie.

V druhé části knihy se autor věnuje některým důležitým aplikacím. Pro oblast sociální práce (kromě témat, jako např. psychoterapie, neboť ta patří k nástrojům sociální práce; smrt, eutanazie, sebevražda) jsou jistě důležitá témata stárnutí (str. 176) a invalidita, bezmocnost (str. 185). V pojednání o stárnutí autor uvádí několik teorií (fyziologických) důvodů stárnutí, v tomto případě pouze informativně, pro jejich kritické posouzení z hlediska kontextu knihy mu postačuje odkaz. Některé příklady snah o zastavení procesu stárnutí, které Ondok cituje, pak působí spíše pobavení (to autorovi jistě nevadilo); nicméně implicitně ukazují, co

člověka stojí vyrovnávání se s procesem stárnutí. V části zabývající se geriatrickou péčí pak autor po charakteristice oboru seznamuje stručně s potřebami starých a nevyлéčitelně nemocných klientů, k tomu pak uvádí příslušné etické principy (důstojnost lidské osoby, právo na rozhodování, kvalitu života). V odstavcích pojednávajících o invaliditě a bezmocnosti Ondok formuluje řadu otázek etického charakteru, které v této souvislosti vyvstávají. Stručně popisuje vývoj v přístupu k invaliditě a bezmocnosti v dějinách; v současné době vidí důležitou otázku kompetence lidí s postižením při zapojování do společnosti, v otázkách jejich práv pak poukazuje na dvě různá východiska – „posvátnost“ a „kvalitu“ života s jejich různými dopady. Publikaci doplňuje kapitola o bioetických kodexech a stručná rekapitulace dokumentu katolické církve o respektování rodícího se života.

Hodnotu publikace pro oblast sociální práce lze vidět především v její teoretické části, kde seznamuje s obecně platnými etickými východisky (pochopitelně především z pohledu myšlenkového autorovi blízkému, což nezastírá). V praktické části pak v určitých tématech (jak výše uvedeno) může poskytnout určité podněty, případně stručný přehled faktů (např. historického vývoje). Sociálními otázkami se však hlouběji nezabývá, těžiště leží v medicínské problematice. I to je ovšem důvodem, proč na publikaci sociální pracovníky upozornit – problematika zdraví k sociální práci patří a ona sama se bez zájmu o interdisciplinární přesahy neobejde.

Alois Kříšťan

RECENZE

Robert F. Murphy: Úvod do kulturní a sociální antropologie, SLON, Praha, 2004.

Publikace/učebnice R. F. Murphyho byla poprvé vydána v roce 1978. „Je výsledkem třiceti pěti let věnovaných univerzitní výuce kulturní antropologie,“ píše ve svém poděkování autor (str. 10). Od té doby ji neustále aktualizuje, což svědčí o vytrvalosti nastoupené cesty autora i oboru. Murphy si neustále klade otázku „Co jsme vlastně za bytosti?“ (str. 9) a tato otázka a pokusy na ni odpovědět se prolínají celým dílem.

Již v úvodu se zamýšlí nad dávným dilematem „přirozenost proti výchově“ neboli „dědičnost proti prostředí“. Moudře nezaujímá stanovisko, „neboť na [toto dilema] za současného stavu našich znalostí neexistuje odpověď“ (str. 24).

Murphy knihu rozdělil do deseti kapitol. Kapitola první je jakýmsi prologem rekapitulujícím objevy prvních koster-ních a kulturních pozůstatků lidského pobytu na Zemi od australopitěka po diskuse o lidské přirozenosti. Právě pohled kulturní antropologie významně obohacuje tyto, často na západní civilizaci omezené teorie a zabraňuje zjednodušování tohoto klíčového tématu.

Druhá kapitola se věnuje kultuře a lidské situaci. Kultura znamená pro Murphyho „celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím“ (str. 32). „Není výrazem vědomí, nýbrž vědomí je výrazem kultury a společenské činnosti. Jsi to, co děláš“ (str. 23). Kultura je základem naší komunikace s druhými,

neboť nám svou symbolikou naznačuje pravidla chování, ale ne chování samotné, tím se naznačuje, co např. můžeme od druhých očekávat. Kultura však není abstraktním pojmem, ale pohybují se v ní jednotlivci, kteří v ní utvářejí svou osobní i společenskou identitu a tento vztah je oboustranný, neboť i kultura dělá významné zásahy do identity člověka. Významnou roli při utváření a formování kultury má jazyk. Až používání jazyka dělá člověka člověkem a jazyk je oním centrálním bodem každé kultury, založené na používání abstraktních symbolických významů. Podle tvůrce strukturalistické teorie C. Levi-Strausse a lingvistické teorie N. Chomského existují v mozku člověka struktury, které umožňují řeč. Murphy vtipně poznamenává, že jsme neurotizováni společnostmi, ale tato daň příslušnosti ke společnosti je právě pramenem tvořivosti (str. 53).

Třetí kapitola se věnuje společenským systémům, především společnosti obecně. Společnost(i) je/jsou sice systémem, ale tento systém není vyrovnaný, existují v něm různá prnutí, dokonce i protikladné zvyklosti a normy. Autor se v textu věnuje různým teoriím společnosti a kultury, namátkou funkcionalismu a strukturalismu. V tomto kontextu jsou významné pojmy, jako je status a role.

Kapitola čtvrtá analyzuje manželství a rodinu, které na mnoha příkladech z nejrozličnějších kultur charakterizuje nikoli jako přirozené (což je obvyklý pohled), ale jako strukturu vytvořenou společnostmi, obdařenou závazky a povinnostmi právě vůči společnosti.

Příbuzenské systémy a jejich variace jsou námětem páté kapitoly, ekologie

a hospodářství kapitoly šesté. Autor upozorňuje na mocenský postoj při pohledu na přírodu ve snaze ji neomezeně využívat a vyvrací předpoklad, že mezi prostředím a kulturou existuje nějaký jasný a jednoduchý vztah, neboť ve stejném prostředí vedle sebe existují různé, sobě naprosto odlišné kultury (v rámci jedné společnosti existují tedy nejen etnické minority).

Kapitola sedmá uvádí do „řádu a autority“. Podmínkami lidské existence jsou „potřeby řádu a vůdcovství“ (str. 148). Ve společnosti existují nerovnosti, lidé mají potřebu ovládat druhé, je proto potřeba určitá sociální kontrola, a to nejen neformální, ale i formalizovaná. Max Weber rozlišil společnosti na „tradiční“ a „racionální“, přičemž tradiční společnost silně ovládají emoce, oproti citové neutralitě společnosti racionální. Samozřejmě tyto typy neexistují v čistém, vydestilovaném stavu. Společnost může být třídní nebo kastovní – oba pojmy vypovídají o snaze společnosti zakonzervovat stav těch, kdo vlastní moc, neboť jak ve společnosti kastovní, tak třídní je právě omezena mobilita mezi jednotlivými skupinami.

Osmá kapitola se věnuje náboženství, počínajíc animismem či šamanismem, vnímá posvátné a profánní a zachovává rituály, tak konstitutivní pro vyrovnaný lidský život. I náboženství usiluje o sociální kontrolu a uchování sounáležitosti svých členů, ale tuto dimenzi přesahuje. Náboženství chrání transcendentní rovinu lidského bytí.

Devátá kapitola se zabývá vyvíjejícím se světem, tedy znaky naší současné společnosti. „Víme pouze to, že se nacházíme na hranicích neznámé země,

že nastává doba, kdy budoucnost popře instituce minulosti. Žijeme v době velké nejistoty a nebezpečí, ale ještě větších možností“ (str. 212), míní Murphy, když srovnává pohyb ve společnosti americké či kapitalistické ve srovnání s ostatními kulturami světa. Desátá kapitola je věnovaná terénnímu etnologickému výzkumu.

Přestože uvedená publikace je výslovně určena jako učebnice oboru kulturní a sociální antropologie, je možné ji vřele doporučit i zájemcům z řad odborné i laické veřejnosti, neboť ukazuje jasně, že „do nejvzdálenějších míst zeměkoule cestujeme jenom proto, abychom našli smysl svého vlastního života“ (str. 9).

Stanislava Ševčíková

...

Miroslav Barták: Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I, Institut zdravotní politiky a ekonomiky, Kostelec nad Černými lesy, 2004.

Publikace, jak naznačuje římská číslice, patří do rozsáhlejšího výzkumu. Přestože práce není explicitě dedikována, může být zdrojem základních informací o českých realitách souvisejících s fenoménem bezdomovství všem, kdo se touto problematikou zabývají, výzkumníkům, studentům, lidem pracujícím s bezdomovci i tvůrcům politiky.

Autor se ve své publikaci zaměřuje na analýzu bezdomovství v České republice v proměnách času od roku 1989 až po vstup do Evropské unie, na české společenské prostředí a na souvislosti s politikou Evropské unie. Zprávu doplňují případové studie z Velké Británie

RECENZE

a Kanady, náznakem možných scénářů budoucího vývoje bezdomovství v České republice a bohatou bibliografií.

Po uvedení do problematiky, do cílů své práce a metod řešení věnuje autor značnou pozornost současným poznatkům ve studiu bezdomovství z různého zorného úhlu. Bezdomovství je nejen sociálním problémem, ale současně předmětem veřejného zájmu a problémem veřejně politickým. Přehled různých pracovních definic bezdomovství jen přitakává absenci jednoznačného pojmenování problému, procesu i osob, kterých se týká. Z toho vyplývá i problematičnost kvantifikace a rozdílnost v přístupu k měření v různých zemích.

Barták připomíná, že s bezdomovstvím jsou úzce spojeny pojmy chudoba a sociální vyloučení, a ukazuje vztahy mezi nimi. Důležitý moment vidím v autorově důrazu na klíčovou znalost determinant bezdomovství, rizikových faktorů a spouštěcích mechanismů pro tvorbu a implementaci politiky, která má bezdomovství předcházet a vzniklý problém řešit.

V kapitole analyzující bezdomovství v České republice si Barták všímá trendů v oblasti bydlení z pohledu bytové politiky a dostupnosti bydlení, dále změn na trhu práce a nezaměstnanosti, ale také systému sociálního zabezpečení a změn ve stylu rodinného života. Identifikuje aktéry politiky bezdomovství ve veřejné správě a občanské společnosti včetně role samotných bezdomovců i veřejnosti a veřejného mínění. V závěru kapitoly podává přehled o vývoji v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie.

Text plynule navazuje na analýzu

společné evropské politiky v oblasti sociálního začleňování. Nalezneme přehled o událostech počínaje Agendou 2000 a Lisabonskou strategií přes všechna zasedání Evropské rady v letech 2000–2004, národní akční plány sociálního začleňování států EU 15 až po společná memoranda o sociálním začleňování (tehdy) přistupujících 10 zemí. Ve vztahu k bezdomovství a k evropské politice sociálního začleňování si všímá také úlohy, kterou hraje Feantsa a její součást, Evropská observatoř bezdomovství (EOH).

Případové studie z Velké Británie a Kanady mohou být poučením, inspirací i mementem pro politiku sociálního začleňování a prevenci bezdomovství v České republice. Formulované scénáře lze chápat s trochou smyslu pro humor jako lehkou nadsázku, ale také jako docela vážné upozornění na reálnou hrozbu (mrazivý únor 2006). Poslední kapitoly dosvědčují seriózní autorův přístup k problematice a k hledání východisek.

Publikaci vhodně doplňuje celá řada tabulek a grafů, které názorně a účelně doplňují psané slovo. Navíc se vyznačuje přehledností, s mnoha odkazy na související literaturu. Bibliografie podává dobrý přehled o domácí i zahraniční literatuře z teorie i praxe. Informace, které publikace nabízí, mohou být užitečné výzkumníkům, studentům, lidem pracujícím s bezdomovci i tvůrcům politiky.

Ilja Hradecký

A vítězem o nejlepší firmu s rovnými příležitostmi se stává...

Minulé číslo našeho časopisu jsme věnovali v současné době hojně diskutovanému tématu rovnost příležitostí. Přesto bych se k této problematice ráda ještě krátce vrátila. V listopadu se v Praze, v Národním domě na Smíchově konala konference Role rovných příležitostí v prosperitě podniku – Ženy v řídicích pozicích. Konferenci pořádala o. p. s. Gender Studies ve spolupráci s Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR a akciovou společností Zentiva. Velmi ráda bych Vás touto cestou navnadila na podobné akce, zvláště bude-li je organizovat Gender Studies.

Pondělní konference v mých očích představuje organizační „majstrštyk“. Od výběru prostor, přes hojnost kvalitních a skvěle zpracovaných infomateriálů až po to nejdůležitější – výběr řečníků, kteří rozhodují o kvalitě zprostředkovaných myšlenek a zkušeností. Konference se zúčastnily například Denisa Bellinger, právnička Hewlett-Packard, Alena Králíková, ředitelka Gender Studies, Vladimíra Králíková, tisková mluvčí IBM, Rostya Gordon-Smith, výkonná ředitelka pro lidské zdroje společnosti Český Telecom. Témata, jako ženy a řídicí schopnosti, pozitivní diskriminace nebo v čem mohou ženy obohatit pracovní týmy, diskutovaly jednak jako ženy, jednak jako ženy v řídicích pozicích a rovněž jako ženy v řídicích pozicích zaměstnané u velkých zahraničních firem, které již mají své cenné zkušenosti s programy na podporu žen v řídicích pozicích a s programy na harmonizaci práce

a rodiny. Panelová diskuse byla konečně panelovou diskusí, při které se opravdu živě a nenuceně diskutovalo. Velký podíl na tom měla moderátorka konference Mirka Vopavová, ředitelka redakcí vydavatelství Hachette Filipacchi. Svým příjemným, velmi přirozeným vystupováním a bystrými, vtipnými postřehy dokázala udržet pozornost účastníků a usměrňovat diskusi.

V rámci konference byli také vyhlášeni vítězové prvního ročníku Soutěže o nejlepší firmu s rovnými příležitostmi v ČR. „*Cílem letošního ročníku soutěže je povzbudit firmy, aby se více soustředily na rozvoj kariérního růstu žen. Řada zahraničních studií totiž ukazuje, že nejvýkonnější pracovní týmy jsou založeny na diverzitě, různorodosti pracovního týmu,*“ uvedla Linda Sokačová z Gender Studies. Sledovanými soutěžními oblastmi letošního ročníku byly firemní prostředí (možnosti flexibilní pracovní doby a role rovných příležitostí pro ženy a muže v rámci firemní kultury), postavení žen ve firmě (podíl žen ve firmě a struktura pracovních pozic žen a mužů) a postavení žen v řídicích pozicích (speciální programy zaměřené na profesionální rozvoj žen). Vítězem se stala firma Hewlett-Packard, s. r. o. Prokuristka HP paní Linda Bellinger vidí za úspěchem nejen své firmy právě využití silných stránek obou pohlaví a ne uchylování se k jednomu či druhému extrému. „*Úspěšná společnost, resp. společnost, která má ve své strategii dlouhodobý úspěch, musí kontrolovat vztahy, potažmo vnitřní atmosféru. Podcenění tohoto faktu může mít pro každou společnost katastrofální následky. A právě v oblasti*

akce, zprávy a OZNÁMENÍ

„vztahů“ je přínos ženy pro každý management naprosto nepřehlédnutelný. Víra v tým a spolupráci v něm jednoznačně doplňuje mužskou víru v jedince a jeho výkon, intuice doplňuje silné racio, apod.,“ dodává paní Bellinger.

Snad se toto stručné ohlédnutí za kvalitní akcí, která už proběhla, stane malou pozvánkou na akci jinou, budoucí.

Petra Zoubková ■

Gender Studies, o. p. s.
je nevládní neziskovou organizací, která slouží především jako informační, konzultační a vzdělávací centrum v otázkách vztahů mužů a žen a jejich postavení ve společnosti. Cílem organizace je shromažďovat a dále zpracovávat a rozšiřovat informace související s genderovou tematikou. Prostřednictvím specifických projektů GS aktivně ovlivňuje změny týkající se rovných příležitostí v různých oblastech, jako jsou například institucionální mechanismy, trh práce, politická participace žen, informační technologie apod. GS také provozuje knihovnu obsahující množství publikací a materiálů k feminizmu, gender studies, právům žen a mužů atp.
Gender Studies, o. p. s.
Gorazdova 20
120 00 Praha 2
tel./fax: 224 915 666
e-mail: gender.office@ecn.cz
www.genderstudies.cz

DOBROŠ 2005

V předvečer svatého Mikuláše se obdarovávaly hodné děti a hned druhý den byli v Brně oceněni i laskaví dospělí, přesněji řečeno dobrovolníci, kteří po celý rok pravidelně a především bez nároku na odměnu pomáhají v neziskových organizacích Jihomoravského kraje. 6. prosince se totiž v prostorách salonku Restaurace Bohéma konal již 3. ročník benefiční akce Dobroš 2005. Slavnostní galavečer spojený s vyhlášením výsledků ankety Dobrovolník roku tradičně pořádalo občanské sdružení Ratolest Brno, tentokrát ve spolupráci se společností Bohéma Brno, s. r. o. Záštitu nad akcí převzal stejně jako vloni pan ombudsman JUDr. Otakar Motejl a první náměstek primátora města Brna Ing. Jan Holík.

Podle ředitelky Ratolesti Lucie Vosečkové je hlavním cílem akce upozornit na nedoceněnou a v podstatě ani nedoceníitelnou činnost všech, kteří se zapojují do dobrovolnických aktivit. *„Rádi bychom touto akcí přispěli ke zviditelnění jejich práce a propagaci dobrovolnictví. Snažíme se postupně lámat obecně vžitá klišé dobrovolníka jako altruisty sebeobětujícího se pro bližního svého. Nezištná pomoc ve prospěch znevýhodněných, která vychází z pocitu vzájemné solidarity, je podle mého názoru jedním ze znaků vyspělé občanské společnosti,“* dodává.

Během podzimu měly neziskové organizace našeho regionu možnost nominovat některého ze svých dobrovolníků. Nabízelo se hned pět zajímavých kategorií: 1. Dobrovolník s nejkrásnějším úsměvem, 2. Nejvěrnější dobrovolník, 3. Nejobětavější dobrovol-

ník, 4. Dobrovolník v každém věku, 5. Nejangažovanější partner neziskového pracovníka. O vítězích rozhodovala porota tradičně složená ze zástupce médií, podnikatelského sektoru, státní sféry a neziskového sektoru a také jednoho z dříve oceněných dobrovolníků. Vzhledem k tomu, že se celá akce konala krátce po uzávěrce tohoto čísla, najdete jména vítězů na webových stránkách časopisu (www.socialniprace.cz) nebo občanského sdružení Ratolest (www.ratolest.cz). ■

Občanské sdružení Ratolest Brno

nabízí pomoc a podporu dětem nebo mladým lidem v nepříznivé životní situaci, podporuje a rozvíjí dobrovolnictví. V současné době realizuje RATOLEST BRNO šest dlouhodobých projektů, do nichž se ročně zapojuje asi 100 dobrovolníků a průměrně na 600 klientů:

LATA – práce školeného dobrovolníka s klientem ve věku 15 až 22 let,

Pět P – dobrovolník pracuje s dítětem ve věku 6 až 15 let,

Streetwork – terénní sociální práce s rizikovou mládeží,

Likusák – nízkoprahový klub pro mladé ve věku mezi 13 a 20 lety,

Pavlač – klub pro romské děti, Dobrovolnická agentura zprostředkování dobrovolnické práce jednotlivcům a organizacím,

Make a Connection – Připoj se – nabídka realizace projektů neformálních skupin mládeže pro širší komunitu.

Veškerou činnost zajišťuje sedm kvalifikovaných zaměstnanců. „Ročně se do našich projektů zapojuje okolo 100 dobrovolníků.“

*Ratolest Brno, o. s.
Milady Horákové 19, 602 00 Brno,
tel.: 545 243 839, 605 269 688
e-mail: ratolest@ratolest.cz
www.ratolest.cz*

„...Pište, pište, pište. Anebo nepište ... žijte!...“

Těmito slovy zakončil spisovatel Alexandr Kliment vyhlášení výsledků druhého ročníku celostátní literární soutěže 2005 Nesmírná odysea pro zrakově postižené děti a mládež, kterou vyhlásil v tomto roce Okamžik – sdružení pro podporu nejen nevidomých ve spolupráci s Obcí spisovatelů a kterou grantem podpořily Nadační fond Českého rozhlasu a ministerstvo kultury.

Programem provázela moderátorka ČRo Renata Klusáková, vítězné práce přečetly herečky Lenka Novotná a Gabriela Míčová.

Odpoledne hudebně doprovodil multiinstrumentalista Swetja, který si nejprve přečetl vítězné dětské práce a poté vyjádřil své pocity z textů prostřednictvím tónů netradičních nástrojů (pila, fujara).

Z pětičlenné odborné poroty byli přítomni již zmiňovaný předseda poroty spisovatel Alexandr Kliment, literární vědec Vladimír Nezkusil a nevidomá překladatelka Jiřina Holeňová. Porota prošla nelehkým úkolem a vybrala ze všech účastníků soutěže, zařazených do tří věkových kategorií 9–12, 13–15 a 16–19 let v oblasti prózy a poezie, dvanáct vítězů.

V první kategorii, próza 9–13 let, se umístili (vítězové jsou seřazeni od prvního do třetího místa):

Martin Hrtús (12 let, ZŠ T. G. Masaryka ve Zlíně), Lukáš Tyrychr (12 let, ZŠ Turnov) a Adam Blažek (10 let, soukromá spec. škola Ostrava-Hrabůvka).

Druhá kategorie, 13–15 let: Veronika Ševčíková (14 let), Veronika Kluchová

akce, zprávy a OZNÁMENÍ

(13 let) a Ivetta Viktorínová (15 let), všechny dívky navštěvují speciální školu pro zrakově postižené v Praze na Vinohradech.

Třetí kategorie, 16–19 let: Anna Kohutková (17 let, konzervatoř a LŠ J. Deyla v Praze), Kateřina A. Štastná (19 let, konzervatoř a LŠ J. Deyla v Praze), Petra Schejbalová (18 let, Gymnázium Butovice).

V kategorii poezie: Kateřina A. Štastná (19 let, konzervatoř a LŠ J. Deyla v Praze), Veronika Bulířová (19 let, Gymnázium Butovice), Petra Zelenková

(18 let, OA pro zrakově postiženou mládež na Praze 5).

Vítězové obdrželi hodnotné věcné ceny od těchto sponzorů: nakladatelství Portál, Fragment, Levné knihy KMa, Baobab, Libri, Knižní expres a drogerie Rossmann, s. r. o.

Oceněné práce budou k dispozici široké veřejnosti na webových stránkách Okamžiku (www.okamzik.cz).

Všichni účastníci také obdrží kazetu s nahrávkou vybraných soutěžních textů.

Petra Červenková ■

kamínky
dvouměsíčník pro rodinu

vydává brněnské Centrum pro rodinu a sociální péči

Časopis pro rodiče, nastávající rodiče a děti

- přináší informace o aktivitách Centra (semináře a kurzy pro rodiče, přednášky, cvičení, vzdělávací semináře zaměřené na práci s rodinou a další).
- Formou reportáží, rozhovorů a příspěvků odborníků se orientuje na problémy v rodině a vztahy uvnitř ní. Součástí časopisu je také několik stránek zaměřených na specifickou problematiku rodin s hyperaktivními dětmi.
- Odborné články doplňují stránky určené pro volný čas, stránky o rodině a více pro věřící čtenáře a v roce 2005 také cyklus reportáží z vybraných brněnských základních a mateřských škol.

Časopis je možné si objednat na adrese:
Centrum pro rodinu a sociální péči v Brně
Josefská 1, Brno 602 00
www.rodiny.iol.cz
e-mail: kaminky@centrum.cz, prorodinu@centrum.cz

KONTAKTY**Asociace mediátorů České republiky**K vodojemu 4/2382, 150 00 Praha 5-
Radlice

tel.: 251 553 461

e-mail: amcr@centrum.cz, www.amcr.cz

Mediace aneb normální je nesoudit se!

www.mediaceprojekt.cz

Probační a mediační služba ČR

Hybernská 18, 110 00 Praha 1

http://portal.justice.cz/soud/soud.aspx?o
=202&j=212&k=2015**Sdružení pro probaci v justici**

Sokolská 26, 120 000 Praha

tel.: 296 180 298

e-mail: infocentrum@spj.cz, www.spj.cz

Vybral pbp

Omluva: Redakce se omlouvá za prohozené stránky v čísle 3/2005. Chyba vznikla technickým nedopatřením v tiskárně.

Časopis Sociální práce / Sociálna práca – Ceny inzerce

2. nebo 3. strana obálky 160 x 230 mm (2 barvy)	15 000 Kč
4. strana obálky 160 x 230 mm (2 barvy)	18 000 Kč
Formát 160 x 230 mm – celá vnitřní strana	6 000 Kč
Formát 160 x 115 (80 x 230) mm 1/2 vnitřní strany	4 000 Kč
Formát 80 x 115 mm, 1/4 vnitřní strany	2 000 Kč
Formát 40 x 67 mm, 1/8 vnitřní strany	1 500 Kč
Řádková inzerce	150 Kč za řádku

Objednávky inzerce a kontakt na redakci:

ASVSP – Sociální práce / Sociálna práca

Joštova 10, 602 00 Brno

Tel.: +420 549 493 895

e-mail: socialni_prace@quick.cz • www.socialniprace.cz

e-INFORMAČNÍ BULLETIN SKOK
pro organizace působící v sociální a zdravotně sociální oblasti

Bulletin je vydáván v rámci projektu STOP sociálnímu vyloučení.

Partneři projektu: Informační centrum neziskových organizací,
SKOK, NROS a MEPCO

E-bulletin SKOK vychází od prosince 2001. Věnuje se především tématu evropské politiky sociálního začleňování, o kterém informuje neziskové organizace v České republice. Zároveň pomáhá předávat toto téma obcím s rozšířenou působností a dalším příjemcům z řad zastupitelů – např. radním pro sociální oblast, vedoucím odborů sociálních věcí krajů, poslancům, senátorům a dalším zájemcům.

Vychází v elektronické podobě a je financován z prostředků Evropského společenství a ministerstva práce a sociálních věcí.

Máte-li zájem o bezplatné zasílání elektronického měsíčníku, obraťte se na:

SKOK, o. s., Vladislavova 12, Praha 1, k. o.: Hana Vlčková, tel.: 603 463 582, e-mail: hana.vlckova@quick.cz

předplatné**Objednávka předplatného 2006**

Tuto objednávku vystřihněte a odešlete na adresu redakce

Jméno a adresa objednavatele (nezapomeňte prosím uvést PSČ):

Fakturační adresa (nezapomeňte prosím uvést PSČ):

Uvádějte prosím tehdy, je-li fakturační adresa odlišná od adresy zaslání. Platí pro objednávky organizací.

tel./mobil:

e-mail:

IČO, DIČ objednavatele:**Závazně objednávám předplatné časopisu SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNÁ PRÁCA:**

celý ročník 2006 (set 4 čísel)

☐ (vypíšte počet kusů)☐ ks 1/06 Sociálně právní ochrana dětí☐ ks 3/06 Kultura organizací služeb sociální práce☐ ks 2/06 Domácí násilí☐ ks 4/06 Bezdomovectví**Prosím o zaslání minulých čísel (vypíšte počet kusů):**☐ ks 4/05 Probace a mediace☐ ks 1/04 Standardy kvality v sociální službě*☐ ks 3/05 Rovnost příležitostí☐ ks 4/03 Sociální práce v romských komunitách☐ ks 2/05 Sociální práce s rodinou☐ ks 3/03 Teorie a metody sociální práce*☐ ks 1/05 Aktivní politika zaměstnanosti☐ ks 2/03 Děti a náhradní výchovná péče*☐ ks 4/04 Hodnoty a etika v sociální práci☐ ks 1/03 Vzdělávání*☐ ks 3/04 Komunitní práce☐ ks 2/02 Romové v české společnosti*☐ ks 2/04 Rodina a péče o seniory*☐ ks 1/02

* Číslo označená hvězdičkou již nejsou dostupná v tištěné podobě. Můžeme vám je zaslat v el. formátu (PDF – pro Acrobat Reader).

Cena je shodná s cenou výtisku. V případě zájmu tuto číslo odešleme na vámi uvedenou e-mailovou adresu. Velikost souboru se pohybuje kolem 1 MB.

Druh předplatného (zakřížkujte):☐ studentské – 4 x 99 Kč za rok 2006: celkem 396 Kč☐ občanské – 4 x 129 Kč za rok 2006: celkem 516 Kč☐ pro organizace – 4 x 229 Kč za rok 2006: celkem 916 Kč

Studenty žádáme o zaslání potvrzení o studiu (možno i e-mailem scan IŠICu – oboustranně)

Výtisky starších čísel časopisu (tj. do roku 2005 včetně) prodáváme za nižší cenu oproti ceně aktuálního ročníku. Cena jednoho staršího výtisku (bez ohledu na to, o jaké číslo jde) činí: 189 Kč pro organizace, 89 Kč pro občany nebo 59 Kč pro studenty.

Platbu provedu (zakřížkujte): ☐ složenkou ☐ převodem z účtu**Adresa redakce: Časopis Sociální práce / Sociální práce****ASVSP, Joštova 10, 602 00 Brno,****tel.: +420 549 496 428, fax: +420 549 491 920****IČO: 49465619, číslo účtu: 777630001/2400****e-mail: socialni_prace@quick.cz • www:socialniprace.cz**

Podpis/razítko: